รายงานผลการศึกษา

"ปูมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย"

(พ.ศ. 2510 - 2516)

Mahidol Historical Almanac for Democracy: Phase I

โดย คณะกรรมการปูมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย

สนับสนุนโดย ชุดโครงการวิจัยสังคมและสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

สิงหาคม 2546

บทคัดย่อ

การได้รับชัยชนะของประเทศจีนในต้นทศวรรษ 2490 ทำให้ภูมิภาคเอเชียและกลุ่มประเทศอินโดจีนเป็นจุดยุทศาสตร์สำคัญจุดหนึ่งของโลกในยุคสงครามเย็น ประเทศไทยถูกกำหนดโดยประเทศมหาอำนาจตะวันตกให้เป็นด่านหน้าสำคัญ เพื่อต่อสู้ปิดล้อมระบอบสังคมนิยมที่กำลังแผ่ขยาย และเพื่อเอาชนะระบอบสังคมนิยม สหรัฐอเมริกาทำการสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการทหารที่สนองตอบผลประโยชน์ของสหรัฐฯต่อนโยบายดังกล่าวเข้าปกครองประเทศแถบนี้รวมทั้งไทยด้วย

รัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้อำนาจจากการทำการรัฐประหาร และเพื่อตอบสนองต่อนโยบายดังกล่าว รัฐบาลได้ควบคุมปราบปรามขบวนการนักศึกษาประชาชน รวมทั้งควบคุมสื่อมวลชนด้วยความเฉียบขาด รุนแรง จนสามารถสยบการเคลื่อนไหวขบวนการต่างๆ อย่างได้ผล ในมหาวิทยาลัยต่างๆ องค์กรนักศึกษาและกิจกรรมต่างๆ ถูกควบคุมตรวจสอบอย่างเข้มงวด มีเพียงแต่กิจกรรมเชิงกีฬาบันเทิงและกิจกรรมเพื่อเชิดชูสถาบันชาติศาสน์ กษัตริย์เท่านั้นที่ได้รับอนุญาต

นอกจากผลกระทบจากนโยบายปิดกั้นทางการเมืองจากรัฐบาลแล้ว ยังมีปัจจัยภายในของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เองที่เกิดจากคณะต่างๆ อยู่อย่างกระจัดกระจาย ระบบการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์ที่สับสนและหลักสูตรการเรียนที่หนักหน่วง อันเป็นปัจจัยทับซ้อนที่ทำให้นักศึกษาไม่สนใจการทำกิจกรรมทางการเมือง ทั้งไม่ก่อให้เกิดสำนึกร่วมของความเป็นสถาบันเดียวกัน คงมีแต่กิจกรรม กีฬา บันเทิง ดนตรี ที่ก่อให้เกิดความฟุ้งเฟ้อในหมู่นักศึกษา

สภาพดังกล่าวก็ยังดำเนินเรื่อยมาในยุครัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร ขณะเดียวกันมีแต่เหตุการณ์ระหว่างประเทศที่สำคัญเกิดขึ้น จากการที่สหรัฐฯได้เข้าไปทำสงครามในเวียดนามอย่างเต็มตัวในปี 2508 ด้วยการส่งทหารหลายแสนนายเข้าไปและได้ดึงไทยเข้าร่วมรบด้วย อย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านอธิปไตยของชาติ สังคมและวัฒนธรรมตามมา การที่สหรัฐส่งทหารจำนวนมากไปสมรภูมิรบดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญคือแพทย์ในสหรัฐฯขาดแคลน สหรัฐจึงใช้วิธีการดึงดูดแพทย์จากประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว มาตรการดังกล่าวที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องมาสู่วงการแพทย์ไทย ทำให้ปัญหาการขาดแคลนแพทย์ในไทยเห็นเด่นชัด จนเกิดมาตรการบังคับการใช้ทุนและโครงการแพทย์ทหารในเวลาต่อมา

จากความไม่พอใจในสภาพการณ์หลายๆอย่างที่เกิดขึ้นในขณะนั้น กลุ่มอาจารย์และนักศึกษากลุ่มหนึ่ง ได้จัดสัมมนานักศึกษาสถาบันต่างๆ ขึ้นที่สำนักกลางนักเรียนคริสเตียนเป็นครั้งแรกหลังจากรัฐบาลทหารปกครองประเทศในปี2509 และใช้สถานที่นี้เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดจนเกิดกลุ่มกิจกรรมอื่นๆตามมา เช่น กลุ่มทำหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษาและฉบับบัณฑิต ชมรมปริทัศน์เสวนาและกลุ่มนิสิตนักศึกษาบูรณะชนบท

อันเป็นจุดเริ่มต้นของกลุ่มอิสระที่มีแนวคิดเชิงระบบต่างจากรัฐบาลในมหาวิทยาลัยต่างๆรวมทั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

การขัดแย้งและประนีประนอมภายในกลุ่มอำนาจของฝ่ายทหาร ทำให้จอมพลถนอมยอมผ่อนคลายบรรยากาศทางการเมือง ยอมประกาศรัฐธรรมนูญฉบับที่มีการร่างยาวนานที่สุดและจัดการให้มีการเลือกตั้งในปี2512 ปัจจัยเช่นนี้ก่อผลถึงขบวนการนักศึกษาประชาชนทั้งหมดรวมทั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ทำให้นักศึกษากล้าใช้สิทธิแสดงออก ชุมนุมในที่สาธารณะอย่างเปิดเผย รวมทั้งจัดตั้งองค์กรนักศึกษาขึ้นใหม่เพื่อต่อรองกับทางการเช่น เกิดการประท้วงเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่ฝั่งศิริราชของคณะเทคนิคการแพทย์ การจัดตั้ง ศ.น.พ.ท.(ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย)ขึ้นของนักศึกษาแพทย์ทั้ง4คณะ จากสาเหตุมาตรการการใช้ทุนนักศึกษาแพทย์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งต่อมาศูนย์นี้ได้มีบทบาทอย่างมากในเชิงวิชาชีพ จนได้รับการชมเชยในการประชุมอบรมแพทยศาสตร์ศึกษาของไทยครั้งที่3 และเกิดความสัมพันธ์ร่วมมือกับกลุ่มอาจารย์และแพทย์สถาบันต่างๆในการคิดหาทางและเสนอแนะการแก้ปัญหาสาธารณสุขของประเทศ

ขณะเดียวกัน ได้มีการจัดตั้งคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์แห่งใหม่ขึ้น (คณะวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน)และสถาปนามหาวิทยาลัยมหิดลขึ้นแทนมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์แยกรับนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอย่างเด็ดขาด รวมทั้งมีส่วนช่วยส่งเสริมความเป็นสถาบันนิยมให้เกิดขึ้น โดยที่นักศึกษาชั้นปีที่ 1 , 2 ทุกคณะต้องมาเรียนรวมที่นี่และนักศึกษาปรีคลินิคชั้นปีที่3 , 4 ของคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีก็เรียนอยู่ที่เดียวกัน เกิดสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลและเกิดชมรมใหม่ๆขึ้นนอกเหนือจากชมรมกีฬา ทำให้เกิดศูนย์รวมกิจกรรมแห่งใหม่ขึ้นมาเคียงคู่กับกิจกรรมที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชที่เคยมีมาแต่เดิม ลักษณะดังกล่าวได้สร้างกลุ่มนักกิจกรรมให้กระจายออกไปอยู่ในคณะต่างๆที่อีก 4 ปีต่อมา ได้กลายเป็นกำลังสำคัญของการเลือกตั้งระบบพรรคที่นายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลมาจากคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีในเวลาต่อมา

กลุ่มอิสระที่เริ่มจากปัจเจกบุคคลที่ต้องออกไปแสวงหากิจกรรมจากภายนอกเริ่มขยายแนวคิดมาสู่รุ่นน้องที่มาจากโรงเรียนเดียวกัน , สายวิชาชีพเดียวกัน ก่อตั้งกลุ่มห้องสมุดในคณะวิทยาศาสตร์และได้เข้าไปทำกิจกรรมหนังสือ 2 ฉบับคือ “วารสารนักศึกษาแพทยสัมพันธ์” ของ ศ.น.พ.ท.และวารสาร “แพทยสัมพันธ์” หรือ “มหิดลสาร” ของมหาวิทยาลัยมหิดล และอาศัยเวทีนี้ส่งผ่านแนวคิดสังคมและการเมืองเชิงระบบไปสู่เพื่อนเชิงระบบไปสู่เพื่อนนักศึกษาในเวลาเดียวกันกิจกรรมที่เป็นทางการและชมรมต่างๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากคณาจารย์ตามนโยบายรัฐบาลที่ต้องการเห็นนักศึกษาใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ กระตุ้นนักศึกษาที่มีแนวคิดต่างๆ กันเข้าไปร่วมกิจกรรม อาทิชมรมปาฐกถาและโต้วาที ชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี ชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ชมรมนิเวศวิทยา สโมสรโรตาแรคท์ เหล่านี้เป็นต้น

ในช่วงเวลาเดียวกัน กระแสเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ต่อต้านสงครามเวียดนามทางสากลก็ส่งอิทธิพลส่งผลมาสู่ขบวนการนักศึกษาไทยเช่นกัน ในมหิดลก็เกิดระแสนี้

เช่นเดียวกัน เริ่มเกิดมีการต่อต้านระบบซิเนียริตี้ในปี2513 การเดินขบวนเรียกร้องความเสมอภาคในการใช้ทุนของนักศึกษาแพทย์ชาย-หญิง การต่อต้านระบบอภิสิทธิ์ในการรับลูกอาจารย์และผู้มีอุปการคุณและมีความพยายามต่อต้านนักศึกษาเตรียมทหารมาเรียนแพทย์ซึ่งไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ และมาประท้วงอีกครั้งในปี2516จนประสบผลสำเร็จและยกเลิกในปี2517 เหตุการณ์ทั้งหมดล้วนเกิดที่ฝั่งคณะวิทยาศาสตร์ทั้งสิ้นโดยอาศัย “มหิดลสาร” เป็นเวทีที่สำคัญ

การเรียกร้องผลประโยชน์ใส่ตัวเองแลกเปลี่ยนกับการยกมือสนับสนุนญัตติของสส.ฝ่ายรัฐบาลทำให้รัฐบาลจอมพลถนอมจึงตัดสินใจปฏิวัติอีกครั้ง เพื่อดำเนินระบอบเผด็จการต่อไปแต่กระแสและขบวนการประชาธิปไตยที่เติบใหญ่ยากจะหยุดยั้งได้ , บทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยที่มี ธีรยุทธ บุญมี เป็นเลขาธิการเริ่มแสดงบทบาททางการเมืองโดยจับประเด็นทางเศรษฐกิจได้แสดงวิสัยทัศน์ของการแก้ปัญหาการขาดดุลย์กับประเทศญี่ปุ่น จัดการรณรงค์ต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบของต่างชาติในรูปแบบที่นักเรียนนักศึกษาและประชาชนรับได้ สร้างเครดิตให้กับขบวนการนักศึกษาที่จะเป็นขบวนนำของสังคม กรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลบางคนที่มีความสนิทสนมกับ ศ.น.ท.ได้นำนักศึกษามหิดลเข้าเคลื่อนไหวร่วมเป็นจำนวนมาก

ด้วยความพยายามที่จะควบคุมรวมศูนย์อำนาจรัฐ รัฐบาลจึงได้ประกาศ ปว.299 เพื่อรวมอำนาจตุลาการให้มาอยู่ใต้อำนาจบริหารอันเป็นการผิดหลักการอำนาจในระบอบประชาธิปไตย จนเกิดการคัดค้านจากประชาชน นักศึกษาในวิชาชีพอย่างกว้างขวาง ความไม่พอใจต่อระบบเผด็จการทหารของประชาชนได้สั่งสมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการต่ออายุราชการให้กับ2จอมพลและเกิดกรณีทุ่งใหญ่ที่มีการละเมิดกฎหมายอย่างโจ่งแจ้งที่สุด ในกรณีหลังกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชมรมนิเวศวิทยาของมหาวิทยาลัยต่างๆรวมถึงของมหิดลได้เข้าไปมีบทบาทหาข้อเท็จจริงมาเปิดเผยด้วยใจบริสุทธิ์เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของชาติ ขณะที่ท่าทีของรัฐบาลกลับมีพฤติกรรมตรงกันข้าม จนนักศึกษารามคำแหงกลุ่มชมรมคนรุ่นใหม่เขียนหนังสือเสียดสีรัฐบาล เป็นเหตุทำให้ถูกลบชื่อออกจากมหาวิทยาลัย 9 คน เหตุการณ์นี้เหมือนกับราดน้ำมันบนกองไฟ เครือข่ายของกลุ่มอิสระที่เชื่อมโยงระหว่างมหาวิทยาลัยและ ศนท. สามารถก่อการชุมนุมประท้วงของนักศึกษาประชาชนนับหลายหมื่นคนจนรัฐบาลต้องถอยและยังเพิ่มการเรียกร้องรัฐธรรมนูญที่เป็นสัญญาประชาคมร่วมกัน

ต่อมา ได้มีกลุ่มนักศึกษาประชาชนเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญตามสัญญาประชาคม จนนำไปสู้การจับกุม อันนำไปสู่การเคลื่อนไหวของนักศึกษาทั่วประเทศให้ปล่อยตัวกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้ ขบวนการนักศึกษามหิดลที่เติบโตมาอย่างต่อเนื่องได้เข้ามาร่วมเกือบทุกคณะ โดยเฉพาะคณะแพทยศาสตร์ศิริราชที่มีการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้มากเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ที่มีกลุ่มอาจารย์ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังในฐานะวิชาชีพและรักความเป็นธรรมเข้าไปช่วยเหลือดูแลคนบาดเจ็บทั้งที่ธรรมศาสตร์และศิริราชเอง ภาพของการปกป้องผู้บาดเจ็บและหลบภัยที่เข้ามาในศิริราชได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคณาจารย์และลูกศิษย์

การเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 แม้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและประชาชนได้รับชัยชนะ แต่ยังมีบางส่วนของประวัติศาสตร์ที่อึมครึมต่อสาเหตุที่แท้จริงที่เป็นชนวนก่อให้เกิดการเสียเลือดเนื้อและความรุนแรงที่เกิดขึ้น มีข้อมูลที่บ่งชี้ถึงสาเหตุที่ต่างกัน ข้อมูลชุดหนึ่งกล่าวว่าเกิดจากอุบัติเหตุบังเอิญ แต่ข้อมูลในอีกชุดหนึ่งกล่าวว่าเกิดจากความจงใจของผู้ที่ได้ประโยชน์จากเหตุการณ์นี้ จะอย่างไรก็ตามข้อสรุปจากหลายๆฝ่ายของนักศึกษามหิดลที่เข้าร่วมในเหตุการณ์นี้ก็คือปัญหาการขาดการติดต่อสื่อสารกันระหว่างศูนย์กลางนำของ ศนท.กับฝ่ายควบคุมฝูงชนอันเนื่องมาจากไม่มีเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยและลืมที่จะเอาเครื่องปั่นไฟย้ายตามขบวนไปด้วยเพื่อช่วยในการกระจายเสียง แต่ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลและข้าราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีเครื่องมือติดต่อสื่อสารอันทันสมัย กลับปล่อยให้เหตุการณ์เกิดขึ้นได้

Abstract

The victory of China at the beginning of the decade 1947 has made the Asian Region and the group of Indo-China countries become one of the important strategic points of the world in the cold war age. Thailand has been determined by the Western

power nations to be the significant outpost to blockade and to conquer the Socialism which was expanding. The United States of America gave supports to the military dictatorship Government which responds to the interests and the policy of the United States. They governed the countries in this Region, including Thailand.

The Government of Field Marshal Sarid Thanarat has seized power by the coup d'etat. Responding to such policy, the Government dominated and suppressed the students' and people's movements. The mass medias were also dominated so sternly and violently that all the movements could effectively be surrendered. In the universities, the students' organizations and activities were strictly controlled and inspected. Only the activities based on sports, entertainment and the activities for praise of the national, religious and monarchic institutions could receive the permission.

Besides the impact from the Government's political check policy, there were also the internal factors caused by all faculties in the University of Medicine different campus. The confusing system in recruiting the medical students and the heavy curricula were also the complex conditions prevented the students from attending the political activities and from creating the joint awareness of the same institute. Only the activities based on sports, entertainment and music were arranged and caused the luxurious habits among the students.

Such conditions continued until the time of the Government of Field Marshal Thanom Kittikachorn. At that time there was an important international event. The United States had completely launched the war in Vietnam in 1965. Thousands upon thousands of soldiers were sent to Vietnam, and Thailand was also pulled to join the fight without avoidance. This causes the problems on the aspects of national, social and cultural sovereignty in consequence. The large number of soldiers which were sent by the United States to such battle field causes the serious impact of the shortage of doctors in the United States. The doctors from all the developing countries over the world were attracted by the United States in order to solve such problem. This measure remarkably sent the serious and consecutive impact on the shortage of medical doctors in Thailand. Therefore, the measure that forces the graduates have to work in return was applied and the school of military doctor was to be started.

Since the military governed the country in 1966 and many events caused discontentments in the society, a group of instructors and students arranged the first seminar at the Christian Student Center. The Center was utilized as a place for exchanging ideas until many activity groups were formed, such as the group that

published the Social Science Review for students and that for the graduates, the Club for Discussion Review and the Student Group for Rural Area Reform. This is the starting point of the student groups in different universities, including the University of Medicine, who work independently with the systematic concepts different from the Government.

The conflicts and the compromises within the military power groups allowed Field Marshal Thanom Kittikachorn to relieve the political atmosphere, by proclaiming the constitution of the longest - day draft and providing the election in 1969. Such factors engendered all of the students' and the people's movements, including the students of the University of Medicine. They dare to use the right of expression, to assemble openly in public, as well as to establish the new students' organizations to bargain with the official authorities. The first protest was made by the medical students of the Faculty of Medical Technology, Siriraj Hospital. The measure of working in return after graduation was the reason of the students to establish the Medical Student Center of Thailand (MSCT). This Center has afterwards taken so much an important professional role that the praise was given to in the 3rd Workshop on Thai Medical Sciences Study. The relation and co-operation have been promoted among the groups of instructors and doctors from different institutions in finding the recommendations of the resolution for national public health.

At the same time, the new Faculty of Medical Sciences was established (the present Faculty of Sciences) and Mahidol University was founded to replace the University of Medicine. The enrollment of its students was absolutely split from Chulalongkorn University. The 1st and 2nd year students of all faculties came to learn together here, including the 3rd and 4th year Pre-Clinic students of the Faculty of Medicine, Ramathibodi Hospital. This concept could much contribute to promote the institutionism. The Mahidol University Students' Club and other new clubs were established other than the Sports Club. They became the new activity centers keeping abreast with the former activities of the Faculty of Medicine, Siriraj Hospital. Such characteristic could also form the various groups of activists spreading into different faculties, and four years later, they became the important force in the party-list election of which the Chairman of the Mahidol University Students' Club, came from the Faculty of Medicine, Ramathibodi Hospital. from then.

The independent groups rooted from each individual who went out to seek for outside activities could now start to broaden the concepts to the younger generation of

the same school and the same professional line. The library group was established in the Faculty of Sciences, and two periodicals were issued - Medical Student Relations from the Medical Students Center of Thailand (MSCT) and Medical Journal Relations or Mahidol Bulletin from Mahidol University. These platforms were used to pass on their systematic social and political concepts to the fellow students. At the same time the formal activities and different clubs, supported by most instructors according to the Government's policy which would like to see fruitfully spending their free time, the students with different ideas were encouraged to join the activities therein,i.e. Speech and Debate Club, Buddhism study and Tradition Club, Girl Guide Club, Ecology Club, Rotaract Club and so on.

At that period of time, the universal tide of movement, which appealed to the civil liberty against the Vietnam War, also had an influence over the Thai students. Such tide has also happened in Mahidol University. The seniority system was opposed in 1970. The demonstration was staged for the equal working in return of the male and female medical students. There has been the opposition against the privilege system for the enrollment of the instructors' and the benefactors' child. The movement has been in efforts against the acceptance of the pre-military students to study medicine, but such effort was not much success. Another protest occurred in 1973 and the result was effective in 1974. All of the events entirely happened in the Faculty of Sciences, while "Mahidol Bulletin" was used as the important platform.

As Field Marshal Thanom Kittikachorn demanded for own interest in exchange with the support of the members of the National Assembly of the government party, he then made another revolution in order to prolong his dictatorship. However, democratic movement grew unceasingly. The Student Center of Thailand (SCT), of which Mr. Thirayuth Boonmee was the Secretary-General, started its political role through these following means, i.e. by grasping economic issue, expressing its vision on solving the problem of trade balance with Japan, and managing the campaign against the exploitation made by foreign nations, in the forms of activities which well accepted by the students and the people. These performances could give credit to the students' movement which would be the leading movement of the society. Some members of Mahidol University Student Club who were intimate with the Student Center of Thailand (SCT) led a large number of the Mahidol University students to join in the movement.

In efforts to control and centralize the State power, the Government, therefore, proclaimed the Revolution Announcement No.299 in order to put the justice power

under the administration power. The mistaken principle of power in democracy caused the widespread object by the people and the medical students. The people's discontentment with the military dictatorship continuously accumulated, especially with the extension of a term of office for two field marshals. In addition, the case of hunting in Tung Yai had most undisguishedly violated the law. The latter case had pureheartedly been disclosed to the public by the groups of environment preservation which belonged to the ecology clubs of all universities, including Mahidol University. They took the important roles in fact-finding in order to protect the national interests. However, the Government's behaviors were on the contrary. So the students of the New Generation Club, Ramkamhaeng University, wrote the books to satirize the Government. The result was that nine of them were dismissed from the University. This situation was something like pouring oil on a fire. The network of independent groups which were interconnected among the universities, as well as the Students' Center of Thailand (SCT), was so much influential as it could persuade thousands upon thousands of the students and the people to make the assembly and protest that the Government was forced to retreat. The appeal was also made to the Government to give the constitution with joint civil contract.

Later on, the movement was made by the groups of the students and the people to appeal for the constitution according to the civil contract, and in turn they were arrested. Such arrest caused the movement of the students throughout the country, in order to appeal to relieve the groups of appellants for democracy. The movement of Mahidol University students grew unceasingly in strength, and almost every faculty came to join hands, especially the Faculty of Medicine, Siriraj Hospital, which participated in this movement the first topmost in history. The group of instructors as professionals gave support behind the scene. And as they admired the equity, they assisted to take care of the wounded both at Thammasat University and at Siriraj Hospital. The instructors and their students harmoniously worked to protect and help all the wounded and the escapees.

Although the movement on 14th October 1973 could change the Government and the people won, some parts of the history have not yet revealed, especially the real causes of death and violence. Some informations indicated various factors, one of which pointed out as an accident, while another collection mentioned that it happened from the intention of the persons who could benefit from the situation. However, the conclusion from various sections of Mahidol University students who participated in this

event was the lack of communication between the leading center of the Students Center of Thailand (SCT) and the mass controller. They had no modern tools for communication and the electric generator was forgotten to move along with the movement in order to assist in live broadcast. While the Government and the official authorities concerned had the modern communication tools, but they let the event occur.

บทนำ

อดีตผู้นำนักศึกษาผู้หนึ่ง เคยกล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า *คนเราเกิดได้สามครั้ง ครั้งแรกเกิดจากครรภ์มารดา ครั้งที่สองเกิดในจิตสำนึกต่อสังคม และครั้งสุดท้ายเกิดในประวัติศาสตร์*

การมาศึกษาถึง"*ปูมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย*" ในครั้งนี้หาใช่มีความอหังการ์ในการที่คิดว่าเรื่องราวที่เล่าถึง ผู้คนที่ถูกพาดพิงถึง ในหนังสือเล่มนี้มีวีรกรรมหาญกล้าอะไรมากมายที่จะต้องนำมาชื่นชมยกย่องและจารึกเป็นประวัติศาสตร์ เพราะนั่นมิเพียงแต่จะเป็นการการเพิ่มอัตตาในตัวตนของผู้ที่ได้ร่วมทำการศึกษาหรือผู้คนที่ถูกพาดพิงถึงในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรต่อสังคมอันจะเป็นการตรงข้ามกับจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการศึกษาในครั้งนี้ นั่นก็คือ การทบทวนจารึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เพื่อต้องการที่จะให้ผู้คนในรุ่นที่พาดพิงถึง ผู้คนในรุ่นปัจจุบันและในรุ่นต่อๆไป ได้ทราบที่มาที่ไปของเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงที่นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลได้เข้าร่วมในภารกิจพัฒนาประชาธิปไตยและพัฒนาสังคมในอดีต เพื่อจะได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันถึง"*แรงบันดาลใจ*" อันเป็นที่มาของ"*จิตสำนึกต่อสังคม*" ของนักศึกษาในรุ่นนั้นๆ และยังหวังต่อไปอีกว่าการเรียนรู้นี้จะทำให้นักศึกษารุ่นก่อนๆ ซึ่งปัจจุบันเกือบทั้งหมดได้เติบโตมีบทบาทอยู่ในส่วนต่างๆของสังคม ได้กระตุ้นเตือนถึง *"จิตสำนึกต่อสังคม"* ที่ตนเองมีอย่างมุ่งมั่นในขณะนั้น รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ที่จะทำให้นักศึกษารุ่นปัจจุบัน หรือรุ่นต่อๆไป และสังคมโดยรวมได้รับการส่งต่อ *"แรงบันดาลใจ"* จากที่ได้ทบทวนในหนังสือเล่มนี้เพื่อให้ก่อกำเนิดเป็น *"จิตสำนึกต่อสังคม"* ร่วมกันต่อไปในการที่จะผลักดันสังคมไทยให้ดีขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดุจดั่งความพยายามของนักศึกษาในอดีตที่ผ่านมา คณะผู้ศึกษามีความเชื่อมั่นว่า *"จิตสำนึกต่อสังคม"* คือปัจจัยหลักที่กำหนดปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม มันเป็นตัวที่จะขับเคลื่อนพัฒนาให้สังคมไปสู่ในทางที่ดีขึ้นและป้องกันไม่ให้สังคมถอยหลังไปสู่ในทางที่ต่ำลง พลังรวมของ *"จิตสำนึกต่อสังคม"* ของสมาชิกในสังคมที่ต่างกันย่อมจะทำให้เกิด *"ประวัติศาสตร์"* ของสังคมที่แตกต่างกัน

การศึกษาปูมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตยในครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาโดยแบ่งเป็น 3 ภาคด้วยกันคือ

*ภาคที่หนึ่ง*ลำดับเรื่องเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหิดล ตั้งแต่กำเนิดมหาวิทยาลัยมาจนถึงช่วงของการเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ภาคที่สอง จะเป็นการทบทวนถึงเหตุการณ์ของการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยและสังคมในช่วงที่กิจกรรมนักศึกษาฟูเฟื่องสุดขีดในสังคมไทยระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519

ภาคที่สาม เป็นประวัติศาสตร์ในช่วงหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ “*จิตสำนึกต่อสังคม*” ของนึกศึกษายังแรงอยู่ แต่ได้พัฒนาการออกเป็นกิจกรรมรับผิดชอบต่อสังคมในรูปแบบต่างๆกันตามสถานะและทางเลือกของแต่ละคนที่แตกต่างกันในยุคนั้น

หนังสือที่ท่านถืออยู่เล่มนี้เป็น บทสรุปของการศึกษาในภาคที่หนึ่ง โดยภาคที่สองและภาคที่สามจะค่อยๆติดตามทะยอยออกมาตามลำดับเมื่อการศึกษาเสร็จสิ้นลงแล้ว

หน้าที่ของประวัติศาสตร์ ก็คือ ทำให้เราได้เรียนรู้อดีต เพื่อนำบทเรียนมาปรับใช้ในปัจจุบัน อันจะทำให้เกิดวิวัฒนาการของสังคมที่ดีขึ้นในอนาคต ประวัติศาสตร์มีหลายด้านหลายมุม หนังสือเล่มนี้แม้คณะผู้ศึกษาจะมีความพยายามที่จะครอบคลุมให้ครบในทุกด้าน แต่ก็ไม่กล้าจะที่จะสรุปได้ว่าสามารถครอบคลุมได้ทั้งหมด แต่ก็คาดหวังว่า เสี้ยวของประวัติศาสตร์ที่เราได้ศึกษาและสะท้อนออกมานี้ อย่างน้อยคงจะสามารถทำให้เกิด “*แรงบันดาลใจ*” บางส่วนกับผู้อ่าน อันเป็นความตั้งใจของผู้ที่ทำการศึกษาทุกคน และด้วยความตั้งใจนี้ หากสามารถทำให้ผู้อ่านแม้เพียงบางส่วนได้ใช้ความเข้าใจและแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นช่วยกันผลักดันสังคมของเราให้น่าอยู่ มีวิวัฒนาการที่ดีขึ้น มีความรัก ความรับผิดชอบต่อสังคม มีความรับผิดชอบต่อกันและกันได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คณะผู้ศึกษาก็ภาคภูมิใจแล้วที่เห็นว่าประโยชน์ได้เกิดขึ้น

ด้วยจิตคารวะ
นพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์
แทนคณะผู้ศึกษา

Introduction

The saying of a former student is pleasant to hear that all men could be born three times; *firstly, born from the maternal womb; secondly, born from their social awareness; and the last, born in the history.*

The study on MAHIDOL HISTORICAL ALMANAC FOR DEMOCRACY was not created because of the conceit in the concept that the narrated story was such heroic that worth admiration and the people made such the brave deeds that worth engraving in history. If so, it is only to increase the ego of the persons participated in this study of those mentioned in this book. Then it could not make any benefit to the society, yet make a contradictory effect to the aim of the study. The aim is to review the record on the historical events to inform the people in the generation mentioned, the present generation and the next generation with the development of the events with which the Mahidol University students participated. The understanding of the missions of democracy and social development in the past could strengthen the joint learning of their *"inspiration*" which was the origin of *"social awareness"* of the students of the mentioned generation.

It is also expected that such learning will encourage those students, who have grown up and have taken the roles in various social sectors, of the *"social awareness"* which they strongly possessed at that time. In addition, such learning can also pass around the *"inspiration"* which is reconsidered in this book, to the students of the present and the next generations, and the overall society. All of them, therefore, will follow the former students' efforts by improving the Thai society, both at present and in future.

The study group believes that the *"social awarenness"* is the main factor that specifies the social phenomena. It drives and makes the better society as well as protects the society's regression. The total forces of "*social awareness*" from members of different societies would certainly create the different "history."

The study for the preparation for MAHIDOL HISTORICAL ALMANAC FOR Democracy has been made in three following sections:-

First Section – the sequence of historical events of Mahidol University, since founding the University to the period of 14th October 1973 event.

Second Section – the reconsideration of the events on the democratic and social movements, in the phase of students' activities extremely boomed in Thai society, during 14th October 1973 to 6th October 1976

Third Section – the history after the event on 6th October 1976 of which the *"social awareness"* of the students was strongly remained, but its development has

been made in various forms of the activities responsible to the society, according to the different status and options of each person at that time.

This book in your hand is the summary of the first section of the study. The second and third sections will follow in order after finishing.

So as to, in the preparation for the data of the first section, the study group interviewed the persons involved in the events, including the administrators of Mahidol University, instructors and the former students who had roles from the beginning of movement. The study group also made documentary research. On this occasion, we would like to thank all persons who gave various kinds of information, the Society and Health Program, under the support of the Health Systems Research Institute (HSRI) and the Bureau of Policy and Plan, Ministry of Public Health, for the supportive funding until the first section has been completed.

The function of history is to make us learn the past and adjust the lessons for the present. This will create the better social evolution in the future. The history has different sides and different angles. Though the study group has made great efforts to cover all sides in this book, it could not be concluded that all of them are coverd. It is expected, however, that this phase of history which we have studied and reflected, could at least create some *"aspiration"* for the readers which is our strong intention. It is also expected by this intention some readers would use their understanding and inspiration to push more for our pleasant society and better evolution, to love and be responsible for our society and to each other. If so, the study group would be proud to witness the common good.

Respectfully,

Dr. Sanguan Nittayarampong, M.D.
On behalf of the study group

บทที่ 1 สภาพสังคมช่วงระหว่างปี 2500-2516

สถานการณ์การเมืองก่อนปี พ.ศ.2500

หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2488 กลุ่มนักการเมืองฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายก้าวหน้า นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนให้มีอำนาจในการบริหารประเทศเป็นระยะเวลาสั้นๆ แต่แล้วก็ถูกรัฐประหารโดยฝ่ายอำนาจนิยม นำโดย พลโทผิน ชุณหะวัน ร่วมกับพันเอกเผ่า ศรียานนท์ และพันเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 แล้วเชิญจอมพลป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง รัฐประหารครั้งนี้ ถือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของการเมืองไทยยุคหลังสงครามโลกฯ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการตัดโอกาสพัฒนาประชาธิปไตยของชาติหลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ทำให้ประเทศต้องอยู่ในวงจรอำนาจนิยมของเผด็จการฝ่ายทหารเป็นเวลาอันยาวนานจนกระทั่งถึงเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516

ภายหลังจากการทำรัฐประหารวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ได้เกิดกบฏต่อต้านคณะรัฐบาลทหาร ขึ้นอีกถึง 3 ครั้ง แต่รัฐบาลทหารก็ปราบปรามได้หมดทุกครั้ง ครั้นวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 จอมพลป. พิบูลสงครามจึงได้ทำการรัฐประหารตัวเอง เพื่อให้คณะรัฐประหารมีความมั่นคงทางการเมืองมากยิ่งขึ้น แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลก็ตาม แต่ก็หาได้มีฐานกำลังของตนเองไม่ ฐานกำลังที่แท้จริงกลับอยู่ที่ฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ (ยศในเวลาต่อมา) การที่จอมพล ป.ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำต่อไป เนื่องจากเป็นผู้นำที่มีบารมีในหมู่ทหารมาก่อน ดังนั้นเพื่อถ่วงดุลอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจทั้งสองฝ่าย ซึ่งมีความขัดแย้งกันสูง เนื่องมาจากต่างมีความทะเยอทะยาน มุ่งสร้างความยิ่งใหญ่แข่งขันกัน เมื่อไม่มีฐานกำลังของตน ทำให้จอมพล ป. จำเป็นต้องหาคะแนนนิยมจากประชาชน เพื่อสร้างฐานการเมืองของตนเองขึ้นมาใหม่ โดยได้จัดการให้มีการเลือกตั้งขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 แต่แทนที่จะเป็นการสร้างความนิยม ประชาชนกลับยิ่งเพิ่มความเกลียดชังไม่พอใจ เนื่องจากมีการโกงการเลือกตั้งกันอย่างสกปรกที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย นักศึกษาหลายมหาวิทยาลัยร่วมกันเดินขบวนต่อต้านผลการเลือกตั้งติดต่อกันถึง 3 วัน ครั้นถึงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พร้อมด้วยพรรคพวก จึงฉวยโอกาสทำรัฐประหารในกลางดึกของคืนวันเดียวกัน โดยเข้าทำการกวาดล้างคู่แข่งทางการเมืองของตน รวมทั้งปราบปรามการเคลื่อนไหวของฝ่ายประชาชนเป็นระยะ ๆ ในเวลาต่อมา เช่น กบฏสันติภาพ กบฏวังหลวง กบฏเสนาธิการ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หลังจากทำรัฐประหารสำเร็จ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ยอมรับตำแหน่งในรัฐบาลใหม่ แต่แต่งตั้งนายพจน์ สารสิน เลขาธิการองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(ส.ป.อ.) หรือ SEATO ในขณะนั้น เป็นนายกรัฐมนตรี การแต่งตั้งให้นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี ด้านหนึ่งเพื่อเป็นการเอาใจสหรัฐอเมริกา อีกด้านหนึ่งเพื่อให้เป็นนายกรัฐมนตรีขัดตาทัพ รอการเลือกตั้งรอบใหม่ตามที่ให้สัญญาไว้กับประชาชน เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองไม่มีเจตนาแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง ครั้นเมื่อแต่งตั้งรัฐบาลใหม่เสร็จ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็บินไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลวอลเตอร์รีด สหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นโรคตับแข็ง (Cirrhosis liver) จากโรคพิษสุราเรื้อรัง

หน้าที่หลักของรัฐบาลนายพจน์ สารสิน คือจัดการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งหลังการเลือกตั้ง พลโท ถนอม กิตติขจร ลูกน้องคนสนิทของจอมพลสฤษดิ์ ก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้นถัดมาอีกปี คือวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ทำการรัฐประหารอีกครั้ง และ แต่งตั้งตนเองเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อรวบอำนาจปกครองประเทศ สถาปนาระบบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ นับแต่นั้นเป็นต้นมา

การขยายอิทธิพลของสหรัฐฯ เพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์

นับแต่ชัยชนะของจีนคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. 2492 และสงครามเกาหลีที่อุบัติขึ้นในปีถัดมา ทำให้สหรัฐฯตื่นตระหนกต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นอย่างยิ่ง โดยเชื่อว่าเมื่อประเทศหนึ่งประเทศใดกลายเป็นคอมมิวนิสต์ จะทำให้ประเทศข้างเคียงกลายเป็นคอมมิวนิสต์ตามไปด้วยตาม “ทฤษฎีโดมิโน” ของนายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส รัฐมนตรีต่างประเทศ ทำให้ สหรัฐฯ ยิ่งขยายบทบาทครอบงำและเสริมสร้างอิทธิพลของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

นับแต่หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยและรัฐบาลไทยกลายเป็นเป้าหมายที่สำคัญของสหรัฐฯและมหาอำนาจตะวันตกในอันที่จะใช้เป็นฐานที่มั่นต่อต้านคอมมิวนิสต์ (ชาญวิทย์: 406) สถานการณ์ของ “ยุคที่ไทยเป็นลูกกะโล่ของอเมริกัน” ก็เริ่มต้นขึ้นโดยสหรัฐฯให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจก่อน และติดตามด้วยการทหาร ไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียที่เลือกข้างเสรีประชาธิปไตยแบบนายทุน โดยประกาศจุดยืนให้การสนับสนุนนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของสหรัฐฯในสมัยสงครามเย็น ดังนั้นความช่วยเหลือของสหรัฐฯก็เพิ่มพูนขึ้นทุกทีนับแต่นั้นเป็นต้นมา

หลังจากความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อฝ่ายขบวนการกู้ชาติเวียดนามในสงครามเดียนเบียนฟูเพียง 3 เดือนเศษ สหรัฐฯ ประเทศมหาอำนาจตะวันตก และพันธมิตรอื่นๆรวม 8 ชาติ ซึ่งมีไทยรวมอยู่ด้วย ได้แก่ สหรัฐฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฟิลิปปินส์ และปากีสถาน ได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาความร่วมมือทางทหาร เพื่อต่อต้านการรุกรานของประเทศคอมมิวนิสต์ ปิดล้อมสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน จัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ส.ป.อ. (SEATO) ขึ้น เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2497 โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเทพฯ ขณะเดียวกันสหรัฐฯก็ระดมความช่วยเหลือทางด้านการทหารเป็นการใหญ่ เพื่อเตรียมใช้ประเทศไทยเป็นเขตยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสกัดกั้นการขยายตัวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ มีการสร้างทางเพื่อเชื่อมภาคกลางกับภาคอีสาน เช่น สร้างถนนมิตรภาพ เพื่อเชื่อมระหว่างสระบุรีกับนครราชสีมา และสร้างต่อไปจนประชิดพรมแดนลาวที่หนองคาย

กฎหมายคอมมิวนิสต์ : เครื่องมือของอำนาจเผด็จการ

สิ่งแรกที่จอมพลพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินการทันทีหลังยึดอำนาจทางการเมืองแบบเบ็ดเสร็จในปี พ.ศ.2501 คือ เข้ากวาดล้างฝ่ายปรปักษ์อย่างกว้างขวาง ได้แก่ นักการเมืองฝ่ายตรงข้าม นักเคลื่อนไหวทางการเมือง นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา ปัญญาชน โดยเฉพาะผู้ที่มีความคิดทางการเมืองในการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของสังคม และต่อสู้เพื่อคนยากจน รวมทั้งสั่งยกเลิกรัฐธรรมนูญและยุบรัฐสภา ยกเลิกพรรคการเมืองและห้ามจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ ที่สำคัญคือการออกธรรมนูญการปกครองมาตราที่ 17 ให้อำนาจล้นฟ้าแก่นายกรัฐมนตรี ที่สามารถสั่งดำเนินการเรื่องใดก็ได้ แม้กระทั่ง

สั่งประหารชีวิตผู้คน โดยไม่ต้องไต่สวนและพิจารณาความในศาล ถ้าเห็นว่ามีการกระทำที่อ้างว่าเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของรัฐบาล รวมทั้งห้ามประชาชนชุมนุมพูดคุยทางการเมืองในที่สาธารณะเกินกว่า 5 คน

นอกจากนี้คณะรัฐบาลยังให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับกุมผู้ต้องสงสัยแบบครอบจักรวาล เจ้าหน้าที่รัฐสามารถไต่สวนประชาชนผู้ต้องสงสัยได้ โดยไม่ต้องมีกำหนดระยะเวลา อันเป็นที่มาของระบบ “ขังลืม” ทำให้ฝ่ายรัฐบาลใช้เครื่องมือดังกล่าวเข้าดำเนินการจับกุมผู้ที่มีความคิดเห็นไม่ลงรอยกับรัฐบาลเป็นจำนวนมาก

ผลพวงดังกล่าวทำให้ข้าราชการโดยเฉพาะข้าราชการฝ่ายปกครองและฝ่ายปราบปราม มีอำนาจล้นฟ้าเหนือประชาชน ทำให้ประชาชนตกอยู่ในความหวาดกลัวและหลีกเลี่ยงที่จะมีปัญหากับทางราชการ ในห้วงเวลาดังกล่าว มีคนสุจริตจำนวนมากถูกกลั่นแกล้งหรือรังแกจากข้าราชการทุจริต โดยเฉพาะในเขตชนบทที่ห่างไกล

หลังการทำรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ ตัดความสัมพันธ์ทุกรูปแบบกับรัฐบาลจีน ห้ามประชาชนทั้งสองประเทศติดต่อกัน หากพบหลักฐานว่ามีใครเดินทางไปประเทศจีน ผู้นั้นก็จะถูกจับกุมคุมขังด้วยข้อหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ทันที

การทหารและการต่างประเทศ ภายใต้การครอบงำของสหรัฐฯ

นับแต่ประเทศไทยประกาศจุดยืนว่าจะดำเนินนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างแนบแน่นกับสหรัฐฯในปี พ.ศ.2493 แล้ว รัฐบาลไทยในยุคต่อ ๆมาจนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็ได้ดำเนินนโยบายถลำลึกลงไปเรื่อย ๆ โดยทำตัวเป็นปรปักษ์กับประเทศข้างเคียง โดยเฉพาะกับจีนและเวียดนามเหนือ

การยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ.2500 และอีกครั้งเมื่อ พ.ศ.2501 เพื่อยกเลิกระบอบประชาธิปไตย ยิ่งทำให้ไทยอยู่ใต้อิทธิพลของสหรัฐฯมากขึ้นไปอีก หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ทำรัฐประหารใน พ.ศ. 2500 สำเร็จ ได้เพียง 2 วัน นายนีล แม็คเอนรอย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ได้เข้าพบและแสดงความยินดีต่อจอมพลสฤษดิ์ และนายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ได้ส่งจดหมายแสดงความเชื่อมั่นว่า จอมพลสฤษดิ์ จะเป็นผู้ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ที่สำคัญของภูมิภาคนี้ (ประจวบ: 450) หลังทำรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ก็เปลี่ยนสถานที่รักษาโรคพิษสุราเรื้อรังของตนจากประเทศอังกฤษไปยังโรงพยาบาลทหารวอลเตอร์รีดในสหรัฐฯ ตามที่ฝ่ายสหรัฐฯเสนอ

สงครามเวียดนามกับการตั้งฐานทัพทางทหารในไทย

นับแต่ได้มีการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมมือทางทหารแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ส.ป.อ. (SEATO) เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2497 สถานการณ์ทางการเมืองในเวียดนามใต้ได้เสื่อมทรุดลงเป็นลำดับ รัฐบาลหุ่นที่สหรัฐฯชักใยอยู่เบื้องหลังมีอันต้องล้มลงไปชุดแล้วชุดเล่า เนื่องจากเต็มไปด้วยการคอร์รัปชั่นและกดขี่ประชาชน ทำให้ประชาชนชาวเวียดนามใต้เอนเอียงไปให้การสนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์หรือเวียดนามเหนือมากขึ้นเป็นลำดับ เพื่อให้สามารถควบคุมสถานการณ์เอาไว้ได้ สหรัฐฯจึงส่งทหารเข้าสู่สนามรบโดยตรง โดยเริ่มจากส่งที่ปรึกษาทางทหารเพื่อเข้ามาช่วย

สนับสนุนการรบแก่ทหารของรัฐบาลหุ่นที่สหรัฐฯให้การสนับสนุนก่อน จากนั้นก็เพิ่มจำนวนทหารสหรัฐฯมากขึ้นโดยลำดับ

ในปลายปี พ.ศ.2506 สถานการณ์สู้รบในประเทศเวียดนามเริ่มเข้าสู่สภาวะวิกฤต รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิตติขจร ตกลงให้สหรัฐฯใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพเพื่อโจมตีประเทศเวียดนาม สหรัฐฯเพิ่มกำลังทหารในประเทศไทยสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยในปี พ.ศ.2505 ได้ส่งทหารรุ่นแรกจำนวน 4,800 คน เข้าประจำการตามฐานทัพอเมริกันทั้งที่โคราช ตาคลี อุบลราชธานี อุดรธานี และนครพนม ซึ่งทำให้สหรัฐฯ มีอิทธิพลเหนือกองทัพไทยยิ่งขึ้น ครั้นมาถึงปี พ.ศ.2510 ได้มีข้อตกลงให้สหรัฐฯใช้สนามบินอู่ตะเภา และยอมให้เครื่องบินสหรัฐฯใช้ฐานทัพในไทยบินไปโจมตีทิ้งระเบิดในเวียดนามและในลาวได้ ความรุนแรงของสงครามได้เพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2512 ซึ่งเป็นปีที่สงครามทวีความรุนแรงขึ้นถึงขีดสุด ปรากฏว่ามีทหารสหรัฐฯเข้ามาประจำในประเทศไทยถึง 47,000 คนเศษ (ประจวบ: 514-515)

การส่งคนหนุ่มอเมริกันมารบและตายในเวียดนาม ได้รับการต่อต้านโจมตีจากประชาชนในประเทศกว้างขวางมากขึ้นเรื่อยๆ รัฐบาลสหรัฐฯจึงต้องหาทางออกด้วยการสั่งให้รัฐบาลไทยที่อยู่ภายใต้การครอบงำส่งคนไปรบแทน ในที่สุดกองทัพไทยก็ถูกส่งเข้าไปเพื่อร่วมรบและตายแทนทหารสหรัฐฯ เป็นหน่วยแรกในเดือนกันยายน พ.ศ.2510 ในนามของกรมผสม"จงอางศึก" หลังจากนั้น ได้มีการเปลี่ยนทหารอีก 5 ผลัด ผลัดละปี จนกระทั่งถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2514 ทหารไทยจึงเริ่มทะยอยกลับ และออกจากเวียดนามจนหมดในเดือนมีนาคม พ.ศ.2516 รวมแล้วมีทหารไทยที่ถูกส่งไปรบในเวียดนามถึงกว่า 38,000 คน เสียชีวิตไปถึง 580 คน นอกจากนี้ ยังมีการส่งทหารไทยไปรบในลาว ในรูปของทหารพรานรับจ้าง ที่ปกปิดเป็นความลับจนไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน แต่จำนวนเชลยศึกที่ถูกทางการลาวส่งตัวกลับใน พ.ศ.2517 มีจำนวนถึง 640 คน (ประจวบ: น.516)

หนังสือพิมพ์นิวยอร์คไทม์ ฉบับวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2512 ได้ตีพิมพ์บทความ อ้างกระแสข่าวจากรัฐสภาสหรัฐฯว่า สหรัฐฯได้จ่ายเงินไปตามข้อตกลง 5 ปีกับรัฐบาลไทยเมื่อ พ.ศ.2508 เพื่อส่งทหารไทยไปรบในเวียดนามเป็นเงิน 1,000 ล้านเหรียญ ซึ่งผู้สื่อข่าวได้สอบถามประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ในเวลาต่อมาว่า เป็นความจริงหรือไม่ ซึ่งได้รับคำตอบว่า สหรัฐฯให้เงินสนับสนุนแก่กองทัพไทยไปรบแทนในเวียดนามจริง ซึ่งดีกว่าให้คนอเมริกันเองไปรบ ต่อมาโฆษกกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯได้ออกมาชี้แจงเพิ่มเติมว่า การที่สหรัฐฯสนับสนุนให้ไทยไปสู้รบกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเท่ากับเป็นการช่วยให้ประชาชอเมริกันฯและรัฐบาลสหรัฐฯประหยัดเงินและชีวิตทหารเป็นจำนวนมาก (ประจวบ: 516)

หากพิจารณาข้อเท็จจริงแล้ว การต่อสู้ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม เป็นเพียงขบวนการกู้เอกราชจากการตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส (เพียงแต่ผู้นำของขบวนการกู้ชาติเลือกเอาระบอบคอมมิวนิสต์มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตน ซึ่งแตกต่างจากแนวนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีแบบสหรัฐฯ จึงต้องกลายเป็นผู้ร้ายในสายตาของสหรัฐฯไป) จึงเป็นเรื่องที่น่าอับอายเป็นอย่างยิ่งในสายตาของชาวโลก ที่ทหารไทยไปร่วมมือกับพวกผิวขาวเจ้าอาณานิคมปราบปรามขบวนการกู้ชาติของประเทศเพื่อนบ้าน แทนที่จะสนับสนุนดังเช่นรัฐบาลไทยในอดีตสมัยนายปรีดี พนมยงค์ (มีไทยเพียงประเทศเดียวเท่านั้น ที่ส่งทหารไปรบในเวียดนาม ตามข้อเรียกร้องของสหรัฐฯ ตามสนธิสัญญา ส.ป.อ.)

การถอนทหารไทยจากประเทศเวียดนามเกิดขึ้นหลังจากที่นายเฮนรี่ คิสซิงเจอร์ ที่ปรึกษาคนสำคัญของประธานาธิบดีสหรัฐฯ ได้แอบเดินทางไปเจรจาลับกับจีน ถึง 2 ครั้ง พ.ศ. 2515 ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ก็ได้เดินทางไปญาติดีกับจีนคอมมิวนิสต์ โดยไม่ให้ทางการไทยรู้ตัวก่อนแม้แต่น้อย ทำให้รัฐบาลไทยตกอยู่ในภาพที่เรียกว่ากลับตัวแทบไม่ทัน ซึ่งกว่าที่ประเทศไทยจะสามารถสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับจีนได้อีกครั้ง ก็หลังจากพ.ศ.2518สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายทางการเมืองตามก้นสหรัฐฯอย่างไม่ลืมหูลืมตาของรัฐบาลเผด็จการทหารในสมัยนั้น

ผลกระทบของการเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยของสหรัฐฯ

การเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯในไทย ทำให้สหรัฐฯมีการใช้จ่ายเงินในประเทศไทยอย่างมหาศาล ทั้งในรูปค่าใช้จ่ายทางทหารโดยตรง และค่าใช้จ่ายด้านบันเทิงเริงรมย์ของทหารสหรัฐ ระหว่างการพักผ่อนในไทย เนื่องจากประเทศไทยถือเป็นแนวหลังของเขตการสู้รบในสงครามเวียดนาม ค่าใช้จ่ายรวมทั้งสองประการนี้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 77 ล้านบาท ในพ.ศ.2504 มาเป็น 5,338 ล้านบาท ในพ.ศ.2511

จากการคำนวณของ Herman Hatzfeldt แห่งมูลนิธิฟอร์ด พบว่า ค่าใช้จ่ายในการทำสงครามของสหรัฐฯ ระหว่าง พ.ศ.2508- 2510 มีมูลค่าสูงถึง 50% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของไทยในช่วงเวลาเดียวกัน (ทวีทอง, เฉลียว: น.22-28) แต่การใช้จ่ายเม็ดเงินดังกล่าว ก็เป็นการใช้จ่ายเพื่อซื้อหาบริการความบันเทิงเริงรมย์หรือสินค้าฟุ่มเฟือยของทหารจีไอ ไม่ใช่เป็นการลงทุนเพื่อการผลิต Hatzfeldt ได้ประมาณการว่า รายได้ 50% ที่ได้รับจากการซื้อบริการเหล่านี้ ถูกนำไปสั่งซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากต่างประเทศ ดังนั้น ผลลัพธ์จึงทำให้ไทยขาดดุลการค้าเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว ในขณะที่การใช้จ่ายของฐานทัพอเมริกัน ทำให้ประเทศไทยได้ดุลเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น แต่ผลดีที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงผลในระยะสั้น หากแต่ส่งผลทางสังคมในระยะยาว โดยชุมชนที่มีการตั้งฐานทัพอเมริกัน มี บาร์ ไนท์คลับและแหล่งเริงรมย์ขนาดใหญ่ เกิดขึ้นราวดอกเห็ด ชุมชนเหล่านี้ได้กลายสภาพเป็นเมืองย่อมๆ ขณะเดียวกันสาวชนบทที่ล้มละลายทางเศรษฐกิจ ก็ถูกพ่อแม่นำมาขายตัวในรูปเมียเช่า ส่งผลให้เกิดปัญหาเด็กหัวแดง หัวหยิก ไม่มีพ่อขึ้นทั่วไป จนถึงกับมีคนนำไปสร้างหนังสะท้อนปัญหาสังคมในเวลาต่อมา การแสดงออกทางเนื้อหนังมังสาของบรรดาโสเภณีและเมียเช่ากับทหารจีไอ ที่ขัดต่อวัฒนธรรมอันดีงามของไทยปรากฏให้เห็นเนืองๆ ส่งผลให้วัฒนธรรมไทยเริ่มเสื่อมทรามลง โดยเฉพาะในหมู่เด็กวัยรุ่น นอกจากนี้ การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยของทหารจีไอ ก็ส่งผลให้ค่าครองชีพของประชาชนในละแวกนั้นสูงขึ้นโดยตรง ทำให้เป็นปัญหาต่อคนยากจนที่มีรายได้น้อยเป็นอย่างมาก

ที่ร้ายแรงไปกว่านั้น คือ การที่ทางการไทยยอมให้สหรัฐฯใช้พื้นที่ในเขตตำบลหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เป็นที่ปลดระเบิดของเครื่องบินบรรทุกระเบิด บี 52 ที่ทิ้งระเบิดในลาวและเวียดนามไม่หมด ก่อนเครื่องบินจะบินกลับฐานทัพ ทำให้มีชาวบ้านถูกลูกหลง พิการ บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้รับการเหลียวแลหรือได้รับการชดเชยจากทางการไทยหรือสหรัฐฯ แต่อย่างใด

การพัฒนาประเทศภายใต้ร่มเงาของสหรัฐฯ

พ.ศ. 2493 รัฐบาลไทยได้มีการลงนามรับความช่วยเหลือทางการเงินจากรัฐบาลสหรัฐฯ ซึ่งถือเป็นก้าวย่างใหม่ทางการเมืองในนโยบายด้านการพัฒนาประเทศ ที่ไทยยอมรับนิยามทางเศรษฐกิจของตนเองว่า “ด้อยพัฒนา” และพร้อมที่จะรับความช่วยเหลือจากประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่นมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2493 เริ่มมีการลงนามในสัญญาฟูลไบรท์เพื่อขอรับความช่วยเหลือในด้านการศึกษา ต่อมาในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2493 ได้มีการลงนามในสัญญา Economic and Technical Co-operation Agreement เพื่อขอรับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ เป็นเงิน 8 ล้านเหรียญสหรัฐ และอีก 7 ล้านเหรียญสหรัฐในปีถัดมา พร้อมกันนั้น ธนาคารโลก(ซึ่งมีสหรัฐฯเป็นผู้ควบคุมนโยบาย) ก็ได้ประกาศให้เงินกู้แก่ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียเป็นเงินกว่า 25 ล้านเหรียญดอลล่าร์ (ชาญวิทย์: 415)

พร้อมๆกับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการศึกษา สหรัฐฯ ก็ได้เข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือแก่กองทัพไทยให้เข้มแข็งขึ้น มีการลงนามในสนธิสัญญาทางทหาร Agreement Respecting Military Assistance เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2493 เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธและการฝึกทหารแก่กองทัพไทย โดยหน่วยงานด้านการทหารของสหรัฐในรูปที่ปรึกษาเริ่มทยอยเข้ามาทำหน้าที่และฝึกทหารให้ อันเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของกองทัพไทย ทั้งในแง่หลักสูตรโรงเรียนนายทหารหรือแม้แต่เครื่องแบบ จากเดิมที่ได้รับอิทธิพลยุโรปมาเป็นแบบอเมริกันแทน

ที่มาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

ในยุคที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปกครองบ้านเมือง นอกจากใช้อำนาจปราบปรามอย่างรุนแรงแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ยังได้ริเริ่มพัฒนาบ้านเมืองไปในแนวทางทุนนิยมเสรี ตามคำแนะนำของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวอเมริกันเป็นครั้งแรก ในยุคนั้นมีคำขวัญของรัฐบาลหลายข้อ ที่สะท้อนถึงปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมตามแนวทางใหม่ ที่มุ่งทำงานเพื่อสนองการบริโภค เช่น “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ บำรุงความสะอาด” เป็นต้น

นโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของไทย เปลี่ยนโฉมไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิงนับแต่ยุคจอมพลสฤษดิ์ แม้ว่าก่อนหน้านั้นไทยได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมมาบ้างแล้วก็ตาม แต่การลงทุนที่สำคัญต่างๆ เป็นการดำเนินการโดยใช้เงินทุนของภาครัฐโดยตรงเกือบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะในรูปของรัฐวิสาหกิจ หรือองค์การค้าต่างๆ เช่น องค์การแก้ว องค์การค้าจังหวัด องค์การยาสูบ องค์การทอกระสอบ ฯลฯ นโยบายทุนนิยมราชการเช่นนี้ ในทัศนะของสหรัฐฯ ถือว่าไม่มีประสิทธิภาพ เพราะรัฐฯเข้าไปดำเนินการแข่งขันกับเอกชนเอง นอกจากนี้ การดำเนินธุรกิจโดยรัฐ ยังเป็นอุปสรรคหรือปิดกั้นโอกาสการลงทุนจากต่างชาติ ซึ่งก็คือเป็นการปิดโอกาสมิให้นักธุรกิจจากสหรัฐฯหรือญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของสหรัฐฯ เข้ามาแสวงหาวัตถุดิบและแรงงานราคาถูกในประเทศไทยนั่นเอง

ความจริง สหรัฐฯได้ริเริ่มแผนการที่จะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ไทยมาก่อนหน้านั้นแล้วหลายปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2492 ภายใต้แผน Truman Point Four นาย Dean Acheson ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในยุคนั้น ได้อธิบายถึงแผนการดังกล่าวว่า จะช่วยให้สหรัฐฯได้

ประโยชน์ เพราะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการเข้าถึงวัตถุดิบและตลาดใหม่ๆ สำหรับอุตสาหกรรมและผลผลิตของสหรัฐฯเอง (Acheson, 1950: อ้างในอภิชัย น.1-4)

หากย้อนกลับไป ปัญหาของรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามก่อนพ.ศ. 2500 ในสายตาของสหรัฐฯ ไม่ใช่ปัญหาทางการเมือง เนื่องจากรัฐบาลไทยในยุคนั้น ดำเนินงานทางการเมืองตามความต้องการของสหรัฐฯในเกือบทุกเรื่องอยู่แล้ว แม้แต่สิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็นการแทรกแซงกิจกรรมภายในของไทย ตัวอย่างเช่น ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2498 รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศว่า หลังจากที่ไทยเข้าร่วมสนธิสัญญา ส.ป.อ.แล้ว ประเทศไทยจะไม่พิจารณาคำอุทธรณ์ให้ปล่อยนักโทษการเมืองจนกว่า “ชาวต่างประเทศ” ที่เป็นสมาชิกภาคี (หมายถึงสหรัฐฯ) จะให้ความเห็นชอบเสียก่อน” (Prizzia: น.21)

แต่สิ่งที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อสหรัฐฯ กลับกลายเป็น นโยบายเศรษฐกิจของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง ที่มุ่งเน้นการสร้างเศรษฐกิจเพื่อคนไทย เนื้อหาของนโยบายดังกล่าวคือ พยายามลดบทบาทของกลุ่มนายทุนเชื้อสายจีนและลดอิทธิพลกลุ่มทุนของฝ่ายศักดินาเก่า และเน้นการลงทุนโดยรัฐแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐวิสาหกิจ ซึ่งส่วนหนึ่งของผลประโยชน์จากรัฐวิสาหกิจ จะถูกใช้เป็นรางวัลแก่นายทหารที่สนับสนุนฐานอำนาจการปกครองภายใต้การนำของจอมพล ป. ในฐานะที่เป็นผู้ใช้อำนาจเด็ดขาดและเป็นการสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจให้แก่กลุ่ม ขณะเดียวกันก็ใช้นโยบายสร้างฐานะทางการเงินให้แก่คนไทยที่ไม่ใช่เป็นข้าราชการให้มากขึ้น นักวิชาการบางคนเรียกว่า ทุนนิยมภาคราชการ (อภิชัย: น.1-5) กล่าวโดยสรุป รัฐวิสาหกิจในยุคนั้นเป็นเพียงเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจทางการเมือง (ซึ่งก็ไม่ต่างกับสมัยปัจจุบันมากนัก) ทำให้ระบบการผลิตของภาคอุตสาหกรรมและการเงินไม่มีประสิทธิภาพ และอยู่ในมือของกลุ่มปกครองเพียงหยิบมือเดียว

การดำเนินนโยบายดังกล่าว ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับแนวนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีข้ามชาติของสหรัฐฯเป็นอย่างยิ่ง โดยระบบเศรษฐกิจดังกล่าว เน้นการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งดำเนินการโดยเอกชนอย่างเสรี รัฐมีหน้าที่เป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนในการสร้างระบบสาธารณูปโภคต่างๆขึ้นมารองรับเท่านั้น ดังนั้นหน่วยงานของรัฐบาลสหรัฐฯรวมทั้งธนาคารโลก จึงผลักดันอย่างเต็มที่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจไปตามแนวทางที่สหรัฐฯต้องการ

การทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในพ.ศ.2500 จึงช่วยแผ้วถางให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่งตามความต้องการของสหรัฐฯเป็นอย่างดี หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ได้เข้ารับการรักษาโรคตับแข็งอันเนื่องมาจากพิษสุราเรื้อรังที่โรงพยาบาลวอลเตอร์รีดส์ ในสหรัฐ ในเดือน มีนาคม พ.ศ.2501 จอมพลสฤษดิ์ได้เข้าพบกับรัฐมนตรีที่สำคัญๆ ของรัฐบาลสหรัฐฯ หนึ่งในนั้นได้แก่ นาย ดักลาส ดิลลัน รัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจ และเข้าพบอีกครั้งในเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกัน นายดิลลันได้แนะนำให้ประเทศไทยส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ เพราะช่วยเพิ่มปริมาณเงินตราต่างประเทศ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ก็เห็นชอบ จึงได้ส่งโทรเลขแจ้งให้พลเอกถนอม กิตติขจร ส่งพระราชบัญญัติการลงทุน พ.ศ.2497 มาให้ศึกษา เพื่อปรับปรุงแก้ไขใหม่

จอมพลสฤษดิ์ ได้พยายามอย่างเต็มที่ ในการเปิดรับการลงทุนจากต่างชาติ ซึ่งมีผลทำให้ทุนนิยมในประเทศไทยเติบโตอย่างรวดเร็ว ในด้านอุตสาหกรรม รัฐบาลได้ยกเลิกสหภาพแรงงานต่างๆ รวมทั้งยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ.2499 เพราะถือว่าเป็นกฎหมายสนับสนุนให้มีการนัดหยุดงานของลูกจ้าง เป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้ามาแทรกแซงได้ ในที่สุด รัฐบาลได้ตั้ง

กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้น เพื่อดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามแนวทางดังกล่าว โดยจอมพลสฤษดิ์ถึงกับขอเป็นเจ้ากระทรวงเอง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ : สั่งตรงจากสหรัฐอเมริกา

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2501 ผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกซึ่งได้เดินทางเข้ามาสำรวจสภาพเศรษฐกิจของไทย ได้ส่งรายงานต่อรัฐบาลไทยชื่อ “A Public Development Program for Thailand” อันเป็นที่มาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ระยะที่หนึ่ง (พ.ศ.2504-2506) ในภายหลัง (อภิชัย: 1-6)

ต่อมา เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปอย่างมีระบบมากขึ้น จอมพลสฤษดิ์ จึงได้จัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น (หรือที่เรียกสั้นๆว่า สภาพัฒน์ฯ) ทำหน้าที่วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและศึกษาภาวะเศรษฐกิจของชาติ รวมทั้งเป็นผู้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกมีสองระยะ

โดยระยะที่หนึ่ง จัดทำขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2504 ครอบคลุมระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ.2504-2506 การจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับแรก ระยะที่หนึ่งนี้ ไม่ได้มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่อย่างเป็นทางการ แต่การดำเนินการต่างๆ จะไปตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลก ที่ปรากฏในรายงาน Public Development Program ที่สาระสำคัญมีการเสนอให้พัฒนาสาธารณูปโภคในด้านต่างๆทุกด้าน ตั้งแต่การเกษตร อุตสาหกรรม เหมืองแร่ พลังงาน การคมนาคมและการขนส่ง ทางรถไฟ ทางหลวง ทางน้ำ ท่าเรือ ตลอดจนการบริการสังคม ที่อยู่อาศัย การศึกษา และสาธารณสุข รวมทั้งการกู้เงิน และความช่วยเหลือจากต่างชาติ โดยเน้นการพัฒนาเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยไม่มีการกำหนดเป้าหมายการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงอย่างชัดเจน

การพัฒนาตามนัยดังกล่าวของแผน มีความสำคัญอยู่ที่การกำหนดแนวทางห้ามไม่ให้รัฐเข้าแทรกแซงหรือทำธุรกิจแข่งขันกับเอกชน แต่ให้การดำเนินการของรัฐเป็นไปเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เศรษฐกิจของภาคเอกชนเจริญขึ้น โดยที่รัฐเป็นผู้แบกรับและเร่งรัดพัฒนาโครงการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆเป็นหลัก เช่น โครงการสร้างทางหลวง และงานชลประทาน รวมทั้งพัฒนาโครงการผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ ได้แก่โครงการไฟฟ้ายันฮี โครงการไฟฟ้าถ่านหินที่กระบี่ เป็นต้น

การจัดทำรายงาน Public Development Program ดังกล่าว ในเวลาต่อมาได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบยิ่งขึ้น จนกลายเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง และมีฉบับต่อๆมา จวบจนในปัจจุบัน

การศึกษาและฝึกกำลังคนแบบอเมริกันนิยม

ส่วนการช่วยเหลือทางการศึกษาก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน นับตั้งแต่ พ.ศ.2494 จนถึง 2506 มีคนไทยมากกว่า 300 คน ได้รับทุนจากสหรัฐฯ ในโครงการเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่ง 80% ของคนเหล่านี้ได้ทำปริญญาต่อเพิ่มเติมในสหรัฐฯ ในระยะเวลาเดียวกัน มีนักวิชาการอเมริกัน 131 คน เดินทางมายังประเทศไทยภายใต้เงินทุนดังกล่าว (Prizzia: น.31) มีการตั้งบัณฑิตวิทยาลัยซีโต้หรือ Seato Graduate School เพื่อผลิตนักเทคนิคขั้นสูง เพื่อรองรับการโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อน ชลประทาน และการตัดถนน **นอกจากนี้มีการช่วยเหลือด้านวิชาการต่อ**

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เพื่อพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์และแพทยศาสตร์ผ่านมูลนิธิร็อคกี้เฟลเล่อร์ การจัดส่งนักวิชาการด้านการศึกษาจำนวนมากไปศึกษาต่อในสหรัฐฯ และจัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา (ซึ่งต่อมาก็คือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) เพื่อผลิตครูตามแบบอย่างของอเมริกัน โดยเฉพาะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยของไทยขนานใหญ่ ที่ค่อยๆเปลี่ยนจากการอิงหลักสูตรแบบอังกฤษมาเป็นแบบอเมริกัน เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในโรงเรียนนายทหารของไทย นอกจากนี้ ทางสหรัฐฯยังได้ตั้งหน่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารและวัฒนธรรมอเมริกัน หรือ USIS (United States Information Service) ขึ้นในไทย เพื่อเผยแพร่อิทธิพลแนวคิดแบบอเมริกัน ซึ่งมีผลต่อค่านิยมและวัฒนธรรมแบบอเมริกัน แทนค่านิยมและวัฒนธรรมแบบอังกฤษที่มีมาแต่เดิมก่อนสมัยสงครามโลก ในหมู่ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางของไทย

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมภายใต้การพัฒนาแนวใหม่

โดยเหตุที่ การพัฒนาตามนโยบายดังกล่าว รัฐบาลไทยเป็นผู้ทำหน้าที่แบกรับการลงทุนด้านโครงสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้เหมาะแก่การดำเนินธุรกิจของชาวต่างชาติ โดยอาศัยเงินกู้จากต่างประเทศเป็นหลัก (แม้จะมีเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศบ้าง ก็เป็นส่วนน้อยและมีเงื่อนไข) ขณะที่เอกชนต่างชาติได้ประโยชน์จากการเข้าลงทุนเพื่อแสวงหาผลกำไรจากทรัพยากรและแรงงานราคาถูกในประเทศ แต่รายได้ของรัฐจากการเก็บภาษีของผลผลิตที่เพิ่มขึ้นกลับไม่สูงพอ จึงเป็นการเริ่มต้นศักราชใหม่แห่งการเป็นลูกหนี้มหาอมตะนิรันดร์กาลของประเทศไทยต่อสหรัฐและธนาคารโลกนับแต่นั้นเป็นต้นมา โดยผู้ที่ต้องรับภาระดังกล่าวก็คือชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็นคนส่วนล่างสุดของระบบเศรษฐกิจและสังคม

เครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งของรัฐในการขูดรีดเกษตรกรในชนบท เพื่อใช้เป็นทุน ในการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ คือ ค่าธรรมเนียมข้าวหรือที่มักเรียกกันว่าค่า “พรีเมี่ยมข้าว” เนื่องจากประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก รายได้จากการขายข้าวเป็นรายได้หลักที่สำคัญที่สุดของประเทศในยุคนั้น แต่จากการที่ราคาข้าวในตลาดโลกมักมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา เพราะผลผลิตข้าวทั่วโลกแต่ละปีมีความไม่แน่นอน รัฐบาลจึงออกระเบียบเก็บค่าธรรมเนียมข้าวที่ส่งออกไปยังต่างประเทศ โดยมีแนวคิดในช่วงแรกว่า จะเก็บสำรองรายได้ไว้ในปีที่ราคาข้าวในตลาดโลกสูง และนำเงินสะสมดังกล่าวมาใช้พยุงราคาข้าวในประเทศ ในปีที่ราคาตลาดโลกตกต่ำ เพื่อให้ราคาข้าวในประเทศมีเสถียรภาพ จะได้เป็นประโยชน์ต่อทั้งชาวนาและผู้บริโภคในเมือง แต่ในความเป็นจริง นับตั้งแต่รัฐบาลจัดเก็บค่าพรีมี่ยมข้าวในปีแรก รัฐบาลในยุคนั้นและยุคต่อๆมา ไม่เคยจ่ายเงินสนับสนุนแก่ชาวนาในปีที่ราคาข้าวตกต่ำแต่ประการใด เงินรายได้จากค่าพรีเมี่ยมข้าวมีมูลค่าสูงถึงร้อยละ 20 ของรายได้ของรัฐบาลทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2503-2512 ค่าพรีเมี่ยมข้าวจึงเป็นรายได้หลักสำหรับค่าใช้จ่ายของระบบราชการที่ขยายตัว และใช้หนี้ต่างชาติที่กู้มาเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภครองรับระบบอุตสาหกรรม ที่ได้รับการส่งเสริมจากนโยบายของรัฐบาล ดังนั้น ในปีที่ข้าวในตลาดโลกมีราคาแพง รัฐบาลจะได้ภาษีข้าวในอัตราสูงเป็นพิเศษ ขณะที่ชาวนาไม่ได้รับอานิสงฆ์จากราคาข้าวที่สูงขึ้นนี้แต่อย่างไร ส่วนในปีที่ราคาข้าวตกต่ำ ชาวนากลับถูกพ่อค้าคนกลางกดราคามากขึ้นเป็นพิเศษจากอัตราภาษีดังกล่าว ซ้ำร้ายกว่านั้นแทนที่รัฐบาลจะเจียดเงินส่วนหนึ่งมาใช้

ในการพัฒนาชนบทและการเกษตร เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของชาวนา กลับกลายเป็นว่างบพัฒนาด้านนี้มีอยู่น้อยมาก เมื่อเทียบกับงบประมาณเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและด้านอื่นๆ กล่าวคือ งบประมาณภาคการเกษตร มีเพียงร้อยละ 7 –13 ในช่วงดังกล่าว ขณะที่ผลผลิตมวลรวมจากภาคเกษตรกรรมคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 25-40 ของทั้งหมด และคิดเป็นถึงร้อยละ 50-90 ของรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศจากการส่งออก ทั้งที่มีแรงงานในภาคเกษตรกรรมอยู่ถึงร้อยละ 80 ของแรงงานทั้งหมด (จาก “โศกนาฏกรรมสยาม” โดย วอลเดน เบลโล แปลโดย สุรนุช ธงศิลา สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ปี พ.ศ. 2542 หน้า202-206)

การที่รัฐบาลมิได้มีนโยบายใดๆที่จะให้มีการกระจายรายได้ไปสู่คนซึ่งอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ผลก็คือ ช่วงว่างระหว่างคนจนในชนบทกับคนรวยในเมืองห่างไกลกันมากยิ่งขึ้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจตกอยู่กับคนเพียงหยิบมือเดียว โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจที่ใกล้ชิดกับกลุ่มจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ตัวอย่างเช่น จอมพลถนอม และจอมพลประภาส ดำรงตำแหน่งประธานบริษัทต่างๆที่มาลงทุนในไทย ถึงคนละกว่า 300 บริษัท เป็นต้น ขณะที่การบริโภคสินค้าของคนรวยเป็นไปอย่างฟุ่ยเฟือยตามแนวทางลัทธิบริโภคนิยมตามอย่างตะวันตก คนจนกลับไม่มีอะไรจะกิน ผลคือทำให้ดุลการค้าของประเทศขาดดุลเป็นอันมาก และเพิ่มมากขึ้นทุกปี จนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในเวลาต่อมา

รวมศูนย์ทรัพยากรสู่เมือง ชนบทล่มสลาย

นอกจากนี้ การเร่งตัดถนนเข้าสู่ชนบทอย่างมากในระยะต้นของการพัฒนาประเทศ ทำให้นายทุนธุรกิจต่างๆสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์ในพื้นที่ที่ห่างไกลได้อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ยิ่งไปกว่านั้น การสูญเสียทรัพยากรจำนวนมหาศาลโดยเฉพาะป่าไม้ มีผลทำให้สภาพความเป็นอยู่ในชนบทเสื่อมทรุดลง เกิดภัยแล้ง แรงงานอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง คนว่างงานจากชนบท โจรผู้ร้าย และหญิงสาวจากชนบทที่ยากจน ต้องกลายมาเป็นโสเภณีเต็มเมือง โดยเฉพาะหญิงสาวจากชนบทภาคเหนือ (จนมีบางอำเภอมีชื่อเสียงไปในทางไม่สู้ดีในเรื่องของการส่งออกโสเภณีไปทั่วประเทศ ถึงขนาดใช้ชื่ออำเภอเป็นศัพท์แสลงแทนคำว่า โสเภณี)

นักวิชาการบางคน(โดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์การเมือง) มองว่า การครอบงำทุนและการลงทุนแบบใหม่นี้ เป็นรูปแบบของการแสวงหาอาณานิคมแบบใหม่แทนการแสวงหาอาณานิคมแบบเดิม (ยุคก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2) เพราะเป็นการใช้ทุนของต่างชาติที่มี เหนือกว่า เป็นเครื่องมือในการดูดซับเอาทรัพยากรของประเทศที่ด้อยกว่า ผ่านการกู้ยืมและการลงทุนจากภายนอก แทนการใช้อาวุธบังคับเช่นในอดีต ซึ่งประเทศที่ถูกเอาเปรียบไม่ได้รู้สึกว่าถูกเอาเปรียบหรือขูดรีด แต่กลับรู้สึกว่าได้รับผลประโยชน์ร่วมจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมมองของชนชั้นนำหรือชนชั้นปกครองในประเทศด้อยพัฒนาดังกล่าว

ความขัดแย้งในเชิงทัศนะทางการเมือง ระหว่างการพัฒนาเพื่อเน้นการกระจายรายได้เพื่อความเป็นธรรมของสังคม ตามแนวคิดเชิงสังคมนิยม กับการพัฒนาประเทศเพื่อเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคม กลายเป็นข้อถกเถียงทางการเมืองที่สำคัญหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อันนำไปสู่ความขัดแย้งนองเลือดทางการเมืองที่รุนแรงที่สุดในภายหลัง

การขยายตัวของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

ระหว่าง ปี พ.ศ. 2503 ถึง พ.ศ.2513 ระยะเวลาเพียง 10 ปี ประชากรเพิ่มขึ้นจาก 26 ล้านคน เป็น 36 ล้านคน หรือเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยถึงปีละหนึ่งล้านคน ประชากรดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ขณะที่ทรัพยากรและสภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเสื่อมทรามลง ชาวชนบทที่ล้มละลายจำนวนหนึ่ง จำเป็นต้องอพยพเข้ามาขายแรงงานราคาถูกหรือขายบริการต่างๆในเมือง เกิดคนจนในแหล่งสลัมต่างๆ ในกรุงเทพฯมากมาย ขณะที่โรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลโดยตรงจาก นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล โดยอาศัยแรงงานชาวชนบทเหล่านี้เป็นกรรมกรเพื่อผลิตสินค้า ต่างๆ จากตัวเลขสถิติของทางการ พบว่าแรงงานใหม่ใน พ.ศ.2513 เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2503 ถึง 305 % หากนับรวมถึงแรงงานรับจ้างอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรม เช่น เสมียน ช่างเทคนิค พนักงานขาย ฯลฯ แล้ว จำนวนแรงงานที่ขยายตัวเข้าสู่เขตเมือง (ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือกรุงเทพฯและ ปริมณฑล) เพิ่มขึ้นถึง ล้านกว่าคนในระยะ 10 ปี (ลิขิต ธีรเวคิน:น.184) แรงงานจากชนบทเหล่านี้ แม้ จะด้อยการศึกษา แต่ก็มีลักษณะที่ต่างจากแรงงานในชนบทประการหนึ่งคือ มีความเข้าใจหรือไวต่าง ปัญหาทางเศรษฐกิจและการเมือง เนื่องจากมีโอกาสได้รับข่าวสาร และเห็นความเหลื่อมล้ำของคนรวย และคนจนได้มากกว่าคนในชนบท จึงมีโอกาสที่จะเข้าร่วมหรือถูกโน้มน้าวชักจูงให้เข้าร่วมกิจกรรม ทางการเมือง เพื่อต่อต้านรัฐบาลในเวลาต่อมา

การขยายตัวของกลุ่มปัญญาชน

เนื่องจากการพัฒนาประเทศตามแนวทางของมหาอำนาจตะวันตก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง พัฒนานักวิชาการและนักเทคนิคจำนวนหนึ่ง เพื่อรองรับการขยายตัวทางอุตสาหกรรม เพื่อใช้เป็น แรงงานสมองสำหรับนายทุนต่างชาติที่มาลงทุน ทำให้รัฐบาลต้องจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับสูง เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน ก็ขอรับความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐฯ ในการส่งคนไปเรียนยังมหาวิทยาลัย ต่างๆในสหรัฐอเมริกา ทำให้นักวิชาการและนักเทคนิคเหล่านี้ พลอยได้รับอิทธิพลทางความคิด การเมืองแบบเสรีนิยม ขณะที่การปกครองในประเทศไทยยังเป็นระบบเผด็จการทหารแบบสุดขั้ว กล่าวได้ว่า นักวิชาการเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้กลับเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย และ สถาบันการศึกษาต่างๆ และมีส่วนกระตุ้นให้เกิดหน่ออ่อนทางความคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยม ซึ่ง เคลื่อนไหวต่อต้านระบบการเมืองแบบเผด็จการทหารในภายหลัง

เผด็จการคนเก่าไปคนใหม่มา

จวบจนกระทั่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2506 จอม พลถนอม กิตติขจร ก็ได้สืบทอดอำนาจ เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อมา

จอมพลถนอม กิตติขจร เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2506 ซึ่ง เป็นไปตามมติของคณะนายทหารผู้กุมอำนาจในขณะนั้น โดยมีจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรอง นายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม ได้ปกครองบ้านเมืองแบบเผด็จการตามแนวทางเดิมไม่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือด้านการเมืองอำนาจสูงสุดอยู่ที่คณะทหารที่ทำการรัฐประหารร่วมกันมาตั้งแต่สมัยจอม พลสฤษดิ์ ประชาชนธรรมดาไม่มีสิทธิในการร่วมดำเนินกิจกรรมหรือเรียกร้องสิทธิการเมืองใดๆ ทั้งสิ้น รัฐบาลมีความหวาดระแวงอย่างสูงต่อการแทรกซึมของอุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ มีการจับกุม

ประชาชนทั้งในเมืองและในชนบทที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลหรือขัดแย้งกับผู้มีอำนาจทางราชการอย่างกว้างขวางด้วยข้อหาเหวี่ยงแห “มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ “

แม้ว่าจอมพลถนอม กิตติขจร จะจัดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2512 แต่รัฐธรรมนูญที่ร่างโดยกลุ่มเผด็จการทหารหาได้มีความเป็นประชาธิปไตยไม่ เพราะรัฐบาลได้แต่งตั้งสมัครพรรคพวกเป็นจำนวนมากเข้ามาอยู่ในวุฒิสภา และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทรับจ้างขายเสียงอยู่ในสังกัดของพรรครัฐบาลอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงทำให้รัฐบาลทหารต้องมีค่าใช้จ่ายเพื่อ “ดูแล” ส.ส.เป็นจำนวนมาก ท้ายที่สุด จอมพลถนอมและจอมพลประภาสทนความรำคาญไม่ไหว จึงทำการรัฐประหารยึดอำนาจตัวเองทางโทรทัศน์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 พร้อมกับยุบสภา ยกเลิกพรรคการเมืองและรัฐธรรมนูญที่ตนเองร่างขึ้นมา โดยกลับไปดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบเผด็จการสุดขั้วเช่นเดิม

ขณะที่รัฐบาลเผด็จการถนอม-ประภาส ดำเนินนโยบายปิดหูปิดตาประชาชน แต่รัฐบาลกลับมีพฤติกรรมที่ฉ้อฉลเป็นอย่างยิ่ง เช่น มีการต่ออายุราชการให้แก่ตัวเองเพื่อให้พวกพ้องของตนมีอำนาจควบคุมกองทัพต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การผูกขาดทางธุรกิจและเศรษฐกิจโดยร่วมมือกับนายทุนต่างชาติ เช่น จอมพลถนอม และจอมพลประภาส ดำรงตำแหน่งประธานบริษัทธุรกิจต่างๆ คนละสามร้อยกว่าบริษัท เป็นต้น การใช้ทรัพย์สินทางราชการเพื่อการเสพสุขของพวกพ้องตนเอง ดังเช่น กรณีทุ่งใหญ่นเรศวร รวมทั้งการปูทางให้ลูกของตนเอง คือพันเอกณรงค์ กิตติขจร สืบทอดอำนาจ เหล่านี้ล้วนสร้างความไม่พอใจต่อประชาชนอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากประชาชนยังเกรงกลัวต่ออำนาจเผด็จการ จึงยังมิได้ออกมาชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมือง ขณะที่พลังทางการเมืองของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่มีจิตสำนึกเสรีประชาธิปไตย อันเนื่องจากการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมตะวันตกก็นับวันจะมีจำนวนมากยิ่งขึ้น ผู้นำเผด็จการจึงอยู่ในภาวะไม่ต่างกับการนั่งอยู่บนกองระเบิดที่พร้อมที่จะประทุตลอดเวลาเมื่อมีเชื้อไฟ

แล้วในที่สุดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็เป็นเสมือนระเบิดลูกใหญ่ที่ทำลายสถานภาพและอำนาจเผด็จการทหารของกลุ่มถนอม-ประภาสลง พร้อมกับการก่อเกิดของกลุ่มอำนาจใหม่ อันมีพื้นฐานจากกลุ่มทุนกลุ่มใหม่ที่พัฒนาขึ้นตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมในช่วงหลังจากนั้น

เอกสารประกอบเชิงอรรถ

1) ประจวบ อัมพะเศวต, พลิกแผ่นดินประวัติการเมืองไทย สำนักพิมพ์สุขภาพใจ พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2543

2) ชาญวิทย์ เกษตรศิริ , ประวัติการเมืองไทย สำนักพิมพ์ดอกหญ้า พิมพ์ครั้งที่ 1 มิถุนายน 2538

3) อภิชัย พันธเสน ,ภาพรวมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของชาติในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ห้าทศวรรษภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทย จัดโดยคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 12 มิถุนายน 2545

4) Ross Prizzia, การรวมพลังของผู้น้อยกับอนาคตของประเทศไทย แปลโดย จิรวัฒน์ เหลืองศุภบูลย์ พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์แพร่พิทยา กุมภาพันธ์ 2519

5) ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ และเฉลียว ฤกษ์รุจิพิมล, การมีทหารต่างชาติในประเทศไทย ผลทางเศรษฐกิจและสังคม สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ฉบับนิสิตนักศึกษา) ฉบับที่ 11 กุมภาพันธ์ 2514 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

6) ลิขิต ธีรเวคิน,วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 6 มิถุนายน 2541

7) วอลเด็น เบลโล , โศกนาฏกรรมสยาม แปลโดย สุรนุช ธงศิลา สำนักพิมพ์โกมล คีมทอง 2542

บทที่ 2 การก่อตั้งและพัฒนาการของมหาวิทยาลัยมหิดล

โรงศิริราชพยาบาล ต้นแบบแพทย์แผนตะวันตก

การก่อกำเนิดขึ้นของมหาวิทยาลัยมหิดลมีพัฒนาการตามสภาพเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมในแต่ละยุคสมัยเช่นเดียวกับสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ กล่าวคือ ได้ผ่านการพัฒนาในยุคต่าง ๆ ดังนี้

- ยุคระบบการแพทย์ตามพระราชดำริ
- ยุคสองแนวคิดในการผลิตแพทย์
- ยุควางรากฐานการแพทย์แบบอเมริกัน
- ยุคมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ

หากแต่มีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจคือ ตั้งแต่เริ่มต้น มหาวิทยาลัยมหิดลมีความเกี่ยวโยงใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเริ่มก่อรูปจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯให้ตั้ง “คณะคอมมิตตี” มาดำเนินการจัดสร้างโรงพยาบาลที่ใช้การรักษาพยาบาลตามแบบแผนตะวันตกขึ้นเป็นครั้งแรก ณ บริเวณวังหลัง เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2429 และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ 200 ชั่งเป็นทุนประเดิม เพื่อเป็นสถานที่รักษาพยาบาลพระราชวงศ์ เจ้านายที่เจ็บป่วย และสามัญชนทั่วไปด้วยวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ผสมผสานแพทย์แผนไทยเป็นครั้งแรก

ทั้งนี้ก่อนหน้านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้การรักษาพยาบาลตามแบบพื้นบ้าน ขณะที่การรักษาตามแผนตะวันตกจะมีอยู่เฉพาะในหมู่มิชชันนารีที่เริ่มเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ซึ่งเดิมยังไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลายยอมรับนัก จนเมื่อวิธีการรักษาได้รับการยอมรับจากพระราชวงศ์ การแพทย์ตามแนวตะวันตกก็เริ่มได้รับการสนับสนุนส่งเสริมถึงขั้นที่ว่า หากหญิงใดคลอดลูกตามวิชาการแพทย์แบบตะวันตกที่ไม่ต้อง “อยู่ไฟ” จะได้รับพระราชทานเงินก้นถุงถึง 4 บาท ประกอบกับในระยะต่อมาหลังจากพระราชวงศ์และชนชั้นสูงของไทยได้มีโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศ จึงค่อย ๆนำวิทยาการทางการแพทย์แผนตะวันตกมาเผยแพร่มากขึ้น จนนำไปสู่การจัดตั้ง “โรงพยาบาล” ดังกล่าว ซึ่งแทนที่จะเป็น “โรงพยาบาลเอกเทศ” ตามแนวคิดเดิม ที่จัดสร้างขึ้นเป็นการชั่วคราวในพื้นที่ที่มีโรคระบาด ก็เป็น “โรงพยาบาลถาวร” ดังนั้นโรงพยาบาลศิริราชจึงเป็นโรงพยาบาลแห่งแรกที่รัฐบาลสร้างขึ้นโดยยอมรับการแพทย์แผนตะวันตกควบคู่กับแพทย์แผนไทยอย่างเป็นทางการ

- **ยุคระบบการแพทย์ตามพระราชดำริ**

ปีถัดมา หลังจากสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ พระราชโอรสองค์ที่ 5 ในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี สิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคบิด โดยมีพระชนมายุเพียง 1 ปี 7 เดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานสิ่งของงานพระเมรุ พร้อมเงินมรดกของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นี้จำนวน 700 ชั่งสมทบในการจัดตั้งโรงพยาบาลในปี พ.ศ.2431 และพระราชทานนามว่า “**โรงศิริราชพยาบาล**” ซึ่งนอกจากเปิดรักษาผู้เจ็บป่วยแล้ว ยังเปิดเป็นโรงเรียนแพทย์แห่งแรก ซึ่งเปิดรักษาผู้เจ็บป่วยทั้งแพทย์แผนไทยและแผนปัจจุบัน โดยรับนักเรียนที่มีพื้นความรู้พออ่านออกเขียนได้มาเรียนหลักสูตร 3 ปีเพื่อรับประกาศนียบัตรแพทย์ โดยรับรุ่นแรกเพียง 15

คน มีนายแพทย์ยอร์จ บี.แมคฟาแลนด์ หรือ ศาสตราจารย์พระอาจวิทยาคม เป็นอาจารย์สอน ต่อมา พ.ศ.2436 จึงมีการเรียกชื่อใหม่เป็น "**โรงเรียนแพทยากร**" และในพ.ศ.2439 สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลในบริเวณโรงศิริราชพยาบาล ขึ้นอีกแห่ง ซึ่งนับเป็นโรงเรียนพยาบาลแห่งแรกของไทย

ต่อมาวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จพระราชดำเนินเปิดตึกโรงเรียนแพทย์ที่สร้างใหม่ และพระราชทานนามใหม่ว่า "**โรงเรียนราชแพทยาลัย**" จากนั้น ในปี พ.ศ.2446 หลักสูตรแพทย์ก็ได้ขยายเป็น 4 ปี จนกระทั่งอีก 10 ปีต่อมาในยุคที่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นไชยนาทนเรนทร ทรงเป็นผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง กระทรวงธรรมการ มีการปรับปรุงหลักสูตรเป็น 5 ปีและรับนักเรียนที่จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ครั้นในปีพ.ศ. 2458 พระองค์ ในฐานะผู้บัญชาการราชแพทยาลัย ก็ได้สั่งยกเลิกแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลศิริราช

ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้สถาปนา "โรงเรียนข้าราชการพลเรือนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้รวมเอาโรงเรียนราชแพทยาลัยเป็นคณะแพทยศาสตร์ในจุฬาฯ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น**คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล** ขยายหลักสูตรประกาศนียบัตรเป็น 6 ปี โดย 4 ปีแรกเรียนวิชาเตรียมแพทย์และปรีคลินิกที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ของจุฬาฯ 2 ปีหลังจึง "ข้ามฟาก" มาเรียนด้านคลินิกที่โรงพยาบาลศิริราช

- **ยุคสองแนวคิดในการผลิตแพทย์**

ในยุคนี้มีการวางรากฐานของระบบงานแพทย์ ได้เกิดหน่วยงานต่าง ๆขึ้นตามความจำเป็น เช่น กองแพทย์ กองโอสถศาลา กองทำพันธุ์หนองฝี เป็นต้น เมื่องานด้านสาธารณสุขของประเทศมีการขยายตัวมากขึ้น จึงมีการจัดตั้งกรมสาธารณสุข สังกัดกระทรวงมหาดไทย มี ม.จ. สกลวรรณากร วรวรรณ เป็นอธิบดี ในช่วงดังกล่าวสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ ทรงดำรงตำแหน่งอธิการบดีกรมมหาวิทยาลัย หลังจากที่ทรงจบการศึกษาด้านสาธารณสุขจากสหรัฐอเมริกา และทรงมีบทบาทอย่างมากในการดำเนินงานตามระบบการแพทย์การสาธารณสุขแผนใหม่ ม.จ.สกลวรรณากร ทรงมีแนวคิดว่าควรจะเน้นการผลิตแพทย์จำนวนมากเพื่อกระจายไปในชนบทให้กว้างขวาง ในลักษณะ "หมออนามัย" เพราะมีปัญหาขาดแคลนแพทย์อยู่ทั่วไป จึงเสนอแนวคิดดังกล่าวต่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหิดลฯ ซึ่งขณะนั้นทรงเข้ามาช่วยดูแลงานด้านแพทยศาสตร์ศึกษาของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล แต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหิดลฯ ทรงเห็นว่าควรสนับสนุนการสร้างแพทย์ที่มีคุณภาพสูงก่อน แล้วจึงค่อยกระจายออกไปในภายหลัง ในที่สุด ม.จ.สกลวรรณากร ทรงยอมตาม จึงเป็นทิศทางที่ชัดเจนตั้งแต่นั้นมาว่า การตั้งโรงเรียนแพทย์ในประเทศไทยจะต้องเน้นผลิตแพทย์ที่เชี่ยวชาญมีคุณภาพสูงก่อนเป็นเป้าหมายสำคัญ

- **ยุควางรากฐานการแพทย์แบบอเมริกัน**

ดังนั้นต่อมา ในปี พ.ศ.2464 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมอบหมายให้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ทำจดหมายถึงมูลนิธิร็อคกี้เฟลเล่อร์ ของสหรัฐอเมริกา ให้มาช่วยปรับปรุงการศึกษาแพทย์ให้มีมาตรฐานตามแนวตะวันตกเพื่อให้ได้แพทย์ผู้เชี่ยวชาญตามทิศทางดังกล่าว มูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์จึงได้ส่งนายแพทย์ริชาร์ด เอ็ม.เพียร์ส ประธาน

กรรมการฝ่ายแพทยศาสตร์ศึกษามาดูงาน ซึ่งในช่วงนั้นโรงเรียนแพทย์ที่อยู่ในระยะเริ่มต้นขาดแคลนทั้งสถานที่ อุปกรณ์และครูแพทย์ ทำให้ผู้แทนมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ถึงกับกราบทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “รร.ราชแพทยาลัยของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นโรงเรียนแพทย์ที่มาตรฐานต่ำที่สุด”

กระทรวงธรรมการจึงได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหิดลฯ ทรงเป็นผู้แทนฝ่ายไทยในการเจรจา โดยมีข้อสรุปที่สำคัญคือ จะขยายและยกระดับหลักสูตรแพทย์จากระดับประกาศนียบัตร เป็นระดับปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิต โดยมูลนิธิฯ จะส่งอาจารย์มาช่วยวางหลักสูตรการเรียนการสอน รวมทั้งให้ทุนอาจารย์ไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศ และออกเงินฝ่ายละครึ่งเพื่อสร้างอาคารเพิ่มเติม ซึ่งสมเด็จเจ้าฟ้าฯกรมขุนสงขลานครินทร์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างตึก 2 หลังที่โรงพยาบาลศิริราช พระราชทานทุนให้นักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศจำนวนมากและบางระยะยังทรงดูแลรักษาผู้ป่วย ทั้งยังทรงเป็นพระอาจารย์สอนในวิชาชีววิทยาและประวัติศาสตร์ด้วย จนกระทั่งปี พ.ศ.2471 จึงมีแพทย์ปริญญาสำเร็จการศึกษาเป็นรุ่นแรก

“สมเด็จพระราชบิดาฯ” กับพระราชปณิธาณ

อาจกล่าวได้ว่า คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลในยุคนั้นมีการพัฒนาก้าวหน้าไปอย่างมาก เพราะสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ “สมเด็จพระราชบิดาฯ” ทรงสนพระทัยในงานด้านสาธารณสุข และอุทิศพระองค์อย่างเต็มที่โดยทรงลาออกจากนายเรือเอกแห่งกองทัพเรือ เพื่อไปศึกษาต่อด้านสาธารณสุข ณ สถาบันเทคโนโลยีแห่งรัฐแมสซาชูเสตต์ สหรัฐอเมริกา จากนั้นก็ทรงเข้าศึกษาต่อด้านการแพทย์โดยตรง ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด แม้พระอนามัยจะทรุดโทรมเพราะทรงเริ่มเป็นโรคพระวักกะ(ไต)พิการ เมื่อจบปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิตเกียรตินิยมในปี พ.ศ.2471 ก็ทรงเลือกที่จะกลับมาปฏิบัติพระราชภารกิจทั้งในฐานะแพทย์และอาจารย์แพทย์เป็นแบบอย่างตามพระราชปณิธาณโดยทรงย้ำกับนักศึกษาและบุคลากรด้านสาธารณสุขโดยตลอดว่า “ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ลาภ ทรัพย์และเกียรติยศจะตกมาแก่ท่านเอง ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพไว้ให้บริสุทธิ์ “

และแม้จะดำรงพระอิสริยศเจ้าฟ้าชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นอุปสรรคในการทรงงานเช่นแพทย์ทั่วไป แต่พระองค์ก็ทรงปฏิบัติหน้าที่แพทย์ประจำบ้านอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช ดูแลคนเจ็บป่วยทุกชนชั้นวรรณะอย่างไม่ถือพระองค์ จนในที่สุดทำให้เกิดความขัดแย้งบางประการในหมู่พระราชวงศ์ จนต้องทรงย้ายไปปฏิบัติหน้าที่แพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จ.เชียงใหม่เพียงลำพัง โดยยังทรงดูแลรักษาผู้ป่วยสามัญชนอย่างใกล้ชิด ถึงขั้นทรงอาบน้ำคนไข้ที่เป็นชาวบ้านเองโดยไม่ถือพระองค์ และก็เป็นที่น่าเสียดายที่ทรงปฏิบัติพระภารกิจเต็มที่ได้เพียงไม่ถึงเดือนก็ต้องเสด็จกลับกรุงเทพฯ ชั่วคราวเพื่อทรงร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ โดยมิได้เสด็จกลับไปโรงพยาบาลแมคคอร์มิคอีกเลย เพราะเริ่มประชวรหนักขึ้นด้วยโรคฝีบิดในตับจนสิ้นพระชนม์จากโรคแทรกซ้อนคือน้ำท่วมพระปัปผาสะ(ปอด)และพระหทัยวาย เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2472รวมพระชนมายุได้ 37 ปี 8 เดือน

จากพระราชปณิธาณและคุณูปการที่ทรงมีต่อวงการแพทย์ ทำให้ทรงได้รับการเทิดพระเกียรติให้เป็น “พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย” และกำหนดให้วันที่ 24 กันยายนเป็น “วันมหิดล”

การก่อกำเนิดมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (2485-2512)

คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจนถึงปี พ.ศ.2485 จึงมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขึ้น โดยโอนคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ และคณะสัตวแพทยศาสตร์ จากจุฬาฯ มาอยู่ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ซึ่งมีฐานะเป็นกรม สังกัดกระทรวงสาธารณสุข โดยเป็นมหาวิทยาลัยที่ไม่มี “แคมปัส” ที่ชัดเจน คือคณะส่วนใหญ่ยังอยู่ที่จุฬาฯ มีเพียงคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลเท่านั้นที่อยู่ฝั่งโรงพยาบาลศิริราช

จากนั้นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้ขยายหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง โดยวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2491 จัดตั้งคณะสาธารณสุขศาสตร์ และตั้งคณะแพทยศาสตร์ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นโรงเรียนแพทย์แห่งที่สอง ต่อมา พ.ศ.2498 ได้โอนคณะสัตวแพทยศาสตร์ไปสังกัดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และจัดตั้งคณะเทคนิคการแพทย์ขึ้นในปี 2500 ตั้งคณะแพทยศาสตร์เชียงใหม่ขึ้นเป็นโรงเรียนแพทย์แห่งที่สาม ในปี พ.ศ.2502 ตั้งคณะอายุรศาสตร์เขตร้อน และคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ในปี 2503 และปีเดียวกันนั้นเอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้รวมศูนย์อำนาจการควบคุมสถาบันอุดมศึกษา ด้วยการโอนทุกมหาวิทยาลัยไปขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรี รวมทั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พร้อมทั้งให้เรียกอธิการบดีว่า “**ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัย**”ด้วย ตามระบบทหาร

- **ยุคมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบ**

ข้อดีของการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จของจอมพลสฤษดิ์ประการหนึ่งคือ ทำให้แต่ละมหาวิทยาลัยมีการพัฒนาไปค่อนข้างรวดเร็วเพราะการพิจารณาตัดสินใจงานด้านต่างๆ ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลคือตัวจอมพลสฤษดิ์เองเป็นหลัก ในปี พ.ศ.2507 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้จัดตั้งบัณฑิตวิทยาลัยขึ้น ทั้งระดับปริญญาโท และเอก เพื่อเน้นต่อยอดความรู้ด้านการแพทย์และวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ในปีเดียวกันนี้เอง ผู้บริหารและอาจารย์ผู้ใหญ่ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อถวายรายงานและได้ขอพระราชทานนาม “มหิดล“ อันเป็นพระนามของสมเด็จพระราชบิดา ในฐานะที่ทรงเป็นพระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า ไม่ขัดข้อง แต่ขอให้ปรับปรุงขยายมหาวิทยาลัยให้เป็น ”**มหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์**” เสียก่อน เพื่อให้สมพระเกียรติกับพระนาม “**มหิดล**”

เพื่อสนองพระราชกระแส สภามหาวิทยาลัยในขณะนั้น จึงได้ริเริ่มจัดตั้งคณะสังคมศาสตร์ขึ้น แต่เนื่องจากพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ไม่ครอบคลุมสาขาวิชาอื่นที่นอกเหนือจากด้านการแพทย์และสาธารณสุข จึงได้มีการร่างพระราชบัญญัติขึ้นใหม่เพื่อรองรับการเป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์ดังกล่าว

ระหว่างนั้น ในปี พ.ศ.2508 ได้มีพระบรมราชโองการฯ ประกาศจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดีขึ้นเป็นโรงเรียนแพทย์แห่งที่ 4 ขณะเดียวกันก็มีการโอนคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ไปสังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดตั้งคณะทันตแพทยศาสตร์ พญาไท และคณะเภสัชศาสตร์ พญาไท ขึ้นใน พ.ศ. 2511 และโอนคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ไปสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2512 พร้อมกับเปลี่ยนชื่อคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ เป็นคณะวิทยาศาสตร์เพื่อสอนวิชาพื้นฐานปี 1 และ 2 แก่นักศึกษาทุกคณะ จนเมื่อร่างพระราชบัญญัติใหม่

เสร็จเรียบร้อย จึงได้ทูลเกล้าฯถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2512 และได้รับพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัยใหม่เป็น “มหาวิทยาลัยมหิดล” โดยมีผลบังคับใช้ในทางกฎหมายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2512 มี ศ.นายแพทย์ชัชวาล โอสถานนท์ เป็นอธิการบดีคนแรก

ปลายปีนั้นเอง ก็มีการจัดตั้งคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ขึ้นเป็นคณะที่ 12 และเริ่มขยับขยายหาพื้นที่เพื่อจัดตั้งคณะใหม่ๆเพิ่ม ตามทิศทางแห่งการเป็น “มหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบ” โดย พ.ศ.2513 สภามหาวิทยาลัยก็ได้อัญเชิญสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการส่งเสริมมหาวิทยาลัย ซึ่งในการประชุมครั้งแรกที่วังสระปทุม เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2513 ได้มีการพิจารณาเรื่องการขอซื้อที่ดินจำนวน 1,241 ไร่เศษ ที่ อ.ศาลายา จ.นครปฐม จากสำนักงานงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โดยต่อรองในราคาไร่ละ 10,000 บาท และชำระเพียงครึ่งหนึ่งก่อน ที่เหลือผ่อนชำระภายใน 5 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 7 ต่อปี ซึ่งได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2514 และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้สำนักงานทรัพย์สินฯ ขายโอนที่ดังกล่าวให้ตามราคาที่เสนอ

มหิดลยุค “ก้าวกระโดด” สู่ศาลายา

จากนั้นมหาวิทยาลัยได้เร่งพัฒนาหลักสูตร โดยใน พ.ศ. 2514 ได้จัดตั้งสถาบันวิจัยประชากรและสังคมเป็นลำดับต่อมา พร้อมกับโอนคณะทันตแพทยศาสตร์และเภสัชศาสตร์ ไปสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2515 และปีเดียวกันก็โอนมหาวิทยาลัยมหิดลจากสำนักนายกรัฐมนตรีไปสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย พร้อมกับยกฐานะโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย เป็นคณะพยาบาลศาสตร์ ตัดคำว่า “พญาไท” ออกจากคณะทันตแพทยศาสตร์ พญาไท และเภสัชศาสตร์ พญาไท และเริ่มดำเนินการก่อสร้างวิทยาเขตใหม่ของมหาวิทยาลัยมหิดล ที่ศาลายาใน พ.ศ. 2519 ท่ามกลางความยุ่งยาก ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

จากนั้น ณ วิทยาเขตศาลายา มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดตั้งคณะ สำนัก และสถาบันต่างๆอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดตั้งสถาบันวิจัยโภชนาการใน พ.ศ.2520 ยกฐานะโครงการการศึกษาและวิจัยสิ่งแวดล้อมขึ้นเป็นคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ใน พ.ศ. 2521 ยกฐานะโครงการศูนย์ศึกษาวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ เป็นสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบทในปี พ.ศ.2524 จัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปี พ.ศ.2524 ยกฐานะโครงการศูนย์สัตว์ทดลองแห่งชาติเป็นสำนักสัตว์ทดลองแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2530 ยกฐานะศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสาธารณสุขอาเซี่ยนเป็นสถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน ริเริ่มโครงการปริญญาตรีสำหรับนักศึกษานานาชาติใน พ.ศ. 2532 และจัดตั้งคณะวิศวกรรมศาสตร์ขึ้นใน พ.ศ.2533 เป็นต้น

การพัฒนาที่อยู่บนเงื่อนไขแวดล้อมดังกล่าว ทำให้มหาวิทยาลัยมหิดลกลายเป็นมหาวิทยาลัยที่มี คณะ สำนัก และสถาบันต่างๆ อยู่อย่างกระจัดกระจายอยู่ใน 3 วิทยาเขตหลักๆที่ค่อนข้างห่างไกลกัน คือ ฝั่งโรงพยาบาลศิริราช บางกอกน้อย ประกอบด้วยคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ และคณะเทคนิคการแพทย์ ฝั่งพญาไท ประกอบด้วยคณะวิทยาศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี คณะเภสัชศาสตร์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะ

เวชศาสตร์เขตร้อน ที่เหลือโดยเฉพาะที่มีการจัดตั้งขึ้นใหม่จะอยู่ฝั่งศาลายาทั้งหมด รวมทั้งสำนักงานอธิการบดี

ในท่ามกลางการพัฒนาตามพระราชกระแส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงติดตามและพระราชทานแนวพระราชดำริในการดำเนินการแต่ละขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นที่ผ่านมานักศึกษาโดยเฉพาะในคณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯ ที่สมเด็จพระราชบิดาฯ ทรงเคยเป็นแพทย์และพระอาจารย์อยู่ที่นี่ ก็ยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้เข้าเฝ้าใกล้ชิดในหลายโอกาส เช่น เข้าเฝ้าถวายพระพรในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรือในปี พ.ศ. 2505 ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้กรรมการสโมสรนักศึกษาแพทย์ศิริราช เข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ และมีพระราชปฏิสันถารถึงวิธีการเรียนแพทย์ และใน พ.ศ.2506 ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนนักศึกษาแพทย์เป็นมหาดเล็กอัญเชิญพระแสงราชศาสตราเดินข้างพระราชยานในพระราชพิธีพยุหยาตราทางสถลมารค และโปรดเกล้าฯให้ร่วมงานอุทยานสโมสรในพระราชพิธีต้อนรับพระราชอาคันตุกะ ณ พระราชวังบางปะอิน เป็นต้น และเมื่อครั้งเสด็จฯมาทรงดนตรีเป็นการส่วนพระองค์ ณ สวนอัมพร เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2513 ก็ได้ทรงย้ำว่า

“สมเด็จฯ พระบรมราชชนกทรงสนพระทัยและพยายามที่จะให้การศึกษาด้านการแพทย์มีความก้าวหน้าในทุกวิถีทาง จนกระทั่งได้รับพระนามว่าเป็นพระบิดาแห่งวงการแพทย์มหาวิทยาลัยมหิดล และโดยเฉพาะผู้ที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ ก็ถือว่าต่างเป็นลูกของท่าน ก็นับว่าเรามีสิ่งที่ใกล้เคียงกัน เพราะว่าเป็นลูกของท่านเหมือนกัน และนับได้ว่ามีพี่น้องจำนวนมากน่าชื่นใจ ...“

ข้อมูลและเอกสารอ้างอิง

1.หนังสือ 100 ปี ศิริราช
2.หนังสือ 25 ปี แห่งวันพระราชทานนาม มหาวิทยาลัยมหิดล
3.หนังสือ “หนึ่งรอบนักษัตร” มหาวิทยาลัยมหิดล 2522-2534
4.หนังสือ กิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล โดย พรรณี พุทธศักราช ตันสกุล

บทที่ 3 “รามาธิบดี” โรงเรียนแพทย์แนวใหม่จุดประกายปฏิรูป

“ศิริราช”ตัวแทนระบบจารีตอังกฤษ

ลักษณะพิเศษที่สำคัญประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยมหิดลก็คือ การที่มี 2 โรงเรียนแพทย์อยู่ในมหาวิทยาลัยเดียวกันซึ่งต่างจากมหาวิทยาลัยอื่นๆไม่ว่าจะเป็นในประเทศไทยเองหรือของโลก และจุดที่น่าสนใจก็คือ 2 โรงเรียนแพทย์ดังกล่าว คือคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ต่างมีจุดกำเนิดอันนำไปสู่บุคลิกที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่ง รวมถึงแพทย์ที่จบออกมาก็จะมีบุคคลิกและคุณลักษณะที่ต่างกันด้วย

ขณะที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลอันมีฐานะทางประวัติศาสตร์เสมือน“ราก”ของมหาวิทยาลัยมหิดลในปัจจุบัน มีจุดกำเนิดที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ดังที่กล่าวมาแล้ว ประกอบกับอาจารย์แพทย์รุ่นแรกๆ ที่ไปศึกษาต่างประเทศจะจบจากอังกฤษเป็นหลัก ทำให้บุคลิก “ผู้ดีอังกฤษ” ที่เคร่งขรึม ยึดในกฎเกณฑ์ของจารีตประเพณีและระบบอาวุโสซึมซาบอยู่ในศิริราชมาตั้งแต่ต้น

ความน่าภาคภูมิใจของคณะแพทยศาสตร์ฝั่งศิริราชประการหนึ่งที่สถาบันอื่นไม่ค่อยมีหรือมีหากแต่ไม่เข้มข้นเท่า ก็คือ ระบบการเคารพผู้อาวุโส น้องเคารพพี่ ศิษย์ให้ความเคารพครูบาอาจารย์ถึงขั้นที่เมื่อเวลาศิษย์พบอาจารย์ก็มีการโค้งคำนับ มองดูสวยงามและเป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้พบเห็น เวลาปฏิบัติงานก็ถือตามระบบอาวุโส เพราะถือว่า “ผู้อาวุโสย่อมชำนาญกว่า” แม้ว่าบางครั้งอาจเกิดข้อผิดพลาดก็จะมีการให้อภัย ขณะเดียวกันในระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้องก็จะมีระบบ “พี่เทคแคร์” คอยดูแลรุ่นน้อง ที่ผ่านมาคณะนี้จึงไม่มีการหยุดเรียนประท้วงหรือชุมนุมขับไล่อาจารย์โดยนักศึกษา ไม่มีการทะเลาะวิวาทกันเองหรือกับคณะอื่น ทั้งยังมีความเข้มแข็งทางวิชาการเป็นจุดแข็งที่สำคัญ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯจึงอยู่ในฐานะ “ธงนำ” หรือ “พี่ใหญ่” ในหมู่โรงเรียนแพทย์ แม้ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ การที่อาจารย์แพทย์ที่นี่ส่วนใหญ่คือศิษย์เก่าที่ไล่รุ่นกันไป ดังนั้นจึงมีความเกรงใจกันสูงและเป็นไปตามลำดับอาวุโสของรุ่น รุ่นอาจารย์ก็ยังอยู่ พอนักศึกษาจบมาเป็นอาจารย์รุ่นหลัง ก็ยังต้องเกรงใจอาจารย์ที่เคยสอนมาเหมือนสถาบันเก่าแก่ทั้งหลาย ยิ่งยุคก่อนหน้านี้ ศิริราชจะรับผู้ที่จบชั้นปีที่ 2 จากคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ ซึ่งมีระบบอาวุโสที่เข้มข้นและขนบประเพณีที่คล้ายคลึงกัน เมื่อข้ามฟากมา จึงหนุนเสริมวัฒนธรรมองค์กรเช่นนี้จนเป็นเอกลักษณ์

แต่หากมองจากมุมของอดีตนักศึกษาแพทย์ฝั่งรามาธิบดีรุ่นแรก ๆที่ได้มีโอกาสคลุกคลีกับงานค่ายอาสาซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีศูนย์รวมโดดเด่นและต่อเนื่องมายาวนานที่ฝั่งศิริราช อย่าง พ.อ.นายแพทย์พิวัฒน์ โปษยานนท์ แพทย์รามาธิบดีฯ รุ่น 3 ก็จะเห็นความต่างของบุคลิกอาจารย์ 2 ฝั่งซึ่งหล่อหลอมให้บุคลิกนักศึกษาแตกต่างกันอย่างชัดเจนขึ้น

“ผมเข้าไปคลุกคลีกับค่ายอาสาตลอด อาจารย์ที่เข้าร่วมเช่น อาจารย์อวย เกตุสิงห์ จะทุ่มเทกับนักศึกษามากคลุกคลีด้วยกัน ตักดินก็ยกบุ้งกี๋คนละข้าง นักศึกษาไปสร้างโรงเรียน อาจารย์ไม่มีแรงก็นั่งซ่อมค้อน ตะปูตัวไหนงอ อาจารย์ก็มาตอกให้มันตรงแล้วส่งให้นักศึกษาไปตอกฝาโรงเรียน แต่บรรยากาศทั่วไปที่ได้ยินมา ที่นี่จะคล้ายระบบอังกฤษ คือระบบโปรเฟสเซอร์ รักนักเรียน เขกหัว ไล่เตะได้ ใครไม่มาเรียนก็ไปตามถึงบ้าน อะไรอย่างนี้ แต่ว่าไม่ได้มานั่งกินข้าวด้วยกันเหมือนฝั่งรามาฯ ที่นั่งทานข้าวด้วยกัน ไม่ได้แยกนั่ง “

แต่สำหรับคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีแล้ว มีจุดที่แตกต่าง อันเนื่องมาจากการก่อกำเนิดและบรรยากาศแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี อดีตคณบดีคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีคนแรก กล่าวถึงที่มาที่ไปของคณะแพทยศาสตร์รามาฯไว้ในหนังสือ “ 25 ปีแห่งวันพระราชทานนาม มหาวิทยาลัยมหิดล”ว่า

จากการประชุมแพทยศาสตร์ศึกษา ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ.2509 มีการชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ว่าแพทยศาสตร์ศึกษาของไทย ยังขาดแคลนอาจารย์ด้านปรีคลินิกอยู่มาก ยากที่จะจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ขึ้นมาใหม่โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาค มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในขณะนั้น จึงได้ขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์เพื่อจัดตั้งโครงการผลิตอาจารย์ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์พื้นฐานที่ไม่ใช่แพทย์ โดยให้รวมแขนงวิชาด้านปรีคลินิก เข้าไปในหลักสูตรวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ทั้งกายวิภาคศาสตร์ ชีวเคมี สรีรวิทยา ฯลฯ ในหลักสูตรชั้นปีที่ 3 และ 4 เมื่อสำเร็จการศึกษา 4 ปีแรกก็จะได้รับปริญญาวิทยาศาสตร์การแพทย์พื้นฐาน และนักศึกษาเหล่านี้จะมีทางเลือก คือเรียนต่อปริญญาโทและเอกในสาขาวิชาดังกล่าว หรือเรียนสาขาคลินิกในคณะแพทยศาสตร์แห่งใหม่ เพื่อรับปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิตอีกใบ

ดังนั้น มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในขณะนั้นจึงดำเนินการขออนุมัติจัดตั้ง “คณะแพทยศาสตร์พญาไท” ขึ้น เพื่อศึกษาและอบรมด้านวิทยาศาสตร์คลินิกสำหรับนักเรียนแพทย์ชั้นปีที่ 3 และ 4 และให้ได้รับปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ทั้งยังเป็นการสนองความต้องการผลิตแพทย์เพิ่มของรัฐบาลไปด้วยซึ่งรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้มีมติเห็นชอบเมื่อเดือนสิงหาคม 2507 ให้ใช้โรงพยาบาลหญิงและเด็ก หรือโรงพยาบาลราชวิถีในปัจจุบันเพื่อการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์คลีนิก โดยให้โอนมาอยู่ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ต่อไป

ต่อมา พล.อ.เนตร เขมะโยธิน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นหน่วยเหนือที่ดูแลทุกมหาวิทยาลัยที่สำกัดสำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น จึงได้ตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นมา 2 คณะ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2507 โดยคณะแรกเพื่อดำเนินการด้านปรีคลินิก มี ศ.นายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติ เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ และอีกคณะ ดำเนินการด้านคลินิก มี ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี เป็นอนุกรรมการ และเลขานุการ

ระหว่างการตระเตรียม ศ.นายแพทย์อารีเล่าว่า ได้มีโอกาสหารือร่วมกับนายเจน สกลธนารักษ์ สถาปนิกถึงความเหมาะสมในการปรับปรุงโรงพยาบาลหญิงและเด็ก ซึ่งขณะนั้นมีภาระหลักคือรักษาผู้ป่วยไข้ เพื่อมารองรับโครงการดังกล่าว ซึ่งพบว่าหากจะปรับปรุงให้สามารถทำการเรียนการสอนและวิจัยร่วมไปด้วย จะต้องดัดแปลงสถานที่อีกมาก ทั้งยังต้องขยายโรงพยาบาลเพื่อรับผู้ป่วยซายอีกราว 300 เตียง ต้องมีอาคารผู้ป่วยเพื่อการวิจัยเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งจะต้องลงทุนขยายโรงพยาบาลอย่างมาก โดยอาจต้องมีจำนวนเตียงถึง 1,500-1,750 เตียง อีกทั้งยังต้องขยายห้องปฏิบัติการและหน่วยบริการอื่นๆ อีก เบ็ดเสร็จคาดว่าจะต้องใช้งบประมาณถึงเกือบ 40 ล้านบาทซึ่งนับว่ามากพอควรในขณะนั้นและโดยเหตุที่โรงพยาบาลหญิงฯเป็นโรงพยาบาลหลักของกระทรวงสาธารณสุข ดังนั้นทางกระทรวงก็จำเป็นต้องขออนุมัติสร้างโรงพยาบาลแห่งใหม่ขึ้นมาทดแทน

ศ.นายแพทย์อารี จึงได้ปรึกษากับ ศ.นายแพทย์ชัชวาล โอสถานนท์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในขณะนั้นถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างโรงพยาบาลแห่งใหม่ขึ้นเองเพื่อเป็นโรงเรียน

แพทย์รองรับโครงการดังกล่าวแทน รวมทั้งปรึกษา ศ.ดร.สตางค์ มงคลสุข คณบดีคณะวิทยาศาสตร์ การแพทย์ซึ่งไม่ขัดข้องที่จะแบ่งที่ดินหน้ากรมทางหลวงซึ่งมีอยู่ประมาณ 80 ไร่ให้คณะแพทยศาสตร์แห่งใหม่ได้ใช้ส่วนหนึ่ง ในที่สุดก็ได้นำเรื่องเข้าหารือปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2507 และได้รับความเห็นชอบให้นำเรื่องเข้าเสนอคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2508 เพื่อทบทวนมติเดิม ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็รับหลักการที่เสนอ ทำให้คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ได้เริ่มก่อกำเนิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ โดยเริ่มมีการออกแบบและวางแผนสร้างโรงพยาบาลของคณะเพื่อใช้ในการสอน วิจัย ควบคู่ไปกับการให้บริการรักษาผู้ป่วยในพื้นที่ปัจจุบันซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 35 ไร่

อย่างไรก็ตาม แต่แรกผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้ขอพระราชทานพระนาม “**มหิดล**” มาเป็นชื่อคณะแพทยศาสตร์แห่งใหม่ เพราะขอพระราชทานพระนามนี้มาเป็นชื่อมหาวิทยาลัยหลายครั้ง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงอนุมัติ เนื่องจากทรงต้องการให้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เปิดสอนหลากหลายสาขาให้สมกับเป็นมหาวิทยาลับที่สมบูรณ์แบบก่อน แต่ก็ไม่ทรงอนุมัติเช่นกัน จึงเปลี่ยนมาขอพระราชทานชื่อเป็นคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาล “**รามาธิบดี**” ตามชื่อโรงพยาบาลแทน ซึ่งก็ทรงอนุมัติ (พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลในโอกาสเด็จฯทรงดนตรีเป็นการส่วนพระองค์ ณ สวนอัมพร วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2513)

ต่อมาปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้ตั้งอธิการบดีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เป็นประธานคณะกรรมการวางแบบแปลนโรงพยาบาล มีกรรมการ อาทิ ศ.นายแพทย์รจิต บุรี ศ.นายแพทย์เปรม บุรี ศ.นายแพทย์ทวี บุญโชติ ศ.นายแพทย์เสริมศักดิ์ เพ็ญชาติ ศ.นายแพทย์อุทัย รัตนิน ศ.นายแพทย์ม.ร.ว.พัชรีสาณ ชุมพล ศ.นายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติ และศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี เป็นประธาน โดยทุกคนต่างก็เป็นแพทย์รุ่นใหม่ของฝั่งศิริราช ซึ่งต่อมาได้เป็นกำลังหลักในการจัดการเรียนการสอนในฝั่งรามาธิบดี โดยมีอาจารย์แพทย์จากที่อื่นมาช่วยเสริม

ศ.นายแพทย์อารียังกล่าวถึงอีกแนวคิดหนึ่งในการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งใหม่ว่าเป็นเพราะเห็นว่าในอดีตที่ผ่านมาความรู้ในการแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน เป็นผลงานและประสบการณ์ของต่างประเทศเกือบทั้งสิ้น ขณะที่ปัญหาสุขภาพและโรคหลายอย่างต้องสร้างองค์ความรู้เพื่อแก้ปัญหาของเราเอง ดังนั้น โรงเรียนแพทย์แห่งใหม่จะให้ความสำคัญกับการวิจัยเป็นหลักไปพร้อมๆ กันด้วย โดยเป็นคณะแพทยศาสตร์แห่งแรกที่มีศูนย์วิจัย ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์อีกเช่นเคย โดยทางมูลนิธิฯได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาร่วมหารือตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบ ซึ่งทำให้ศูนย์วิจัยสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยเฉพาะเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ราคาแพง จนได้จัดตั้งเป็นศูนย์วิจัยรามาธิบดี ที่เป็นฐานสำคัญที่นำไปสู่การก่อตั้งสถาบันวิจัยและโภชนาการในมหาวิทยาลัยมหิดลและอื่นๆในเวลาต่อมา

โรงเรียนแห่งใหม่สไตล์อเมริกันที่เปิดกว้าง

อาจกล่าวได้ว่าการให้มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เข้ามาช่วยวางรากฐานและหลักสูตรโรงเรียนแพทย์แห่งใหม่ ยังคงยึดตามแนวคิดเดิมคือจะเน้นผลิต “แพทย์ชั้นหนึ่ง” และ “อาจารย์แพทย์” เป็นหลักต่อไป แม้ในชนบทจะเกิดปัญหาขาดแคลน และเกิดความขัดแย้งในยุคของสงครามเย็นเพียงใดก็ตาม

ศ.นายแพทย์อารีได้เล่าเพิ่มเติมให้ฟังในภายหลังว่า “ขณะนั้นประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องขยายโรงเรียนแพทย์เพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการ โดยเฉพาะในภูมิภาค ก็เริ่มต้นที่เชียงใหม่ แต่ไม่ว่าที่ไหนจะขยาย ก็มาโยนให้คณะวิทยาศาสตร์ทำ ปัญหาก็คือเราขาดอาจารย์ด้านปรีคลินิก ในนามของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ อาจารย์สตางค์ก็เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญที่ไป

ติดต่อมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ให้มาช่วย พอเกิดเป็นรูปเป็นร่าง ก็เลยย้ายจากที่อาศัยคณะเภสัชศาสตร์อยู่มาอยู่ในสถานที่ปัจจุบันและขยายเป็นปึกแผ่นมากขึ้น แต่จากนั้นเราก็รู้ว่านักศึกษาที่เข้ามาอยากเรียนแพทย์มากกว่า พอเรียนปริคลินิกไปได้สักพักก็จะเริ่มหันเหไม่คิดต่อปริญญาโท หรือเอก แต่อยากได้แพทยศาสตร์บัณฑิต ตอนนั้นคณะรัฐมนตรีขอให้ใช้โรงพยาบาลหญิงเป็นที่เทรนด้านคลินิกใน 2 ปีหลัง ซึ่งก็มีเหตุผลเพราะมีโรงพยาบาลอยู่แล้ว คนไข้ก็มีให้ ตอนนั้นผมกำลังช่วยงานซีโต้อยู่ (งานห้องแล็บซีโต้หรือสปอ.-สนธิสัญญาร่วมป้องกันเอเชียอาคเนย์ ซึ่งในขณะนั้นถือว่าเป็นความลับ-ผู้เรียบเรียง) สงครามเวียดนามก็กำลังเต็มที่ ก็ถูกอาจารย์ชัชวาล ดึงมาช่วย พอคณะรัฐมนตรีอนุมัติ เราก็มาดูว่าโรงพยาบาลหญิง ซึ่งชื่อก็บอกแล้วว่ามีแต่คนไข้ผู้หญิง ส่วนมากเป็น OB อะไรพวกนี้ ก็ยังบอกว่าที่นี่จะเป็นโรงเรียนแพทย์ได้อย่างไร ในเมื่อมีแต่คนไข้ผู้หญิง เพราะฉะนั้นต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นโรงพยาบาลทั่วไป ทั้งหญิงทั้งชายรับหมด ก็ปรึกษากับสถาปนิกและกรมการแพทย์ ตอนนั้นก็เริ่มรู้แล้วว่ามันยุ่งยาก อยู่ดีๆ เขาเคยมีคนไข้ 400-500 คน จะไปบอกให้เขาตัดเหลือ 200 คนจะได้ไหม เพราะฉะนั้นถ้าอยากได้ผู้ชายก็ต้องสร้างเพิ่มเอง แล้วยังต้องมีงานบริการ โรงเรียนแพทย์ต้องมีห้องเรียน ห้องสัมมนา ต้องมีการปรับปรุงค่อนข้างมาก แล็บก็ต้องขยาย ก็ให้เขาไปคิดปรับ สรุปว่าต้องใช้เงินไม่ใช่น้อย ที่สำคัญจะทำอย่างไรกับหมอที่ประจำอยู่ที่นี่ ซึ่งไม่เหมาะที่จะเป็นอาจารย์ “

“ขณะที่คิดเรื่องนี้อยู่ในหัว ก็ขับรถเรื่อยมาเข้าถนนโยธี ผ่านที่ที่เป็นโรงพยาบาลรามาฯเดี๋ยวนี้ กลับไปสถาบันมะเร็ง กลับไปซีโต้ซึ่งก็คือกระทรวงการต่างประเทศเดี๋ยวนี้ ที่ทั้งหมดมี 80 ไร่ อาจารย์สตางค์ก็ใช้ไปแล้ว 50 ไร่ ก็เลยลองให้สถาปนิกลองคิดดูว่าถ้าทำโรงพยาบาล 500 เตียงใหม่น่าจะดีกว่า ไหม ไม่ต้องไปกวนเขา ก็มาหารือกับอาจารย์สตางค์ เอาอาจารย์ชัชวาลมาตกลงร่วมกันต่อหน้าหลวงอรรถไกรวัลวที ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ในที่สุดอาจารย์ชัชวาลก็เสนอว่าให้แบ่งกันคนละครึ่งคนละ 40 ไร่ แต่ของเราก็เสียตรงที่อาจารย์ชัชวาลออกปากไปให้สถาบันมะเร็งเสียส่วนหนึ่งแล้ว ก็ต้องยอม ในที่สุดก็เอาเรื่องนี้เข้าครม.อีกครั้ง เพื่อเปลี่ยนมติ ตอนนั้นจอมพลถนอม เป็นนายกรัฐมนตรี ผมก็ต้องเข้าไปอธิบายเหตุผลกับจอมพลถนอม ท่านก็โอเค บอกว่าเดิมที่ให้ใช้โรงพยาบาลหญิงเพราะประหยัดเงิน ก็ถามว่าจะเอาหมอจากไหน เราก็บอกว่าแบ่งกันกับอาจารย์สตางค์ ท่านก็ถามว่าแล้วต้องใช้งบเท่าไหร่ ในที่สุดก็ได้รับอนุมัติ ก็เริ่มสร้างที่รามาฯ”

หากวิเคราะห์ถึงแรงสนับสนุนให้อาจารย์กลุ่มหนุ่มของฝั่งศิริราชซึ่งมี ศ.นายแพทย์อารีเป็นแกนสำคัญพยายามผลักดันให้มีการตั้งคณะแพทย์ใหม่ในมหาวิทยาลัยเดียวกัน อาจเป็นไปได้ว่าเป็นเพราะต้องการหลุดออกมาจากบรรยากาศและกรอบของฝั่งศิริราชที่ถูกมองว่าไม่เอื้อต่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ

“ผมอยู่ศิริราชมาก่อนก็รู้ อาจารย์ศิริราชท่านก็มีพระคุณ ท่านเก่ง อาจารย์ประเสริฐ กังสดาล ท่านเก่งมาก อาจารย์อรุณ เนตรศิริ อาจารย์อุดม โปษกฤษณะ นี่สุดยอด แต่ทำไมท่านถึงมีปัญหาว่าทำอะไรถึงได้ไม่เต็มไม้เต็มมือ มาเริ่มที่รามาฯก็คิดว่าระบบทุกอย่างสามารถที่จะปรับปรุงได้ จึงพยายามหาอาจารย์รุ่นหนุ่มที่อายุไม่มากมาช่วยกัน ซึ่งตอนนั้นคนก็เห่อร็อกกี้เฟลเล่อร์ เพราะว่าระบบการเรียนการสอนเปลี่ยน มันเปิดกว้าง มีฝรั่งมาสอน ต่อมานักศึกษาที่เก่งๆและหัวก้าวหน้าในยุคนั้นก็เลยไหลมาที่นี่ ซึ่งรุ่นแรกเป็นรุ่นที่ต้องเริ่มใช้ทุน 2 ปี กลุ่มนี้เข้ามาเราก็รู้แล้วว่ามีจิตใจอยากไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ อยากทำงานเพื่อสังคม ซึ่งเรารับไม่มาก 64 คนเท่านั้น ก็มาคุยกันและทำให้เห็น

ภาพชัดขึ้นว่าการแพทย์ที่ไม่ดีมันต้องเปลี่ยน รามาฯรุ่นแรกจึงเริ่มมีการเรียนคอมเมด หรือเวชศาสตร์ชุมชน อย่างจริงจัง เพื่อเตรียมสำหรับการออกไปใช้ทุนเมื่อจบ”

ระบบของโรงเรียนแพทย์แห่งใหม่ได้รับการขานรับสนับสนุนจากอาจารย์รุ่นใหม่ของฝั่งศิริราชที่ในช่วงหลังส่วนใหญ่จบจากอเมริกา อาจารย์เหล่านี้จึงเข้ามาเป็นกำลังหลักในการดำเนินงาน ทำให้ปรีคลินิกของคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ อันเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการสนับสนุนโรงเรียนแพทย์แห่งใหม่นี้มีความเข้มแข็งในเวลาต่อมา

น.ศ. -อาจารย์กลมกลืนภายใต้บรรยากาศใหม่

จากสภาพแวดล้อมใหม่ดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์จึงไม่ใช่อยู่บนพื้นฐานของความเคารพเกรงใจในระบบอาวุโสและการยึดระเบียบประเพณีเช่นฝั่งศิริราช หากแต่อยู่บนพื้นฐานของบรรยากาศยุคเสรีนิยมที่เน้นการเคารพและยอมรับในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สามารถแลกเปลี่ยนมุมมองความเห็นซึ่งกันและกันได้อย่างเต็มที่ แม้กระทั่งในเรื่องอุดมการณ์ความคิดทางการเมือง ที่บางครั้งขัดแย้งแหลมคมจนมีความไม่เข้าใจกันอยู่บ้าง แต่ขณะเดียวกัน ความเป็นอาจารย์แพทย์ที่ให้ความรักเมตตาศิษย์ ก็ไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่าที่มีอยู่ในโรงเรียนแพทย์แห่งเดิม

ในระยะแรกๆนั้น นักศึกษารุ่นแรกต้องปรับตัวอย่างหนักกับระบบการเรียนการสอนแบบใหม่ที่ไม่ใช่อาจารย์เป็นผู้เคี่ยวเข็ญถ่ายทอดให้อย่างเดียวเช่นระบบเดิม แต่เน้นการพึ่งตนเอง ค้นคว้าวิจัยเอง โดยมีตำราภาษาอังกฤษเล่มโตเป็นเครื่องมือและเน้นสื่อกันด้วยภาษาอังกฤษจากอาจารย์-นักวิชาการของมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ที่ยังคงอยู่เป็นหลักในช่วงแรกๆของการก่อร่างสร้างคณะ อาจารย์ด้านปรีคลินิกหลายคนจึงต้องทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงช่วยเตรียม ช่วยติวทั้งด้านภาษาและเนื้อหาวิชาการให้นักศึกษาจนค่ำมืดดึกดื่น เพื่อที่ทุกคนจะได้ตั้งรับได้กับระบบใหม่นี้ โดยไม่เซไปเสียก่อน จนกระทั่งในที่สุดทุกคนเริ่มคุ้นเคยและปรับตัวได้

การเรียนการสอนฝั่งรามาฯจะมีบรรยากาศการอภิปรายถกเถียงค่อนข้างสูง อาจารย์ฝรั่งหลายคนไม่สนใจเรื่องคะแนน แม้เวลาสอบบางครั้งก็สามารถเปิดหนังสือดูได้ หากแต่สิ่งที่จะเน้นหนักคือแนวคิดว่าถูกผิด มีเหตุผลหรือไม่เพียงใด ได้ concept ใหม่ๆหรือไม่ เพียงใด ซึ่งต้องผ่านกระบวนการถกเถียงอภิปราย จึงไม่แปลกที่นักศึกษาฝั่งรามาฯโดยทั่วไปจะมีบุคลิกเฉพาะของตนเองคือ การกล้าแสดงความคิดเห็น กล้าแสดงออกด้วยความเชื่อมั่นในตัวเอง ขณะเดียวกันความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับอาจารย์ที่อยู่บนพื้นฐานดังกล่าว ก็มีเนื้อหาที่เข้มข้นขึ้น จนถึงบางครั้งหลังเลิกเรียนอาจารย์กับศิษย์จะถกเถียงแลกเปลี่ยนในสิ่งที่อยู่นอกเหนือตำรา เป็นต้นว่า ปรัชญาแนวคิดในการแก้ปัญหาสังคม ที่ยุคนั้นหลายแนวคิดหลายทฤษฎี ทั้งจากซีกเสรีนิยมแบบตะวันตกและแนวคิดสังคมนิยมจากการเคลื่อนไหวปฏิวัติสังคมในจีนและรัสเซีย เริ่มซึมซ่านเข้ามา ทำให้ต่างมีโลกทัศน์ที่เปิดกว้างและค่อยๆลดช่องว่างทางความคิดลง หลายครั้งกิจกรรมและการปรับเปลี่ยน ทั้งทางด้านวิชาการ ระบบการเรียนการสอน ด้านสวัสดิการต่างๆ อาจารย์ก็มักเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เข้ามามีบทบาทช่วยเสนอแนะผลักดัน รวมถึงให้นักศึกษาสามารถวิพากษ์การสอนของอาจารย์ได้ ซึ่งแม้จะทำให้อาจารย์บางส่วนรับไม่ได้ แต่อาจารย์ผู้ใหญ่ของฝั่งรามาธิบดี กลับเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้เรียนมีสิทธิที่จะวิพากษ์วิจารณ์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ และนักศึกษาได้ตกลงเห็นร่วมกันที่จะจัดสัมนาครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย

และประวัติศาสตร์ของวงการสาธารณสุขไทย นั่นคือการสัมมนาที่ ศูนย์ฝึกอบรมและวิจัยคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 8-10 ธันวาคม 2516 ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในมหิดลและในมหาวิทยาลัยอื่น เช่น การสานต่อระบบการเรียนรวมเพื่อคัดกรองเอาผู้มีเจตคติในการรับใช้สังคมเข้าเรียนแพทย์ การปรับปรุงโครงสร้างกิจกรรมนักศึกษาครั้งใหญ่ การเปิดโอกาสให้เยาวชนในชนบทได้เข้าเรียนแพทย์ ผ่านโครงการส่งเสริมการศึกษาแพทย์สำหรับชาวชนบท เป็นต้น

อาจารย์จุดประกายปฏิรูปรามาฯ

ช่วงเวลาที่มีการผลักดันแนวคิด ในการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์รามาฯขึ้นนั้น เป็นช่วงที่สถานการณ์ “สงครามเย็น” ในภูมิภาคนี้ทวีความเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับ ขณะเดียวกันสงครามเต็มรูปแบบในเวียดนามที่สหรัฐอเมริกาทุ่มกำลังเพื่อหวังต้านอิทธิพลของระบบคอมมิวนิสต์จากจีน ก็กำลังเพิ่มความรุนแรง อเมริกาจึงพยายามทุ่มเทการสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาลทหารในทุกด้าน ตั้งแต่ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนมาถึงยุคจอมพลถนอม กิตติขจร เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการใช้ประเทศไทยเป็นด่านหน้า เป็นฐานทัพ และอาศัยทหารรับจ้างไทยเป็นกำลังสำคัญในการสู้รบในเวียดนามแทนการเกณฑ์ทหารอเมริกันมารบเอง ซึ่งถูกต่อต้านอย่างหนักในประเทศของตน จึงเป็นไปได้ว่าการเข้ามาหนุนช่วยอย่างเต็มที่ของมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ในการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี เป็นส่วนหนึ่งของแนวนโยบายดังกล่าวของสหรัฐ ซึ่งนอกจากเพื่อหวัง “ซื้อใจ”แลกเปลี่ยนประโยชน์กันดังกล่าวแล้ว ยังมุ่งวางรากฐานด้านวิชาการและระบบการศึกษาด้านการแพทย์และสาธารณสุขแบบอเมริกันให้หยั่งรากลึกลงในสังคมไทย เบียดขับอิทธิพลเดิมของยุโรป โดยเฉพาะของอังกฤษ ที่มีมาก่อนหน้านั้นออกไปด้วย เช่นเดียวกับที่กระทำกับระบบโรงเรียนทหาร ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอื่นๆ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ในช่วงนั้น

การที่อาจารย์รุ่นใหม่กลุ่มดังกล่าวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งนี้ ทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนฉีกจากกรอบเดิมของฝั่งศิริราชที่อิงระบบของอังกฤษอย่างมาก จนถึงขั้นมีความคิดที่จะ “ปฏิรูปรามาฯ” เพื่อเรียกร้องให้อาจารย์สอนเต็มเวลา หรือ “Full time” แก้ปัญหาอาจารย์แพทย์จำนวนไม่น้อยในยุคนั้นที่ยังไม่ได้ทุ่มเทแก่การเรียนการสอนอย่างเต็มที่ หากแต่นำเวลาส่วนหนึ่งไปทำคลินิกหารายได้ โดยถือว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรม ซึ่งแกนนำสำคัญของการเคลื่อนไหวเรื่องนี้ในเวลานั้นก็คือ ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี คณบดีคนแรกของรามาฯ ศ.นายแพทย์สันต์ หัตถีรัตน์ ศ.นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นต้น รวมทั้ง ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี ซึ่งแม้จะยังคงอยู่ที่ฝั่งศิริราช แต่ก็มาร่วมปรึกษาหารือกับกลุ่มอาจารย์แพทย์ฝั่งรามาฯอย่างใกล้ชิด

“ก็มาคิดกันว่าถ้ายังเป็นระบบเดิม โรงเรียนแพทย์แห่งใหม่นี้ก็ไม่แตกต่างอะไรกับที่เก่า ก็เลยถามบรรดาอาจารย์ทั้งหลายว่า ถ้ามีวิธีอื่นที่ดีกว่านี้ก็บอกมา รามาฯหน้าที่หลักคือจุดประกายนำไปสู่การแก้ปัญหา ถ้าจะให้เกิด ต้องปรับระบบ ช่วงนั้นโรงพยาบาลเอกชนเริ่มเกิดขึ้นมาก ไปทำเอกชนก็ดี แต่เราก็ต้องรับผิดชอบนักเรียนแพทย์ จึงอยากให้มีการตกลงให้เป็นระบบซะ ว่าจะต้องมาสอน มาวิจัยร่วมกับเด็กอย่างไร “

ศ.นายแพทย์อารี พยายามที่จะสร้างแนวร่วมในหมู่นักศึกษาแพทย์รามาฯปีแรกๆ โดยพยายามจัดสัมมนาร่วมกับนักศึกษาในหัวข้อต่างๆเพื่อสร้างกระแส เช่น อาชีพแพทย์ควรเป็นเช่นไร อนาคตประเทศชาติเราควรเป็นอย่างไร ซึ่งนักศึกษาก็ยังมีความเห็นเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายที่เห็นว่าแพทย์เป็นวิชาชีพหนึ่ง ต้องใช้เงินทอง ต้องมีฐานะ ดังนั้นการที่แพทย์มุ่งหาเงินก็เป็นเรื่องธรรมดา ขณะที่อีกฝ่ายเห็นว่าแพทย์ต้องควรต้องเสียสละ รวมความแล้วความพยายามดังกล่าวก็ไม่สำเร็จ เหตุเพราะมีอาจารย์แพทย์ที่คัดค้านจำนวนมากจนถึงขั้นพยายามล็อบบี้ผู้มีอำนาจสูงสุดในช่วงนั้นให้ยับยั้งไว้ ซึ่งแม้แนวคิดดังกล่าวไปไม่ถึงเป้าหมาย แต่กลับได้รับการสนับสนุนอย่างยิ่งจากนักศึกษาตั้งแต่รุ่นแรกๆ

“จำได้ว่าอาจารย์บางคนพาพวกเราไปดูงานตอนทำคลินิกว่าจะต้องทำอะไร วางระบบอย่างไรจึงจะไปได้ดี พวกเราก็แอนตี้ ถามว่าพามาดูทำไม แทนที่จะไปสอนเราในชั้นเรียน”นายแพทย์ วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ แพทย์รามารุ่น 4 หัวหน้าหน่วยระบาดวิทยา คณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เล่าถึงบรรยากาศในช่วงที่กำลังมี 2 แนวคิดขับเคี่ยวกันอยู่

จึงอาจกล่าวได้ว่า เจตนารมณ์ของการก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี เป็นไปตามที่นายแพทย์วีระศักดิ์ กล่าวไว้ในปาฐกถา “รจิต บุรี” ครั้งที่ 13 เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2545 ที่ว่า ”อาจารย์กลุ่มผู้นำในรามาธิบดี อันได้แก่อาจารย์รจิต อาจารย์อารี อาจารย์เปรม ได้กำหนดทิศทางไว้ชัดเจนว่าการตั้งโรงเรียนแห่งใหม่นี้ ก็เพื่อผลิตแพทย์ไปสู่ชนบท เพื่อแก้ไขการขาดแคลนแพทย์ ที่สำคัญกว่านั้นผมเชื่อว่าในความรู้สึกลึกๆ หรือวิสัยทัศน์ที่ไม่ได้ประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรของอาจารย์ส่วนใหญ่คือการสร้างแพทย์รุ่นใหม่ให้เป็น change agent หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างยิ่ง”

สองแนวคิดในการผลิตแพทย์ หลอมสู่ “เวชศาสตร์ชุมชน”

ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี อาจารย์แพทย์ของศิริราช ซึ่งเป็นนักคิดนักวางแผนที่สำคัญผู้หนึ่งเล่าว่า “สมัยก่อนโรงเรียนแพทย์แห่งใหม่เกิดขึ้นยาก โดยมักจะทะเลาะกันมาก เพราะอาจารย์ผู้ใหญ่ทางศิริราช เช่น อาจารย์หมออวย เกตุสิงห์ อาจารย์หมอเฉก ธนะศิริ ท่านต่างก็เป็นคนดีมาก แต่มีมุมมองว่าการตั้งโรงเรียนแพทย์เพิ่ม อาจทำให้คุณภาพต่ำลง ซึ่งประเด็นเช่นนี้เถียงกันมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระราชบิดาฯแล้ว โดยสมัยนั้น ม.จ..สกลวรรณากร วรวรรณ เป็นอธิบดีกรมสาธารณสุข ซึ่งยังขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย ก็มีแนวคิดต่างจากสมเด็จพระราชบิดาฯ โดยเห็นว่าน่าจะมีการเทรนคนเยอะๆ เช่น พวกหมออนามัย จะได้กระจายไปได้กว้าง ขณะที่สมเด็จพระราชบิดาฯ ทรงสนับสนุนการสร้างแพทย์ที่มีคุณภาพที่ดีก่อน แล้วค่อยกระจายออกไป ก็เถียงกันมา ในที่สุด ม.จ.สกลวรรณากรก็ยอมแพ้ อาจารย์อาวุโสฝั่งศิริราชจะเป็นระบบเชื่อฟัง พวกหมอหนุ่มๆที่อยากคิดค้นทำอะไรใหม่ๆ แต่ทำไม่ได้ก็เลยรวมตัวกัน ซึ่งอาจารย์หมอชัชวาล โอสถานนท์ อธิการบดีก็สนับสนุนให้มาช่วยกันตั้งคณะแพทย์ฯรามาฯ”

แม้โรงเรียนแพทย์แห่งใหม่จะแหวกกรอบแนวคิดเดิมมาได้ระดับหนึ่ง แต่ก็ยังคงรักษาทิศทางเดิมคือผลิตแพทย์เชิงคุณภาพเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ภายหลังการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีสำเร็จ ความพยายามที่จะเชื่อม 2 แนวคิดไปสู่การแก้ปัญหาสาธารณสุขที่แท้จริง ด้วยการวางยุทธศาสตร์เชิงรุกที่ให้ความสำคัญกับการป้องกันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน แทนการตั้งรับไปวันๆ ก็ยังคงดำเนินต่อไปในโรงเรียน

แพทย์แห่งใหม่นี้ อันนำไปสู่การจัดตั้งโครงการเวชศาสตร์ชุมชนซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกคุณูปการหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอนในรามาฯที่มีส่วนสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ทำให้นักศึกษาแพทย์เริ่มเข้าใจปัญหาสังคม นำไปสู่การตื่นตัวทางการเมืองในเวลาต่อมา

อาจกล่าวได้ว่า กว่าแนวคิดการสร้างแพทย์ยุคใหม่ที่ใกล้ชิด “มวลชน”มากขึ้นนี้ จะเป็นที่ยอมรับต้องใช้เวลาถึงเกือบ 50 ปี ตั้งแต่ยุคสมเด็จพระราชบิดาฯ มาถึงช่วงที่เริ่มมีการจัดตั้ง “โครงการเวชศาสตร์ชุมชน” ทั้งนี้เพราะแม้ก่อนหน้านี้แนวคิดในการนำวิชาการด้านการแพทย์ไปสู่ชุมชนอันเป็นฐานรากของสังคมที่สำคัญ เป็นเพียงสาขาเวชศาสตร์ป้องกัน ในคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลอันเป็นผลจากการส่งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปทำงานร่วมกับสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท(ร.พ.ช.)เพื่อตั้งรับภัยคอมมิวนิสต์ แต่ก็มีฐานะเสมือน “ลูกเมียน้อย” ที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจนัก

ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “25 ปีแห่งการพระราชทานนามมหาวิทยาลัยมหิดล” เช่นกันว่าในระยะแรกของการกำเนิดขึ้นของคณะแพทย์รามาฯนั้นปัญหาสำคัญยิ่งของวงการสาธารณสุขไทยคือการขาดแคลนแพทย์ในส่วนภูมิภาคทำให้รัฐบาลในขณะนั้นต้องออกกฎให้บัณฑิตแพทย์ทุกคนต้องปฏิบัติราชการทั้งในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข มหาดไทยและกลาโหมเป็นเวลา 3 ปี ซึ่งนักศึกษาแพทย์รามาธิบดีฯรุ่นแรกอยู่ในข่ายที่จะต้องปฏิบัติตามระเบียบนี้เช่นเดียวกับบัณฑิตแพทย์จากที่อื่นๆ

คำถามที่ตามมาก็คือ คณะฯจะตระเตรียมนักศึกษาแพทย์เหล่านี้อย่างไร เพื่อให้บัณฑิตแพทย์ใหม่มีศักยภาพ และความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างดีที่สุดในระยะ 3 ปีดังกล่าว ในขั้นตอนดำเนินการ มูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ก็ได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือตามคำขอร้องของคณะฯ โดยส่ง ดร.โรเบิร์ต เลอป แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย มาให้คำแนะนำ โดยชี้ให้เห็นว่า “แพทย์ทุกคนต้องรู้ด้านเวชศาสตร์ชุมชน จึงจะเป็นแพทย์ที่ดีได้” และได้เสนอให้ทางมูลนิธิฯส่งนายแพทย์ จอห์น ไบรอัน และนายแพทย์ โจ เรย์ มาเป็นที่ปรึกษาโครงการ

อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาคณะแพทย์ต่างๆทั้งในและต่างประเทศ ต่างเห็นความสำคัญของการเรียนการสอนด้านเวชศาสตร์ชุมชน แต่นักศึกษาแพทย์มักไม่สนใจ เพราะคิดว่าไม่เกี่ยวกับงานด้านคลินิก เป็นเรื่องของหน่วยงานด้านสาธารณสุข บางคนคิดเลยไปว่าถึงรู้ปัญหาก็แก้ไขไม่ได้เพราะปัจจัยที่เกี่ยวข้องคงมีหลายอย่าง แต่ประเด็นหลักๆน่าจะเกิดจาก 2 ปัจจัยคือ 1.เราไม่ได้ให้โอกาสนักศึกษาแพทย์เรียนรู้ตั้งแต่ปีการศึกษาต้นๆ และ 2.วิธีการให้นักศึกษาแพทย์ไปเรียนส่วนใหญ่ ก็ไม่ทำให้เห็นปัญหาอย่างเป็นระบบและสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ จึงอาจยังไม่เห็นภาพของการแก้ไขปัญหาที่ครบวงจร เลยทำให้รู้สึกว่าปัญหานั้นเกินกำลังความสามารถ เรียนไปก็แก้ไขอะไรไม่ได้

ดังนั้น แนวคิดของหลักสูตรคือ ให้นักศึกษาแพทย์เริ่มสังเกตเห็น และเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนพร้อมๆไปกับการเรียนวิชาปรีคลินิก โดยครอบคลุมการสำรวจและการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ต่อด้วยการวางแผนแก้ไขปัญหา กิจกรรรมนี้จะต่อเนื่องระหว่างปีการศึกษาที่ 3 และ 4 สำหรับปีการศึกษาที่ 6 หลังจากได้เรียนด้านคลินิกแล้วก็จะไปปฏิบัติงานในโรงพยาบาลชุมชนเป็นเวลา 6 สัปดาห์ ทั้งนี้โครงสร้างของหลักสูตรดังกล่าวจะเน้นความร่วมมือจากภาควิชาต่างๆภายในคณะเพราะถือว่าทุกวิชาต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนั้นแทนที่จะเป็นภาควิชาใหม่จึงจัดตั้งออกมาในรูป “ศูนย์เวชศาสตร์ชุมชน” และร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกระทรวงสาธารณสุขที่ดูแลโรงพยาบาลชุมชนทั่วประเทศอยู่ นอกจากนั้นในภาคปฏิบัติจะใช้หลักการร่วมอยู่ร่วมกันในชนบทและนำหลัก Problem solving approach มาใช้โดยมี

การประเมินเป็นระยะๆ ขณะเดียวกันก็เน้นการแก้ปัญหาแบบครบวงจรอย่างเป็น Dynamic system ที่แพทย์ต้องทำงานร่วมกับผู้ชำนาญการในวิชาชีพอื่นๆ ในการแก้ปัญหา

อาจารย์เปรม บุรี อดีตเสรีไทย กับงานผลักดัน "เวชศาสตร์ชุมชน"

หลังจากเข้าร่วมขบวนเสรีไทยสายอังกฤษและเป็นหนึ่งในทีมของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่โดดร่มเข้ามาลงที่ จ.ชัยนาทเพื่อประสานกับขบวนการเสรีไทยในประเทศไทยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อปี พ.ศ.2487 จนในที่สุดได้รับเหรียญกล้าหาญจากกองทัพอังกฤษแล้ว ศ.นายแพทย์เปรม บุรี ได้กลับมารับราชการในภาควิชาศัลยศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช ตั้งแต่พ.ศ.2497 และในที่สุดก็ถูก ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี ชักชวนให้เข้าร่วมเป็นกลุ่มผลักดันก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีในเวลาต่อมา โดยมาเป็นหลักในภาควิชาศัลยศาสตร์ แต่ต่อมาก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันให้จัดตั้งโครงการเวชศาสตร์ชุมชนขึ้นที่ฝั่งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี

ศ.นายแพทย์เปรม ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งศูนย์เวชศาสตร์ชุมชนไว้ว่า หลังจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ ส่งดร.โรเบิร์ต เลอป มาเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินการ ก็ไม่มีผู้อาสามารับผิดชอบผลักดัน เนื่องจากยังไม่เข้าใจ Concept อย่างชัดเจน ศ.นายแพทย์เปรม จึงขออาสา

"ตอนนั้น ร็อกกี้เฟลเล่อร์เขาก็สนใจทางด้านเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม ที่มีการสอนอยู่ฝั่งศิริราช โดยเริ่มมาตั้งแต่หลังจากการประชุมแพทยศาสตร์ศึกษา ครั้งที่ 1 เมื่อปี 2497 แต่มันเหมือน"ลูกเมียน้อย" ที่มีแต่ถูกอาจารย์ทางคลินิกกีดกัน ไม่ค่อยมีคนสนใจ การสอนก็ใช้วันเสาร์อาทิตย์ออกไปดูงานกัน เขาเลยเสนอ Concept ใหม่ว่าต้องอยู่ในชั่วโมงหลัก ต้องให้ทุกคนยอมรับ ผมอาสาแล้ว แต่ก็ยังไม่รู้จะทำอย่างไร ติดใจประสบการณ์ที่ไปช่วยงานสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ที่อุดรธานีอยู่ 5 ปี ก็ขอเขาไปดูงาน ซึ่งร็อกกี้เฟลเล่อร์มีโครงการในต่างประเทศเยอะ เขาก็ติดต่อให้ผมไปดูงานเกือบทั่วโลก ทั้งอินเดีย เคนยา ยูกันดา จาไมก้า โคลัมเบีย แล้วกลับมาที่ฟิลิปปินส์ ที่เขาวางรากฐานไว้ ซึ่งส่วนใหญ่มันเป็นแผนก แต่ดร.เลอปก็บอกว่า อย่าเป็นแผนกแยกมาต่างหากเด็ดขาด เพราะมันจะไม่ได้รับความร่วมมือจากแผนกอื่น ตอนนั้นจึงอยู่ในรูปโครงการเวชศาสตร์ขุมชน อยู่ในสำนักงานคณบดี เมื่อได้ไอเดียก็กลับมาประชุมว่าผมอาสาทำ แต่ต้องให้ทุกคนช่วย ซึ่งหลายคนก็สนับสนุน ตอนเขียนโครงการเสนออาจารย์อารี ซึ่งเป็นคณบดี ดร.พวกนั้นก็มาช่วยเขียนซึ่งสละสลวยดีมาก จากนั้นก็รีบติดต่อนายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว ปลัดกระทรวงสาธารณสุขในขณะนั้น ซึ่งก็เห็นดีด้วย แล้วก็ไปหาอาจารย์สมบูรณ์ วัชโรทัย อธิบดีกรมอนามัย อาจารย์เชิด โทณวณิก อธิบดีกรมการแพทย์ และพระบำราศนราดูร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขในช่วงนั้น ไปเลือกสถานที่ว่าจะให้นักศึกษาลงที่ไหนดี ที่นี้รามาฯเขาพยายามทำตามหลักสูตรมหาวิทยาลัยชิคาโก วันหนึ่งพวกร็อกกี้เฟลเล่อร์มา ผมก็พาเขาไปดูที่สระบุรี นครสวรรค์ แล้วไปที่โรงพยาบาลท่าเรือ ที่อยุธยา ไปเจอหมอคนหนึ่ง ดร.เลย์ตัน ที่ปรึกษาคนหนึ่งของร็อกกี้เฟลเล่อร์ก็ถามว่า วันๆหมอทำอะไรบ้าง เขาก็บอกว่า ผมมาถึงที่ทำงานตอน 10 โมงดูคนไข้ ผ่าตัดนิดๆหน่อยๆแล้วก็กลับบ้าน เสร็จแล้วก็พาไปดูคนไข้ที่สงสัยเป็นไทฟอยด์ ดร.เลย์ตันก็ถามว่าตามไปดูที่บ้านด้วยหรือเปล่า เขาก็บอกไม่ได้ไป เป็นหน้าที่ของพยาบาลหรือผดุงครรภ์ต่างหาก ดร.เลย์ตันก็หันมาถามอาจารย์อารีว่า Do you want project to be like this ? <u>ทำให้อาจารย์อารีเปลี่ยนใจทันทีว่าแทนที่จะเป็นแบบชิคาโก จะต้องเป็นแบบของรามาฯเอง โดยมีเวชศาสตร์ชุมชนเข้ามา</u> ที่มุ่งจะผลิตครูแพทย์ หรือซุปเปอร์แพทย์ก็เปลี่ยน ต่อมาเราก็ปรับโฉมโครงการอยู่เรื่อยๆ จนคิด

ว่ามันจะเป็นแค่โครงการไม่ได้ ต้องเป็นอะไรสักอย่างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวมันเอง ขณะนั้นมันอาศัยรายได้ของคณะ ไม่มีงบประมาณของตัวเอง คนมาอยู่ก็รั้ง 2 ตำแหน่งเหมือนมี 2 นาย จึงคิดว่าตั้งเป็นศูนย์ดีกว่าไหม ผมก็เขียนโครงการเข้าที่ประชุมคณะแต่ตอนนั้นก็น้อยใจมากเพราะมีการเตะถ่วงจากพวกที่ไม่เห็นด้วย จนแทบน้ำตาตก...บางคนถึงกับบอกว่าเวชศาสตร์ชุมชน สอนให้คนเป็นหมอเถื่อน มีการเขียนประจานกันก็มี พวกร็อกกี้เฟลเล่อร์ึง ผมก็บอก ก่อนผมจะตายไป ถ้าไม่สามารถตั้งได้ ผมคงตายตาไม่หลับ และก็ได้ไปพูดแบบนี้ร่วมกับคณบดีหลายแห่ง ผลสุดท้ายก็ยอม เพราะมีอาจารย์คนหนึ่งจากเกษตรที่มีประสบการณ์อย่างเดียวกันมาช่วยพูดจนคนอื่นยอมให้ตั้งเป็นศูนย์ฯ มีงบประมาณของตัวเอง"

"วิชานี้ถือเป็นวิชาบังคับ ปี 3 นี่เริ่มออกไปสำรวจชาวบ้านประมาณ 1 เดือนไปอยู่บางปะอินบ้าง ที่เลือกที่นี่เพราะไม่มีหมอมา 7 ปีแล้วมีสถานีอนามัยชั้น 1 ชั้น 2 อยู่เกือบครบ แต่ไม่มีแพทย์ เราก็เอาจุดนี้ ต้องมีการสร้างหอพัก ซึ่งร็อกกี้เฟลเลอร์ให้นักเรียนปริญญาโทจากเอ็มไอทีมาออกแบบให้ ช่วงที่สำรวจชาวบ้าน ผมจะออกไปกินนอนอยู่กับนักศึกษาตลอดเวลาจนแทบไม่ได้อยู่กรุงเทพฯ ตอนแรกนักศึกษายังไม่เข้าใจอะไร เขาถือว่าไปปิคนิค รุ่นแรกที่ไปมีที่จำได้ก็มีสุรเกียรติ อาชานานุภาพ "นายพลเกี๊ยก"(เรียกล้อชื่อนายพลโว เหงียน เกี๊ยบ แม่ทัพของเวียดนามที่นำการต่อสู้กู้เอกราชจากฝรั่งเศสจนได้รับชัยชนะที่เดียนเบียนฟู-ผู้เรียบเรียง) เป็นหัวหน้า เราก็ชี้ว่าหมอต้องรู้เรื่องอะไรจากชาวบ้านบ้าง เช่นเรื่องครอบครัว เรื่องเศรษฐกิจการทำมาหากิน เพราะความเป็นอยู่ของชาวบ้านมันเป็นชีวิตจิตใจของงานเวชศาสตร์ชุมชน ต่อมานักศึกษาเขาก็เขียนและตั้งคำถามของเขาเอง รุ่นแรกเราไม่ได้ช่วยเขาเลย อาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง แต่มันก็เป็นข้อมูลของเขาและก็ค่อยๆเป็นรูปเป็นร่างขึ้น โดยใช้ระบบ System analysis วิเคราะห์ปัญหาด้านสาธารณสุข พอปี 4 ออกไปอยู่ที่โคราช 6 เดือนมันก็ดีขึ้นเรื่อยๆ หลักสูตรนี้ใช้เฉพาะรามาฯ แต่ตอนหลังโรงเรียนแพทย์อื่นๆเขาอาจจะทำตามคือมีการสำรวจชาวบ้านเหมือนเราวินัจฉัยโรคคนไข้ ต้องมีการซักประวัติ แต่นี่คือการซักประวัติชุมชน"

ความโดดเด่นของโครงการดังกล่าวได้รับการยอมรับจากองค์การอนามัยโลกที่ได้ส่งคนมาดูงานอย่างต่อเนื่อง แต่สำหรับนักศึกษาแพทย์รามาธิบดีแล้ว หลักสูตรดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาแพทย์ซึ่งมีความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ที่เป็นเหตุเป็นผล และมีจิตสำนึกเชิงมนุษยธรรมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ได้เรียนรู้ที่มาที่ไปของปัญหาสังคมอย่างเป็นระบบและเห็นต้นตอที่แท้จริง จนในที่สุดส่วนหนึ่งได้พัฒนามุมมองความคิดรักความเป็นธรรมไปสู่การมุ่งแก้ปัญหาเชิงระบบ ก่อรูปเป็นขบวนการประสานเชื่อมโยงของกลุ่มแพทย์ชนบทในเวลาต่อมา ซึ่ง ศ.นายแพทย์เปรมก็กล่าวว่า

"ผมว่าพวกเขาเปลี่ยนมุมมองความคิด เปลี่ยนนิสัยกันไปเยอะ เพราะเริ่มรู้ว่าควรจะทำอะไร และนี่ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งชมรมแพทย์ชนบท นักศึกษากลุ่มนี้ ช่วงหลังเมื่อประกอบกับบรรยากาศประชาธิปไตยต่างๆ เขาก็เฮกันไปสัมผัสความยากจนของชาวบ้าน และมองเห็นความจำเป็นของการทำประโยชน์เพื่อสังคม"

อย่างไรก็ตาม นายแพทย์สุรเกียรติ อาชานานุภาพ อดีตหัวหน้าทีมนักศึกษาแพทย์รามาฯ รุ่นแรกที่ออกฝึกงานตามโครงการนี้ ซึ่งปัจจุบันเป็นหัวหน้าภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน ของคณะแพทยศาสตร์รามาฯเอง ไม่เชื่อนักว่าโครงการนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสร้างแกนนำแพทย์ชนบทที่เด่นๆในระยะต่อๆมา โดยเชื่อว่าคนเหล่านี้น่าจะตื่นตัวจากกระแสทางการเมืองในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มากกว่า และเมื่อมองผ่านสายตาของผู้รับผิดชอบโครงการนี้ในยุคปัจจุบัน ก็เห็นว่า

การนำนักศึกษาแพทย์ไปรับรู้ของจริง เห็นปัญหาในชนบทที่มันโหดจริงนั้น ได้ผลในระดับหนึ่งตรงที่ทำให้นักศึกษาเกิดความรู้สึกเห็นใจเข้าใจชาวชนบท

“แต่พอกลับมาเรียนต่อก็ลืมกันหมด แม้เมื่อต้อง round ward ซึ่งจะมีชาวบ้านที่ประสบชะตากรรมแย่ๆมาทั้งนั้น ก็ไม่ค่อย sustain พวกเขารู้แต่ว่าทำหน้าที่ตรงนั้นเท่านั้น ...แต่ผมก็ยังอยากให้นักศึกษาไปชนบทเพราะจะทำให้เขาลดอัตตาตัวเองลง พอเขาเจอชาวบ้าน เขาจะสงสารเกิดความเมตตา แต่คนเราต้องมีคนคอยชี้แนะ เราปลูกฝังได้ในช่วงที่อยู่กับเรา แต่กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระแสใหญ่ เราทำไม่ได้มากกว่านี้ มันจึงน่าจะมีหลักสูตรต่อเนื่องจึงจะช่วยได้”

อย่างไรก็ตาม นั่นคือคุณูปการของอาจารย์และผู้บริหาร ที่ได้สร้างเงื่อนไขปัจจัยในการบ่มเพาะแพทย์เพื่อสังคมอย่างเป็นระบบ

ย้อนรอยอาจารย์แพทย์ออกชนบท ปูทางสู่เวชศาสตร์ชุมชน

ก่อนหน้าที่แนวคิดเวชศาสตร์ชุมชน จะลงหลักปักฐานมั่นคงในโรงเรียนแพทย์ โดยเฉพาะที่ฝั่งรามาธิบดี มีปรากฏการณ์หนึ่งที่น่าสนใจและน่าเชื่อมโยงสู่จุดกำเนิดของโครงการนี้ โดยเฉพาะในแง่ผลสะเทือนทางความคิดจากการได้ไปรับรู้ประสบการณ์ตรงในชนบท นั่นคือยุคก่อนการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ที่อาจารย์แพทย์ฝั่งศิริราช ได้มีโอกาสออกไปเห็นปัญหาการทำงานของบุคลากรด้านสาธารณสุขและปัญหาในพื้นที่กันดารของชนบทด้วยตัวเอง

ศ.นายแพทย์เปรม บุรี เล่าไว้อย่างมีสีสันว่า “ประมาณปี 2507 นายแพทย์มะลิ ไทยเหนืออธิบดีกรมอนามัยในขณะนั้น ได้มาหาอาจารย์หมออุดม โปษะกฤษณะ หัวหน้าภาควิชาศัลยศาสตร์และชวนให้ออกไปดูว่าลูกศิษย์ทางภาคอีสานเขาทำงานกันอย่างไรบ้าง อาจารย์อุดมก็ชวนผมไป ก็ไปกันไม่กี่คน ไปดูสักอาทิตย์กว่าๆ ตอนนั้นมีลูกศิษย์ที่เป็นสาธารณสุขจังหวัดซึ่งขณะนั้นเขาเรียกอนามัยจังหวัดอยู่อุดรธานี ชื่อหมอทหาร พันธุ์ภู่ ลูกศิษย์ผมเอง ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว และที่โรงพยาบาลอุดรธานี ก็มีหมอเกษม จิตตะยโสธร เป็นผู้อำนวยการ ซึ่งเป็นลูกศิษย์อาจารย์อุดม เขาก็พาตระเวนดูหมอที่ประจำอยู่โรงพยาบาลประจำอำเภอ ว่าทำอะไรบ้าง ก็เห็นว่าเขาทำไม่ค่อยจะถูกเรื่อง มันได้แต่การรักษาพยาบาลอย่างเดียว ไม่เคยออกไปเยี่ยมคนไข้ ก็บอกกันว่า <u>เราสอนนักเรียนแพทย์ผิดทางเสียแล้ว ไม่ได้พูดเรื่องการป้องกันโรค การควบคุม รวมทั้งการบริหารงาน ผมก็มาคิดในใจว่า สักวันหนึ่งเราคงมีโอกาสเปลี่ยนระบบการศึกษาของเรา จากที่มันเน้นแต่รักษามาเป็นการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูบ้าง”</u>

“ต่อมาปี 2508 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท หรือ รพช. ซึ่งขณะนั้นมีคุณประสงค์ สุขุม เป็นเลขาธิการขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรีที่ช่วงนั้นมีจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นใหญ่ ก็เรียก 3 โรงเรียนแพทย์ คือ ศิริราช รามาธิบดี และเชียงใหม่ ไปประชุมว่า รพช..ทำงานต่างๆ ไว้แยะ มีการส่งเสริมเรื่องต่างๆ แต่มันขาดเรื่องแพทย์ ก็อยากให้พวกแพทย์มาช่วย ตอนนั้นเหตุการณ์ทางอีสาน ไม่ค่อยดี มันเป็นพื้นที่สีชมพู สีแดง ผู้ก่อการร้ายเยอะไปหมด ผมก็ปรึกษาหมออุดมว่า เรารู้จุดอุดรฯดีนะ น่าจะรับอุดรฯไว้ในความดูแลของศิริราช แล้วก็เขียนโครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่อุดรฯขึ้น โดยอาจารย์อุดมตั้งให้ผมเป็นหัวหน้า มีอาจารย์ประสงค์ ตู้จินดา เป็นรอง แล้วผมก็พยายามไปล็อบบี้หัวหน้าแผนกประมาณ 19 แห่งในศิริราช ทุกคนก็เห็นดีด้วย อาจมีเล็กน้อยที่ไม่เห็นด้วย แต่ก็ไม่กล้าพูด ก็ขึ้นไปเป็นกลุ่มใหญ่ จนเขาจะด่าเอาว่าเราเอางานแพทย์ไปจำเจอยู่ที่นั่น เอาไปทำอะไรก็ไม่รู้ ผม

ก็บอกว่าที่ผ่านมาเราสอนผิดทางนะ หมอของเราไปอยู่โรงพยาบาลประจำอำเภอเขาต้องทำหน้าที่มากกว่าการรักษาเยอะ ไหนจะต้องดูแลประชาชนตั้ง 5 หมื่นคน ดูแลเจ้าหน้าที่อนามัยอีกไม่รู้กี่คน แต่พวกนี้เขาไม่มีไอเดียที่จะไปดูแลเขาเลย สอนอย่างเดียวมันไม่ถูก“

“ครั้งแรกผมไปอยู่ที่ อ.หนองบัวลำภู รพช.ก็หนุนใหญ่ อเมริกาก็ให้เครื่องมือเครื่องไม้เยอะ ซื้อรถ ซื้ออะไรต่างๆ ให้ แล้วจัดเป็น 5 หน่วย หน่วยหนึ่งอยู่ประจำที่โรงพยาบาลอุดรฯ มี อาจารย์ก๋อย (นายแพทย์ม.ร.ว.กัลยาณกิติ์ กิติยากร) เป็นหัวหน้า อาจารย์ก๋อยเป็นพี่ชายของสมเด็จพระราชินี แต่ก็ออกไปอยู่อย่างนี้ด้วยนะ เพราะเขาก็ชอบทางนี้อยู่แล้ว ที่อุดรฯนี่ทำหน้าที่คล้ายไอซียูสำหรับรับมือ และมีหน่วยข้างนอกอีก 4 แห่งคือที่ อ.หนองบัวลำภู อ.บ้านผือ อ.เพ็ญ และอ.หนองหาน ผมไปอยู่เดือนหนึ่งผ่าตัดกันใหญ่ ออกไปตามหมู่บ้านต่างๆ โดยมีพวกซีเนียร์เฮ้าส์ พวกสต๊าฟ ไปด้วย นักศึกษาแพทย์เรายังไม่กล้าให้ออกไปเพราะยังไม่รู้สภาพ กลัวเขาจะเป็นอันตราย เพราะหนองบัวลำภูเป็นเขตสีชมพูแล้ว ก่อนผมไปอยู่ครั้งแรก 1 เดือนก่อนหน้านี้ มีกำนันถูกผกค.ยิงตาย ทหารก็ทำการกวาดล้างครั้งใหญ่ ต่อมารุ่น 2 ก็มีกรณีผกค.เผาโรงพักหนองบัวลำภู อาจารย์เราก็ทำการผ่าตัดช่วยชีวิตตำรวจไว้ได้หลายคน แล้วก็โทรมาบอกผมว่าไม่ไหวแล้ว รีบมาเถอะ ผมก็ไปกับ อาจารย์ก๋อย อาจารย์อุดมไปปลอบใจเขา ครั้งนั้นมีผู้ก่อการร้ายถูกยิงตาย 3 คน คนหนึ่งอยู่หน้าโรงพัก อีกคนไปตายห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กม. อีกคนถูกปืนหนีไปทางน้ำตก ซึ่งเราก็ไม่รู้ว่าเป็นใคร แต่รู้ว่าเป็นคนไทยด้วยกันแน่ น่าขำคือระหว่างที่เราอยู่ ทางผกค.เขาก็แอบอ้างว่าหน่วยแพทย์ของเราคือหน่วยที่พวกเขาส่งมาต่างหาก ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่เขาก็ไม่กล้าทำอะไรเรา ผมก็ขับรถจิ๊ปพาอาจารย์ผู้ใหญ่เกือบทุกคนไปเยี่ยมหน่วยที่อุดรฯ อาจารย์กษาน จาติกวนิช ก็ไป ไปอยู่ด้วยซ้ำ ชอบมาก อาจารย์สุด แสงวิเชียร อาจารย์อวย เกตุสิงห์ อาจารย์หลายคนชอบเพราะมันได้เห็นชาวบ้าน แล้วเริ่มรู้สึกว่า เอ๊ะแบบนี้ที่ผ่านมาท่าทางไม่ถูกแล้ว ก็ทำอยู่ 5 ปีผมก็ย้ายมารามาฯ ประมาณปี 2512 รวมแล้วจำได้ว่าขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไปตามจุดต่างๆในอุดรฯ ถึง 97 ครั้ง ”

จากข้อเขียนในหนังสือ “36ปีเล่าขานตำนานพัฒนาชนบทไทย” โดยประสงค์ สุขุม เลขาธิการ รพช.คนแรก กล่าวไว้ว่า การดำเนินงานของหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ดังกล่าว เป็นไปตามแผนงานของคณะอนุกรรมการพัฒนาชนบทระดับภูมิภาค ที่จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นแต่งตั้งขึ้นเพื่อจัดทำแผนงานในจังหวัดที่ถูกคอมมิวนิสต์แทรกซึมอย่างรุนแรงร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัด โดยมีนายแพทย์มะลิ ไทยเหนือ รองอธิบดีกรมอนามัย ร่วมเป็นกรรมการอยู่ด้วย และก่อนที่จะดึงเอาแพทย์ผู้ใหญ่ของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯไปร่วมงานได้ รพช.ได้ส่งนายสมเกษม วิเศษกุล ผู้อำนวยการกองบริการของ รพช. ซึ่งถือว่ามีความสามารถในการเจรจาไปพบ ศ.นายแพทย์อุดม โปษะกฤษณะ ซึ่งในวันดังกล่าว ศ.นายแพทย์อุดมกำลังนั่งอยู่กับศ.นายแพทย์เปรม บุรี พอดี โดยเมื่อทั้ง 2 ท่านซึ่งถือว่าเป็นศัลยแพทย์ระดับครูของประเทศที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในวงการแพทย์ได้รับทราบว่าบ้านเมืองกำลังถูกคอมมิวนิสต์คุกคามอย่างหนักก็เห็นว่าแพทย์ทั้งหลายมีโอกาสที่จะได้กู้สถานการณ์ของบ้านเมืองได้บ้าง ก็เลยชักชวนและพร้อมใจกันจัดทำโครงการรักษาพยาบาลเคลื่อนที่ในเขตทุรกันดารของรพช.ออกไปหมุนเวียนปฏิบัติงานคนละ 1 เดือนต่อผลัด โดยที่ รพช.รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด รวมทั้งพาหนะและค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงสถานีอนามัย เพื่อใช้เป็นศูนย์รักษาพยาบาลในท้องถิ่น”

“การให้นายแพทย์ระดับครูบาอาจารย์ไปพร้อมกับเครื่องมือที่ทันสมัย ความตั้งใจก็คือต้องการจะให้แพทย์เหล่านี้ได้มีโอกาสทำงานได้เต็มฝีมือเพื่อให้ชาวบ้านเห็นว่าทางรัฐบาลได้ส่ง “หมอเทวดา” มาจริงๆ”

นายประสงค์กล่าวไว้ด้วยว่า การช่วยเหลือของรัฐบาลเช่นนี้ สร้างความปั่นป่วนให้แก่การปฏิบัติงานของฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างยิ่ง จนถือโอกาสโฆษณาชวนเชื่อว่า ทางคอมนิวนิสต์เองเป็นผู้ส่งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่มาให้ชาวบ้าน มีการปิดประกาศในหมู่บ้านตามวันเวลาที่ได้นัดหมายชาวบ้านไว้ ทำให้ฝ่ายรพช.ต้องมีการปักไหมสีน้ำเงินตัวใหญ่พอเห็นได้ชัดว่า”รัฐบาลไทย”บนอกข้างซ้ายของเสื้อคลุมสีขาวที่รพช.จัดให้แพทย์และพยาบาลใช้ในระหว่างการทำงานเพื่อเป็นการแก้เกมการ “ขโมยความดี”

โครงการดังกล่าว ดำเนินต่อมาจนถึงปี 2517 จึงได้ยกเลิกไป โดยที่ฐานหลักยังเป็นที่อุดรธานีดังกล่าว

คณะวิทยาฯ-รามาฯแหล่งสร้างนักกิจกรรม

นอกเหนือจากปัจจัยในส่วนของอาจารย์ ที่เปิดกว้าง เอื้ออำนวยต่อการเติบโตทางความคิดและกิจกรรมของขบวนนักศึกษามหิดลแล้ว การที่ระบบการเรียนการสอนในยุคที่มีการจัดตั้งคณะวิทยาศาสตร์ขึ้นมาใหม่ โดยกำหนดให้นักศึกษาชั้นปีที่ 1 และ 2 ของทุกคณะทุกแผนก คือกลุ่มวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ซึ่งประกอบด้วยคณะแพทย์ทั้ง 2 แห่ง เภสัชศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ และกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ ซึ่งประกอบด้วย คณะสาธารณสุขศาสตร์ เทคนิคการแพทย์ รังสีเทคนิค กายภาพบำบัดและพยาบาลศาสตร์ ต้องมาเรียนวิชาพื้นฐานร่วมกันที่นี่ ก่อนที่จะแยกย้ายไปตามคณะต่างๆ ทำให้บรรยากาศของกิจกรรมรวมหมู่เป็นไปอย่างคึกคัก แม้ช่วงแรกจะเน้นหนักไปในทางบันเทิงฟุ้งเฟ้อของปัญญาชนยุคสายลมแสงแดด แต่ต่อมากิจกรรมด้านลึกในเชิงความคิดก็ก่อกำเนิดขึ้นและหยั่งรากอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากเป็นไปตามสภาพแวดล้อมของเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคต่อมาแล้ว ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การที่แม้ชั้นปีที่ 3 และ 4 ของคณะอื่นจะต้องแยกย้ายไปเรียนในคณะของตนที่อยู่ห่างกันออกไป แต่ก็ยังมีนักศึกษาแผนกปรีคลินิกของคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี และนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์เอง ที่ยังคงเรียนอยู่ที่คณะวิทยาศาสตร์ในชั้นปีที่ 3 และ 4 รวมทั้งพวกที่ข้ามมาเรียนคลินิกทางฝั่งโรงพยาบาลรามาธิบดีแล้ว นักกิจกรรมในกลุ่มนี้จึงยังคอยเป็นพี่เลี้ยงและเชื่อมโยงกิจกรรมและความคิดที่ก้าวหน้ามายังรุ่นน้องๆ ที่เวียนกันเข้ามาเรียนที่คณะวิทยาศาสตร์ เกิดการสืบทอดทางความคิด การถ่ายทอดบทเรียนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ประสานช่วยเหลือกิจกรรมของรุ่นน้องต่อไป เพราะพื้นที่ของ 2 คณะนี้แทบจะอยู่ในบริเวณเดียวกัน คณะวิทยาศาสตร์และคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางกิจกรรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดลที่คอยสร้างนักกิจกรรมรุ่นแล้วรุ่นเล่า กระจายไปเป็นหลักแกนตามคณะต่างๆ นอกจากนั้น สำหรับคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีเองแล้ว ถือว่าเป็นแหล่งสร้างแพทย์นักกิจกรรมที่มีบทบาทที่ชัดเจนในการรับใช้สังคมมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ นายแพทย์วีระศักดิ์กล่าวไว้เช่นกัน ในปาฐกถา “รจิต บุรี” ว่า “การเรียนแพทย์รามาฯ เป็นการเข้าถึง prime location หรือทำเลทองของกิจกรรมนักศึกษาในสมัยนั้น นักศึกษาปรีคลินิกรามาธิบดีอยู่ในคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ต่อเนื่องเป็นเวลานาน 4 ปี และเป็นรุ่นพี่หลักของนักศึกษาวิทยาศาสตร์ที่เหลือ อันได้แก่ เตรียมแพทย์ เตรียมทันตแพทย์ เตรียมเภสัช เตรียมสาธารณสุข เตรียม

เทคนิคการแพทย์ เรามีน้องๆเหล่านี้เป็นทัพหน้า และมีรุ่นพี่นักศึกษาแพทย์ปีที่ 5 ปีที่ 6 เป็นส่วนหลังของฐานที่มั่น พร้อมทั้งมีอาจารย์หัวก้าวหน้าเป็นขุมทรัพย์ทางความคิด และมีบรรยากาศที่ส่งเสริมอิสระเสรี เงื่อนไขต่างๆเหล่านี้ ทำให้นักศึกษาแพทย์รามาธิบดีในสมัยนั้นได้มีส่วนผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดจนการแพทย์และสาธารณสุขอย่างสำคัญ”

แต่แล้ว เมื่อมีการปรับเปลี่ยนนโยบายให้นักศึกษาปี 1 และ 2 ของทุกคณะไปเรียนที่วิทยาเขตใหม่ที่ศาลายาตั้งแต่ปี 2526 ความต่อเนื่องดังกล่าวก็ถูกตัดขาดลง ความซบเซาของกิจกรรมนักศึกษาก็เข้ามาแทนที่นับแต่นั้นมา

“ร็อกกี้เฟลเลอร์” เครื่องมือยุคสงครามเย็นที่เป็นประโยชน์

จากพัฒนาการของมหาวิทยาลัยมหิดลตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เห็นได้ชัดประการหนึ่งว่า มูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ ได้เข้ามามีบทบาทค่อนข้างมากในการวางรากฐานทั้งด้านเทคนิควิชาการ ระบบการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ยุคคือ ช่วงก่อนสงครามเย็น คือในยุคที่สมเด็จพระราชบิดาฯทรงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เจรจาในการดึงร็อกกี้เฟลเลอร์มาช่วยปูรากฐานการเรียนการสอนวิชาการแพทย์แผนปัจจุบันที่ทันสมัยในระดับปริญญา และอีกช่วงคือหลัง “สงครามเย็น” เป็นต้นมา ที่มหาวิทยาลัยต้องการสร้างคณะวิทยาศาสตร์ให้เข้มแข็ง

ในช่วงแรกนั้น เริ่มประมาณปีพ.ศ.2464 ซึ่งเป็นยุคที่โรงเรียนราชแพทยาลัยถูกนำไปรวมไว้เป็น “คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล โดยในปีนั้นเอง เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาดีกระทรวงธรรมการได้รับพระบรมราชโองการให้ทำจดหมายถึงมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ให้เข้ามาช่วยปรับปรุงการศึกษาแพทย์ ซึ่งมูลนิธิฯได้ส่งนายแพทย์ริชาร์ด เอ็ม เพียร์ส ประธานกรรมการฝ่ายแพทยศาสตร์ศึกษา เข้ามาดูงานในประเทศไทย ทั้งนี้ในการเจรจา สมเด็จพระราชบิดาฯทรงรับภาระเป็นผู้แทนฝ่ายไทย ในที่สุดก็ตกลงกันในหลักการว่า

1.ให้ขยายหลักสูตรแพทยศาสตร์ศึกษาจากระดับประกาศนียบัตรเป็นปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิต

2. ย้ายปรีคลินิกกลับมาที่ศิริราช

3. มูลนิธิฯจะส่งอาจารย์เข้ามาช่วยวางหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

4.มูลนิธิฯจะให้ทุนอาจารย์ไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศ

5.มูลนิธิฯจะสนับสนุนสร้างอาคารโรงพยาบาลศิริราช โดยออกเงินฝ่ายละครึ่ง ทั้งนี้ สมเด็จพระราชบิดาฯได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ให้สร้างตึก 2 หลัง และพระราชทานทุนให้นักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศอีกจำนวนมาก

ระหว่างที่มูลนิธิฯให้ความช่วยเหลือนั้น แพทยศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรกจบการศึกษาในปีพ.ศ. 2471 และมีผู้สำเร็จแพทยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตคนแรก เมื่อปี พ.ศ.2475 ซึ่งคณะศาสตราจารย์ของมูลนิธิฯได้วางแผนฝึกบุคคลากรเหล่านี้เป็นอาจารย์ทดแทน ซึ่งข้อตกลงความช่วยเหลือในครั้งนั้น ได้สิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2476 ผลจากความช่วยเหลือดังกล่าว นอกจากทำให้บุคลากรได้รับการพัฒนา มีเครื่องมือเครื่องใช้ครบถ้วนขึ้นแล้ว ยังทำให้ประชาชนโดยทั่วไป เริ่มหันมานิยมการแพทย์แบบตะวันตกอย่างจริงจัง แทนการแพทย์แผนไทยที่เลิกสอนในโรงเรียนแพทย์ไปตั้งแต่ พ.ศ.2458

ความสัมพันธ์ยังคงมีมาต่อเนื่อง ทั้งในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมามีบทบาทชัดเจนอีกครั้ง ในการผลักดันจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่ 3 แต่เป็นแห่งแรกในส่วนภูมิภาค ที่จ.เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2502 ซึ่งเข้าสู่ยุคสงครามเย็นที่อเมริกาพยายามเข้ามามีบทบาทในทุกด้านเพื่อต้านอิทธิพลคอมมิวนิสต์ของจีน มีการใช้อาจารย์แพทย์จากศิริราชเป็นผู้บุกเบิก โดยที่มีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขานรับสนับสนุนอย่างเต็มที่ เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ขึ้น ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ใช้อาจารย์จากศิริราชทุกแผนกเป็นผู้สอน เพื่อเตรียมนักศึกษาที่รับสมัครจากการสอบเข้ามาโดยตรงไปเป็นอาจารย์แพทย์ในโรงเรียนแพทย์แห่งใหม่นี้ โดยที่นักศึกษาแพทย์เชียงใหม่ปี 1-2 มาเรียนที่คณะนี้ได้โดยตรง โดยไม่ต้องแข่งขันเหมือนผู้เรียนแพทย์ศิริราชและจุฬาฯในยุคนั้นที่ปี 1-2 ต้องไปเรียนที่คณะวิทยาศาสตร์จุฬาฯ เพื่อคัดเอาผู้ได้คะแนนสูง 200 คนแรกแล้วจับสลากไปอยู่ศิริราชหรือจุฬาฯ ซึ่งผลก็คือมี คนสมัครสอบเข้าเรียนแพทย์เชียงใหม่จำนวนมาก ทำให้คะแนนสูง และแน่นอนส่วนใหญ่ของผู้ที่สอบได้เป็นนักเรียนที่อยู่ส่วนกลาง แทบไม่มีนักศึกษาจากคนท้องถิ่น นอกจากนี้ จะมีการคัดเลือกนักศึกษาที่เรียนดีของคณะเข้ารับทุนของร็อกกี้เฟลเลอร์ ทุนซีโต้ ทุนโคลัมโบ และทุนของรัฐบาลไทยเอง ไปเรียนต่างประเทศ โดยเฉพาะที่สหรัฐอเมริกาด้วย เพื่อกลับมาเป็นอาจารย์ด้านปรีคลินิก

อย่างไรก็ตาม มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือ หลังจากร็อกกี้เฟลเล่อร์เข้ามาช่วยวางรากฐานการเรียนการสอนให้ แพทย์เชียงใหม่ที่จบรุ่นแรกในปี พ.ศ. 2509 ก็บินไปเรียนหรือทำงานที่อเมริกาเกือบหมด ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์และรัฐต้องออกมาตรการให้แพทย์ใช้ทุนตามมา นอกจากนี้ ร็อกกี้เฟลเล่อร์ยังใช้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นฐานในการค้นคว้าทดลองทั้งในด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์และด้านสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะความซับซ้อนของชนชาติต่างๆ ตามแนวชายแดนภาคเหนือ จนปรากฏว่าในราวพ.ศ.2513 มีการประท้วงของนักศึกษาแพทย์เชียงใหม่ ที่ออกมาเปิดโปงว่ามีการจ้างชาวไทยภูเขาและชาวบ้านเพื่อทำการทดลองวิจัยเหมือนเป็นหนูตะเภา โดยมีการปกปิดข้อมูลเป็นความลับ

จนเมื่อเข้าสู่ยุคสงครามเย็นก็เป็นช่วงเดียวกับที่เริ่มมีการจัดตั้งคณะวิทยาศาสตร์ที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ร็อกกี้เฟลเล่อร์ก็เข้ามามีบทบาทอย่างมากทั้งการสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ บุคลากร และวิชาการดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นยังได้มีการจัดสร้าง “ซีโต้แล็บ” ขึ้นที่คณะสาธารณสุขศาสตร์และที่ตั้งสำนักงานองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(สปอ.)ซึ่งก็คือ บริเวณกระทรวงการต่างประเทศในปัจจุบัน เพื่อทำการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์บางประการโดยมีการปกปิดเป็นความลับเช่นกันแม้ว่าอาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหิดลบางคนจะเข้าไปขอข้อมูลบางด้านโดยเฉพาะด้านจุลชีววิทยาก็ยังถูกปฏิเสธ อย่างไรก็ตาม มีอาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดลหลายคนเคยทำงานที่นี่ อาทิ ศ.นพ.อารี วัลยะเสวี เป็นต้น

ซึ่งแม้ร็อกกี้เฟลเลอร์อาจไม่ใช่เครื่องมือโดยตรงของสหรัฐในยุคสงครามเย็น เนื่องเพราะมีความสัมพันธ์กับวงการแพทยศาสตร์ศึกษาไทยมาตั้งแต่เริ่มต้น แต่การเข้ามามีอิทธิพลในช่วงหลังไม่ว่าจะที่คณะวิทยาศาสตร์ และคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีของมหิดลเอง หรือที่คณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นช่วงที่สงครามเวียดนามกำลังอยู่ในกระแสสูง เชื่อว่าบทบาทของร็อกกี้เฟลเลอร์น่าจะมีความเกี่ยวโยงถึงยุทธศาสตร์สงครามเย็นของสหรัฐอเมริกา ที่มุ่งขัดขวางการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนตามทฤษฎีโดมิโนด้วย อย่างไรก็ตาม การที่ร็อกกี้เฟลเลอร์ได้เข้ามามี

ส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมงานด้านวิชาการให้กับวงการแพทยศาสตร์ศึกษาของไทย รวมทั้งมีส่วนช่วยวางระบบงานด้านเวชศาสตร์ชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาสาธารณสุขที่เป็นจริงในสังคม ก็ได้ก่อประโยชน์อย่างมหาศาลต่อวงการแพทย์และสาธารณสุขไทย

อย่างไรก็ตามอาจารย์ธิดา ถาวรเศรษฐ (โตจิราการ) อดีตอาจารย์คณะเภสัชศาสตร์ ได้เล่าว่า “อาจารย์ที่ปรึกษาท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นนายแพทย์ชาวอเมริกันระบุว่าได้พบอดีตอาจารย์หัวหน้าภาควิชาปรีคลินิคสาขาหนึ่งซึ่งทางมูลนิธิรอคกี้เฟลเลอร์ส่งมาช่วยสอนในคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี และเป็นชาวอเมริกันด้วยกัน ได้กลับไปทำงานในหน่วยงานด้านความมั่นคงทางด้านวิทยาศาสตร์ของรัฐบาลอเมริกัน ซึ่งไม่อาจเดาได้ว่า เป็นการร่วมงานมาตั้งแต่ต้นหรือไปร่วมงานในภายหลัง”

<u>เอกสารและข้อมูลอ้างอิง</u>

1.สัมภาษณ์ ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี วันที่ 6 กุมภาพันธ์.2545

2.สัมภาษณ์ ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545

3.สัมภาษณ์ ศ.นายแพทย์เปรม บุรี วันที่ 2 เมษายน 2545 และวันที่ 21 ธันวาคม 2545

4.สัมภาษณ์ น.ส.พรรณี ตันสกุล อดีต ผอ.กองกิจกรรมนักศึกษา มหิดล วันที่15 พฤษภาคม 2545

5.สัมภาษณ์อาจารย์ธิดา โตจิราการ วันที่ 26 มีนาคม 2545

6.ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี จากหนังสือ 25 ปีแห่งวันพระราชทานนามมหาวิทยาลัยมหิดล

7.ข้อเขียนของประภาส ตั้งเสงี่ยมวิสัย ในวารสาร สารศิริราช เรื่อง ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับคณะ แพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล

8.ปาฐกถา รจิต บุรี ครั้งที่ 13 เรื่อง “เส้นทางชีวิตของศิษย์เก่าแพทย์รามาธิบดีคนหนึ่ง” โดยนายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์

9.หนังสือหนึ่งรอบนักษัตร มหาวิทยาลัยมหิดล

10.หนังสือ 36 ปี เล่าขานตำนานพัฒนาชนบทไทย โดย ประสงค์ สุขุม

บทที่ 4 ระบบและโครงสร้างใหม่ : ปัจจัยสร้างสำนึกสาธารณะ

นอกเหนือจากหลักสูตรด้านเวชศาสตร์ชุมชนจะมีส่วนสำคัญทำให้นักศึกษาแพทย์ของรามาธิบดีได้มีโอกาสสัมผัสความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนผู้เจ็บป่วยอย่างใกล้ชิดและเรียนรู้ถึงสาเหตุในมิติอื่นของปัญหาสาธารณสุขของประเทศแล้ว ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยมหิดลยังมีนโยบายโครงสร้าง และระบบการเรียนการสอนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะบางประการ ที่มีส่วนกระตุ้นให้นักศึกษาได้มองเห็นปัญหาสังคม และความไม่เป็นธรรมต่างๆ และจากปัจจัยเงื่อนไขเหล่านี้นี่เอง ที่ค่อยๆมีส่วนพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษา และก่อรูปเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่หนักแน่นมีพลังในช่วงต่อมา

นโยบายรับนักศึกษากรณีพิเศษ จุดประเด็นสู่การเคลื่อนไหว

นับตั้งแต่ยังเป็นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ นโยบาย “พิเศษ” ประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยที่ถูกมองว่าเป็นการสร้างความไม่เป็นธรรมและก่อให้เกิดระบบอภิสิทธิ์ขึ้น ส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากนักศึกษา ก็คือ การรับนักศึกษาเข้าเรียนเป็นกรณีพิเศษต่างๆ ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 กรณี คือ การรับนักศึกษาจาก 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้, การรับลูกอาจารย์แพทย์เข้าเรียนแพทย์โดยไม่ต้องสอบ การรับนักศึกษาเตรียมทหารเข้าเรียนต่อแพทย์ตามนโยบายระดับสูง และการรับบุตรหลานผู้มีอุปการคุณเข้าเรียนในคณะต่างๆ เป็นการภายในโดยไม่ต้องสอบ

1. **รับนศ.5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : สนองนโยบายความมั่นคง**

ในอดีตที่ผ่านมา ปัญหาการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประกอบด้วย สตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และ สงขลา ได้สะสมความขัดแย้งและสร้างความหนักใจแก่รัฐบาลต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง นโยบายหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้"ซื้อใจ"คนในพื้นที่เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความมั่นคงในระยะยาว คือการจัดโควต้าพิเศษคัดเลือกนักศึกษาจากพื้นที่ 5 จังหวัดดังกล่าว เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยต่างๆโดยไม่ผ่านการสอบตามกระบวนการธรรมดา ภายใต้การดำเนินการของกระทรวงมหาดไทย

สำหรับมหาวิทยาลัยมหิดล เดิมรับเข้าเรียนในเฉพาะคณะแพทยศาสตร์เพื่อเน้นสร้างแพทย์ไปแก้ปัญหาขาดแคลนในพื้นที่ อย่างไรก็ตามนักศึกษากลุ่มนี้ค่อนข้างปรับตัวลำบาก เพราะพื้นฐานความรู้ยังแตกต่างจากเด็กที่สอบคัดเลือกเข้ามาซึ่งในยุคนั้นถือว่าเป็นระดับ “ครีม” ของประเทศในด้านวิทยาศาสตร์ หลายคนจึงเกิดความเครียดจากการเรียนที่ค่อนข้างหนัก และปรากฏว่าเคยเกิดเรื่องสะเทือนใจขึ้นเมื่อนักศึกษาแพทย์ผู้หนึ่งในโครงการนี้ผูกคอตายเพราะความเครียดจากปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ต่อมามหาวิทยาลัยต้องปรับเปลี่ยนนโยบายไม่รับเข้าเรียนเฉพาะคณะแพทย์แต่กระจายไปยังคณะอื่นด้วยตามความเหมาะสมและจำเป็น

การรับนักศึกษาเป็นกรณีพิเศษตามโครงการนี้ ไม่ค่อยมีปฏิกิริยาจากนักศึกษาทั่วไปในยุคนั้นมากนัก เพราะแม้ส่วนใหญ่จะไม่รู้ว่าเพื่อนบางส่วนเข้ามาเรียนได้อย่างไร โดยที่ไม่ได้สอบ แต่ก็พอรู้ว่านี่เป็นนโยบายทางการเมือง ที่พอเข้าใจได้ระดับหนึ่ง

2. **รับลูกอาจารย์แพทย์เข้าเรียนโดยไม่ต้องสอบ**

เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้เพียงช่วงสั้นๆ แล้วก็ต้องล้มเลิกไป เพราะถูกกระแสต่อต้านอย่างมากจากกลุ่มอาจารย์ ขณะที่นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้มีส่วนรับรู้มากนัก เพราะเป็นนโยบายที่ดำเนินการเป็นการภายใน โดยประมาณปี 2511 ช่วงที่พลตรีศิริ ศิริโยธิน เป็นนายกสภามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และ ศ.นายแพทย์ชัชวาล โอสถานนท์ เป็นอธิการบดี มีการเสนอแนวคิดที่จะให้สิทธิ์ลูกอาจารย์แพทย์ที่มีคุณสมบัติครบเข้าเรียนแพทย์ได้โดยไม่ต้องสอบ ซึ่งสภามหาวิทยาลัยก็อนุมัติโดยอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า ทหารยังมีคะแนนพิเศษให้ลูกทหารในขั้นตอนการสัมภาษณ์ ขณะที่แพทย์ก็ทำงานหนักโดยไม่มีสิทธิพิเศษอะไร จึงน่าจะมีโควตาพิเศษให้ลูกอาจารย์แพทย์ได้เข้าเรียนแพทย์บ้าง อย่างไรก็ตามไม่มีข้อมูลยืนยันชัดเจนว่า พล.ต.ศิริเป็นผู้ผลักดันแนวคิดนี้โดยเอากรณีของทหารมาเป็นแนวทางดำเนินการ หรือว่าฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยเป็นผู้เสนอแต่ก็เป็นแนวคิดที่อธิการบดีสนับสนุนเต็มที่และขอรับผิดชอบเป็นประธานคณะทำงานวางหลักเกณฑ์การคัดเลือกเอง

น.ส.พรรณี ตันสกุล อดีตผู้อำนวยการกองกิจการนักศึกษา ซึ่งขณะนั้น ทำหน้าที่เลขานุการอธิการบดี ได้สะท้อนความคิดในฐานะผู้เกี่ยวข้องรับรู้ว่า

"มีเสียงคัดค้านมาก มองว่าไม่เป็นธรรม ถ้าลูกหมอต้องได้เรียนหมอ ลูกวิศวกรก็ต้องได้เรียนวิศวฯด้วยซิ อาจารย์ชัชวาลย์ก็บอกไม่เป็นไร ผมรับผิดชอบเอง ช่วงนั้นกระแสประชาธิปไตยยังไม่ขึ้นสูง เรื่องนี้จึงสามารถทำได้แม้หลายฝ่ายจะไม่ค่อยเห็นด้วย แต่สุดท้ายก็ต้องเลิกไปเพราะเสียงคัดค้านมีมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะฝ่ายอาจารย์เอง ขณะที่นักศึกษาอาจไม่รู้รายละเอียดมากนัก เพราะเรื่องทำกันนี้ค่อนข้างจะเป็นภายใน ทำได้ปีหรือ 2 ปีก็เลิก จึงมีนักศึกษาแพทย์ผ่านกระบวนการนี้ไม่มาก จำได้ว่าให้โควตาไม่เกินปีละ 5 คน ปีแรกรู้สึกจะเข้ามาได้ 2 คน โดยคณะทำงานจะดูผลการเรียนประกอบกับความประพฤติ ไม่ใช่ว่าลูกอาจารย์แพทย์ทุกคนจะได้เข้ามาเรียน คิดว่าแนวคิดนี้อาจได้รับอิทธิพลจากนโยบายรับนักศึกษา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย"

"ความจริงอาจารย์ชัชวาลท่านก็ไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง พอมีเสียงค้ายเยอะท่านก็บอก เลิกก็เลิก ผมไม่ได้อะไรนะ ผมทำเพื่ออาจารย์ เพื่อมหิดล แต่คิดว่าอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดนโยบายนี้ขึ้นมาคือการที่ช่วงนั้น อาจารย์แพทย์ที่เก่งๆเริ่มลาออกไปทำงานเมืองนอกกันมากขึ้น อาจารย์ชัชวาลย์เลยคิดว่าน่าจะมีวิธีดึงให้เขาอยู่เมืองไทย เพราะสมมติลูกเขาเรียนแพทย์ เขาคงต้องอยู่เมืองไทยต่อไป"

ตามกระบวนการดังกล่าวนักศึกษาที่ผ่านการคัดเลือกจะเข้าเรียนในคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์เหมือนนักศึกษาทั่วไปก่อนที่จะข้ามฟากไปเรียนแพทย์ โดยที่นักศึกษาส่วนใหญ่จะไม่ทราบว่ามีใครบ้าง เพราะมีจำนวนไม่มากจนผิดสังเกต ดังนั้น สำหรับนักศึกษาแล้ว เหตุการณ์นี้จึงไม่ส่งผลให้เกิดการคัดค้านมากนัก แต่การคัดค้านอย่างชัดเจนจะอยู่ในหมู่อาจารย์ มากกว่า

3. **นโยบายรับลูกผู้มีอุปการคุณเข้าเรียน**

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่นักศึกษามหิดลช่วงก่อน 14 ตุลา เริ่มรู้สึกรับไม่ได้จนเริ่มก่อกระแสเคลื่อนไหวคัดค้านคือการรับลูกผู้มีอุปการคุณและผู้มีอิทธิพลเข้าเรียนโดยไม่ต้องสอบ นายแพทย์อำพล จินดาวัฒนะ ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ แพทย์ศิริราชที่เข้าเรียนในปี 2513 กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า

"รุ่นผมพอขึ้นปี 2 (2514) จะมีรุ่นน้องกลุ่มหนึ่งประมาณไม่ถึง 10 คนเข้ามาโดยไม่ได้สอบเอ็นทรานซ์ พวกนี้ดูนามสกุลจะเป็นลูกคนใหญ่คนโตในบ้านเมือง ซึ่งมีการฝากพิเศษเข้ามาเรียน จำได้ว่ามีคนหนึ่งนามสกุลใหญ่มากสำหรับยุคนั้น นักศึกษาจึงเริ่มก่อหวอดประท้วง เพราะถือว่านี่เป็นความอยุติธรรม นักศึกษากลุ่มนี้มีทั้งที่เข้าเรียนแพทย์ เภสัช ทันตแพทย์ เราก็วิเคราะห์กันว่าคณะที่เพิ่งจะตั้งขึ้นใหม่ไม่นาน อาจารย์สตางค์ มงคลสุข คณบดีคงต้องการการสนับสนุน จากรัฐบาล เพื่อให้คณะมีการพัฒนาที่มั่นคงเข้มแข็ง เลยต้องมีการเอื้อเฟื้อกันกับฝ่ายบ้านเมือง ซึ่งตอนนั้นก็เป็นรัฐบาลทหาร เพราะฉะนั้น การรับฝากคนเข้ามาก็คงถือว่าเป็นความจำเป็นที่เลี่ยงไม่ได้ ช่วงนั้นการเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยอื่นเรายังแคบ จึงไม่รู้ว่าที่อื่นเป็นอย่างไร รู้แต่ว่าที่นี่มีอย่างนี้"

ข้อมูลดังกล่าวตรงกันกับคำยืนยันของนายวุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ อดีตนักศึกษาคณะสาธารณสุขศาสตร์ แกนนำของกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาในช่วงเดียวกันนั้นที่ว่า

"มหิดลมีการฝากเรียน ช่วงนั้นการสอบเข้ามาจะเป็นการเลือกคณะตรง แต่อยู่ๆ บางคนเข้าเรียนทันตแพทย์ แต่พอ 2 ปีข้ามฟากก็ไปศิริราชเลย พ่อแม่ฝากเข้ามาเรียน พอข้ามฟากพ่อแม่ก็ฝากข้ามฟากอีก ก็พอรู้ว่าอาจารย์สตางค์ มงคลสุข หวังจะดึงมาช่วยพัฒนาคณะวิทยาศาสตร์ จึงต้องสร้างความสัมพันธ์กับภาคส่วนต่างๆ"

อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวได้รับการยืนยันจากผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง เช่น ศ.ดร.กำจร มนุญปิจุ คณบดีคณะวิทยาศาสตร์คนต่อมา ซึ่งขณะนั้นเป็นเลขานุการคณะ ว่า

"การรับนักศึกษาในลักษณะดังกล่าวไม่มีแน่ เพราะผมเป็นเลขานุการคณะ ถ้ามีผมต้องรู้ อย่าลืมว่าตอนนั้นมีการสอบคัดเลือกแล้ว ต้องเอาคะแนนสอบคัดเลือกเป็นเกณฑ์"

เชื่อว่าในยุคที่ระบบเผด็จสืบทอดมายาวนาน นโยบายดังกล่าวคงไม่ได้เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยมหิดลเพียงแห่งเดียว

4. นโยบายรับนักศึกษาแพทย์ทหาร ทั้งกลมกลืนและขัดแย้ง

นโยบายนี้กำหนดขึ้นในยุคที่จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ที่ควบตำแหน่งทั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมไปด้วย โดยในปี 2508 เริ่มมีการตระเตรียมและหารือกันในส่วนของผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้นว่า ศ.ดร.สตางค์ มงคลสุข คณบดีคณะวิทยาศาสตร์ ดร.กำแหง พลางกูร เลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ โดยมี ศ.แพทย์หญิงมยุรี พลางกูร ภรรยาดร.กำแหง ประสานงานอยู่ฝั่งโรงเรียนแพทย์ ขณะที่โรงเรียนเตรียมทหาร มี พล.ต.ปิยะ สุวรรณพิมพ์ เป็นผู้บัญชาการ การดำเนินงานเริ่มต้นโดยคัดเลือกเอานักเรียนเตรียมทหารจาก 4 เหล่าทัพ คือ ทหารบก ทหารอากาศ ทหารเรือ และตำรวจ ที่มีผลการเรียน อยู่ในระดับ "ท็อปเท็น" ที่มีบุคลิกดีและสมัครใจ เข้าเรียนเตรียมแพทยปีที่ 1 ในคณะวิทยาศาสตร์มหิดล ร่วมกับนักศึกษาแพทย์ที่เอ็นทรานซ์เข้ามา ทั้งของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชและรามาธิบดี โดยรุ่นแรกเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2511 ใน 2 รุ่นแรก มีแต่เหล่าทหารบกและทหารอากาศ ต่อมารุ่นที่ 3 จึงเริ่มมีเหล่าทหารเรือและตำรวจ แต่ละรุ่นจะมีจำนวนประมาณ 10 คน โดยนักเรียนแพทย์ทหารเหล่านี้ยังต้องกลับไปรายงานตัวรับเบี้ยเลี้ยงจากผู้บังคับบัญชา และรับการฝึกทหารตามกำหนดเวลาของที่โรงเรียนเตรียมทหารจนกระทั่งเรียนจบ ซึ่งเมื่อการเรียนหนักขึ้นในช่วงปีหลัง ๆ นักศึกษาแพทย์ทหารกลุ่มนี้ ก็ได้รับการอนุโลมให้ไม่ต้องเข้ารับการฝึกทหาร

วัตถุประสงค์ของโครงการ จากคำบอกเล่าของ ศ.ดร.กำจร มนุญปิจุ คณบดีคณะวิทยาศาสตร์กล่าวว่า เพราะทหารขาดแคลนแพทย์อย่างมาก ใครก็ไม่ยอมเป็น กองทัพจึงต้องคัดเอาพวกที่เข้าเรียนเตรียมทหารมาเรียนแพทย์ แต่จากการเปิดเผยของ พ.อ.นายแพทย์พิวัฒน์ โปษยานนท์ รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยแพทย์ทหาร นักเรียนเตรียมทหารรุ่นปี 2508 ที่ลาออกจากโรงเรียนเตรียมทหารมาสอบเข้าเตรียมแพทย์ของมหิดลตั้งแต่โครงการนี้ยังเป็นเพียงแนวคิดระบุว่า

“วัตถุประสงค์หลักเท่าที่รับทราบคือ กองทัพมีความจำเป็นต้องใช้แพทย์เพราะช่วงนั้นสงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์เริ่มรุนแรงการต่อสู้กับขบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์ขยายตัวไปในหลายพื้นที่ แต่ผู้ที่จบแพทย์แล้วมาสมัครเข้าเป็นแพทย์ทหารไปประจำในพื้นที่สู้รบมีน้อย จำนวนมันคุมไม่ได้ มีสมัครบ้างไม่สมัครบ้างแม้จะมีการให้ทุนก็ตาม ขณะที่ความจำเป็นมันมีชัดเจน จะเกณฑ์ก็ไม่ได้ จึงเข้าใจว่าทางทหารคงต้องทำอะไรสักอย่างเพื่อแก้ปัญหานี้ ซึ่งการผลิตแพทย์ที่ประหยัดและรวดเร็วที่สุดก็คือส่งนักเรียนทหารเข้ามาเรียนในโรงเรียนแพทย์ที่มีอยู่แล้ว”

เช่นเดียวกับที่ พล.ต.นายแพทย์สหชาติ พิพิธกุล เสนาธิการ ศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎ นักเรียนแพทย์ทหารรุ่นที่ 2 ยืนยันว่า

“วัตถุประสงค์หลักขณะนั้นมี 2 ประการคือ ช่วงนั้นเกิดภาวะขาดแคลนแพทย์อย่างมาก คนที่จบแล้วมาสมัครทหารมีไม่พอหรือสมัครก็อยู่ไม่นาน ขณะที่ความต้องการของสถานการณ์มันสูง ประการต่อมากองทัพคงพิจารณาว่าน่าจะมีลูกหม้อเพื่อผลิตแพทย์ออกมาได้เองในนอนาคต เข้าใจว่าขณะนั้นกองทัพคงไม่มีงบประมาณที่จะตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นเอง เลยคิดว่ามีเตรียมอุดมคือเตรียมทหารที่ได้มาตรฐานอยู่แล้ว ก็น่าจะเอาพวกนี้ขึ้นมาเป็นลูกหม้อเสียเลย แต่น้ำหนักประเด็นแรกน่าจะมากกว่า เพราะเท่าที่ผมรู้คนจบมหาวิทยาลัยในยุคนั้นไม่ค่อยยอมเป็นทหาร”

นโยบายนี้ก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2517 จึงยกเลิกไปเพราะกระแสต่อต้านจากนักศึกษาเริ่มรุนแรงมากขึ้นตามกระแสสังคมในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ใหม่ ๆ รวมแล้วมีแพทย์ทหารเข้ามาเรียนทั้งหมด 7 รุ่น รวมประมาณ 100 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเลือกเรียนที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯ เพราะเป็นสถาบันเก่าแก่ มีบรรยากาศของระบบกฎเกณฑ์ที่คล้ายคลึงกับสภาพแวดล้อมเดิมของนักศึกษาแพทย์ทหาร ขณะที่เลือกเข้าเรียนที่คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีค่อนข้างน้อย เพราะรามาฯถูกมองว่าเป็นคณะตั้งใหม่ ภาพพจน์จะออกไปเชิงแอคทิวิสต์และมีความเป็นนักวิชาการมากกว่าแพทย์

อดีต 2 นักศึกษาแพทย์ ยืนยันค่อนข้างตรงกันว่า นักเรียนแพทย์ทหารเหล่านี้รู้สึกว่าตนเป็นหมอรามาหรือ ศิริราช มากกว่าเป็นทหาร ผิดกับนักเรียนแพทย์ทหารของวิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้าที่เปิดขึ้นภายหลัง ที่จะรู้สึกว่าตนเป็นทหารเพราะอยู่ในรั้วทหารมาตลอด และต่างยอมรับว่าการเข้ามาเรียนร่วมกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดลทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจทั้ง 2 ฝ่ายซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์และมุมมองปัญหาที่กว้างขึ้นในเวลาต่อมา เมื่อเทียบกับแพทย์ที่จบจากรั้ววิทยาลัยแพทย์ทหารโดยตรง

ระเบียบบังคับแพทย์ใช้ทุน : สร้างเงื่อนไขกระจายแพทย์สู่มวลชน

แพทย์แห่ไปนอก ทิ้งชนบทขาดแคลน

ความจริงแล้วนโยบายกำหนดให้แพทย์ต้องทำงานใช้ทุนเมื่อเรียนจบ มิใช่กำหนดขึ้นเป็นการเฉพาะโรงเรียนแพทย์สังกัดมหาวิทยาลัยมหิดลเท่านั้น แต่เป็นนโยบายที่รัฐบาลกำหนดขึ้นมาใช้กับผู้จบแพทย์จากทุกมหาวิทยาลัย เพื่อแก้ปัญหาที่ดำรงอยู่โดยพื้นฐานคือในชนบทของประเทศยังขาดแคลนแพทย์อีกจำนวนมาก เพราะแพทย์ส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่แต่ในเขตเมือง มิหนำซ้ำยังมีปรากฏการณ์ที่น่าเป็นห่วงและก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในช่วงก่อนที่จะมีการกำหนดโยบายนี้ออกมาคือ การที่แพทย์ไทยเดินทางไปทำงานในต่างประเทศกันเป็นจำนวนมาก ในขณะที่รัฐต้องใช้จ่ายมหาศาลในการผลิตแพทย์ออกมาแต่ละคน อย่างไรก็ตามการที่มหาวิทยาลัยมหิดลมี 2 โรงเรียนแพทย์ในมหาวิทยาลัยเดียว ปฏิกิริยาร่วมกันและผลอันเกิดการการบังคับใช้นโยบายนี้จึงปรากฏเด่นชัดจนไม่อาจมองข้าม

จากข้อเขียนของนายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือกในปัจจุบัน(2546) สมัยที่ยังเป็นนักศึกษาแพทย์ที่เพิ่ง"ข้ามฟาก"ไปฝั่งศิริราชเป็นปีแรก ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 พ.ศ.2510 ได้กล่าวถึงปัญหาแพทย์ไปนอกไว้ว่า ได้เริ่มก่อกระแสขึ้นในราวปี 2504 ซึ่งมีแพทย์ที่จบแล้วไม่ได้รับราชการหากแต่เลือกไปทำงานต่างประเทศรวม 8 คน ปี 2505 ไปอีก 22 คน ปี 2506 รวม 56 คน ปี 2507 ไปอีก 70 คน และปี 2508 จนถึงเดือนตุลาคม มีราว 140 คน

จากนั้นคือระหว่างปี 2508-2512 มีแพทย์ไทยไปต่างประเทศรวม 2,165 คน ในจำนวนนี้ 987 คน หรือ 45.6% เดินทางกลับ ส่วน 1,178 คน หรือ 54.4% ยังคงอยู่อเมริกา ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า เหตุผลสำคัญเป็นเพราะได้รับค่าตอบแทนมากกว่า นอกจากนั้นก็เพราะปัญหาความไม่พอใจในระบบ และต้องการศึกษาต่อโดยตรง

ปัญหาขาดแคลนแพทย์ในช่วงระยะปี พ.ศ. 2510-2514 กลายเป็นปัญหาร่วมที่กระตุ้นให้แพทย์จากสังกัดหน่วยงานต่างๆที่มองเห็นปัญหาเดียวกัน รวมทั้งแพทย์หัวก้าวหน้ารุ่นอาวุโสที่อยู่นอกวงราชการอย่าง ศ.นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว ได้โคจรมารวมตัวกันเป็น “กลุ่มความคิด”ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นคลื่นลูกสำคัญของวงการแพทย์และสาธารณสุขยุคหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยกลุ่มนี้ได้สร้าง “หลักสูตรโป๊ยเซียน” ขึ้นเพื่อเป็นข้อเสนอหลักสูตรแพทยศาสตร์ศึกษาเพื่อชุมชน โดยคำว่า “โป๊ยเซียน”มาจากการตั้งชื่อโดย ศ.นายแพทย์ภูเก็ต วาจานนท์ แห่งคณะแพทยศาสตร์ศิริราช ที่เห็นว่าในกลุ่มนี้นับรวมกันได้ประมาณ 8 คน ซึ่งประกอบด้วย ศ.นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว ศ.นายแพทย์ไพโรจน์ นิงสานนท์ ศ.นายแพทย์ทองจันทร์ หงส์ลดารมภ์ ศ.นายแพทย์สันต์ หัตถีรัตน์ ศ.นายแพทย์เปรม บุรี ศ.นายแพทย์ประสาน ต่างใจ ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี และศ.นายแพทย์ปรีชา เจริญลาภ นอกจากนี้ยังมี ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวี ศ.นายแพทย์อดุลย์ วิริยะเวชกุล เป็นผู้ทำแผนสำหรับโรงเรียนแพทย์แผนใหม่ที่มุ่งให้แพทย์ไปอยู่ชนบทแบบถาวร โดยเฉพาะแผน ค.ที่เริ่มหลักสูตรแพทย์ที่หมู่บ้าน โดยให้ชุมชนเป็นคนคัดเลือกแล้วค่อยๆเขยิบฐานะขึ้นมาเป็นแพทย์ถ้ามีแววและทำงานดี อย่างไรก็ตามแผนดังกล่าวได้รับการต่อต้านอย่างมากในช่วงนั้นเนื่องจากทิศทางหลักของการผลิตแพทย์ยังเน้นคัดเลือกคนที่เรียนดี มาเรียนเป็นแพทย์ผู้ชำนาญการที่มีคุณภาพ (จากหนังสือชีวประวัติ ศ.นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว เรียบเรียงโดย สันติสุข โสภณศิริ พ.ศ.2537)

ผลพวงอเมริกาขาดหมอ อ้าแขนรับไม่อั้น

ช่วงเวลาดังกล่าว สหรัฐอเมริกากำลังขาดแคลนแพทย์ทั่วไป เพราะแพทย์ของสหรัฐเองถูกส่งไปในประเทศและสมรภูมิสู้รบต่างๆที่สหรัฐแผ่ขยายอิทธิพลอำนาจเข้าไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งกำลังทหารนับแสนเข้าไปในเวียดนาม รัฐบาลประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน จึงเริ่มเปิดสิทธิ์ การเป็น Immigrant กับบุคคลบางอาชีพ เช่น พยาบาล วิศวกร และแพทย์ รวมทั้งให้สิทธิ์ในการสอบเอา State Board ได้ในหลายรัฐมากขึ้น นอกจากนี้ยังให้สิทธิผู้มีคะแนนดี ไปทำงานในรัฐอื่นๆได้โดยไม่ต้องสอบใหม่ บางรัฐก็เปิดรับแพทย์ต่างชาติเข้าทำงานโดยไม่ต้องสอบ ECFMG (Educational Commission for Foreign Medical Graduate) ถึงขั้นส่งจดหมายมาดึงแพทย์อินเทิร์นไม่ว่าจะเป็นที่ พิลิปปินส์ ไทย เกาหลีไปทำงานในสหรัฐ ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวนี้เองที่ส่งผลกระทบชัดเจนจนทำให้ผู้จบแพทยศาสตร์เชียงใหม่รุ่นแรกที่จบปี 2508 เกือบทั้งรุ่นคือ 48 คนจาก 50 คน รวมทั้งแพทยศาสตร์รามาธิบดีรุ่นแรกๆกว่าครึ่ง ถึงกับเช่าเหมาลำเครื่องบินไปเรียนต่อและทำงานเป็นแพทย์ประจำบ้านในอเมริกา เป็นปรากฏการณ์ที่คณะกรรมาธิการสาธารณสุขของวุฒิสภาอเมริกันเองถึงกับบันทึกเรื่องนี้ไว้ในรายงาน แต่เมื่ออเมริกามีการผลิตแพทย์ได้เพียงพอกับความต้องการ ต่อมาก็เริ่มนโยบายกีดกันแพทย์จากต่างประเทศ เช่น เลิกจัดสอบ ECFMG ในไทย ในปี 2514

อย่างไรก็ตาม การไปต่างประเทศในยุคแรกนั้น แม้ส่วนหนึ่งเป็นการส่งอาจารย์หรือแพทย์ที่ได้รับทุนไปศึกษาต่อเพื่อนำเอาวิทยาการสมัยใหม่กลับมาสอนในโรงเรียนแพทย์ แต่การไปต่างประเทศของแพทย์รุ่นหลังๆ โดยเฉพาะหลังจากที่อเมริกามีนโยบายเปิดรับแพทย์ไปทดแทนการขาดแคลนภายในประเทศดังกล่าว จะเน้นไปปักหลักทำงาน นับเป็นการสูญเสียบุคลากรอันมีค่า ขณะที่สังคมไทยโดยเฉพาะในชนบทในขณะนั้น ยังขาดแคลนแพทย์อยู่เป็นจำนวนมาก

กระแสสังคมกดดันรัฐออกระเบียบใช้ทุน

ปัญหาดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสื่อมวลชน และกระแสสังคมในช่วงนั้นอย่างมาก ถึงขั้นมีการถ่ายรูปกลุ่มแพทย์ที่ไปนอกมาลงตีพิมพ์เป็นหลักฐาน ในที่สุดรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขต้องนำเรื่องเข้าหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อหาแนวทางแก้ไข ซึ่งพลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในยุคนั้นก็มองว่า “จะแก้ปัญหานี้ได้ก็โดยให้แพทย์ที่เรียนจบแล้วเป็นทหารเสีย 2 ปี จะได้ใช้เวลา 2 ปีนั้นศึกษาโรคต่างๆในเมืองไทย จะได้รู้จักเมืองไทยดีพอควร ต่อจากนั้นใครจะไปไหนก็เป็นสิทธิโดยชอบธรรม” ซึ่งก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า แพทย์ชายทุกคนก็ผ่านการอบรมวิชาทหารจากกรมการรักษาดินแดนมาแล้ว มีสิทธิได้รับการยกเว้นไม่ถูกเกณฑ์ และหากให้ไปเป็นทหารหมด ก็อาจไม่มีงานเพียงพอให้ทำ ความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ต่างๆ ก็จะลบเลือนไป ขณะที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเองได้แนะให้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์แบ่งนักเรียนแพทย์ออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือเรียนฟรี แต่มีสัญญาว่าเมื่อจบแล้ว จะต้องทำงานให้ราชการ 2 ปี อีกประเภทก็เพิ่มค่าเล่าเรียนให้สูงขึ้น เมื่อสำเร็จแล้วก็ไม่มีข้อผูกมัดอะไร ซึ่งเมื่อนำปัญหาดังกล่าวไปโยงกับการขาดแคลนแพทย์ในชนบท ซึ่งมีความซับซ้อนการแก้ไขจึงไม่สามารถหาข้อสรุปได้ง่ายๆ

ในที่สุด กระทรวงสาธารณสุข ก็ได้ออกระเบียบให้นักศึกษาแพทย์ทำสัญญาใช้ทุนกับรัฐบาล โดยจะต้องรับราชการเป็นแพทย์ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทยและ

กระทรวงกลาโหม ภายหลังจบการศึกษาเป็นเวลา 3 ปี (นับรวม intern) มิฉะนั้นก็ต้องจ่ายเป็นเงินชดใช้แทน โดยรุ่นแรกคือนักศึกษาแพทย์ศิริราชที่ข้ามฟากไปในปี 2510 และนักศึกษาแพทย์รามาธิบดี ที่เข้ามหาวิทยาลัยในปี 2508 จะต้องเสียค่าใช้จ่าย 4 ปีคือนับจากปีที่ 4 ถึงปีที่ 6 รวม intern ด้วย คิดปีละ 10,000 บาท รวมเป็น 40,000 บาท แต่รุ่นต่อมาจะต้องจ่ายทั้ง 6 ปี รวม 60,000 บาท ใครที่ไม่ได้เสียเงินปีละ 10,000 บาทและไม่ไปทำงานใช้ทุน ก็จะถูกปรับ 2 เท่า ขณะที่ผู้ที่ตกลงในสัญญาว่าจะทำงานใช้ทุนแต่แล้วไม่ไป จะถูกปรับ 3 เท่า

สร้างเงื่อนไขสำคัญให้แพทย์ใกล้ชิดมวลชน

กฎเกณฑ์ดังกล่าวก่อให้เกิดแรงต่อต้าน ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ไม่ยอมรับสัญญาโดยเฉพาะพวกที่เตรียมตัวจะไปทำงานหรือเรียนต่อต่างประเทศทันทีที่จบ ซึ่งมีไม่มากนัก แต่ก็ประท้วงรุนแรงถึงขั้นเดินขบวนไม่ยอมเข้าเรียน แต่ในที่สุดก็ต้องยอมรับ อีกกลุ่มหนึ่งคือ พวกที่เห็นด้วยที่ให้มีการทำงานใช้ทุน แต่ขอต่อรองเงื่อนไขด้านกำหนดเวลาและสวัสดิการต่างๆ ที่น่าสนใจคือกฎเกณฑ์ทำงานใช้ทุนนี้มีข้อยกเว้นสำหรับนักศึกษาแพทย์ที่เป็นผู้หญิงที่กำหนดให้ต้องใช้ทุนเป็นเงินแทนเพราะทางการประเมินว่าแพทย์ผู้หญิงจบแล้วไม่สามารถไปในชนบทได้ จึงมีนักศึกษาแพทย์หญิงจำนวนหนึ่งประท้วงด้วยการเดินขบวนไปหาจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีเพื่อให้ยกเลิกระเบียบดังกล่าว จนเวลาผ่านไป 3 - 4 ปี กฎเกณฑ์การใช้ทุนนี้จึงใช้ครอบคลุมทั้งหมดไม่ว่าหญิงหรือชาย

นอกเหนือจากปฏิกิริยาในรั้วมหาวิทยาลัยมหิดลเองแล้ว นักศึกษาแพทย์ของมหิดลยังเป็นแกนนำสำคัญในการประสานหารือกับนักศึกษาแพทย์จากโรงเรียนแพทย์อื่นๆ ซึ่งต่อมาได้ก่อรูปจัดตั้งเป็น “**ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย**” ขณะเดียวกันมาตรการของรัฐดังกล่าวกลับเป็นการสร้างเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้นักศึกษาแพทย์กระตือรือร้นที่จะไปศึกษาเรียนรู้สภาพในชนบท ทั้งในรูปการออกค่ายและรวมกลุ่มตระเวณไปเยี่ยมดูการทำงานของแพทย์รุ่นพี่ๆในชนบท เพื่อเตรียมตัวเตรียมความคิดให้พร้อมสำหรับออกไปปฏิบัติงานจริงเมื่อจบการศึกษา รวมทั้งมหาวิทยาลัยเองโดยเฉพาะคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีก็พยายามจัดหลักสูตร”เวชศาสตร์ชุมชน”มารองรับเพื่อเตรียมพร้อมให้นักศึกษาอีกทางดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ความต่อเนื่องที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญในเวลาต่อมาก็คือ แพทย์ใช้ทุนเหล่านี้ได้พยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูป “**ชมรมแพทย์ชนบท**” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเสนอแนะและตรวจสอบการบริหารของฝ่ายนโยบายในกระทรวงสาธารณสุข โดยเฉพาะช่วงที่การเมืองเข้าแทรกแซงและเกิดความไม่โปร่งใสในเรื่องต่างๆ ขึ้น

ระบบเรียนรวม เอกลักษณ์เฉพาะ”มหิดล”

ระบบการเรียนรวม 2 ปี แล้วใช้กระบวนสอบสัมภาษณ์เพื่อดูเจตคติในการทำงานอาชีพเพื่อรับใช้สังคมผสมผสานไปกับคะแนนด้านวิชาการ แล้วคัดกรองไปเรียนในคณะต่างๆ โดยเฉพาะแพทย์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะมหาวิทยาลัยมหิดล เพราะไม่พบว่ามีการดำเนินการเช่นนี้ในมหาวิทยาลัยอื่นๆ และเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่มีส่วนผลักดันให้นักศึกษามหิดลจำนวนมากเข้าร่วมทำกิจกรรมทางสังคม แม้บางคนจะมุ่งหวังเพียงเพื่อให้มีผลต่อกระบวนการคัดกรองดังกล่าวก็ตาม

แต่หลายคนก็ได้เรียนรู้และสัมผัสปัญหาที่เป็นจริงในสังคม และมีการเติบโตทางความคิดจนเป็นกำลังสำคัญหนึ่งในการผลักดันการแก้ไขปัญหาในสังคมไปสู่หนทางที่ถูกต้องเป็นธรรม

การคัดเลือกนักศึกษาแพทย์ให้เหมาะสม เป็นที่มาของแนวคิด "เรียนรวม"

ระบบเรียนรวมเกิดขึ้นที่คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2515 และยุติลงในปีการศึกษา 2517 หากแต่ผลการดำเนินการคัดเลือกนักศึกษาที่เข้ามาในปี พ.ศ.2517 สิ้นสุดในอีก 2 ปีต่อมา ในระหว่าง 5 ปี ของการดำเนินการมีผลสะเทือนเกิดขึ้นมากมายทั้งต่อผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ และนักศึกษาที่เป็นผู้ถูกคัดเลือก แม้ว่าระบบการเรียนรวมจะถูกยกเลิกไปในที่สุดจากสาเหตุที่จะได้กล่าวต่อไป อย่างไรก็ตามที่มาของการเรียนรวมเกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาสำคัญของประเทศชาติที่ทั้งฝ่ายผลิตบุคคลากรสาธารณสุข(โดยเฉพาะแพทย์)คือมหาวิทยาลัยมหิดล และฝ่ายผู้ใช้ทรัพยากรที่ผลิตขึ้นคือรัฐบาลและกระทรวงสาธารณสุข พยายามหาหนทางแก้ไข อันได้แก่ปัญหาการขาดแคลนแพทย์ทั้งการผลิตไม่เพียงพอเนื่องจากค่าใช้จ่ายต่อหัวสูงมาก ทั้งแพทย์ที่จบออกมากระจุกตัวอยู่ในตัวเมืองใหญ่และหลั่งไหลไปทำงานในต่างประเทศ ปัญหาการขาดแคลนแพทย์ดังกล่าวไม่ใช่เพิ่งจะเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษนี้เท่านั้น หากสืบย้อนไปจะพบว่าผู้บริหารการศึกษาแพทย์ในยุคต้น ๆของคณะแพทยศาสตร์ทั้งศิริราชและคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์ฯได้เล็งเห็นปัญหาและหาทางปรับปรุงแก้ไขมาโดยตลอด ซึ่งเป็นต้นตอของการสร้างระบบเรียนรวมขึ้น

ในช่วงท้ายของทศวรรษที่ 2490 การผลิตแพทย์ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีการเรียนการสอนเตรียมวิทยาศาสตร์การแพทย์ 2 ปีในคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากนั้นนักศึกษาจะถูกคัดไปเรียนต่อทางด้านปรีคลีนิก 2 ปี และคลีนิกอีก 2 ปีในคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล(ตั้งพ.ศ.2464)และคณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ(ตั้งพ.ศ.2490) โดยเป็นการรับทั้งหมดไม่ต้องคัดเลือก ปรากฏว่าปัญหาของการผลิตแพทย์ในยุคนั้นซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันมากในหมู่ผู้บริหาร มีปรากฏในรายงานการประชุม**ผลการอบรมแพทยศาสตร์ศึกษาของไทยครั้งแรกเมื่อวันที่** 25-30 **พฤศจิกายน พ.ศ**.2499 ว่ามีเรื่องสำคัญสองประการ ประการแรกคือแพทย์ควรมีมาตรฐานระดับใดจึงจะสอดคล้องกับความต้องการของประเทศ มีการเสนอให้ปรับปรุงการเรียนเตรียมแพทย์จาก 2 ปี เป็น 3 ปี เพื่อให้แพทย์มีความรู้กว้างขวางขึ้นแต่ที่ประชุมเห็นว่าการเรียน 2 ปีเหมาะสมกับการผลิตเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของประเทศ (ประเด็นควรผลิตแพทย์ที่มีมาตรฐานสูงกับการผลิตแพทย์เพื่อกระจายสู่ชนบทเป็นความขัดแย้งที่มีมาตั้งแต่สมัยมจ.สกลวรรณากร วรวรรณ ดังได้กล่าวรายละเอียดไว้ในบทที่ 2)ประการต่อมาคือปัญหาความต้องการแพทย์ในชนบทเพิ่มขึ้น เนื่องจากประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นทุกปี ในขณะที่ค่าใช้จ่ายต่อหัวในการผลิตแพทย์สูงมาก ผู้ที่เข้าเรียนแพทย์จึงควรจะสามารถเรียนได้จนจบและปฏิบัติหน้าที่ได้รวมทั้งเป็นกำลังสำคัญในการแก้ปัญหาสาธารณสุขของชาติ แต่ผู้เรียนแพทย์ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในวิชาชีพ เข้ามาเรียนเพราะค่านิยมทางสังคม ตามเพื่อนมาเรียน หรือเรียนเพราะผู้ปกครองอยากให้เรียน เมื่อจบแล้วไม่ทำหน้าที่แพทย์ อีกส่วนหนึ่งไม่สามารถเรียนจนจบ ดังนั้นจึงมีการสูญเสียทั้งกำลังคนและงบประมาณจำนวนมากทุกปี ทั้งยังพบว่านักศึกษาที่เข้ามาเรียนสาขาอื่น เช่น ทันตแพทย์ เภสัช สัตวแพทย์ ฯ สามารถเรียนได้ดีกว่านักศึกษาสาขาแพทย์ จึงต้องหาลู่ทางการคัดเลือกนักศึกษาใหม่

ที่ประชุมอบรมแพทย์ศาสตร์ศึกษาครั้งที่ 1 จึงมีมติให้ตั้งกรรมการขึ้นศึกษาวิธีการคัดเลือกและใช้ระบบทดลองคัดเลือกนักศึกษาหลังจากจบการศึกษาวิทยาศาสตร์พื้นฐาน 2 ปีแรก ติดตามผลการเรียนและการทำงานของนักศึกษาที่ผ่านการคัดเลือกจนจบการศึกษาและหลังจบอีก 2 ปี โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีพ.ศ.2502-2507 วิธีการที่นำมาใช้คัดเลือกอาศัยแนวการทดสอบประเภทต่างๆที่ใช้ในการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์ของสหรัฐอเมริกา แต่นำมาปรับให้เหมาะสมกับนักศึกษาไทย ได้แก่ ผลสอบหมวดวิทยาศาสตร์(เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา) หมวดการทดสอบความเหมาะสม(ภาษาอังกฤษและ Maturity Test) ซึ่งทดสอบในเรื่องความเป็นผู้ใหญ่ตามอายุ วิทยฐานะ การใช้ภาษาไทย เป็นต้น และหมวดการสอบสัมภาษณ์โดยคณะกรรมการเพื่อทราบถึงความเชื่อมั่นในตนเอง รสนิยม บุคลิกลักษณะที่เหมาะสม ความสนใจและรับผิดชอบต่อสังคม หยั่งรู้ถึงสาเหตุที่เข้ามาเรียนแพทย์ โดยให้น้ำหนักคะแนนของแต่ละหมวดเท่ากับ 100:100:200 คะแนนตามลำดับ (รายงานการประชุมการอบรมแพทยศาสตร์ของไทย ครั้งที่สอง 17-22 สิงหาคม 2507 หน้า47-51) ผลการทดลองครั้งนี้ได้มีการรายงานในที่ประชุม**การอบรมศึกษาแพทยศาสตร์ศึกษาของไทยครั้งที่** 2 **เมื่อวันที่** 17-22 **สิงหาคม** 2507 ว่าหลังการคัดเลือกมีจำนวนนักศึกษาตกซ้ำชั้นลดลงมาก จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาก็เพิ่มขึ้นมากเช่นกัน แสดงว่ามีความโน้มเอียงไปในทางดีขึ้น *ทำให้คณะกรรมการได้ข้อสรุปร่วมกันว่าต้องมีการคัดเลือกนักศึกษาเข้าเรียนแพทย์หลังจากจบชั้นวิทยาศาสตร์พื้นฐานแล้ว โดยปรับปรุงวิธีสอบหรือหาวิธีอื่นๆที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมโดยตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิขึ้นทำงานศึกษาวิจัยและมีเจ้าหน้าที่ทำงานนี้เป็นประจำ*

ในการประชุมอบรมแพทยศาสตร์ศึกษาครั้งที่ 2 นี้ ประเด็นที่ยังคงเป็นปัญหาหลักก็คือการคัดเลือกนักศึกษาเพื่อสัมฤทธิผลในการจบการศึกษาและปฏิบัติหน้าที่แพทย์ ทั้งนี้เพราะปัญหาความขาดแคลนปรากฏชัดเจนขึ้น เนื่องจากมีการสำรวจพบว่าอัตราแพทย์ต่อประชากรไทยเท่ากับ 1 : 7,450 คนและรัฐได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ พ.ศ.2507-0509 ให้มีการผลิตแพทย์อย่างน้อยปีละ 400 คน ทำให้ความจำเป็นและเหตุผลที่ต้องมีการคัดเลือกเข้มข้นขึ้น ทั้งจะเป็นผลดีต่อนักศึกษาในการเปลี่ยนแนวการศึกษา และเป็นผลดีโดยรวมต่อประเทศชาติหากได้ผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ดังที่คณะกรรมการสาขาการคัดเลือกนักศึกษาของมหาวิทยาลัยได้ระบุความเห็นไว้ในรายงานว่า

"ไม่ใช่แต่มันสมองและคะแนนเท่านั้นที่จะช่วยให้นักศึกษามีความสำเร็จในโรงเรียนแพทย์และมีความสำเร็จในอาชีพเมื่อจบหลักสูตรแล้ว มีคุณสมบัติที่มองไม่เห็นอีกหลายอย่างที่มีความสำคัญเท่าๆกันมีส่วนร่วมอยู่ด้วย เช่นความเป็นผู้ใหญ่รู้จักรับผิดชอบ การตัดสินใจที่ถูกต้องรวดเร็ว ความหนักแน่นไม่คลอนแคลน อารมณ์มั่นคงและมีความสามารถทำงานกับผู้อื่นได้"

ในระหว่างการทดลองคัดเลือกนักศึกษาวิทยาศาสตร์การแพทย์เข้าศึกษาต่อนั้น ได้มีการจัดวางหลักสูตรใหม่เกิดขึ้นในทั้งสองคณะที่สอนเตรียมวิทยาศาสตร์การแพทย์เพื่อรองรับระบบการคัดเลือก โดยปรับให้การเรียนวิทยาศาสตร์พื้นฐานสองปีแรกเป็นการเรียนรวมกันของผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อในสาขาแพทยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทันตแพทย์ เภสัชศาสตร์ สัตวแพทย์ (ในคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ฯ) และหลักสูตรร่วมของวิทยาศาสตร์การแพทย์ เตรียมแพทยศาสตร์เชียงใหม่ และเตรียมทันตแพทย์ศาสตร์(ในคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์) เมื่อจบการศึกษาสองปีนักศึกษาจะได้รับอนุปริญญาวิทยาศาสตร์การแพทย์ แล้วจึงผ่านการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลหรือ

คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬางกรณ์ ยกเว้นผู้ที่จบในสาขาเตรียมแพทย์เชียงใหม่ไม่ต้องสอบคัดเลือกอีก ดังนั้นในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2508 เมื่อการตระเตรียมด้านการเรียนการสอนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สภามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์จึงได้ยกเลิกระเบียบการรับนักศึกษาแพทย์เดิม(พ.ศ.2502) และใช้ระเบียบว่าด้วยการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ประเภทวิชาแพทยศาสตร์ จากผู้ได้รับอนุปริญญาวิทยาศาสตร์การแพทย์ อย่างไรก็ดีในการคัดเลือกนักศึกษาปีพ.ศ.2508-2510 ยังคงมีระเบียบเดิมที่ทำมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2505 คือให้รับนักศึกษาที่มีคะแนนอันดับที่ 1- 70 คนแรกและมีคะแนนเฉลี่ย 70%ขึ้นไปเข้าศึกษาต่อในคณะแพทย์โดยไม่ต้องสอบคัดเลือก คงสอบเฉพาะ Maturity Test ทำให้ระบบการคัดเลือกยังคงใช้ผลการศึกษาสองปีแรกเป็นหลัก ส่วนในปีการศึกษา 2510-2511 ให้ทั้งสองคณะ(คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯและคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์)ส่งคะแนนผู้สมัครที่มีคุณวุฒิเหมาะสมในการเข้าศึกษา ทำการสอบภาษาอังกฤษและ Maturity Test แล้วคัดผู้ที่มีคะแนนสูงสุดจากคณะวิทยาศาสตร์ทั้งสองแห่ง แห่งละ 130 คน มาสัมภาษณ์ เป็นการขยายฐานวิธีคัดเลือกจากใช้คะแนนเป็นหลักมาเป็นการใช้เกณฑ์อื่น ๆมากขึ้น

ชนบทขาดแคลนแพทย์หนัก เพราะผลิตแล้วไม่ได้ใช้

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของระบบเรียนรวมเพื่อคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมเข้าเรียนแพทย์เกิดขึ้นมานานแล้ว เพราะผู้บริหารการศึกษาแพทย์เล็งเห็นถึงความสำคัญและปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แม้ว่าจะได้มีการเตรียมการรับมือกับปัญหาแล้วในระดับหนึ่งแต่สถานการณ์ความขาดแคลนแพทย์ในระยะต่อมากลับมีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากแพทย์ที่เรียนจบจากคณะแพทยศาสตร์ต่าง ๆ ทะยอยเดินทางไปทำงานต่างประเทศมากขึ้นเรื่อย ๆ ปรากฏการณ์ที่แพทย์รุ่นแรกของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และรามาธิบดี เดินทางไปทำงานในต่างประเทศเกือบทั้งหมดเป็นที่ตื่นตกใจในวงการศึกษา โดยแพทย์เชียงใหม่รุ่นแรกที่จบในปีพ.ศ.2508 เดินทางไปประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน 48 คนจากผู้สำเร็จการศึกษา 50 คน แพทย์ที่จบในปีถัดไปเดินทางไปต่างประเทศเกือบทั้งหมด ปรากฏการณ์นี้ยังเกิดที่คณะแพทย์อื่น ๆ ทั้งมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ทั้งนี้เพราะนโยบายของสหรัฐอเมริกาที่เปิดรับแพทย์จากต่างชาติเนื่องมาจากการทำสงครามในประเทศเวียตนามทำให้เกิดภาวะขาดแคลนแพทย์อย่างมาก เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษาของคณะแพทย์ทั้งศิริราชและที่จุฬาลงกรณ์รวมทั้งคณะที่เปิดใหม่ทั้งสองแห่งซึ่งมีแพทย์จบใหม่ไปนอกเป็นจำนวนมาก เป็นการวางรากฐานตามแบบการแพทย์ในสหรัฐอเมริกาโดยมูลนิธิรอกกี้เฟลเลอร์ได้จัดส่งผู้แทนเข้ามาวางหลักสูตรของคณะแพทยศาสตร์เชียงใหม่เป็นแบบอเมริกันทั้งหมด และมีการใช้ภาษาอังกฤษในการเรียนการสอนด้วย ส่วนที่รามาธิบดีก็มีการเรียนการสอนแบบอเมริกัน อาจารย์รุ่นแรก ๆจะเป็นอาจารย์ต่างชาติจำนวนหนึ่ง จึงเกิดสภาพการณ์ที่แพทย์ไทยมีความรู้ความสามารถ รวมทั้งทักษะที่เหมาะแก่การปฏิบัติงานแพทย์ในประเทศที่พัฒนาแล้ว(แพทย์ที่จบรามาธิบดีรุ่นแรกสามารถสอบ ECFMG และได้ทุนเรียนต่อจากรัฐบาลอเมริกันทั้งหมด) แต่มองไม่เห็นและไม่เข้าใจถึงปัญหาสาธารณสุขหรือความทุกข์ยากจากโรคภัยไข้เจ็บของประชาชนในประเทศ จึงต้องการไปทำงานหรือศึกษาต่อมากกว่า

ไม่เพียงแต่วงการแพทยศาสตร์ศึกษาเท่านั้นที่ตกอกตกใจกับปรากฏการณ์นี้ สื่อมวลชนและประชาชนต่างให้ความสนใจเกิดความตื่นตัวในการแก้ปัญหาขึ้นทุกวงการ ดังนั้นรัฐบาลในยุคจอมพล

ถนอมจึงมีคำสั่งให้กระทรวงสาธารณสุขออกระเบียบเรื่องการใช้ทุนขึ้นในปีพ.ศ.2511 ส่วนในวงการแพทยศาสตร์ศึกษาก็พยายามหาวิธีการแก้ไขทั้งในด้าน**การคัดเลือกและการผลิตบุคลากร**เพื่อให้ได้ผู้เรียนที่มีเจตคติที่ดีในการทำงานเพื่อประโยชน์ของประเทศ และมีความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชนในชนบท อันเป็นที่มาของการคัดเลือกนักศึกษาโดยวัดสมรรถภาพ ความถนัด (Aptitude Test) และการสร้างหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชนขึ้นในมหาวิทยาลัยมหิดลในระยะต่อมา

ดังนั้นใน**การประชุมอบรมแพทยศาสตร์ศึกษาครั้งที่** 3 **เมื่อวันที่** 9-11 **พฤศจิกายน พ.ศ**.2514 ที่ประชุมได้ให้ความเห็นว่าการสอบคัดเลือกที่เป็นอยู่ คือคะแนนการสอบความรู้ การสอบสัมภาษณ์และ Maturity Test ยังไม่สามารถคัดกรองนักศึกษาได้เหมาะสม จึงไม่สามารถแก้ปัญหาแพทย์ไปต่างประเทศและกระจุกตัวในเมืองใหญ่ได้ และได้เสนอว่า

*การผลิตแพทย์ นอกจากจะเสียค่าใช้จ่ายสูงมากแล้ว แพทย์ต้องรับผิดชอบต่อความเป็นความตายของมนุษย์ ฉะนั้นการคัดเลือกจึงต้องไม่เพ่งเล็งเพียงวิชาความรู้เท่านั้น ควรจะมี**การทดสอบความถนัด** (Aptitude Test) ความสามารถของนักศึกษาในการพินิจพิจารณา จิตใจที่กระตือรือล้นที่จะศึกษาด้วยตัวเอง ความเป็นผู้ใหญ่รู้จักรับผิดชอบ อารมณ์มั่นคง และความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนคำรับรองจากคณบดี หรืออาจารย์ทางเตรียมแพทย์ที่มีโอกาสสังเกตพฤติกรรมและบุคลิกของนักศึกษามาเป็นเวลา 2 ปี เป็นเครื่องช่วยคัดเลือกด้วย*

เน้นคัดกรองให้ได้แพทย์ที่เสียสละ

แม้ว่าการประชุมอบรมแพทยศาสตร์ฯ ครั้งที่ 3 ไม่ได้มีมติให้ใช้วิธีใดในการคัดเลือกนักศึกษา แต่ให้เน้นการผลิตแพทย์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทย โดยเฉพาะเพื่อสนองประชาชนในชนบทที่ยังขาดแคลนแพทย์อยู่เป็นจำนวนมาก ความร้อนแรงของปัญหาทำให้มีความเคลื่อนไหวเกิดขึ้นในสภามหาวิทยาลัยมหิดล คณาจารย์หลายท่านที่มีความกระตือรือล้นต้องการแก้ไขจึงร่วมกันผลักดันให้มีการนำระบบเรียนรวมและวิธีคัดเลือกนักศึกษาด้วยเกณฑ์แบบใหม่เมื่อจบการศึกษาสองปีแรกมาใช้ ซึ่งสภามหาวิทยาลัยสามารถดำเนินการได้ภายใต้อำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ.2512 มาตรา15 ที่กำหนดให้มหาวิทยาลัยมีสิทธิในการจัดการหลักสูตรได้เอง มหาวิทยาลัยมหิดลจึงได้เปลี่ยนวิธีคัดเลือกนักศึกษาในปีการศึกษา 2515 โดยเปิดสอบคัดเลือกนักศึกษาที่จะเข้ามาเรียนในคณะแพทย์ศาสตร์ทั้งศิริราชและรามาธิบดี เภสัชศาสตร์ ทันตแพทย์ศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ รวมเป็นแผนกเดียวเรียกว่าวิทยาศาสตร์ชีวภาพ หรือ กลุ่ม BS และแผนกวิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือกลุ่ม HS ซึ่งคัดเลือกนักศึกษาที่จะเข้ามาเรียนเทคนิกการแพทย์ รังสีวิทยา สาธารณสุขศาสตร์ หลังจบปีที่สองเช่นเดียวกัน จึงเรียกว่าระบบ “**สอบรวม**” ซึ่งเมื่อเรียนรวมที่คณะวิทยาศาสตร์จบชั้นปีที่ 2 แล้วจึงจะพิจารณาคัดเลือกให้ไปเรียนแพทย์ ทันตแพทย์ เภสัชศาสตร์ วิทยาศาสตร์และคณะอื่นๆต่อไป

การดำเนินการเริ่มจาก ดร.กำจร มนุญปิจุ ซึ่งดำรงตำแหน่งคณบดี และเคยเป็นอนุกรรมการศึกษาเรื่องการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์มาตั้งแต่การประชุมอบรมแพทยศาสตร์ฯ ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 จึงเป็นผู้ที่ทราบดีถึงปัญหาการขาดแคลนแพทย์และเข้าใจวัตถุประสงค์ความจำเป็นในการคัดเลือกนักศึกษา ได้จัดประชุมอาจารย์ทั้งคณะวิทยาศาสตร์เพื่อชี้แจงเป้าหมาย มีการอภิปรายซึ่งมีความเห็นหลากหลาย จึงได้ตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อศึกษาหาเกณฑ์และนำเสนอต่อคณะกรรมการคัดเลือก ใน

ระยะแรกผู้บริหารมีเจตนาใช้เกณฑ์คะแนนเรียนในสองปีแรกเป็นหลัก ผู้เข้าเรียนในปีแรกก็เข้าใจเช่นนั้น ต่อมาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม กระแสสังคมที่เรียกร้องให้นักศึกษาหันมาสนใจปัญหาของประเทศ บุคลากรที่จบการศึกษาจากภาษีของประชาชนควรที่จะเข้าไปรับใช้สังคม และมีการจัดสัมนาขึ้นที่อ.สูงเนินโดยสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลเมื่อวันที่ 8-10 ธันวาคม 2516 มีผู้เข้าร่วมการสัมนาทั้งอาจารย์และนักศึกษากว่า300 คน สาระการประชุมมุ่งเน้นไปที่การแพทย์เพื่อชนบทและการรับนักเรียนในชนบทเข้ามาศึกษาแพทย์เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลน ผลการสัมนาที่สูงเนินผลักดันให้เกิดข้อเสนอที่สำคัญเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีคัดเลือกนักศึกษาแพทย์จากการใช้คะแนนเรียนทั้งหมดมาใช้ผลการเรียนส่วนหนึ่ง และมีการทดสอบเจตนคติเป็นส่วนประกอบเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์ อีกส่วนหนึ่ง โดยเชื่อว่าวิธีการดังกล่าวจะช่วยกลั่นกรองผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการไปเรียนต่อในสาขานั้นๆ โดยเฉพาะสาขาแพทย์ได้ โดยในการสัมภาษณ์นั้น เรื่องหนึ่งที่นำมาพิจารณาก็คือการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรมนักศึกษา ซึ่งมีผลให้ในช่วงนั้นนักศึกษาสนใจกิจกรรมมากขึ้น

ศ.ดร.กำจร มนุญปิจุ คณบดีคณะวิทยาศาสตร์ในขณะนั้นได้เล่าถึงบรรยากาศในช่วงนั้นว่า “เขาก็เรียกร้องกันว่านักศึกษาควรไปช่วยต่างจังหวัด ทุกคนอยากไปช่วย ทางคณะจึงเห็นว่าทำไมไม่เลือกคนที่เขาตั้งใจจะเรียนแพทย์แล้วไปอยู่ชนบทจริงๆ สมัยนั้นแพทย์ เภสัช ฑันตะ เรียนรวมกันหมด เราก็ดูกิจกรรมที่เขาทำในระยะ 2 ปีแล้วก็สัมภาษณ์ว่าเมื่อเป็นหมอจะสามารถออกไปต่างจังหวัดได้จริงหรือไม่ สัดส่วนคะแนนวิชาการและสอบสัมภาษณ์จะCorrelateกันพอควร แต่ไม่ได้หมายความว่าจะชัดเจนแน่นอนลงไป เพราะเราดูพฤติกรรมด้วย ไม่ได้ดูจากการสัมภาษณ์อย่างเดียว ดูว่าใครสามารถออกไปได้จริงหรือไม่ เพราะพวกนี้มีRecord หมด”

อาจารย์จอน อึ๊งภากรณ์ อดีตกรรมการสภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ทำหน้าที่คณะทำงานศึกษาหลักเกณฑ์ในการสอบคัดเลือกอธิบายว่า

“มีอาจารย์ที่สนใจทำอยู่ 3-4 คน หลักๆ คืออาจารย์พรชัย มาตังคสมบัติ แต่ตอนหลังหลายคนค่อยๆออกไป ระยะหลังเหลือไม่เกิน 3 คน และมีนักศึกษาร่วมด้วยจำนวนหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นรุ่นที่ผมสนิทด้วยคือรุ่นที่ตอน 14 ตุลาเรียนอยู่ปี 2 เช่น หมอวารุณี สดเจริญ หมอสำเริง แหยงกระโทก หมอสุรพงษ์ อึ้งศรีวงศ์ ตอนนั้นปัญหาอยู่ที่ว่าจะใช้เกณฑ์อะไรแยกแยะว่าใครจะได้เรียนอะไรต่อ พวกเราที่เป็นคณะทำงานเสนอต่อกรรมการคัดเลือกให้ใช้วิธีผสมคือดูจากทั้งคะแนนเรียนและคะแนนกิจกรรม โดยคะแนนกิจกรรมให้ใช้จากการสัมภาษณ์สด จำไม่ได้ว่าเราบอกไปกี่เปอร์เซ็นต์ แต่ก็มีคนไม่เห็นด้วยเยอะทั้งอาจารย์และนักศึกษา เราให้เปอร์เซ็นต์ด้านกิจกรรมพอควร เพราะคิดว่าถ้าเน้นคะแนนเรียนจะทำให้นักศึกษาไม่ออกไปสนใจปัญหาสังคมรอบตัวเท่าที่ควร อาจารย์กำจรก็รับข้อเสนอไป”

ขณะที่สโมสรนักศึกษาเองก็มีข้อเสนอที่ชัดเจนไม่แพ้กันว่า นักศึกษาต้องมีกิจกรรมทางสังคมและควรใช้เป็นบรรทัดฐานในการคัดเลือกด้วยโดย ดร.นายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา อดีตนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลให้ความเห็นว่า ทำให้เกิดขบวนการ Social Sanction ขึ้นทำให้ทุกคนต้องมีกิจกรรมทางสังคม ถ้าไม่ทำก็ไม่ได้คะแนนข้ามฟาก ไม่ว่าจะได้เหรียญทองมาขนาดไหน มีการออกหนังสือเล่มเล็กชื่อว่า “**ก็บอกแล้วไงว่าไม่ใช้คะแนน**” แจกจ่ายให้นักศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าจะไม่ใช้คะแนนเป็นเกณฑ์หลักในการคัดเลือกนักศึกษา

เลือก 8 อาจารย์ผู้ใหญ่ทำหน้าที่เฟ้น

ศ.ดร.นพ.พรชัย มาตังคสมบัติ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดลคนปัจจุบันกล่าวถึงการทำงานของคณะกรรมการคัดเลือกที่ประกอบด้วยอาจารย์ผู้ใหญ่ 8 ท่านว่า

“ตลอดเวลาที่ผ่านมาเราเอาคะแนนมาวัดอย่างเดียว แต่ก็มาคิดกันว่าจะต้องเอาคุณลักษณะที่เหมาะสมเข้ามาด้วย ดังนั้นจึงให้เข้ามาเรียนรวมก่อนแล้วค่อยแยก ซึ่งวิธีทดสอบก็มีหลายวิธี ในที่สุดก็คือว่าจะต้องมีการสัมภาษณ์ กรรมการชุดนี้มีทั้งหมด 8 คน ที่จำได้ก็มี อาจารย์กษาน จาติกวนิช ในฐานะอธิการบดี อาจารย์กำจร มนุญปิจุ ซึ่งไม่ได้มาในฐานะคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ แต่มาในฐานะรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา ส่วนคณะวิทยาศาสตร์ก็มี อ.ประดน จาติกวนิช กับผม ฝั่งรามาฯ ก็มีอาจารย์รจิต บุรี กับ อาจารย์อารี วัลยะเสวี คณบดีกับรองคณบดี ส่วนฝั่งศิริราชก็มี อาจารย์ประสงค์ ตู้จินดา อาจารย์ดิถี จึงเจริญ ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ใหญ่ที่ดูแลแพทยศาสตร์ศึกษา ก็มาเอง การทำงานถือว่าขยันมาก นั่งสัมภาษณ์อาทิตย์ละ 3 วัน ทุกคนทุ่มเทเต็มที่ ก็ได้ผลออกมาดี แต่คนที่ไม่ได้ตามที่ตัวเองคาดก็มีปัญหาบ้างว่า คะแนนสอบออกมาดี แต่ทำไมไม่ได้ มีการเดินขบวนกันจนเป็นเรื่องใหญ่โต จริงๆทุกคนอยากอยู่แล้วที่จะหาวิธีอื่นมาวัด ซึ่งเราก็ไม่พูดเฉยๆ แต่วิธีการนี้ในที่สุดก็ต้องเลิกไปเมื่อมีม็อบเกิดขึ้นและกลายเป็นเรื่องการเมืองไป มันก็กลั่นกรองคนได้บางส่วน แต่ก็ไม่มีอะไรPerfect เราใช้เวลาสัมภาษณ์เกือบทั้งปี ช่วงนั้นที่อื่นก็ไม่มีใครทำอย่างนี้ เป็นการลองทำในสิ่งที่ไม่มีใครทำ ทั้ง 8 คนนี่รับประกันได้ว่าทำด้วยความจริงใจ ทุ่มเท และพยายามที่จะไม่Bias พอเสร็จจากนี้เราก็เริ่มเปลี่ยนกลับไปรับแบบแยกคณะ และเริ่มโครงการการศึกษาแพทย์สำหรับชาวชนบท จัดโควต้า 15% ไปรับเอาเองตามจังหวัดต่างๆ โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องจบมัธยมที่นั่น”

เห็นได้ชัดว่าเป้าหมายสำคัญของการเรียนรวมก็คือการผลิตบุคลากรเพื่อสนองกับความต้องการของประเทศอย่างเหมาะสมที่สุด ได้ประโยชน์คุ้มค่ากับทรัพยากรที่ลงทุนไป ไม่ว่าการดำเนินการจะเป็นอุดมคติหรือเป็นภาระหน้าที่ของมหาวิทยาลัย หรือเป็นการเคลื่อนไหวตามกระแสสังคมก็ตาม แต่ผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์หรือนักศึกษาต่างมีเจตนารมณ์ที่สอดคล้องและผลักดันไปในทิศทางเดียวกัน แม้ว่าทุกๆฝ่ายจะมีความตั้งใจและเจตนาดีแต่การทำงานก็ประสบปัญหามากมาย นักศึกษาที่เป็นผู้ถูกคัดเลือกมีความเห็นแตกแยกกันมาก หลายคนที่เรียนดีคิดว่าเขาต้องได้เข้าแพทย์ถ้าใช้คะแนน ดังนั้นจึงไม่ชอบให้มีคะแนนกิจกรรม กรรมการสโมสรนักศึกษาจึงถูกประท้วง อาจารย์ที่ทำหน้าที่เสนอเกณฑ์การคัดเลือกถูกนักศึกษาที่ไม่ได้เข้าแพทย์ต่อว่าที่ใช้เกณฑ์ตัดสินเปลี่ยนอนาคตของเขา ผู้บริหารถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้นำแก๊งมาเฟีย

น.ส.พรรณี ตันสกุล อดีตผู้อำนวยการกองกิจการนักศึกษาที่รับรู้ความเคลื่อนไหวเป็นไปของมหาวิทยาลัยมหิดลมาตั้งแต่เริ่มเปลี่ยนจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้ไม่นาน ก็มีมุมมองว่า

“โครงการดังกล่าวแม้จะมีจุดมุ่งหมายที่ดีเพื่อคัดเลือกแพทย์ที่มีอุดมการณ์ไปทำงานเพื่อสังคม แต่ค่อนข้างล้มเหลว เพราะทำให้เด็กที่เรียนดีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้เรียนแพทย์ และเหตุผลที่เด็กกลุ่มนี้ยกขึ้นมาประท้วง คือการสัมภาษณ์อาจจะวัดอะไรไม่ได้จริง การสัมภาษณ์แค่ครึ่งชั่วโมงวัดอะไรได้จริงหรือเปล่า เพราะบางคนก็ไม่ได้ทำกิจกรรมจริงจัง อีกทั้งการวางระบบรองรับการดำเนินการก็ยังไม่ค่อยดี คะแนนสัมภาษณ์ตอนนั้นมันก็เยอะ คือ 50:50 จริงๆมหาวิทยาลัยก็ยอมรับว่ามันเป็นไปตามกระแส มันยังไม่ได้มีการเตรียมการรองรับและเช็คข้อมูลที่ดีพอ ในที่สุดก็ต้องเลิกไป“

อาจารย์จอน อึ้งภากรณ์ ยังได้ให้ความเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นว่า “การให้คะแนนเรียนร่วมกับคะแนนกิจกรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่ในแง่ปฏิบัติมีความซับซ้อนมากทีเดียว การสัมภาษณ์กับดูกิจกรรมเป็นสิ่งที่ให้คะแนนไม่ได้ง่าย ๆ เขา(หมายถึงนักศึกษาที่ไม่เห็นด้วย)วิจารณ์ก็ฟังใช้ได้ว่าคุณจะวัดคะแนนทางสังคมอย่างไร วัดกิจกรรมด้วยอะไร นอกจากนี้การเปลี่ยนเกณฑ์คัดเลือกหลังจากนักศึกษาเข้ามาแล้วยุติธรรมไหม แม้ว่าเราจะเสนอให้สัดส่วนการเรียนกับกิจกรรมเท่ากันก็ตาม ผมว่าเราซื่อไป มันเหมือนบังคับให้คนไปทำกิจกรรม ทั้ง ๆที่เขาไม่ได้ทำด้วยความเต็มใจ กลายเป็นทำเพื่อเอาคะแนน มันเลยมีจุดอ่อน ...ที่จริงเรียนรวมแล้วมาแยกในมหาวิทยาลัยผมเห็นด้วยระดับหนึ่ง แต่ปัญหามันอยู่ที่ค่านิยม ต้องแก้ค่านิยมด้วยซึ่งเดี๋ยวนี้มันก็ไม่เปลี่ยน พ่อแม่ก็อยากให้ลูกเรียนแพทย์ ในที่สุดอาจารย์กำจรรู้สึกว่ามันเถียงกันวุ่นวาย ก็เลยกลับมาเป็นสอบแยกตั้งแต่ต้นแบบเก่า เพราะไม่ยุ่งยาก”

ศ.ดร.กำจร ได้กล่าวให้แง่คิดแก่นักศึกษามหิดลไว้ในหนังสือ “ตะวัน”หนังสือรับนักศึกษาใหม่ปีการศึกษา 2517 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการใช้ระบบเรียนรวมว่า

การศึกษาเกิดขึ้น ณ จุดที่ปัญญาเกิดขึ้น ปัญญาเกิดขึ้น ณ จุดที่แก้ปัญหาได้ การใช้ปัญญาก็คือวิธีแก้ปัญหาที่แท้ ถ้าปัญญาไม่เกิดขึ้นก็จะเกิดการดิ้นรนกระวนกระวาย ทะยานไขว่คว้า คือพยายามแก้ด้วยตัณหา ซึ่งย่อมทำให้ห่วงกังวล ปิดป้องตนเองมากขึ้น (มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น) ตัณหากับอวิชชาจึงมาด้วยกันและช่วยส่งเสริมกำลังแก่กัน การแก้ปัญหาเป็นการทำลายอวิชชา เมื่อแก้แล้วกลับทำให้อวิชชามากขึ้น ดังนั้นการแก้ปัญหาด้วยการใช้ตัณหาก่อนเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ผิดพลาด…. ดังนั้น จะเห็นได้ว่านักศึกษาทั้งหลายอยากประกอบอาชีพใดนั้น ควรที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับคุณค่าของมันอย่างแท้จริง จะเป็นแพทย์ หรือเภสัชกร หรืออื่น ๆ ได้อย่างไร ในเมื่อเราไม่เคยรู้มาเลยว่าคุณค่าแท้จริงของอาชีพเหล่านี้เป็นอย่างไร การปฏิบัติงานในหน้าที่ของผู้มีอาชีพเช่นนี้เป็นอย่างไร ถูกต้องเหมาะสมกับลักษณะนิสัยของเราหรือไม่ เราจะมัวเดินไปตามถนนแคบ ๆที่หลักสูตรทางวิชาการได้วาดไว้ว่าเรียนอย่างนี้จะเป็นอย่างนี้ หากเรียนหลักสูตรอื่นต้องเป็นอย่างนั้น ทำไมเราไม่ดูความเหมาะสมของตัวเราหากเราเหมาะจะเป็นอย่างนี้ เราก็เดินตามถนนที่หลักสูตรวางไว้เพื่ออาชีพนั้น ๆ ทำไมเราจึงไม่ไปทดลองดูลักษณะแท้จริงของวิชาชีพนั้น ๆ แล้วเลือกเรียนในวิชาชีพที่เราถนัดและเหมาะสมที่สุด ในวิชาชีพที่เราจะไปรับใช้ประชาชนผู้ได้เสียเงินให้เราศึกษาเล่าเรียนนั้นให้มากที่สุด เนื่องจากทุกคนเป็นสมาชิกของสังคม ดังนั้นเราต้องให้เป็นพลเมืองดี รู้จักหน้าที่ของพลเมือง(รู้สิทธิของเขา)รู้ร่วมมือแบ่งปันและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแท้จริง และให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงทั้งมวล(ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยงแท้) เราต้องมีความรู้อย่างน้อยก็เพื่อรับใช้สังคม มีวิชาชีพที่จะหาเลี้ยงชีพของตน มีความสนใจและใคร่แสวงหาความรู้ที่จะสามารถเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆได้ด้วยตนเอง มีวิจารณญาณ พร้อมกับรู้จักทำตนให้เป็นประโยชน์กับสังคม

ผลสะเทือนกว้างขวาง สร้างบุคลากรคุณภาพจำนวนมาก

แม้การดำเนินงานในระยะเวลา 3 ปีจะมีจุดอ่อนอยู่มาก แต่กลับส่งผลสะเทือนอย่างมหาศาล มีกิจกรรมและนักกิจกรรมเกิดขึ้นมากมายในมหาวิทยาลัยมหิดล ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเข้าร่วมทำกิจกรรมด้วยวัตถุประสงค์อะไรก็ตามเขาได้เข้าร่วมรับรู้ในความเป็นไปของสังคม ปัญหาของประเทศชาติและผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า มีค่ายออกสัมผัสชนบทเกิดขึ้นหลายสิบหรืออาจถึงร้อยค่ายในช่วงเวลา 5 ปี มีการออกฝึกปฏิบัติงานสาธารณสุขในชนบท นักศึกษาได้เข้าไปสัมผัสกับชีวิตของชาวสลัมและกรรมกรในเมือง อาจารย์ต่างกระตือรือล้นและมีภารกิจออกเยี่ยมนักศึกษาตามค่ายมิได้ว่างเว้น บัณฑิตที่จบใหม่ต่างมุ่ง

ออกไปสู่ชนบท มีบุคลากรสาธารณสุขจำนวนมากโดยเฉพาะแพทย์ที่มีความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ในการทำงานในท้องที่ทุรกันดาร จนเกิดการรวมตัวกันเป็น**ชมรมแพทย์ชนบท** แม้เวลาล่วงเลยมาถึงยี่สิบปี ผู้บริหารและอาจารย์ยังเฝ้าติดตามดูผลผลิตของตน บางท่านกล่าวอย่างภาคภูมิใจในบรรดาศิษย์ว่า

"หลายคนก็เป็นผู้ที่เข้ามาพยายามแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของประเทศอย่างจริงจัง ทำงานอย่างขยันขันแข็ง นับว่าระบบนี้ก็ได้ผลดีพอสมควร.... มีกลุ่มที่ไปติดคณะอื่น หลายคนกลับเป็นกลุ่มที่ทำให้งานด้านวิชาการในคณะนั้นๆเจริญไปอย่างมาก อย่างพวกที่มาเรียนคณะวิทยาศาสตร์ อย่าง อจารย์ยอดหทัย เทพธรานนท์ อาจารย์วิชัย บุญแจ้ง ทำให้งานวิจัยพุ่งพรวด ทุกคนทำได้ดี"(สัมภาษณ์ศ.ดร. กำจร มนุญปิจุ)

"ในช่วงนั้นทั้งแพทย์ ทั้งพยาบาล เภสัช ไปชนบทหมดเลย ตอนนั้นน่าชื่นใจมาก มันก่อให้เกิดอะไรๆตามมาจนถึงทุกวันนี้" (สัมภาษณ์ศ.นพ.ประเวศ วะสี)

เมื่อระบบเรียนรวมถูกยกเลิกไป มหาวิทยาลัยมหิดล มีแนวคิดที่จะเปิดรับโควต้านักเรียนแพทย์ชนบทภายใต้ชื่อ**โครงการส่งเสริมนักศึกษาแพทย์สำหรับชาวชนบท**ขึ้นในปีพ.ศ.2518 นับเป็นความพยายามอย่างไม่ลดละของผู้บริหารมหาวิทยาลัยที่จะผลิตบัณฑิตที่สามารถทำงานได้ในชนบท โดยคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจากท้องถิ่นมารับการศึกษา คุณสมบัติข้อหนึ่งของผู้ที่จะได้รับคัดเลือกก็คือ จะต้องมีเจตคติที่ดีและมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะกลับไปรับใช้ท้องถิ่นที่ตนได้รับเลือกมา หลักเกณฑ์การคัดเลือกมีการพิจารณาวัดคุณสมบัติที่ใกล้เคียงกับ Aptitude Test คือผู้เรียนต้องมีความเข้าใจสถานการณ์ของท้องถิ่น สามารถเข้ากับชุมชน มีความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหา สามารถวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อทราบเหตุและผลของปัญหาได้ เป็นผู้กล้าดำเนินการตามอุดมการณ์และเจตคติที่ดี เป็นต้น(เอกสารโครงการส่งเสริมนักศึกษาแพทย์สำหรับชาวชนบท พ.ศ.2518-2527) ผลการดำเนินงานโครงการตั้งแต่พ.ศ.2518-2527 ปรากฏว่าบัณฑิตที่จบจากโครงการนี้สามารถทำงานได้ในชนบท แม้ว่าจะไม่มีข้อผูกมัดเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นแต่เพียงการให้คำมั่นสัญญาทางใจกันเท่านั้น

เราไม่อาจกล่าวได้ว่าระบบการเรียนรวมล้มเหลว แต่นับเป็นบันไดขั้นแรกๆของความพยายามแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของประชาชนในชาติที่ยังยากจน และเป็นก้าวสำคัญก้าวหนึ่งในประวัติศาสตร์วงการศึกษาด้านสาธารณสุขของไทย

<u>เอกสารและข้อมูลอ้างอิง</u>

1.สัมภาษณ์ ศ.ดร.กำจร มนุญปิจุ อดีตคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
วันที่ 26 ก.พ.2545
2.สัมภาษณ์ ศ.ดร.นายแพทย์พรชัย มาตังคสมบัติ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล วันที่ 4 ม.ค.2545
3.สัมภาษณ์ อาจารย์จอน อึ๊งภากรณ์ อดีตอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
4.สัมภาษณ์ นายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา อดีตนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลปี 2516
5.รายงานการประชุมการอบรมศึกษาแพทยศาสตร์ของไทย ครั้งที่ 1 วันที่ 25-30 พ.ย. 2499
6.รายงานการประชุมการอบรมศึกษาแพทยศาสตร์ของไทย ครั้งที่ 2 วันที่ 17-22 ส.ค. 2507
7.รายงานการประชุมการอบรมศึกษาแพทยศาสตร์ของไทย ครั้งที่ 3 วันที่ 9-11 พ.ย.2514
8.หนังสือกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล โดย พรรณี ตันสกุล พ.ศ.2538
9.หนังสือตะวัน (รับน้องใหม่มหิดล ปี 2517) จัดทำโดยสโมสรนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์
10.รายงานการสัมนาของคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย <u>ปฐมศตวรรษแห่งการศึกษาแพทยศาสตร์</u> เรื่อง “โครงการส่งเสริมการศึกษาแพทย์สำหรับชาวชนบท” 5 ก.ย. 2533
11. หนังสือชีวประวัติ ศ.นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว เรียบเรียงโดย สันติสุข โสภณศิริ พ.ศ.2537

บทที่ 5 การเคลื่อนไหวของ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลยุคต้น

1.ภาพรวมและปัจจัยแวดล้อม

เริ่มก่อรูปขบวนการต่อต้านเผด็จการจอมพล ป.

หากย้อนกลับไปในอดีต หลังจากที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม กระทำการรัฐประหารตนเองเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2484 เพื่อให้คณะรัฐบาลทหารมีความมั่นคงยิ่งขึ้น ในวลาต่อมาจอมพล ป.ก็เริ่มตระหนักถึงแรงต้านและกระแสความไม่พอใจ ทั้งจากฝ่ายประชาชนและภายในศูนย์อำนาจรัฐเอง เนื่องจากการบริหารงานที่ล้มเหลวและมีการคอร์รัปชั่นกันอย่างกว้างขวาง จึงได้พยายามสร้างภาพการส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตย โดยหลังจากกลับจากการเยือนสหรัฐและยุโรป ในปี 2498 ได้พยายามถ่วงดุลอำนาจกับกลุ่มของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ และสร้างการยอมรับจากประชาชน ด้วยการออก พ.ร.บ.จัดตั้งพรรคการเมือง พ.ศ.2498 เปิดสนามหลวงให้ประชาชน"ไฮด์ปาร์ก"แสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้มากขึ้น ตามแบบประเทศอังกฤษซึ่งเป็นต้นแบบประชาธิปไตยเสรีนิยม

ในช่วงนั้น ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มีเกร็ดเรื่องราวที่น่าสนใจที่เกิดขึ้นที่ฝั่งคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราชว่า คืนก่อนที่จอมพล ป.จะมาเป็นประธานเปิดป้ายหอพักแพทย์ซึ่งมีการตั้งชื่อให้เข้ากับบรรยากาศช่วงนั้นว่า"หอประชาธิปไตย" ปรากฏว่ามีอาจารย์แพทย์และนักศึกษาแพทย์บางส่วนได้ไปปัสสาวะรดป้ายชื่อหอพักดังกล่าว เพื่อสะท้อนความไม่พอใจต่อประชาธิปไตยจอมปลอมภายใต้เนื้อหาเผด็จการของนายกรัฐมนตรีผู้นี้ จนเป็นที่กล่าวขวัญเล่าต่อ ๆกันมา แต่การเคลื่อนไหวต่อต้านดังกล่าวก็ยังเป็นเพียงปัจเจกบุคคลที่มิได้มีการพัฒนาก่อรูปเป็นขบวนการต่อต้านเผด็จการทหารที่ชัดเจน

ต่อมาวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 จอมพล ป.ก็ได้สร้างบรรยากาศผ่อนคลายทางการเมืองอีกขั้นด้วยการจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น โดยที่ตนเองและรัฐมนตรีในรัฐบาลก็ลงสมัครรับเลือกตั้งด้วยในนามพรรคเสรีมนังคศิลา ขณะที่กระแสนิยมพรรคประชาธิปัตย์ของนายควง อภัยวงศ์ เริ่มขึ้นสูง ในช่วงเวลานั้น ขบวนนักศึกษาจาก 5 มหาวิทยาลัยซึ่งประกอบด้วย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ ศิลปากร และมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เริ่มมีการประสานการเคลื่อนไหว โดยที่จุฬาฯเริ่มเดินขบวนเมื่อวันที่ 2 มีนาคม ทั้ง ๆที่ยังอยู่ช่วงประกาศภาวะฉุกเฉิน เนื่องจากอธิการบดีจุฬาฯยุคนั้นคือพลอากาศโทมุนี มหาสันทนะเวชยันต์รังสฤษดิ์ ได้เป็นตัวแทนของพรรครัฐบาลลงสมัครรับเลือกตั้งด้วย ซึ่งปรากฏว่าการเลือกตั้งมีการโกงกันอย่างสกปรก นิสิตจุฬาฯ จึงขอให้อธิการบดีถอนตัว พร้อมทั้งได้ทำการลดธงไว้อาลัยประชาธิปไตยที่ตายแล้ว แม้อธิการบดีจะขอให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ก็ไม่ได้ผล จนในที่สุดพลอากาศโทมุนีฯ ก็ประกาศลาออกจากอธิการบดีจุฬาฯ แทนที่จะลาออกจากพรรคเสรีมนังคศิลาที่สังกัด จนถูกโห่ร้องจากที่ประชุมนิสิต เป็นจังหวะที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีฐานกำลังทางทหารที่แท้จริงคอยหนุนหลัง เริ่มเข้ามาประกาศยืนข้างนิสิตจุฬาฯ และนักศึกษามหาวิทยาลัยที่เหลือก็เข้าร่วมสนับสนุน และร่วมกันประณามการเลือกตั้งสกปรกดังกล่าว ที่มีการเวียนเทียนลงคะแนน แถมมีไฟไฟใส่หีบลงคะแนนไว้เรียบร้อย มีการใช้อิทธิพลข่มขู่ยึดฟิล์มนักข่าวต่อหน้า

ตำรวจ รวมทั้งแกล้งถ่วงเวลาให้คนไปลงคะแนนเอือมระอาจนไม่อยากลงบัตร ขณะที่ในหีบมีบัตรเต็มแล้ว และแกล้งสลับหมายเลขพรรคอื่น เป็นต้น

จนในที่สุดพรรคเสรีมนังคศิลาก็ได้รับชัยชนะไปตามคาด โดยได้ 83 ที่นั่ง ขณะที่พรรคประชาปัตย์ได้เพียง 28 ที่นั่ง ซึ่งการร่วมกันคัดค้านดังกล่าว ก่อให้เกิดจิตสำนึกทางการเมืองและความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองในหมู่นิสิตนักศึกษามากขึ้น ซึ่งต่อมา 5 มหาวิทยาลัยดังกล่าวก็ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มนิสิตนักศึกษา 5 มหาวิทยาลัย" และมีการออกวารสารร่วมกันในชื่อ “เสียงนิสิต”ด้วย

การเคลื่อนไหวของขบวนนิสิตนักศึกษาในครั้งนั้น ได้จุดประกายให้เกิดกระแสต่อต้านการปกครองที่ไม่เป็นธรรมของรัฐบาลขึ้นอีกมากมาย และต่อมารัฐบาลได้ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการฝ่ายทหารของจอมพลสฤษดิ์ เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พร้อมทั้งประกาศยกเลิกภาวะฉุกเฉินเพื่อเปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร เปิดโอกาสให้มีการประชุมสาธารณะได้ตามปกติ ทำให้บรรยากาศไฮด์ปาร์คที่สนามหลวงเริ่มคึกคักมีชีวิตชีวาขึ้นอีก ขณะที่ความแตกแยกในรัฐบาลก็ขยายตัวรุนแรงมากขึ้น กว่าจะจัดตั้งรัฐบาลใหม่ได้ลงตัวก็ล่วงเลยมาถึงวันที่ 31 มีนาคม แต่ความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ก็นำไปสู่การปฏิวัติโค่นล้มจอมพล ป.โดยการนำของจอมพลสฤษดิ์ เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 เป็นอันสิ้นสุดยุคจอมพลป.พิบูลสงคราม และเข้าสู่ยุคเผด็จการสมบูรณ์แบบของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์แทน ซึ่งในช่วงแรกจอมพลสฤษดิ์ได้เชิดนายพจน์ สารสินขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี แต่พอปีต่อมาก็ทำการรัฐประหารเงียบ ยึดอำนาจคืนจากนายพจน์มาปกครองเองเต็มรูป ทำให้บรรยากาศประชาธิปไตยที่เคยเบ่งบานอยู่ช่วงสั้นๆถูกปิดกั้นลงอีกครั้ง กิจกรรมการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ จึงซบเซาลงอีก เข้าสู่ยุคสายลมแสงแดดที่เน้นกิจกรรมฟุ้งเฟ้อบันเทิงเริงรมย์ และสร้างความเฉื่อยชาต่อปัญหาสังคมและการเคลื่อนไหวทางการเมืองในที่สุด และเมื่อจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมในปี 2506 จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี สืบทอดอำนาจเผด็จการทหารต่อมา

อิทธิพลเผด็จการทหารในมหาวิทยาลัย

บรรยากาศโดยทั่วไปในช่วงจอมพลถนอม กิตติขจร กุมอำนาจปกครองนั้น เนื่องจากรัฐบาลยังคงห้ามมิให้นักศึกษาดำเนินกิจกรรมทางการเมืองใดๆทั้งสิ้น ดังนั้น กิจกรรมในมหาวิทยาลัยต่างๆจึงเน้นด้านการกีฬาและบันเทิงเป็นหลัก โดยรูปแบบประเพณีที่สำคัญของนักศึกษาโดยทั่วไปในยุคนั้นยังอยู่บนพื้นฐานของระบบอาวุโส ซึ่งเป็นระบบเดียวกับระบบทหารที่สืบทอดอำนาจการปกครองมายานาน ระบบดังกล่าวจะเน้นให้รุ่นน้องต้องเชื่อฟังและเคารพรุ่นพี่อย่างแทบจะไม่มีข้อแม้ โดยรูปธรรมของกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนคือการซ้อมเพลงเชียร์ซึ่งเป็นส่วนประกอบของกิจกรรมกีฬาภายในมหาวิทยาลัยเองและระหว่างมหาวิทยาลัย ที่รุ่นพี่จะบังคับให้รุ่นน้องทุกคนต้องเข้าร่วมอย่างไม่มีเงื่อนไข ทั้งยังมี “ว้ากเกอร์” คอยทำหน้าที่ข่มขู่เพื่อสร้าง “พระเดช” ให้รุ่นน้องหวาดกลัวยำเกรงและเชื่อฟัง โดยทั่วไปกิจกรรมเช่นนี้จะดำเนินมาจนกระทั่งวันรับน้อง ที่รุ่นพี่จะเปลี่ยนท่าทีมาแสดง “พระคุณ” หรือความเอื้อเฟื้อต่อรุ่นน้องแทน แต่หลายแห่งก็ยังไม่วายมีการบังคับน้องใหม่อย่างป่าเถื่อนหรือยัดเยียดค่านิยมที่กดขี่ทางเพศ เช่น บังคับให้น้องใหม่ต้องดื่มเหล้าและลงท้ายด้วยการ “ขึ้นครู” เป็นต้น

สำหรับทางด้านบันเทิงเริมรมย์แล้ว โดยทั่วไปจะออกไปทางในด้านการจัดนำเที่ยว จัดงานราตรีสโมสร การลีลาศเต้นรำ ที่นักศึกษาทั้งชาย-หญิงจะมีการซักซ้อมกันอย่างเอาจริงเอาจังเพื่อเข้าร่วมงานที่จะมีการเวียนจัดกันขึ้นแทบทุกเดือนในแต่ละคณะของแต่ละมหาวิทยาลัย โดยมีการ

สอดแทรกการประกวดสาวงามเพื่อหา “ดาว”ดวงเด่นมาเชิดหน้าชูตา อีกทั้งรูปแบบการรับน้องก็จะมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยและเน้นปลูกฝังความรักในสถาบัน หรือคณะของตนเองเป็นหลัก จนบ่อยครั้งนำไปสู่การทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบันหรือระหว่างคณะ

ในส่วนของโครงการองค์กรกิจกรรมนักศึกษานั้น จะมีการควบคุมอย่างเข้มงวด โดยมักเริ่มจากการแต่งตั้งเช่นเดียวกับระบบทหารและระบบราชการอื่นๆ เช่น ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในช่วงแรกฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยจะแต่งตั้งคณะกรรมการชุมนุมนักศึกษาจากตัวแทนจากคณะต่างๆ แล้วกรรมการชุมนุมจะไปเลือกตั้งกรรมการบริหารในตำแหน่งต่างๆ เพื่อให้มหาวิทยาลัยมีคำสั่งแต่งตั้งอีกครั้ง หรือที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถึงกับกำหนดให้อาจารย์เป็นนายกสโมสรและดำรงตำแหน่งประธานชุมนุมต่างๆ โดยที่กิจกรรมทางการเมืองและสังคมจะถูกห้ามเด็ดขาด เป็นต้น

หลังจากที่นิสิตนักศึกษาได้เข้าไปมีส่วนเข้าร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านการเลือกตั้งสกปรก เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2500 สมัยที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ครองอำนาจแล้ว ขบวนเคลื่อนไหวของนักศึกษายังคงยืดโยงและอยู่ภายใต้ระบบทหาร โดยในปี 2504 แม้จะได้มีส่วนร่วมเดินขบวนแสดงประชามติอีกครั้งในกรณีพิพาทระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาในเรื่องสิทธิการครอบครองเขาพระวิหาร แต่ก็เป็นไปตามการชี้นำและปลุกกระแสรักชาติของจอมพลสฤษดิ์ ที่หวังให้ศาลโลกพิจารณาให้เขาพระวิหารกลับคืนมาเป็นของไทย แต่ปรากฏว่าศาลโลกกลับตัดสินให้ไทยแพ้ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2505 จนต้องคืนเขาพระวิหารให้กัมพูชา

และภายใต้การปกครองด้วยรัฐบาลทหารนี้เอง บรรยากาศในมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็ถูกครอบงำด้วยระบบทหารที่เข้มงวดเช่นกัน ในยุคต้นๆที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ขณะนั้นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ยังคงสังกัดกระทรวงสาธารณสุข มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นนายกกรรมการมหาวิทยาลัย และมีอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยเป็น “ผู้บัญชาการ”มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ที่มี 3 โรงเรียนแพทย์ในสังกัดคือคณะแพทยศาสตร์ศิริราช คณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ และคณะแพทยศาสตร์เชียงใหม่ ต่อมาจึงมีการโอนกรมมหาวิทยาลัยไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ยุบอธิบดีและผู้บัญชาการมหาวิทยาลัย มาเรียกเป็น “อธิการบดี” แทน

จากอภิสิทธิชนสู่ยุคแสวงหา

อาจกล่าวได้ว่า ในยุคนั้น มหาวิทยาลัยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นแหล่งบ่มเพาะปัญญาชน เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ ได้ดูดซับเอาผลสะเทือนทางสังคมที่ฟุ้งเฟ้อและความบันเทิงเริงใจจากภายนอกเข้าไปอย่างเต็มที่ และสะท้อนการแสดงออกแห่งอภิสิทธิ์ชนที่ตัดขาดตนเองจากความจริงของสังคมอย่างแทบจะสิ้นเชิง จนดูเหมือนว่าการนักศึกษามหาวิทยาลัยอยู่บน”หอคอยงาช้าง” ที่แวดล้อมด้วยความสุขสนุกสนาน เหนือมาตรฐานชีวิตของประชาชนโดยทั่วไป จนมองไม่เห็นปัญหาและความเป็นไปของสังคมในยุคเผด็จการ ซึ่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้สะท้อนบรรยากาศเช่นนี้ไว้ชัดเจน ในหนังสือชื่อ”กูเป็นนิสิตนักศึกษา” ที่ว่า

	“…กูเป็นนิสิตนักศึกษา	วาสนาสูงส่งสโมสร
	ย่ำค่ำกูจะย่ำไปงานบอลล์	เสพเสน่ห์เกสรสุมาลี”
หรือ	**“กูเป็นนิสิตนักศึกษา**	**หรูหราแหลมหลักอัครฐาน**
	พรุ่งนี้จะต้องไปร่วมงาน	สังสรรค์ระดับปริญญา”

สภาวะดังกล่าวสร้างความอึดอัดกดดันให้นักศึกษาจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักในแต่ละมหาวิทยาลัย จนเริ่มแปรเป็นความไม่พอใจในระบบดังกล่าว และแสดงปฏิกิริยาต่อต้านซึ่งก็ถูกมองว่าเป็น"แกะดำ"ฐานไม่ให้ความร่วมมือกับคนหมู่มาก นักศึกษากลุ่มดังกล่าวจึงเริ่มแสวงหาแนวทางของกิจกรรมที่น่าจะเป็นทางออกที่มีคุณค่าให้กับตนเองและสังคม โดยพยายามศึกษาแนวความคิดของนักคิดต่างๆ และเริ่มปฏิเสธคุณค่าของใบปริญญาและการศึกษาในระบบเดิมมากขึ้น ดังสะท้อนผ่านบทกวี "ฉันจึงมาหาความหมาย" ของ วิทยากร เชียงกูล ซึ่ง "โดนใจ"ใครต่อใครหลายคนในยุคนั้นและยุคต่อๆมา ที่ว่า

ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันทึ่ง ฉันจึงมาหาความหมาย
ฉันหวังเก็บอะไรไปมากมาย สุดท้ายให้กระดาษฉันแผ่นเดียว

อิทธิกระแสนักศึกษาตื่นตัวทั่วโลก

ประกอบกับขณะนั้น กระแสต้านรัฐบาลสหรัฐอเมริกาต่อนโยบายการทำสงครามรุกรานเวียดนามเพื่อมุ่งต่อต้านการแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ก็กำลังขึ้นสู่กระแสสูง มีข่าวสารการเคลื่อนไหวของบรรดานักศึกษากลุ่มก้าวหน้าในประเทศต่างๆ ทั้งญี่ปุ่น ยุโรป สหรัฐ หลั่งไหลเข้ามา ทำให้การก่อรูปแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีงาม เป็นธรรมกว่า เริ่มชัดเจนและขยายวงกว้างขึ้น

จากข้อเขียนของ ดร.ยงยุทธ ยุทธวงศ์ (นักเรียนทุนของคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ตามนโยบาย ศ.ดร.สตางค์ มงคลสุข ที่ต้องการคัดคนเก่งไปเรียนต่างประเทศเพื่อกลับมาเป็นนักวิทยาศาสาตร์และอาจารย์ปรีคลินิก) เรื่อง คิดถึงเมืองไทย (ในวารสารแพทย์สัมพันธ์ 17 ก.พ.2512) สมัยที่ไปเรียนที่ Lincoln College, Oxford เล่าถึงการเคลื่อนไหวของขบวนนักศึกษาในมุมต่างๆของโลกที่เริ่มในราวปี 2510 ว่า

"เสียงนักศึกษาทั่วโลกดังขึ้นมาจากแคลิฟอร์เนียถึงโรม จากปารีสถึงโตเกียว นักศึกษาได้มีอิทธิพลต่อวงการเมืองและสังคมอย่างมากชนิดที่ไม่เคยคาดฝันกันมาก่อน มีใครบ้างเมื่อก่อนเดือนพฤษภาคม 2511 จะกล้าทำนายว่า นักศึกษาฝรั่งเศสจะพลาดไปแค่เส้นยาแดงในการโค่นอำนาจของนายพลเดอโกลล์ ใครเลยจะคิดว่าจะเป็นไปได้ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบียในสหรัฐจะเก่งกล้าพอที่จะบุกเข้ายึดส่วนหนึ่งของตัวมหาวิทยาลัยและรื้อค้นเอกสารของอธิการบดีได้อย่างสบายใจ นักศึกษาประท้วงอะไร ตั้งแต่เรื่องทุนการศึกษาไม่พอ ความสัมพันธ์ที่เลวระหว่างครูกับนักเรียน ไปจนถึงเรื่องใหญ่ๆ เช่นการเหยียดผิว การต่อต้านสงครามนิวเคลียร์ สงครามเคมี สงครามชีวภาพ สงครามในเวียดนาม ในไนจีเรีย และที่ใหญ่ที่สุดคือไม่พอใจระบบสังคมแบบนายทุน แต่ละแห่งมีปัญหาของตัว ปี 2511 นักศึกษาออกซ์ฟอร์ดบุกเข้าไปในตึกบริหารเพื่อประท้วงระบบวินัยที่คร่ำครึ ปี 2512 โรงเรียนเศรษฐศาสตร์ลอนดอนต้องปิดชั่วคราว การประท้วงเกิดขึ้นบ่อยครั้งมากในอังกฤษ"

"พวกหัวเก่าคิดว่านักศึกษามีหน้าที่เรียนก็ควรตั้งใจเรียน ไม่ควรมาเดินขบวนให้เสียเวลาและภาษีของราษฎร, พวกใจกว้างหน่อย คิดว่าสังคมมีความผิดอยู่มากและนักศึกษามีสิทธิที่จะชี้ข้อเสียต่างๆและเสนอแนะวิธีแก้ แต่ควรใช้วิธีสงบ ส่วนน้อยจะคิดว่าโลกเรานี้สังคมเหลวแหลกอย่างยิ่งและจำเป็นต้องลำลายให้สิ้นทรากโดยเร็วที่สุด เพื่อสร้างสังคมใหม่ในอุดมคติขึ้นมา นักศึกษาตะวันตกมีความเห็นในแบบที่สองมากที่สุด รองลงมาคือความเห็นอย่างที่สาม ส่วนความเห็นอย่างแรกน้อยที่สุด

การประท้วงใหญ่ที่มีนักศึกษาร่วมเป็นหมื่น ส่วนมากมีต้นตอมาจากกลุ่มที่สามนี้เองพวกนี้ทำอย่างไรจึงสามารถชนะใจนักศึกษาส่วนมากได้ทั้งๆ ที่ปรัชญาอาจจะไม่เหมือนกันเลย”

“ที่ปารีสนักศึกษากลุ่มสามเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลง ฝ่ายมีอำนาจในมหาวิทยาลัยต้องตอบโต้เพื่อรักษาระเบียบหรือศักดิ์ศรีจึงเรียกตำรวจเข้ามาจัดการ ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่ถือว่าเป็นการล่วงล้ำสิทธิอย่างมาก เรื่องจึงขยายใหญ่โต ทั้งๆที่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล้าเพราะกลัวว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะหางานดีๆไม่ได้หรือขาดความใกล้ชิดกับฝ่ายปกครอง”

“สำหรับนักศึกษาไทยเราสนใจการเมืองน้อยเกินไป ในขณะที่นักศึกษาตะวันตกสนใจสังคมและการเมืองมากเสียจนรอไม่ได้ต้องกระโดดเข้าทำการปฏิวัติวันนี้ เดี๋ยวนี้ นักศึกษาไทยสนใจการเมืองน้อยกว่าการเชียร์กีฬาอย่างเทียบกันไม่ได้”

อิทธิพลดังกล่าวนี้เอง ที่ค่อยๆหลั่งไหลเข้ามาสู่ขบวนนักศึกษาไทยผ่านหนังสือ บทเพลง บทกวี รวมทั้งจากการถ่ายทอดโดยตรงผ่านอาจารย์หัวก้าวหน้าที่ได้สัมผัสบรรยากาศนี้มาโดยตรง สู่นักศึกษาที่ใฝ่รู้ในลักษณะปัจเจกบุคคล แต่เนื่องจากนักศึกษากลุ่มนี้ในแต่ละมหาวิทยาลัยยังเป็นกลุ่มที่ถือว่ามีทิศทางทวนกระแสหลัก ช่วงแรกๆ จึงมักปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยสโมสรนักศึกษา แต่กลับไปดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตนเอง อันเป็นที่มาของ”กลุ่มอิสระ”ในมหาวิทยาลัย เช่น สภาหน้าโดม กลุ่มเศรษฐธรรม ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มฟื้นฟูโซตัสใหม่ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มสภากาแฟของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมคนรุ่นใหม่ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง กลุ่มวลัญชทัศน์ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้งการรวมกลุ่มของผู้สนใจเฉพาะด้าน เช่น ด้านศิลปะ-วรรณกรรม ที่มีทั้งผู้ที่จบไปแล้วและยังเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมตัวกันเป็นชมรมพระจันทร์เสี้ยว กลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต เป็นต้น ซึ่งต่อมาได้มีการประสานงานเพื่อแลกเปลี่ยนแง่คิดมุมมองและทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อรูปเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเชิงความคิด และต่อมาได้สะท้อนเป็นงานเขียนทั้งในหนังสือของกลุ่มและในนิตยสารและวารสารต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ปริทัศน์ วิทยาสาร ทำให้แนวคิดเชิง “ขบถ” ดังกล่าวเริ่มมีอิทธิพลต่อคนหนุ่มสาวในวงกว้างมากขึ้นเรื่อยๆ

ขณะเดียวกัน การที่ต่อมาในปี 2511 ประธานาธิบดีจอห์นสัน แห่งสหรัฐอเมริกา ต้องตัดสินใจหยุดทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือ เพราะถูกวุฒิสมาชิกฟุลไบรท์กล่าวหาว่าหนุนรัฐบาลเผด็จการในเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้รัฐบาลไทยที่ยังต้องการความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาต้องปรับเปลี่ยนท่าทีให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นด้วยการประกาศให้รัฐธรรมนูญและกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2512 ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้นิสิตนักศึกษามีการรวมกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอีกครั้งหลังจากยุคปี 2500

สังคมศาสตร์ปริทัศน์และSCC บทบาทของคบเพลิงทางปัญญา

ในยุคแห่งการแสวงหาท่ามกลางความมืดบอดทางปัญญา การก่อกำเนิดขึ้นของวารสารฉบับหนึ่ง ได้จุดประกายความคิด และเป็นเวทีพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มของเหล่าปัญญาชนเพื่อหาทางออกให้กับสังคม นั่นคือ วารสาร “สังคมศาสตร์ปริทัศน์”

“สังคมศาสตร์ปริทัศน์” กำเนิดขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน 2506 ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ไปยังสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยผ่านทางสำนักข่าวสารอเมริกัน จุดมุ่งหมายก็เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์เสรีนิยมและแนวคิดแบบอเมริกัน พร้อมๆไปกับ “เปิดช่อง” ให้

ปัญญาชนนักคิดของไทยในยุคนั้น ได้มีทางดิ้นออกจากความซ้ำซากจำเจในสถาบันการศึกษาและในแวดวงวิชาการ “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” ในยุคเริ่มต้นมี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ คนแรก แนวหนังสือจึงมีความโน้มเอียงไปทางอนุรักษ์นิยมตามบุคลิกเนติบัณฑิตอังกฤษ “นุ่งผ้าม่วง” อย่าง ส.ศิวรักษ์ แต่ในท่ามกลางความแห้งแล้งทางภูมิปัญญาและความไม่พอใจต่อระบบปกครองที่เป็นเผด็จการ นิตยสารราย 3 เดือนฉบับนี้ก็ได้กลายเป็นเวทีทางวรรณกรรมและความคิด อันเป็นเสียงเรียกร้องแห่งความรู้สึกที่อัดอั้นตันใจร่วมสมัย และได้พัฒนาแนวคิดทางการเมืองของผู้อ่านขึ้นเป็นลำดับ สังคมศาสตร์ปริทัศน์เริ่มแพร่หลายในหมู่นักศึกษามากขึ้นเมื่อมีการออก “สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา” ในปี 2508 โดยทางกองบรรณาธิการได้ชวนนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่างๆมาร่วมกันทำหนังสือ ซึ่งต่อมานำไปสู่การก่อตั้ง “ชมรมปริทัศน์เสวนา” ที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สำคัญของเหล่าปัญญาชนในรั้วมหาวิทยาลัยที่ต่อมาได้กลายเป็นแกนนำทางคิดที่สำคัญในแต่ละสถาบันและในสังคมโดยรวม ต่อมาหลังจากสังคมศาสตร์ปริทัศน์เปลี่ยนบรรณาธิการจาก สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มาเป็น สุชาติ สวัสดิ์ศรี และเปลี่ยนจากราย 3 เดือนเป็นรายเดือน ที่มีเนื้อหาที่เข้มข้นขึ้น การตอบรับก็มากยิ่งขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อนิสิตนักศึกษาในยุคแสวงหาอย่างที่มิอาจมองข้ามได้

ในช่วงเวลาดังกล่าว นอกเหนือจากสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และชมรมปริทัศน์เสวนา จะมีบทบาทเป็นเสมือนคบไฟทางปัญญาแห่งยุคแล้ว บทบาทของสำนักกลางคริสเตียน(SCC- Student Christian Center) ที่เชิงสะพานหัวช้าง ราชเทวี ก็มีส่วนสร้างเงื่อนไขให้เกิดการรวมตัวของนิสิตนักศึกษาในวงที่กว้างขึ้นกว่าเดิม เพื่อถกเถียงหาทางออกในปัญหาสังคมรอบข้าง โดยในปี 2509 SCC ได้จัดสัมมนานักศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ ขึ้นเป็นครั้งแรกหลังจากสิ้นยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในหัวข้อ “ความรับผิดชอบทางจริยธรรม เป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ” โดยมี ดร.โกศล ศรีสังข์ เป็นโต้โผ บทสรุปของการสัมมนาในครั้งนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดที่ว่านิสิตนักศึกษาควรมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน แทนที่จะต่างคนต่างอยู่ ซึ่งต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร สนับสนุนให้มีการจัดตั้งสมาคมบริการนักศึกษานานาชาติ(WUS-World University Service) ตามแนวทางของสหรัฐอเมริกา เพื่อช่วงชิงพลังนักศึกษาที่กำลังมีปฏิกิริยาต่อต้านรัฐบาลให้มาเน้นกิจกรรมเชิงสังคมสงเคราะห์แทน แนวคิดดังกล่าวก็ยิ่งมีแรงขับเคลื่อนต่อเนื่อง จนมาได้บทสรุปที่ชัดเจนในการประชุม WUS ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี 2512 อันนำไปสู่การจัดตั้งเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยต่อมา ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2513

หลังจากการสัมมนาที่ SCC กลุ่มบูรณะชนบทอันมีฐานสำคัญจากนิสิตในจุฬาฯ ก็ได้จัดกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนา โดยแทนที่จะเป็นเฉพาะค่ายของ สจม.หรือสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่โด่งดังมากในช่วงนั้น กลับมีการดึงนิสิตนักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัยเข้าร่วมเป็นครั้งแรก และเป็นค่ายที่เริ่มมีการแลกเปลี่ยนถกเถียงทางความคิดระหว่างผู้เข้าร่วม แทนที่จะเน้นแต่การสร้างถาวรวัตถุเช่นที่ผ่านมา

พุทธศาสนากับยุคต้นของการแสวงหา

แต่จุดที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ ในยุคเริ่มต้นของการแสวงหา อิทธิพลของพุทธศาสนาโดยเฉพาะสายท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ได้ซึมซาบอยู่ใน

แนวคิดของนิสิตนักศึกษาและปัญหาชนฝ่ายก้าวหน้าค่อนข้างมาก แสดงออกทั้งผ่านข้อเขียนในหนังสือหรือวารสารของกลุ่มอิสระทั้งหลาย และเป็นหัวข้อถกเถียงอภิปรายในวงเสวนากลุ่มย่อย รวมทั้งมีจำนวนไม่น้อยที่ไปบวชที่สวนโมกข์เพื่อศึกษาหลักธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง

นอกจากนั้น วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ที่เป็นหนังสือเชิงปรัชญาและความคิดที่มีอิทธิพลต่อปัญญาชนในยุคนั้น ก็ได้พยายามนำเสนอแก่นหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา โดยการนำข้อเขียนของท่านพุทธทาสภิกขุ พระศาสนโสภณ(สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน) พระมหาประยุทธ ปยุตโต (พระธรรมปิฎก) เป็นต้น มานำเสนอ โดยเฉพาะได้มีการจัดพิมพ์เป็น สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ 4 ว่าด้วยบทบาทพระพุทธศาสนากับสังคมไทย ในฉบับเดือนสิงหาคม 2509 ซึ่ง สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้ยกคริสต์ศาสนามาเปรียบเทียบว่าได้พยายามเข้าถึงชาวบ้านและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยยกตัวอย่างกรณีที่มีการจัดตั้งสำนักกลางนักเรียนคริสเตียนที่เชิงสะพานหัวช้าง ซึ่งมีที่พักที่เสวนาให้เยาวชนนักศึกษามาแลกเปลี่ยนทางปัญญาและถกเถียงถึงทางออกของปัญหาในสังคม ที่อาจจะไม่เกี่ยวกับเนื้อหาของศาสนาคริสต์เลย ขณะที่ทางพุทธศาสนาไม่มี ดังนั้นเขาจึงพยายามรวบรวมเยาวชนจากมหาวิทยาลัยต่างๆ มาร่วมกันทำอะไรบางอย่าง

“โดยยึดหลักธรรมเป็นหลัก ไม่ตั้งเป็นสมาคม ไม่หวังอามิสสินจ้างใดๆทั้งสิ้น ซึ่งยังไม่แน่ว่าจะได้ผลหรือไม่ นี่ถ้ามีสถานที่ถาวรและทำกันอย่างนี้มากขึ้นทุกที คงได้ผลในระยะยาว” ซึ่งเป็นที่มาของวง “ปริทัศน์เสวนา” ที่ใช้โบสถ์วัดรังสีสุทธาวาส (อยู่ในวัดบวรนิเวศวิหารในปัจจุบัน)เป็นที่ถกเถียงแลกเปลี่ยนจนสามารถผลิตนักคิดเพื่อสังคมออกมาจำนวนมาก

อีกวิธีหนึ่ง ที่เขาพยายามนำมาประยุกต์ใช้คือจัดหาโอกาสให้นักศึกษาเหล่านี้ออกไปอยู่ป่า 3 วันบ้าง 5 วันบ้าง 7 วันบ้างแทนที่จะต้องบวชถึง 3 เดือน แต่เป็นการถือบวชทั้งที่ยังเป็นฆราวาส เพื่อให้คนเข้าถึงหลักธรรมยิ่งขึ้น เข้าใจความหมายของสันโดษ เห็นภัยของอาสวะกิเลสต่างๆ โดยเชื่อว่าเมื่อเพิ่มปริมาณคนกลุ่มนี้มากขึ้นเรื่อยๆ สังคมก็จะดีขึ้น

อย่างไรก็ตามเหตุการณ์หนึ่งที่อาจมีส่วนกระตุ้นให้นักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าหันมาศึกษาเรียนรู้ธรรมมะมากขึ้น คือ การที่จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีปฏิวัติตัวเองเมื่อวันที 14 พฤศจิกายน 2514 ทำให้กลุ่มอิสระและนักเคลื่อนไหวค่ายสำนักงานทนายความธรรมรังสีของ ไขแสง สุกใสหนีไปบวชที่วัดชลประทานรังสฤษดิ์ของหลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ และต่อมาต้องการย้ายให้ไกลออกไปอีกจึงประสานกับท่านพุทธทาสภิกขุเพื่อส่งนักศึกษาพร้อมทั้งพระไขแสงลงไปบวชและจำวัดที่สวนโมกข์

กิจกรรมนศ.มหิดลยุคต้นและข้อจำกัดบางประการ

รูปแบบกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลหรือมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในยุคแรกๆ นั้นถูกกำหนดโดยผู้บริหารที่จะเป็นผู้ประกาศแต่งตั้ง “คณะกรรมการชุมนุมนักศึกษา” จากตัวแทนคณะต่างๆ ช่วงแรกมหาวิทยาลัยจะเรียกเก็บเงินค่าบำรุงกิจกรรมจากนักศึกษาปีละ 30 บาท ซึ่งต่อมาได้เพิ่มเป็น 50 บาทจนถุง 100 บาทในปัจจุบัน เพื่อนำไปสนับสนุนกิจกรรม ซึ่งในยุคนั้นจะเน้นด้านกีฬาเป็นหลัก เพราะถือเป็นหน้าเป็นตาที่นำชื่อเสียงมาสู่คณะและสถาบัน โดยจะมีการแบ่งเป็นชมรมกีฬาทุกประเภท ตั้งแต่ปิงปอง ฟุตบอล บาสเก็ตบอล บริดจ์ เป็นต้น ทั้งนี้ จากรายงานกิจกรรมสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลประจำปีการศึกษา 2513-2514 ระบุว่างบประมาณด้านกิจกรรมนักศึกษาที่มีอยู่ 375,400 บาท เป็นของกิจกรรมกีฬาถึง 190,000 บาท นอนั้นคือกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่จะแบ่งเป็นชมรมดนตรีไทย ดนตรีสากล ชมรมศิลปะการป้องกันตัว ชมรมวรรณศิลป์ ชมรมปาฐกถาและ

โต้วาที ชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี ซึ่งโดยทั่วไปบรรยากาศไม่คึกคักเท่ากิจกรรมกีฬา ทั้งนี้ การที่บรรยากาศทางการเมืองถูกปิดกั้น กิจกรรมพื้นฐานส่วนใหญ่ของนักศึกษามหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์จึงไม่ต่างกับมหาวิทยาลัยแห่งอื่นๆ ที่เต็มไปด้วยการปกครองโดยระบบว๊ากเกอร์ การแข่งขันกีฬาระหว่างคณะที่มักนำไปสู่การยกพวกตีกันของนักศึกษาต่างคณะหรือต่างมหาวิทยาลัย และจบลงด้วยงานลีลาศในปลายเทอม และปลายปี อย่างไรก็ตาม บางครั้งการจัดงานลีลาศบันเทิงก็มีเป้าหมายที่ดีโดยเฉพาะมุ่งหารายได้เพื่อไปจัดค่ายช่วงปิดเทอมฤดูร้อนซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ที่สุดในยุคต้นๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จะถือว่านักศึกษามหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์เป็นระดับหัวกระทิและต้องเรียนหนัก แต่ก็ปรากฏว่ามีอบายมุขนานาชนิดแทรกซึมอยู่ทั่วไปในรั้วมหาวิทยาลัย ซึ่งคงไม่ต่างจากที่อื่นนัก วงเหล้า วงไพ่ป๊อก เกิดกระจายอยู่ตามคณะต่างๆ โดยเฉพาะคณะวิทยาศาสตร์ ซึ่งได้สร้างความหนักใจให้กับผู้บริหารเป็นอย่างยิ่ง ถึงขั้นต้องแจ้งตำรวจมาจับ และในที่สุดอาจารย์เองก็ต้องไปติดต่อขอประกันตัวออกมา แต่นักศึกษาก็ยังไม่เข็ด บางคนในที่สุดถึงกับข้ามขั้นไปเล่นม้า ดังที่ศ.ดร. กำจร มนุญปิจุ อดีตคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ เล่าย้อนอดีตให้ฟังว่า

“สมัยที่คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ยังอยู่หน้าโรงเรียนอำนวยศิลป์ นักศึกษาบางส่วนหมกมุ่นในเรื่องอบายมุข โดยเฉพาะการเล่นไพ่ป๊อก ซึ่งสร้างความหนักใจให้พอควร ผมไม่ชอบที่มาเล่นกันอย่างนี้ ไม่ชอบเรื่องการพนัน หัวโจกคนหนึ่งเป็นนักศึกษาแพทย์ ชอบหลบอยู่ใต้บันไดคณะ ผมก็แกล้งประกาศว่า ต่อไปนี้จะแจ้งตำรวจจับ ซึ่งสถานีตำรวจอยู่ไม่ไกล ก็โทรศัพท์เรียก กะจะให้เข็ด แต่ไม่เข็ด เพราะบางคนเล่นจนไม่ยอมเรียน สอบไม่ได้ก็มี ข้ามมาตึกกลมก็ยังเล่นกันอยู่แถวโรงอาหาร เล่นแบบไม่กลัวอะไรเลย จนถึงขั้นต้องโทรแจ้งตำรวจมาจับจริงๆ โดยที่อาจารย์ก็ต้องไปประกันตัวออกมาภายหลัง แต่นักศึกษาก็ยังไม่เข็ดอีก ในที่สุดก็ข้ามขั้นไปเล่นม้า“

อาจารย์ยังเล่าอีกว่า สมัยก่อนที่อยู่ตึกเก่า มีการยกพวกตีกันบ่อย ส่วนมากกระทบกระทั่งกันเรื่องกีฬาสี ตีกันเป็นเรื่องสนุก พอแจ้งตำรวจก็วิ่งเตลิดหนี

“สภาพเช่นนี้ไม่น่าเกิดในหมู่ผู้มีความรู้อย่างนี้ เรียนก็เรียนด้วยกัน พอตำรวจมาจับก็บอกไปว่าเราต้องสามัคคีกัน เราอยู่ด้วยกัน ครูคนเดียวกัน”

แต่สภาพเช่นที่ว่านี้ ก็ยังคงดำเนินไป เพราะปัจจัยแวดล้อมและกระแสสังคมในช่วงนั้นยังครอบงำนักศึกษให้เพลิดเพลินอยู่กับความสุขสนุกสนานดังกล่าว โดยมองไม่เห็นความปรารถนาดีของครูบาอาจารย์

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดที่ส่งผลให้กิจกรรมของนักศึกษามหิดลทั้งในยุคต้นและยุคต่อๆมา ขาดพลังและความเป็นเอกภาพ ก็คือการที่คณะต่างๆ มีสถานที่ตั้งแยกจากกันและค่อนข้างห่างไกลกัน ทำให้โครงสร้างการจัดการบริหารกิจกรรมของนักศึกษาแตกต่างจากมหาวิทยาลัยอื่นๆ กล่าวคือการบริหารของสโมสรนักศึกษาแต่ละคณะค่อนข้างเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกัน ทั้งการเลือกตั้งนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ ซึ่งเป็นตัวแทนของนักศึกษาทั้งหมด ก็มิได้เป็นการเลือกตั้งจากนักศึกษาโดยตรง แต่จะเลือกตั้งผ่านตัวแทนที่แต่งตั้งโดยมหาวิทยาลัยอีกทีหนึ่ง (การเปลี่ยนแปลงวิธีการเลือกตั้งเป็นเช่นปัจจุบัน เกิดขึ้นในภายหลังปี พ.ศ.2512 หลังจากมีการย้ายคณะวิทยาศาสตร์จากหน้าโรงเรียนอำนวยศิลป์ไปยังข้างกระทรวงการต่างประเทศในปัจจุบันแล้ว)

แม้ว่าโครงสร้างของสโมสรนักศึกษาของแต่ละคณะจะเป็นอิสระต่อกัน แต่กิจกรรมของนักศึกษาส่วนใหญ่ในยุคแรกๆนั้น แต่ละคณะก็จะไม่ต่างกัน คือยังเน้นไปในด้านการจัดงานราตรี-ลีลาศ ส่วนการซ้อมเชียร์-รับน้องก็ไม่แตกต่างจากสถาบันอื่นๆ เพียงแต่ความรุนแรงอาจน้อยกว่า เพราะในช่วงเวลานั้น มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ถือเป็นมหาวิทยาลัยที่คัดสรรนักศึกษาระดับหัวกระทิในสายวิทยาศาสตร์เข้าเรียนด้านการแพทย์และสาธารณสุขโดยตรง แต่ละคนจึงต้องแข่งขันและคร่ำเคร่งกับการเรียน เงื่อนไขเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เต็มรูปแบบจึงต่างจากที่อื่น นักศึกษาบางส่วนจึงรู้สึกว่าโชคดีที่ได้มาเรียนที่นี่ ขณะที่บางกลุ่มก็มองว่าน่าเบื่อ เพราะขาดสีสันและความสนุกสนาน ทั้งนี้ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงบรรยากาศ และอุปสรรคในการจัดกิจกรรมที่แตกต่างจากที่อื่น ผ่านข้อเขียนในวารสารต่างๆของมหาวิทยาลัยในช่วงปี 2512 พอสรุปได้ว่า นอกจากเป็นเพราะต้องเรียนกันหนักแล้ว คณะต่างๆยังแยกกันอยู่อย่างกระจัดกระจาย มิได้รวมอยู่ในพื้นที่บริเวณเดียวกันเช่นที่อื่น การติดต่อจึงทำได้ค่อนข้างลำบาก ความสัมพันธ์และความสามัคคีระหว่างคณะจึงถือเป็นปัญหา เพราะแต่ละคณะจะค่อนข้างแยกตัวเองเป็นเอกเทศ ยกตัวอย่างกรณีที่อาจารย์และนักศึกษาคณะแพทยศาสตร์ศิริราช มักแยกไปวางพวงมาลาในโอกาสวันสำคัญ เช่นวันมหิดล วันปิยมหาราช เสมอ จนทำให้ขบวนของมหาวิทยาลัยเองมีคนน้อยกว่าที่อื่นๆ ซึ่งประเด็นนี้มักมีผู้นำมาเขียนถึงอยู่เนืองๆ นอกจากนั้น นักศึกษาแต่ละคณะก็มักก่อเหตุทะเลาะวิวาทกันเป็นประจำ โดยเฉพาะในงานกีฬา แม้ในช่วงปีแรกทุกคณะจะมาเรียนร่วมกันที่คณะวิทยาศาสตร์ แต่ก่อนที่จะย้ายไปอยู่ตามคณะต่างๆ รุ่นพี่ก็มักจะมาจัดรวมกลุ่มน้องๆเฉพาะคณะและย้ำให้รุ่นน้องรักคณะของตนเป็นหลัก ซึ่งรุ่นน้องก็ต้องเชื่อฟังเพราะเกรงว่าเมื่อย้ายเข้าคณะไปแล้ว ใครหัวแข็งจะถูกรุ่นพี่กลั่นแกล้ง

สำหรับในส่วนมหาวิทยาลัยเองก็ขาดการประชาสัมพันธ์และกระตุ้นให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรม โดยยังคงมุ่งเน้นแต่เรื่องการเรียนการสอนและความเป็นเลิศทางวิชาการเป็นหลัก จึงดูเหมือนว่าชุมนุมต่างๆอยู่ห่างไกลจากตัวนักศึกษามาก และผู้เข้าร่วมก็อยู่ในวงแคบ จนเกือบจะเรียกได้ว่าในแต่ละชมรม คงมีแต่นักศึกษาในคณะที่ประธานชมรมศึกษาอยู่และนักศึกษาที่สนใจจริงๆเท่านั้นที่เข้าร่วม ขณะที่คณะกรรมการชุมนุมนักศึกษานั้น ก็เน้นทำหน้าที่เพียงแค่ประสานงานด้านสวัสดิการและพิธีการกับมหาวิทยาลัย มากกว่าที่จะประสานให้กิจกรรมนักศึกษาดำเนินไปอย่างคึกคักและสร้างสรรค์ แม้เมื่อเปลี่ยนชื่อจากคณะกรรมการชุมนุมนักศึกษามาเป็นสโมรสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลในปี 2512 รูปแบบและบรรยากาศของกิจกรรมก็ยังไม่ต่างจากเดิมนัก

อย่างไรก็ตามในยุคต่อมาโดยเฉพาะช่วงที่กระแส “เพื่อสังคม”เริ่มได้รับการขานรับ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็เริ่มเห็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักศึกษาทำกิจกรรมมากขึ้น โดยจากข้อเขียนของ ศ.ดร.กำจร มนูญปิจุ คณะวิทยาศาสตร์ในหนังสืออนุสรณ์ของคณะปี 2515 ระบุว่าในช่วงดังกล่าว ทางคณะกำลังดำเนินการก่อสร้างอาคารเครื่องมือกลหนักและห้องปฏิบัติการทางไวรัสและขยายโรงอาหาร (เป็นการระบุตามคำขอใช้งบประมาณ) โดยอาคารนี้จะให้เป็นที่รับประทานอาหารและพักผ่อนหย่อนใจของนักศึกษา และจะมีทางเชื่อมกับโรงอาหารเก่า ทั้งนี้ใช้งบประมาณในการก่อสร้างรวม 1.3 ล้านบาท ซึ่งก็ได้เรียกอาคารนี้ว่า “ตึกสันทนาการ”ในเวลาต่อมา ซึ่งใช้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

2.พลิกปูมขบวนนักศึกษา"ขบถ"ในรั้วมหิดล

จากปัจจัยแวดล้อมของสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของประเทศไทยและในขอบเขตทั่วโลกในช่วงเวลาดังกล่าว รวมทั้งปัจจัยด้านโครงสร้าง หลักสูตร ระบบการเรียนการสอนและความจำกัดของมหาวิทยาลัยอันมีลักษณะเฉพาะดังที่กล่าวมาแล้ว ได้ส่งผลให้การก่อรูปและพัฒนาการของขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดลมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ ซึ่งสะท้อนผ่านแรงบันดาลใจ มุมมอง ประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์แต่ละยุคแต่ละสมัย ทั้งนักศึกษาและอาจารย์ รวมทั้งสะท้อนเป็นข้อมูลที่บันทึกไว้ในเอกสาร วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ร่วมยุค ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

"นพ.วิชัย โชควิวัฒน" หินก้อนแรกในยุคแสวงหา

ขณะที่บรรยากาศดังกล่าว เริ่มสร้างความเบื่อหน่ายให้กับผู้แสวงหาคุณค่าและความหมายของคำว่า "ปัญญาชน" จนเกิดการรวมตัวของปัญญาชน "ขบถ" ในแต่ละรั้วมหาวิทยาลัย แม้ที่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เองจะค่อนข้างเงียบสงบ แต่ก็มีบางคนที่ได้เลือกก้าวเดินไปตามเส้นทางดังกล่าว แม้จะค่อนข้างโดดเดี่ยวถูกมองเป็น "แกะดำ" เป็น "คนนอกคอก" ในช่วงแรก แต่จากการที่นักศึกษากลุ่มเล็กๆเหล่านี้ ได้ออกไปไปพบปะแลกเปลี่ยนกับปัญญาชน "ขบถ" ร่วมสมัยในแวดวงต่างๆ จนมีมุมมองและโลกทัศน์ที่กว้างไกล ในที่สุดก็ได้กลับมาเป็นตัวจักรสำคัญสำคัญในการจุดประกายความคิดก้าวหน้าในหมู่นักศึกษามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ที่กำลังตั้งคำถามกับสิ่งรอบตัว และต่อมาก็ก่อรูปเป็นกลุ่มอิสระที่แม้จะไม่มีชื่อบ่งชัดเหมือนสถาบันอื่น แต่ก็มีบทบาทที่ชัดเจนในการนำขบวนนักศึกษาสถาบันนี้กลับคืนสู่สังคมในเวลาต่อมา

นักศึกษา "ขบถ"คนแรกๆ ที่นับว่ามีบทบาทโดดเด่น คือ นักศึกษาแพทย์(นศพ.)วิชัย โชควิวัฒน หรือ นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก คนปัจจุบัน (พ.ศ.2546)

ภูมิหลังของนศพ.วิชัย โชควิวัฒน นั้น มีแง่มุมน่าสนใจตรงที่ว่า เขามีพื้นเพมาจากครอบครัวคนจีน"บ้านนอก" ของ จ.นครนายก แม้เมื่อ จบ ม.6 ราวปี 2505 ก่อนที่จะเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา โรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ก็ยังไม่มีไฟฟ้า น้ำประปาใช้ ความที่มีนิสัยรักการอ่านมาตั้งแต่เป็นเด็ก ประกอบกับได้ครูสอนประวัติศาสตร์ที่สนใจเหตุการณ์บ้านเมืองและพยายามถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกับศิษย์ผ่านการสอนและการกระตุ้นให้อ่านหนังสือเป็นประจำ ทำให้เขาได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการปฏิวัติรัสเซีย หรือ ได้อ่านหนังสือของ "นายหนหวย" นักวิจารณ์ปากกล้าทางวิทยุ 1 ปณ. ตั้งแต่ยังเรียนอยู่บ้านนอก จนเมื่อเข้ามาอยู่ในโรงเรียนที่เฟ้นนักเรียนหัวกระทิจากทั่วประเทศเข้ามาอยู่รวมกัน ทำให้โลกทัศน์และการเรียนรู้โลกรอบตัวผ่านการอ่านเป็นไปอย่างก้าวกระโดด

ได้อิทธิพลจากสังคมศาสตร์ปริทัศน์-ส.ศิวรักษ์

จากที่ชื่นชอบงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เป็นทั้งปราชญ์และรัฐบุรุษในดวงใจของคนยุคนั้น เขาได้มีโอกาสสัมผัส"สังคมศาสตร์ปริทัศน์"เป็นครั้งแรก เมื่อเรียนอยู่ ม.ศ.5 โดยที่เพื่อนนักอ่านอย่าง ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (ปัจจุบันเป็นคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาฯ) หยิบยื่นให้ ซึ่งต่อมาก็ได้รับอิทธิพลจากวารสารนี้และได้พัฒนามุมมองความคิดในเชิงก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ จนเมื่อเข้าเรียนต่อในคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ ช่วงปลายปีที่ 2 ก่อนที่จะ "ข้ามฟาก" ไปยังคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

ตามระบบการเรียนในยุคนั้น ก็ได้เข้าร่วมสัมมนากับนักศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆในหัวข้อ “ความรับผิดชอบจากจริยธรรมเป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ” ที่สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน เชิงสะพานหัวช้าง

ในวงสัมมนานี้เอง ที่เขาได้พบ ส.ศิวรักษ์ บรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปัญญาดวงเด่นแห่งยุค รวมทั้งได้ฟัง ศ.สัญญา ธรรมศักดิ์ มาแสดงปาฐกถา ได้ฟัง ดร.ดิเรก ชัยนาม บรรยาย ที่สำคัญได้มีโอกาสอภิปรายทั่วไปในวงสัมมนา โดยมี ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นประธานและเป็นผู้กล่าวปิดการสัมมนา ซึ่งนับเป็นเวทีแรกที่สร้างความประทับใจ จุดประกายทางความคิด และเป็นจุดเชื่อมโยงให้เขาได้คุ้นเคยปัญญาชนขบถร่วมยุค อาทิ โกมล คีมทอง รวมทั้ง “ผู้รู้”ในแวดวงต่างๆ และได้ก้าวจากรั้วศิริราช เข้ามาร่วมอยู่ในแวดวงนี้อย่างใกล้ชิดในเวลาต่อมา

นายแพทย์วิชัยย้อนกลับไปมองบทบาท SCC ในช่วงนั้นและชี้ว่าถือว่ามีส่วนสร้างและโยงใยความสัมพันธ์ของแกนนำนักกิจกรรมที่สำคัญในเวลาต่อมา อาทิ บทบาทของ นิรันดร์ ประดิษฐ์กุล นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ (ปัจจุบันเป็นรองเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ -ป.ป.ช.) ในฐานะประธาน SCC ที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการจัดให้ พิภพ ธงไชย สมัยที่เป็นประธานนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา อยู่ร่วมวงสัมมนาเดียวกับ ส.ศิวรักษ์ จนทั้งสองถือเป็นกัลยาณมิตรที่ได้ร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่องในเวลาต่อมา ตราบจนปัจจุบัน

ร่วมวงปริทัศน์เสวนา ณ โบสถ์ วัดรังสีสุทธาวาส

แต่กิจกรรมสำคัญที่มีส่วนสร้างโลกทัศน์มุมมองใหม่ให้นศพ.วิชัยอย่างต่อเนื่อง ก็คือการได้เข้าร่วมทำ “สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา” กับนิสิตนักศึกษาที่มาจากกลุ่มอิสระของมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยมี ส.ศิวรักษ์เป็นพี่เลี้ยง

“ทำให้ดาวร้ายจากที่ต่างๆโคจรมาพบกับ ทั้ง รังสรรค์ ธนะพรพันธ์ วิทยากร เชียงกูล โกมล คีมทอง เป็นต้น เราก็มาร่วมกันเป็นกองบรรณาธิการ ไปหาต้นฉบับมาหรือเขียนเอง โดยที่มีอาจารย์สุลักษณ์ช่วยชี้แนะ ช่วยในการจัดพิมพ์ แล้วก็ให้พวกเราเอาไปขายตามมหาวิทยาลัยต่างๆ นั่นคือจุดเริ่มต้นที่นักศึกษาได้ฝึกฝนการเขียน ที่สไตล์หลักๆ คือวิจารณ์ชีวิตในมหาวิทยาลัย”

จากจุดนี้เองได้ขยายวงจนเป็นที่มาของ “ชมรมปริทัศน์เสวนา” ที่ปัญญาชนขบถทั้งจากในรั้วและนอกรั้วมหาวิทยาลัยมารวมกลุ่มตั้งประเด็นถกเถียงร่วมกันเป็นประจำ ในลักษณะ “สภากาแฟ”โดยใช้โบสถ์เก่าที่ไม่ได้ใช้งานแล้วของวัดรังสีสุทธาวาส ซึ่งอยู่ภายในบริเวณเดียวกันกับวัดบวรนิเวศวิหารในปัจจุบัน เป็นที่พบปะเสวนา

“อาจารย์สุลักษณ์พาพวกเราไปขอใช้สถานที่จากท่านเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร คือท่านเจ้าคุณพระศาสนโสภณ ซึ่งก็คือสมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน ก็มีพระเข้ามาร่วมฟังพวกเราด้วยเป็นครั้งคราว เช่นพระมหาชวินทร์ สระคำ ซึ่งต่อมาได้สึกออกไปสมัครเป็นผู้แทนราษฎรที่ จ.ร้อยเอ็ดและก็ได้รับเลือกเข้ามา ส.ส.ชวินทร์เป็นคนที่พูดเรื่องซีไอเอ.มาก ในที่สุดก็เสียชีวิตจากอุบัติเหตุรถยนต์ ซึ่งเชื่อว่าถูก ซีไอเอ. ฆ่า คนที่มาร่วมกิจกรรมก็ขยายวงออกไป มีผู้หญิงบ้าง ก็เช่น สมัย อาภาภิรมสุภางค์ จันทวานิช จากอักษรศาสตร์ จุฬาฯ อรวรรณ ตั้งสัจจพจน์ จากเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และจากกลุ่มกิจกรรมนี้ ก็ได้มีส่วนสร้างคนจำนวนมากที่มี 2 ทักษะที่สำคัญในการทำงานเคลื่อนไหวทางสังคม คือ ทักษะในการพูด และการเขียน และจากวงนี้ทำให้เรารู้ว่าการเป็นนักศึกษาต้องเรียนรู้

ตลอดชีวิต เราต้องเติม ต้องหาวิธีที่จะเรียนรู้ ก็จะมีการเชิญผู้รู้ในแขนงต่างๆ มาบรรยายให้ฟังอย่างต่อเนื่อง นอกจากเรื่องการเมืองแล้วยังมีเรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปะ วรรณกรรม โดยมีการยกทีมไปทัศนศึกษายังสถานที่ทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ด้วย ทำให้เราได้เรียนรู้ชีวิตครบถ้วนทั้งด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ และผมพบว่าการที่จะนำความคิดไปโน้มน้าวจูงใจคนได้ ต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรม ต้องมีศิลปะในการนำเสนอและจูงใจ”

ความที่เป็นเพียงนักศึกษาแพทย์คนเดียวของศิริราช หรืออาจเป็นเพียงนักศึกษาของมหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์คนเดียวที่ก้าวออกมาในยุคต้นๆนั้น ทำให้นศพ.วิชัยแปลกแยกจากเพื่อนๆในคณะมากพอควร เพราะเพื่อนรุ่นเดียวกันแทบไม่มีใครสนใจ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อนำหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษาที่ทำกับมือกลับไปขาย ก็มีเพื่อนบางคนช่วยขายบ้าง และมีผู้สนใจในเนื้อหาสาระพอสมควร

เปิดมิติใหม่นำทีมโต้วาทีชนะมธ.

จากประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ได้ รวมทั้งทักษะที่ได้จากการฝึกพูดและเขียนในชมรมปริทัศน์เสวนา และสมาคมฝึกการพูดที่มีไขแสง สุกใส เป็นนายกฯสมาคม ทำให้ต่อมานศพ.วิชัยกลายมาเป็นนักเขียนและนักโต้วาทีตัวยง

“เดิมสมัยอยู่จุฬาฯ ผมก็เป็นตัวแทนโต้วาทีของคณะวิทยาศาสตร์และได้ที่ 2 ทั้งที่ปกติสายวิทยาศาสตร์ของจุฬาฯ มักพูดกันไม่ค่อยเก่ง แต่พอเราได้มีโอกาสมาสัมมนาได้มุมมองความคิดต่างๆไปก็สามารถชิงที่ 2 มาได้ จนมาอยู่ปีสุดท้ายที่ศิริราช เพื่อนชื่อ ลีนา สิ่งชูวงศ์ อยู่ศิริราชด้วยกันเป็นประธานชมรมปาฐกถา เราก็ได้จัดทีมเข้าแข่งขันโต้ระหว่างมหาวิทยาลัยในปี 2512 แข่ง 2 รอบมี 4 ทีมรอบแรกหัวข้อ “ควรเปิดตลาดวิชาในเมืองไทย” มหิดลเป็นฝ่ายเสนอ เกษตรเป็นฝ่ายค้าน เราเองยังไม่ว่ารู้ว่าตลาดวิชาเป็นอย่างไร อาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ศิษย์เอกของอาจารย์ป๋วยก็แนะให้ไปคุยกับอาจารย์ป๋วยที่ธรรมศาสตร์ ท่านก็เตรียมเอกสารให้มาศึกษา คุยกันแค่ 5-10 นาทีแต่เราก็ได้แนวคิดต่างๆมาพร้อมเอกสาร จนในที่สุดก็ชนะเกษตรมาชิงชนะเลิศกับธรรมศาสตร์ในญัตติ “ประเทศไทยควรดำเนินนโยบายที่เป็นกลาง” ซึ่งเราเป็นฝ่ายเสนอ เพราะขณะนั้นไทยกำลังตามก้นอเมริกามาก ถือว่าเป็นญัตติที่สะท้อนพัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้นของขบวนนักศึกษา ตอนแรกลูกทีมก็ถอดใจว่าเรารู้แต่เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ เรื่องการเมืองจะไปสู้ธรรมศาสตร์ได้อย่างไร แล้วนี่เป็นเรื่องการเมืองระหว่างประเทศด้วย ก็จะขอเปลี่ยนญัตติเป็นว่า “ควรมีโสเภณีในเมืองไทย” ผมก็บอกไม่ได้ เพราะถ้าโต้ญัตตินี้แล้วเราแพ้ธรรมศาสตร์เราไม่เสียชื่อ แต่ถ้าเราชนะเราได้ชื่อ ต้องยืนยันในญัตตินี้ ถ้าเปลี่ยนญัตติผมไม่สู้ เขาก็ยอม เราได้พี่เลี้ยงหลายคนทั้ง อ.วรพุทธ์ ชัยนาม ที่รู้เรื่องการเมืองระหว่างประเทศดี อีกคนที่สำคัญคือ พันศักดิ์ วิญญรัตน์ ที่เรียนเรื่องการเมืองระหว่างประเทศ มาช่วยเป็นติวเตอร์ให้ เอาหนังสือมาให้อ่าน แถมมีอาจารย์สมิต สัชฌุกร อุปนายกสมาคมฝึกการพูด มาช่วยซ้อมวิธีการพูดในขั้นสุดท้าย ในที่สุดมหิดลก็ชนะธรรมศาสตร์ที่มีวีระ มุสิกพงศ์เป็นลูกทีมคนสำคัญและปีต่อมาเรายังสามารถครองถ้วยชนะเลิศหรือรองชนะเลิศติดต่อกันมาหลายปี “

สร้างตำนานหนังสือรับน้องศิริราชแนวใหม่

นอกจากการเข้าร่วมฝึกวิทยายุทธ์ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และชมรมปริทัศน์เสวนาจนได้ทักษะและแนวร่วมมาช่วยให้มหิดลโต้วาทีชนะในหัวข้อที่ไม่น่าจะถนัด จนถือว่าพลิกความคาดหมายแล้ว การได้ฝึกเขียนและเรียนรู้อย่างรอบด้าน ก็ผลักดันให้นศพ.วิชัยเข้ารับตำแหน่งสาราณียกรหนังสือรับน้องใหม่ศิริราช โดยมีที่มาที่ไปว่า ประเพณีฝั่งศิริราชในยุคนั้น จะมีการเลือกกรรมการสโมสรตอนปี 3 เพื่อไปทำงานตอนขึ้นปี 4 ซึ่งก่อนหน้านั้นมีธรรมเนียมว่าถ้าใครทำงานสโมสรจะได้อภิสิทธิ์คือได้อินเทิร์นที่ศิริราช แต่ต่อมาสิทธิพิเศษนี้ถูกยกเลิกไป สร้างความไม่พอใจให้นักศึกษาบางส่วน ถึงขั้นประท้วงว่าถ้าอาจารย์ไม่คืนอภิสิทธิ์นี้ให้ ก็จะไม่สมัครทำงานสโมสร ทั้งมีการขู่ว่าจะทำให้อาจารย์เสียหน้าด้วยการไม่ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเวลาในหลวงเสด็จมาพระราชทานปริญญา ตามประเพณีของศิริราชที่จะให้นักศึกษาร้องประสานเสียงแทนการเปิดเพลงเพื่อแสดงความสามัคคี แสดงความจงรักภักดี ซึ่งเขาก็ได้คัดค้านโดยชี้ว่างานสโมสรนักศึกษาเป็นการทำเพื่อนักศึกษาด้วยกัน ไม่ได้ทำเพื่ออาจารย์ หากทำกิจกรรมเพื่อสิทธิพิเศษของกรรมการไม่กี่คน ก็ถือว่าเป็นการเอาเปรียบเพื่อน แต่ความคิดดังกล่าวก็ไม่เป็นที่ยอมรับ จนทำให้การรับสมัครกรรมการสโมสรรอบนั้น นศพ.วิชัยเป็นคนเดียวที่สมัครในตำแหน่งสาราณียกรและได้รับตำแหน่งโดยอัตโนมัติ ต่อมากลุ่มที่ค้านจึงยอมสมัครและนศพ.วิชัยจึงเข้าร่วม แม้จะมีแนวคิดไปคนละขั้ว และจากนั้นก็เริ่มจัดทำหนังสือรับน้องศิริราชปี 12 โดยนำบทกวี “เพียงหวังจะเฟื่องฟุ้ง หรือจึงมุ่งมาศึกษา เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา....” ของจิตร ภูมิศักดิ์ มาเผยแพร่เป็นครั้งแรก

“ผมก็คิดทำหนังสือแบบกบฏ คือไม่ได้ลงรูปในหลวงซึ่งเห็นมีเผยแพร่ทั่วไปอยู่แล้ว ลงแต่รูปสมเด็จพระราชบิดา ที่ทรงเป็นพระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย ไม่ลงรูปกิจกรรมนักศึกษาเป็นหลักเหมือนหนังสือรับน้องใหม่ทั่วไป แต่รูปชาวนาและลงกลอน “เปิบข้าว”ที่ลอกมาจากสมุดของพี่ไขแสง สุกใส เอารูปชาวนามาใส่ เขาก็ว่านี่มันหนังสือคอมมิวนิสต์ ผมโดนต่อต้านแรงมาก โดนแกล้งสารพัด เข้าห้องไม่ได้เพราะเพื่อนเอาลูกกุญแจไปเสียบไว้แล้วหักคา ตอนเดินผ่านขึ้นหอพัก เพื่อนเอาน้ำอะไรไม่รู้มาราด ตอนนั้นความคิดมันแรง ไม่ใช่ไม่จงรักภักดี ผมเขียนในบรรณาธิการแถลงเองว่า รูปในหลวงควรเป็นที่เทิดทูนสักการะ เอามาลงหนังสือก็เห็นคนเอาหนังสือไปวางไปในที่ต่ำๆ ลงรูปสมเด็นพระราชบิดาเพราะเราต้องระลึกถึงว่าท่านมีคุณูปการโดยตรงต่อวงการแพทย์และศิริราช ผมก็ท้าออกมาเลย “มึงแน่มาเลยมาต่อยกับกู” เขาคงเห็นว่าผมบ้า เขาเลยไม่มายุ่ง ถ้าเห็นผมกลัวคงโดนหนักกว่านี้ ผมไปเรียนอาจารย์สุด แสงวิเชียร ว่าผมถูกรังแก อาจารย์ก็บอกว่าคุณวิชัยต้องใจเย็นๆ เพราะว่าที่คุณทำไป เพื่อนคงไม่ชอบ เขาก็ต้องต่อต้าน ต้องใจเย็นๆ อย่างไปโต้ตอบอะไร เดี๋ยวก็สงบไปเอง”

นอกเหนือจากอาจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ที่เป็นที่พึ่งยามสับสนท้อแท้แล้ว แล้ว นศพ.วิชัยยังได้กล่าวถึงอาจารย์แพทย์ของศิริราชที่เป็นแบบอย่างในเรื่องคุณธรรมความดีจนเป็นที่ประทับใจไว้หลายท่าน อาทิ ศ.นพ.อุดม โปษะกฤษณะ คณบดีในยุคนั้น ที่มักกล่าวให้โอวาทกับผู้ที่ได้รับเหรียญรางวัลต่างๆ ว่า ให้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งความดีของตน ให้รู้จักวิญญาณของคนศิริราช แทนที่จะรู้จักแต่ด้านวิชาการ จนเป็นแรงบันดาลใจให้เขานำไปเขียนลงใน “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” หรือ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่กล้าเขียนบทความวิจารณ์ศิริราชลงในวารสารศิริราชโดยพูดถึงระบบการให้ศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยว่าใช้ไม่ได้ และประกาศว่าไม่ใช่พออายุถึงก็จะมาให้ ซึ่งอาจารย์ก็จะไม่รับ ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ฮือฮามาก

สำหรับมหาวิทยาลัยมหิดล นศพ.วิชัย เป็นเสมือนหินก้อนแรกในสระน้ำใหญ่ที่ก่อผลสะเทือนทางความคิดอย่างต่อเนื่องให้กับนักศึกษารุ่นต่อ ๆมา อาจกล่าวได้ว่าเป็นนักกิจกรรมรุ่นแรก ๆที่จุดประกายทางความคิดแห่งการแหวกกรอบเผด็จการไปสู่แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย

นศพ.วิชัยจบแพทย์ศาสตร์บัณฑิตในปี 2513 จากนั้นได้ทำงานเอกชนอยู่ในจ.นครราชสีมาระยะหนึ่ง โดยเคลื่อนไหวกิจกรรมในหมู่นักศึกษาอาจารย์ที่นั่น จนก่อตั้งศูนย์กลางนักเรียนนักศึกษาขึ้นสำเร็จและได้พบกับนักกิจกรรมคนสำคัญคือ อารมณ์ พงศ์พงัน ศรีศักดิ์ นพรัตน์ ทวี รัชนีกร และมงคล อุทก ซึ่งต่อมาเป็นนักร้องนักดนตรีในวงคาราวาน ต่อจากนั้นก็ได้เข้ารับราชการ โดยได้ไปเป็นแพทย์ประจำอยู่ที่ อ.พยัคฆภูมิพิสัย จ.มหาสารคาม เป็นแห่งแรก เป็นแกนนำสำคัญในการจัดตั้งสหพันธ์แพทย์ชนบท ได้มีส่วนร่วมลงชื่อเรียกร้องเรียกร้องรัฐธรรมนูญตามคำชักชวนของธีรยุทธ บุญมี โดยเป็นแพทย์เพียงคนเดียวในจำนวน 100 รายชื่อที่ร่วมเรียกร้อง และต่อมาถูกจับหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เนื่องจากมีปัญหาขัดแย้งกับอิทธิพลท้องถิ่น รวมทั้งนายชำนาญ พจนา ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น จนถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งต่อมา นพ.ชนะ คำบุญรัตน์ รองอธิบดีกรมอนามัยในขณะนั้น ได้ช่วยประสานให้พลเอกสายหยุด เกิดผล ผู้อำนวยการกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน(กอ.รมน) ส่งสายสืบคือ พ.อ.หาญ พงษ์สิตานนท์ ออกไปตรวจสอบ ได้ผลสรุปว่า นพ.วิชัยไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ แต่เป็นนักปฏิรูปพื้นฐานมนุษยธรรม (จากบทสัมภาษณ์ ศ.นพ.ประเวศ วะสี)

‘นศพ.สุรเกียรติ อาชานานุภาพ’ ผู้จุดประกายฝั่งรามาฯ

นอกจากฝั่งคณะแพทยศาสตร์ศิริราช ที่มีนพ.วิชัย โชควิวัฒน เป็นผู้บุกเบิกในการออกจากรั้วมหาวิทยาลัยไปสู่การมีส่วนร่วมรู้ร้อนรู้หนาวกับความเป็นไปในสังคมเช่นที่กล่าวแล้ว ทางฝั่งคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีและคณะวิทยาศาสตร์ที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ในปี 2508 ก็มีผู้จุดประกายคนสำคัญในการก่อรูปกิจกรรมให้ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งก็คือ นพ.สุรเกียรติ อาชานานุภาพ แพทย์รามารุ่นแรก (2508) ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสต โรงพยาบาลรามาธิบดี

พื้นเพเดิมของ นพ.สุรเกียรติ มีส่วนคล้ายนพ.วิชัยตรงที่ว่าจากครอบครัวคนจีนจากต่างจังหวัดคือเพชรบุรี แต่พอมีฐานะระดับหนึ่ง เริ่มต้นเขาเข้ารับการศึกษาและได้อิทธิพลทางความคิดจากโรงเรียนจีน “กวนตง” (ปัจจุบันคือโรงเรียนราษฎร์บำรุง) ภายในจังหวัดเพชรบุรีนั่นเอง เมื่อจบชั้น ป.6 จึงเข้ามาเรียนต่อ ม.1 ที่โรงเรียนอรุณประดิษฐ์ โรงเรียนคริสต์ในเครือเดียวกับกรุงเทพคริสเตียนแถวสะพานหัวช้าง ตั้งแต่วัยเด็กจึงถูกหล่อหลอมความคิดในเชิงก้าวหน้าที่มีการแอบ ๆสอนในโรงเรียน “กวนตง” ขณะเดียวกันก็ได้อิทธิพลความคิดเชิงมนุษยธรรมจากโรงเรียนคริสต์ในกรุงเทพ ซึ่งที่โรงเรียนอรุณประดิษฐ์นี้เองที่ได้พบ “ครู” 2 ท่าน ที่ให้ความเมตตา และให้หลักคิดในการดำเนินชีวิต รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาทางความคิดที่เป็นที่เคารพนับถือมาจนถึงปัจจุบัน คนหนึ่งเป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษชาวต่างประเทศ ชื่อ มิสเตอร์กาย บิสแกนเตน ที่เริ่มกระตุ้นให้ศิษย์โปรดเขียนไดอารี่เป็นภาษาอังกฤษ ทั้งพยายามจูงใจให้หันมานับถือคริสต์ ซึ่งก็ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะลูกศิษย์นั้นชัดเจนในตัวเองพอที่จะโต้อาจารย์ไปว่าสนใจศาสนาในแง่หลักธรรมความเมตตามากกว่าเรื่องตัวตนของพระเจ้า เพราะเชื่อว่าพระเจ้าก็คือธรรมชาติ อีกคนเป็นครูสอนทั้งภาษาไทยและวิทยาศาสตร์ ชื่อครูสิริ วรศิริ แต่เขาก็ยอมรับว่าได้หลักคิดจากหลักของศาสนาคริสต์มาบางประการ โดยเฉพาะ The spirit of second mile ซึ่ง

ความหมายก็คือ ไมล์แรกหมายถึงการทำหน้าที่ในชีวิตให้ดีที่สุด ส่วนไมล์ที่สองคือ การทำเกินหน้าที่ นั่นคือทำด้วยความเสียสละ ความเมตตามุ่งที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

สปิริตรามาฯ4ข้อและบันทึก "อารมณ์สีแดง"

จนเมื่อก้าวสู่รั้วโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และสอบไล่ในชั้นม.ศ.5 ด้วยคะแนนเป็นที่ 4 ของประเทศ และสอบเข้ามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้ในระดับต้นๆ โดยมีเป้าหมายลึกๆในช่วงนั้นว่าอยากเป็นแพทย์และเป็นนักเขียนไปพร้อมกันอย่าง "หลู่ซิ่น"(นักเขียนนามอุโฆษของจีนยุคสร้างชาติจีนใหม่) เพราะผลงานขีดๆเขียนๆที่ผ่านมาสมัยเป็นนักเรียนมัธยม สามารถคว้ารางวัลชนะเลิศเรียงความระดับประเทศมาแล้ว เมื่อเรียนมาได้สักพัก นศพ.สุรเกียรติก็เริ่มขัดแย้งกับสภาพที่เห็นและเป็นอยู่ในมหาวิทยาลัยยุคนั้น ซึ่งบรรยากาศกิจกรรมเต็มไปด้วยงานบอลล์ เต้นรำ รับน้องใหม่ กินเหล้าแล้วพากัน "ขึ้นครู" จนถึงขั้นฉายหนังโป๊กันตามหอพัก

เมื่อผ่านถึงปี 2 หลักคิดที่ได้รับในวัยเด็ก โดยเฉพาะจากที่โรงเรียนกวนตงและครูทั้ง 2 ท่านเริ่มขัดแย้งกับวิถีของนักศึกษาในช่วงนั้น จนถึงขั้นต้องเขียนจดหมายไประบาย และหารือกับครูสิรี วรศิริว่าจะเลือกอย่างไรดี ระหว่างการเรียนให้ดีให้เก่งที่สุดไปเลย กับเรียนกลางๆแล้วทำกิจกรรมเพื่อสังคมด้วย

"4 ปีที่ผมจากโรงเรียนมาอยู่ที่เตรียมอุดม 2 ปี มหาวิทยาลัย 2 ปี ก็เติบโตขึ้น ผมพบการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของเพื่อนๆในหมู่ปัญญาชน เดิมที่คิดว่าคนที่เรียนมหาวิทยาลัยก็จะตั้งใจเรียนหาความรู้ เอาความรู้ไปพัฒนาประเทศ บ้านเมืองและสังคม ทุกเวลาทุกนาทีจะไม่ยอมให้ผ่านไปง่ายๆ แต่เดี๋ยวนี้เมื่อผมมาใช้ชีวิตจริงๆ แล้ว สิ่งที่ผมเห็นมันช่างตรงข้าม ต่างกับความฝันราวฟ้ากับดิน เปล่าเลยที่ว่า ยิ่งเราโตขึ้นมาเราจะดีขึ้น ตรงกันข้ามมันกลับเลวลงซะอีก ความเป็นปัญญาชนหาใช่เป็นผู้มีความรู้ มีปัญญาทางความคิดไม่ แต่เป็นผู้เอาหัวมุดดิน มัวเมาหลงอยู่แต่ตัวเองคนเดียว มีแต่ความสำมะเลเทเมา ความเป็นผู้แสวงหาความสุขไปวันๆ และความมืดบอดต่อโลกภายนอก เขาถือไพ่แทนหนังสือ เข้าโรงบิลเลียดแทนห้องเรียน เข้าโรงหนังแทนห้องสมุด กินเหล้าเมายาและมองดูทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของน่าขันไปหมด ความสำเร็จของอาจารย์อันตรธานหายไป ในห้องเลคเชอร์มีแต่เสียงโห่ฮาป่าเถื่อนราวกับว่าห้องนั้นไม่มีอาจารย์อยู่ ซ้ำร้ายบุคคลใดเป็นผู้หมั่นเพียรแสวงหาความรู้โดยไม่ยอมกระทำตนเหมือนอย่างพวกเขา ก็จะได้รับบำเหน็จว่า ไม่เอาไหนบ้าง เป็นทีมชาติบ้าง นี่คือบรรยากาศของเตรียมแพทย์ปี 2 นี่คือบรรยากาศของนิสิต ผมเขียนลงหนังสืออนุสรณ์ ถูกบรรณาธิการบอยคอตไม่ให้ลง บางคนที่มีจิตใจอ่อนแอก็โอนเอียงไปตามเขา สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นไม่ว่าในจุฬาฯ ธรรมศาสตร์หรือแพทยศาสตร์ มันเป็นโรคระบาดที่ร้ายแรงอย่างหนึ่งทีเดียว เช่นที่คณะวิศวฯ คนที่เลวที่สุดกลายเป็นคนที่เชิดหน้าชูตาที่สุด คนที่เรียนเก่งที่สุดเป็นคนที่เขาไม่ต้องการเลย สิ่งที่เขาสนใจที่สุดคือความสำเริงสำราญ การหาความสุขใส่ตัว มองเห็นแต่โลกของตนเอง พวกเขาไม่ต้องการให้ใครมากล่าวร้ายคณะของเขาเป็นอันขาด พวกเขาจะไม่ยอมน้อยหน้าใครเป็นอันขาด ไม่ว่าในด้านกีฬา การเชียร์ นี่แหละปัญญาชนในศตวรรษที่ 20 คงต้องโทษว่าเป็นเพราะปัญญาชนนี่เอง ที่ทำให้สังคมเรามิอาจพัฒนาไป ครูครับ ครูคงจะไม่กล่าวหาว่าผมเป็นคนที่แอนตี้อะไรไปหมดใช่ไหมครับ เพราะว่าความจริงมันเป็นเช่นนั้น พวกเราจะต้องหาทางแก้ไขให้ทันถูกต้อง มันเป็นความรู้สึกอัดอั้นตันใจของผมตลอดเวลา ความจริงผมอาจจะเป็นคนคิดมากไปเอง เอาจริงเอาจังเกินไปก็ได้ ครูคิดว่าผมเป็นบ้าไป

ไหม ผมคิดว่าครูคงเข้าใจผมดี ผมพยายามถามครูว่าจะเอาตั้งใจเรียนให้ดีที่สุดหรือจะทำงานเพื่อสังคมโดยไม่คำนึงถึงการเรียน แต่ครูก็ไม่กล้าตอบผม”

นั่นคือร่างจดหมายฉบับหนึ่งถึงครูทั้ง 2 ที่สะท้อนความรู้สึกสับสนในช่วงแสวงหา และตั้งแต่นั้นมา นศพ.สุรเกียรติก็เริ่มเขียนบันทึก “อารมณ์สีแดง” ที่สะท้อนความร้อนรุ่มในความคิดช่วงนั้นไว้ในไดอารี่ โดยมีสาระสำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับสปิริต 4 ข้อที่ ศ.นพ.อารี วัลยะเสวี คณบดีคนแรกของคณะแพทย์ศาสตร์รามาธิบดีพยายามย้ำเน้นต่อนักศึกษาเพื่อดึงกลับมาสู่หนทางแห่งปัญญาชนที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งประทับในความรู้สึกของเขามาก

“ตอนอยู่ปี 3 ช่วงหนึ่งอาจารย์อารี ซึ่งได้พยายามคลุกคลีกับพวกเรามา ได้จัดสัมมนาพวกเรารามารุ่น 1 ในหัวข้อเรื่อง “อนาคตของความเป็นชาติเราคืออะไร” เชิญหมอหลายคนมาบรรยาย เช่น นพ.อมร นนทสุต ซึ่งตอนนั้นเป็นหมออยู่ลำปาง ทำงานเรื่องขาดสารไอโอดีน เพื่อนส่วนหนึ่งเสนอว่าความเป็นแพทย์ไม่ควรเสียสละ แพทย์ก็เป็นอาชีพหนึ่ง ต้องใช้เงินทอง ต้องมีฐานะ ดังนั้นแพทย์หาเงินก็เป็นเรื่องธรรมดา ขณะที่บางคนก็คือว่าต้องมีความเสียสละ ก็โต้กัน และในการสัมมนาเรื่อง “อาชีพแพทย์ควรเป็นอย่างไร” ผมได้บันทึกไว้ โดยมองที่ระบบมากขึ้นแทนการมองที่คุณธรรมส่วนตัวว่า ไม่แปลกใจกับแนวคิดเหล่านี้ ความผิดไม่ได้อยู่ที่พวกเขาเลย แต่อยู่ที่สังคมสอนให้เขา “รู้จักเอาตัวรอดเป็นยอดดี” ให้แก่งแย่งเอาเปรียบกันมากกว่า ต่อมาอาจารย์ตั้งหัวข้อเรื่อง “อุดมการณ์และปุถุชน” พอเห็นสภาพเหล่านี้ ก็บอกว่าเราต้องมีสปิริตใหม่ พอเราจบปรีคลินิกมาอยู่หอพัก อาจารย์ก็มาปฐมนิเทศมาพูดให้ฟังเรื่องการสร้างสปิริต 4 ข้อ คือ Love Respect Sincere และ Unity คล้ายโซตัสใหม่ ให้ใฝ่สูง อย่าไปกินเหล้าเมายา อย่าเล่นการพนันแบบเก่า ๆ ตอนนั้นผมอยู่ปี 6 ได้ร่วมก่อตั้งและเป็นเลขาสโมสรนักศึกษาแพทย์รามาฯคนแรก ก็เอาคำพูดอาจารย์ไปติดไว้ที่บอร์ดในวันพัฒนาคณะ วันที่ 3 ตุลาคม 2513 และก็เขียนเติมไปว่าเราจะต้องไม่เป็นคนกินเหล้าเมาหยำเป ไม่ติดพนัน ไม่ดูระบำโป๊หรือหนังลามกอนาจาร แต่ต้องส่งเสริมให้ชาวรามาฯมีลักษณะเฉพาะคือ เป็นตัวของตัวเอง และกล้าคัดค้านในสิ่งที่ผิดและเสนอมาตรการ 4 ด้าน คือ1.ความเป็นนักคงแก่เรียน 2.ต้องช่วยกันสร้างบรรยากาศใฝ่สูง 3.ต้องช่วยกันสร้างสปิริตรามาฯ และ 4.ต้องเป็นผู้รู้จักรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นช่วยเหลือสังคมที่อยู่รอบตัวเอง ก็ปรากฏว่าถูกรุ่นพี่ resident ด่า พวกเพื่อนก็ด่าว่า ทำไมต้องไปห้ามคนกินเหล้า หาว่าเราเป็นกระเทย ด่าเรามากเรื่อง “สร้างบรรยากาศใฝ่สูง” เวลาเขาด่าเราก็ hurt ก็จะตอบโต้แต่เป็นการตอบโต้โดยมาเขียนบันทึกอารมณ์ที่รุนแรงตอนนั้นไว้ในไดอารี่ “อารมณ์สีแดง” ที่แยกออกมาต่างหากจากบันทึกธรรมดา”

ฉายา “นายพลเกี๊ยก“ ทัพหน้าของเวชศาสตร์ชุมชน

แม้ นศพ.สุรเกียรติจะโดดออกมาวงนอกและได้มีโอกาสเข้าร่วมในวงเสวนาทางปัญญาเช่น กลุ่มปริทัศน์เสวนา กลุ่มบูรณชนบท และร่วมอยู่ในทีมกองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษาที่เป็นแหล่งรวมปัญญาชนหัวก้าวหน้าในยุคนั้นบ้าง โดยได้โอกาสเขียนบทนำเรื่องแพทย์ไปนอก แต่ก็เป็นการเข้าไปเป็นผู้สังเกตการณ์อยู่ห่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นแกนหลักเต็มตัวเช่น นศพ.วิชัย ด้วยมุ่งที่จะแก้ไขสภาพในคณะและในมหาวิทยาลัยมากกว่า ซึ่งอาจเป็นเพราะว่ารามาธิบดีในยุคก่อตั้งมีอาจารย์แพทย์รุ่นใหม่ที่เข้าใจและเห็นปัญหาเหล่านี้เช่นกัน จึงสามารถร่วมหารือแลกเปลี่ยนได้ ไม่ว่าจะเป็น ศ.นพ.อารีในฐานะคณบดี หรือ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่แม้ไม่ได้สอนที่รามาฯโดยตรง แต่นัก

กิจกรรมฝั่งรามาฯก็ข้ามไปปรึกษาหารือที่ศิริราชบ่อยๆ รวมทั้ง ศ.นพ.อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ และ ศ.นพ.เปรม บุรี ที่พยายามผลักดันให้นักศึกษาแพทย์ได้ไปสัมผัสเรียนรู้ปัญหาในชนบทผ่านโครงการเวชศาสตร์ชุมชน ซึ่งในการออกฝึกตามโครงการรุ่นแรก นศพ.สุรเกียรติ ก็เป็นแกนนำสำคัญของรุ่น จน ศ.นพ.เปรมตั้งสมญานามให้เป็น"นายพลเกี๊ยก"(นายพลโว เหวียน เกี๊ยบ ของฝ่ายเวียดนามเหนือที่นำกองทัพประชาชนเวียดนามทำการต่อสู้กับจักรพรรดินิยมฝรั่งเศสจนได้รับชัยชนะที่เดียนเบียนฟู)

นอกจากนี้การที่รามาฯรุ่นแรกเป็นรุ่นที่ต้องเริ่ม"ใช้ทุน"ตามระเบียบที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งระยะแรกหัวขบวนในการคัดค้านก็คือนักศึกษาแพทย์รามาฯ ก่อนที่จะประสานเชื่อมโยงกับ โรงเรียนแพทย์อื่นๆ นศพ.สุรเกียรติจึงถูกกำหนดให้เป็นตัวหลัก บทบาทส่วนใหญ่จึงอยู่ภายในสถาบันดังที่กล่าว

หลังจากจบการศึกษานายแพทย์สุรเกียรติไปทำงานใช้ทุนในชนบท ในตำแหน่งหัวหน้าสถานีอนามัยชั้น 1 ที่ อ.โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม ก่อนที่จะมาอยู่ที่บางปะอิน พระนครศรีอยุธยาในปีสุดท้าย

ตำนานหมอเมืองพร้าวกับสมาคมนิสิตนักศึกษาสัมมนา

ในช่วงต้นของการเคลื่อนไหวในขบวนนักศึกษามหิดลที่ยังอยู่ในนามมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์นั้น ชื่อของ อภิเชษฐ์ นาคเลขา ยังไม่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยในแวดวงเท่าใดนัก ไม่เหมือนช่วงที่จบออกไปและมีบทบาทโดดเด่นในการทุ่มเททำงานในชนบท ซึ่งคนทั่วไปจะรู้จักเขาดีในนาม “หมอเมืองพร้าว”

ในช่วงที่เรียนอยู่ฝั่งศิริราชนั้น แม้ นศพ.อภิเชษฐ์จะได้รับรู้กระแสความคิดก้าวหน้าผ่านสื่อสิ่งพิมพ์อย่างสังคมศาสตร์ปริทัศน์ หรือวรรณกรรมเพื่อชีวิตบ้าง แต่ก็ไม่ได้เข้าไปร่วมเต็มตัว โดยเลือกที่จะข้ามฟากจากศิริราชมากินข้าวกลางวันที่ฝั่งธรรมศาสตร์เกือบทุกวัน เพื่อพบปะเพื่อนมิตรที่พอคุยกันเข้าใจ จนคนธรรมศาสตร์ที่พบเห็น พากันนึกว่าเป็นชาวธรรมศาสตร์ด้วยกัน และในแวดวงนี้เองที่ได้รู้จักทั้ง วิทยากร เชียงกูล และ ศิลปินกลุ่มพระจันทร์เสี้ยว

จากนั้นก็คล้ายกับเส้นทางของ นศพ.วิชัย โชควิวัฒน เขาโดดออกมาร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อนวงนอกที่ไม่ใช่มหิดล แต่เป็น “สมาคมนิสิตนักศึกษาสัมมนา” ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 2504 โดยมีเชื้อจากกลุ่มนิสิตนักศึกษา 5 สถาบันที่รวมตัวประท้วงการเลือกตั้งสกปรกเมื่อปี 2500 สมาคมดังกล่าวจะมีค่ายที่ใช้ชื่อว่า ค่ายนิสิตนักศึกษาอาสาพัฒนาและสัมมนา ซึ่งเขาก็เริ่มพบว่าค่ายนี้ยังเน้นการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ยังไม่มีความคิดที่จะสร้างสรรค์บ้านเมือง จนราวปี 2514 นศพ.อภิเชษฐ์ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกสมาคมฯ ที่พี่ๆรุ่นใหญ่อย่าง อุกฤษ มงคลนาวิน นายแพทย์กระแส ชนะวงศ์ เคยดำรงตำแหน่งมาแล้ว งานที่เตรียมจะผลักดันในช่วงนั้นก็คือการเตรียมจัดอบรมการประชุมตามแนวสากล การฝึกพูดในที่ชุมชนการโต้วาที และการเสนอแนะบรรยายเพื่อจัดระเบียบรูปแบบการประชุมเสียใหม่ให้มีประสิทธิภาพตามแนวสากล โดยมีแผนที่จะจัดหลักสูตรนี้ให้กับนักเรียนมัธยมจนถึงนักศึกษามหาวิทยาลัย ที่สวางคนิวาส บางปู โดยมีการเชิญนักเรียนจากทุกโรงเรียนเข้าร่วม แต่ก็ปรากฏว่าจอมพลถนอม กิตติขจรชิงปฏิวัติตัวเองเสียก่อน งานที่เตรียมมาครึ่งปีจึงต้องล้มไป

ในระหว่างเรียนอยู่ศิริราช นศพ.อภิเชษฐ์มีความชัดเจนในความตั้งใจแล้วว่าจะออกไปเป็นแพทย์ในชนบท อันเป็นแรงบันดาลใจจากการที่เติบโตมาจากย่านสลัมแถวประตูน้ำ เจ็บป่วยก็ไม่ได้ไปหาหมอมีแต่ “อามา” ต้มยาจีนให้กิน ในช่วงปีท้ายๆ เขาจึงเริ่มชวนเพื่อนๆ ซึ่งอยู่ศิลปากรบ้างธรรมศาสตร์บ้าง ไปตระเวณดูโรงพยาบาลในช่วงเสาร์-อาทิตย์ เพื่อเลือกจุดที่คิดว่าไปอยู่แล้วจะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านมากที่สุด ซึ่งเมื่อจบศิริราชในปี 2516 และอินเทิร์นที่โรงพยาบาลวชิระในช่วงเกิด

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ทำให้เขาต้องผ่าตัดเหยื่อจากคมกระสุนของฝ่ายทางการทั้งน้ำตา เขาก็ตัดสินใจมุ่งสู่ อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ ซึ่งทำให้ได้พบกับปัญหาของชาวบ้านที่หนักหนาสากรรจ์ไม่แพ้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งปัญหาการถูกนายทุนคดโกง การตกเขียว การตัดไม้ทำลายป่า สารพัด จึงได้บันทึกเรื่องราวเป็น “จดหมายจากชนบท” มาลงในหนังสือพิมพ์อธิปัตย์ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง จนนามปากกา “หมอเมืองพร้าว” เป็นที่รู้จักคุ้นเคย ทำให้โรงพยาบาลพร้าวกลายเป็นแหล่งการเรียนรู้ของทั้งนักศึกษาวิทยาลัยครูภาคเหนือ พยาบาลและแพทย์จากเชียงใหม่ จุฬาฯ จนในที่สุดก็เริ่มถูกเพ่งเล็งและต้องย้ายเข้ากระทรวงสาธารณสุขเพราะถูกกล่าวหาจากฝ่ายทางการว่าเป็น “คอมมิวนิสต์”

‘ชัยนาท จิตตวัฒนะ’ มุมมองเปลี่ยนเพราะ AFS

ในยุคก่อนปี 2510 ขณะที่สหรัฐอเมริกากำลังขับเคี่ยวอยู่กับสงครามในเวียดนาม รัฐบาลสหรัฐก็พยายามสร้างการยอมรับในหมู่ประเทศกำลังพัฒนา ด้วยการให้ทุนนักเรียนนักศึกษาในประเทศเหล่านี้ ซึ่งรวมทั้งไทย ไปเรียนต่อ ซึ่งความจริงก็คือการให้เยาวชนคนรุ่นใหม่เหล่านี้ไปเรียนรู้ความเป็นอเมริกันในประเทศของตนเป็นเวลาราว 1 ปี เพื่อให้ซึมซับบรรยากาศเสรีประชาธิปไตยแนวใหม่ นักศึกษาที่ประสงค์จะเดินทางไป “เรียนนอก” จะต้องผ่านการสอบชิงทุน American Field Service หรือ AFS อย่างไรก็ตาม นักเรียน AFS ที่กลับมาใช่ว่าทุกคนจะเห็นดีเห็นงามไปกับความเป็นอเมริกันชนก็หาไม่ เพราะหลายคนในจำนวนนี้ กลับรับแนวคิดเสรีนิยมมาเป็นกระบวนการคิดและเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารที่อยู่ภายใต้การครอบงำของอเมริกาเสียเอง คนที่โดดเด่นที่สุดคนหนึ่งในกลุ่มนี้ก็คือ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่กลายมาเป็นผู้นำคนสำคัญในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516

จากคำบอกเล่าของ อจ.ชัยนาท จิตตวัฒนะ หัวหน้าภาควิชาบริหารสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหิดล ซึ่งได้ทุน AFS รุ่นเดียวกับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในปี 2508 หลังจบจากโรงเรียนประจำจังหวัดจันทบุรี แล้วกลับมาเรียนต่อในคณะเภสัชศาสตร์ เล่าว่า การเรียนการสอนของอเมริกาในช่วงนั้นจะมีเรื่องการปกครองค่อนข้างมาก ด้านสังคมก็แน่น โดยระดับมัธยมจะเรียนวิทย์และศิลป์ไปด้วยกัน ซึ่งมีส่วนทำให้เขามีมุมคิดแตกต่างไปจากเพื่อนคนอื่น โดยเห็นประโยชน์ของวิชาสังคมศาสตร์มากขึ้นและเห็นว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อกลับมาเรียนต่อคณะวิทยาศาสตร์ก่อนข้ามไปเภสัชฯ ก็เริ่มออกค่ายอาสาพัฒนา เพราะรู้สึกว่ามหาวิทยาลัยต้องทำอะไรให้ชุมชนและชาวบ้าน

ความที่เป็นเด็กต่างจังหวัด ลูกครูประชาบาลเจ้าของร้านชำเล็กๆ ทำให้รับรู้ถึงความขาดแคลนด้านการแพทย์และสาธารณสุขเป็นอย่างดี จึงมุ่งมั่นที่จะเรียนแพทย์ โดยเลือกแพทย์เป็นอันดับ 1 และเภสัชฯเป็นอันดับ 2 และก็สอบติดคณะเภสัชฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคณะที่ลูกคนมีเงินจะเรียน ค่าเรียนก็ค่อนข้างแพง จึงต้องอาศัยอยู่วัดสามพระยา กินข้าววัดและรับจ้างสอนพิเศษภาษาอังกฤษที่เป็นความถนัดจากการที่ได้ผ่านทุน AFS เพื่อหาเงินเรียนเอง

จากเด็กวัดสามพระยาสู่ขวัญใจเด็กสลัม

“มาจากต่างจังหวัดก็มาอยู่วัดสามพระยา ผูกพันกับวัดมาตลอดเพราะเห็นว่าวัดเป็นที่พึ่งได้ ทำให้เราได้เรียน กลับจาก AFS ก็ตั้งใจหาเงินเรียนเองด้วยการนำภาษาที่ได้ไปสอนเด็กที่มีเงิน โดยอาศัย

เด็กในสลัมวัดสามพระยาเป็นตัวอย่างในการฝึกสอน จึงรู้สึกผูกพันกับคนสลัมมาก พอเริ่มเข้าร่วมค่ายอาสาพัฒนาค่ายแรก คือที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ก็เริ่มเห็นว่าคนชนบทอยู่กันอย่างยากแค้นจริงๆ จึงได้คิดว่าจะต้องเรียนให้ดีเพื่อจะได้ช่วยชาวบ้านได้ และการที่เป็นศิษย์วัด ก็เห็นความแตกต่างว่าคนที่รวยก็รวยจริงๆ ที่จนก็จนจริงๆ จึงเริ่มคิดว่าสังคมควรจะดีกว่านี้ เราเองก็ผูกพันกับคนสลัมมาก ชาวสลัมคือคนที่ใส่บาตรพระมากที่สุด ทุกมื้อของเราขึ้นกับเขา ถ้าวันไหนอาหารมีเยอะ ผมก็จะเป็นคนจัดการเอาคืนไปให้เขา จนกลายเป็นขวัญใจเด็กสลัม"

จนกระทั่งปี 3 ต้องข้ามไปเรียนที่คณะเภสัชศาสตร์ที่ตั้งอยู่ในจุฬาฯ ก็ได้รับอิทธิพลจากหนังสือนิสิตนักศึกษาของคณะนิเทศศาสตร์ จดหมายข่าวของคณะอักษรศาสตร์ และหนังสือ"สยามมาตาประเทศ" ของพระยาอนุมานราชธน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการตั้งใจเรียนเพื่อไปรับใช้ประเทศ รวมทั้งบทกวีบทนั้น...เพียงหวังจะเฟื่องฟุ้ง หรือจึงมุ่งมาศึกษา....

อาจารย์ชัยนาทเป็นผู้หนึ่งที่สนใจในเรื่องหลักธรรมของพุทธศาสนาอย่างมาก สมัยที่เป็นนักเรียนทุน AFS ที่อเมริกาจะถูกถามเรื่องพุทธศาสนาอยู่บ่อยๆ ทำให้ยิ่งอยากเรียนรู้เพื่อที่สักวันจะได้กลับไปเผยแพร่ให้เขารู้ จนทำให้ได้รู้ว่าได้รู้ได้เข้าใจในสิ่งที่ดีที่สุด เพราะพุทธศาสนานั้นไม่ธรรมดา ยิ่งเมื่อเห็นคุณค่าของศาสนา ก็ยิ่งเห็นคุณค่าของสังคมและการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

เจออำนาจมืดช่วงสังเกตการณ์เลือกตั้งปี12

หลังจอมพลถนอม กิตติขจร ยื้อเวลาการร่างรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2502 สมัยที่จอมพลสฤษดิ์ยังมีชีวิตอยู่ จนกระทั่ง 10 ปีผ่านไป เสียงเรียกร้องให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็ดังกระหึ่ม จอมพลถนอมจึงต้องให้สภาร่างรัฐธรรมนูญผ่านร่างรัฐธรรมนูญออกมาและวางฤกษ์ในการพระราชทานรัฐธรรมนูญไว้ในวันที่ 20 มิถุนายน 2511 ต่อมาก็เปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ซึ่งนิสิตนักศึกษาหลายสถาบันได้รวมตัวกันตั้งเป็น "กลุ่มนิสิตนักศึกษาสังเกตการณ์การเลือกตั้ง" โดยใช้โรงเรียนนิธิวิทยา บริเวณสามแยกดินแดง เป็นฐานปฏิบัติงาน อาจารย์ชัยนาทเป็นคนหนึ่งที่อาสาสมัครเข้าปฏิบัติงานในนามคณะวิทยาศาสตร์ มหิดล เช่นเดียวกับนายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ เมื่อถึงวันเลือกตั้งก็จะมีรถไปส่งตามหน่วยเลือกตั้งต่างๆ จนมาเกิดเหตุแถวยานเกราะ อันเป็นถิ่นที่ตั้งของหน่วยทหาร นักศึกษาได้รับแจ้งว่ามีการเวียนเทียนเลือกตั้งของทหาร เขาจึงได้รับมอบหมายให้มาสังเกตการณ์

"เมื่อมาถึงก็พบว่ามีการเวียนเทียนจริง เลยถ่ายรูปเก็บไว้ แต่ก็ปรากฏว่าถูกทหารโดดเข้ามาแย่งกล้อง แล้วถอดเอาฟิล์มไป แต่ก็ไม่ได้ทำร้ายอะไร ซึ่งอาจเป็นเพราะมีคนอยู่ในเหตุการณ์จำนวนมาก หนังสือพิมพ์ก็ถ่ายรูปกันใหญ่ พรรคพวกที่ธรรมศาสตร์เห็นว่าเรื่องนี้ต้องแจ้งความ ก็ไปแจ้งที่สน.บางซื่อ ปรากฏว่าผู้บังคับบัญชาเขาตามมาขอโทษขอโพยถึงโรงพัก เราก็ไม่ได้เอาเรื่องอะไร เขาก็ไม่ได้ข่มขู่อะไร แต่เราก็ไม่กล้าเดินไปแถวนั้นอีกพักใหญ่ เหตุการณ์นั้นทำให้เรารู้ว่าอำนาจมืดมันมีจริง"

ทั้งนี้ ต่อมากลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตการณ์เลือกตั้งได้จัดพิมพ์หนังสือ "ประเมินผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี 2512" ออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2512 ด้วย

เมื่อจบจากคณะเภสัชศาสตร์ เขาไปทำงานบริษัทเอกชนอยู่ราว 1 ปี จึงไปเรียนต่อด้านบริหารกิจการสาธารณะที่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์หรือนิด้า เมื่อจบก็มุ่งมั่นที่จะเข้ามาทำงานในกระทรวงสาธารณสุข เพราะอยากเป็น "ของจริง" ในกระทรวง ช่วงที่กำลังมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง

เพื่อกระจายอำนาจมากขึ้น โดยได้เข้าไปมีบทบาทในสำนักนโยบายและแผน ก่อนที่จะลาออกมาเป็นอาจารย์ในคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหิดล จนถึงปัจจุบัน

'พิวัฒน์ โปษยานนท์' อำลารั้วเตรียมทหาร

สนองพระราชปณิธาน "พระราชบิดา"

ขณะที่บรรยากาศแวดล้อมในรั้วมหาวิทยาลัยช่วงดังกล่าว อบอวลไปด้วยความรื่นเริงบันเทิงใจ เน้นหนักไปในทางไร้สาระ แต่ในขอบเขตทั่วประเทศโดยเฉพาะภาคอีสาน การก่อรูปขบวนการต่อสู้ของประชาชนภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย(พคท.) เริ่มขยายวงกว้างและรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ขณะที่สงครามกู้เอกราชของเวียดนามก็ทำให้สหรัฐอเมริกาติดหล่มลึกลงทุกที ทั้งพยายามดึงไทยเข้าร่วมติดกับดักนี้ ด้วยทั้งการใช้ไทยเป็นฐานทัพ จนถึงขั้นใช้กองทัพไทยไปรบแทน ความต้องการแพทย์ในวงการทหารเริ่มมีสูงขึ้น ขณะที่ผู้จบแพทย์ส่วนใหญ่ก็ไม่ยอมสมัครเป็นแพทย์ทหาร รัฐบาลจอมพลถนอมจึงเตรียมแผนที่จะใช้โรงเรียนแพทย์ที่มีอยู่แล้ว ผลิตแพทย์ทหารทางลัด

แต่ก่อนที่จะแผนการดังกล่าวจะเริ่มขึ้น จู่ๆในปี 2509 นักเรียนเตรียมทหาร พิวัฒน์ โปษะยานนท์ บุตรชาย ร.อ.ธนา โปษะยานนท์ เสรีไทยสายอังกฤษที่โดดร่มลงมาพร้อม ศ.นพ.รจิต บุรี อดีตคณบดีคณะแพทย์ศาสตร์รามาธิบดี ก็ตัดสินใจสลัดเครื่องแบบเตรียมทหาร มาสมัครเข้าเรียนในคณะสาธารณสุขศาสตร์ก่อน 1 ปีเพื่อเรียนวิชาพื้นฐานโดยเฉพาะด้านชีววิทยา จากนั้นในปีต่อมาจึงสอบเข้าเรียนในคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีได้เป็นรุ่นที่ 3

อาจกล่าวได้ว่า นศพ.พิวัฒน์ เป็นตัวแทนกลุ่มคนที่ก้าวเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัยด้วยความคิดที่ชัดเจนในตัวเองและมีวิถีดำเนินชีวิตต่างไปจากนักศึกษาส่วนใหญ่ในช่วงนั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะอิทธิพลจากผู้เป็นพ่อและ ศ.นพ.รจิต ที่ขณะนั้นอยู่ในฐานะแกนสำคัญในการปลุกปั้นคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีให้เข้มแข็ง

"ขณะที่โครงการแพทย์ทหารยังไม่มีความชัดเจน ผมใช้เวลาคิดอยู่ 6 เดือนจึงตัดสินใจว่าจะลาออกมาเรียนหมอแน่ ไปกราบสมเด็จพระราชบิดาแล้วว่ายังไงผมต้องเข้าให้ได้ เพื่อตามรอยท่านตอนแรกสอบไม่ได้ มาสอบได้เพราะตอนอยู่สาธารณสุขเรียนวิชาพวกนี้เยอะ พอปี 2511 ผมขึ้นเตรียมแพทย์ปี 2 นักเรียนแพทย์ทหารรุ่นแรกถึงเข้ามา"

นศพ.พิวัฒน์เป็นนักกิจกรรมที่ฉีกตัวจากกระแสบันเทิงเริมรมย์ไปสู่การพยายามหาแก่นสารสาระของชีวิต โดยมุ่งไปที่กิจกรรมค่ายอาสาของฝั่งศิริราช

"ยุคนั้น ค่ายอาสาเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เห็นความเป็นจริงของประชาชน ผมก็ไปออกค่ายของอาจารย์อวย เกตุสิงห์และอยู่ในกลุ่มนี้ตลอด จนสนิทกับอาจารย์ฝั่งศิริราชเพราะเข้าไปคลุกอยู่กับค่ายอาสา อาจารย์ทางค่ายอาสานี้ทุ่มเทด้วยกันมาก พอข้ามมารามาธิบดี แล้วมาอยู่กับงานเวชศาสตร์ชุมชน ก็รับกันเลย"

รั้งประธานชมรมพุทธ-ดึงรามาฯสู่สวนโมกข์

นศพ.พิวัฒน์ยังเป็นนักศึกษากลุ่มแรกๆที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง สวนทางกับการใช้ชีวิตฟุ้งเฟ้อของคนส่วนใหญ่ จนรั้งตำแหน่งประธานชมรมพุทธศาสตร์และวัฒนธรรมไทย และ

เห็นว่าวิชาเลือกที่จำเป็นวิชาหนึ่งของแพทย์คือ “ธรรมะ” เพื่อจะได้ศึกษาให้ลึกถึงความเป็นคนอย่างแท้จริง

“ก็มีโอกาสได้จัดกิจกรรมให้หมอได้ผ่านหลักสูตรวิชาเลือกนี้โดยจัดไปบวชที่สวนโมกข์ของท่านพุทธทาส ผมก็บวชพร้อมกับประสาร มฤคพิทักษ์นี่แหล่ะ บวชกันเอง แล้วจึงค่อยมาจัดให้เขารวมกันติดแล้วว่ากันต่อ ตอนนั้นอาจารย์ก็ยังไม่ได้มาเกี่ยวข้องอะไร มาสนับสนุนทีหลัง”

จากพื้นฐานดังกล่าว หลังจบจากรามาฯนายแพทย์พิวัฒน์เลือกไปใช้ทุนที่โรงพยาบาล จ.น่าน ในขณะที่สถานการณ์สู้รบในพื้นที่ระหว่างกำลังของทางการกับขบวนติดอาวุธของพคท.เริ่มร้อนแรง ทั้งนี้เพราะมีความศรัทธาในการอุทิศตนเพื่อชาวบ้านที่ยากจนของแพทย์รุ่นพี่ อย่าง นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ซึ่งในขณะนั้นถือเป็น แบบอย่างของแพทย์เพื่อวิชาชีพที่โดดเด่นที่สุดคนหนึ่งแห่งยุค โดยเดิมเขาตั้งใจว่าเมื่อใช้ทุนครบ 2 ปีแล้ว ก็จะอาสาสมัครทำงานอยู่ที่นั่นต่อ แต่ต่อมาจึงได้มาเรียนต่อด้านเวชศาสตร์ชุมชนและเข้าเป็นอาจารย์ในวิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า โดยยอมรับว่าระหว่างเรียนที่คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี อาจารย์ 2 พี่น้องเสรีไทยคือ ศ.นพ.เปรม บุรี และศ.นพ.รจิต บุรี มีส่วนให้แนวคิดในการทำประโยชน์เพื่อสังคมและชาติบ้านเมืองอย่างมาก

ปัจจุบัน พันเอกนายแพทย์พิวัฒน์ โปษะยานนท์ เป็นรองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยแพทย์ทหาร สังกัดกรมการแพทย์ทหารบก (พ.ศ.2546)

‘วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒนวงศ์’ จุดประกายท้าทายโซตัส

ยุคต่อมา แม้กิจกรรมบันเทิง ซ้อมเชียร์และรับน้องในรั้วมหิดลจะยังคงมีฐานะครอบงำ แต่ก็เริ่มถูกท้าทายจากนักศึกษารุ่นใหม่ๆที่ก้าวเข้ามา ซึ่งแทนที่ความคิดแอนตี้ระบบจะเกิดขึ้นและต่อสู้เพียงลำพังอย่างโดดเดี่ยว ก็มีลักษณะรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนมากขึ้นจากโรงเรียนเดิม

ในปี 2511 นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ กับเพื่อนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาห้องเดียวกันคือนายแพทย์บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล ก็ก้าวเข้ามาเป็นน้องใหม่แพทย์รามาฯรุ่นที่ 3 ด้วยความคิดชนิดแหวกกรอบ ที่ได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่สมัยเรียนที่โรงเรียนแสงทองวิทยา หาดใหญ่ โดยเฉพาะจากครูหัวก้าวหน้านาม “สุชีพ ณ สงขลา” ที่สั่งเสียก่อนเข้ามาเรียนต่อกรุงเทพว่า “ถ้าไปเรียนกรุงเทพ อย่าไปดูตึกรามบ้านช่องสวยๆ ให้ไปดูว่าคนสลัมเขาอยู่กันยังไง”

เมื่อก้าวเข้ามาใหม่ๆ มหิดลยังคงอยู่ในยุคสายลมแสงแดด สิ่งที่พบคือ “นักศึกษาชั้นปีที่ 1-2 ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ เพราะมันมีอิสระ เอาแต่ทำกิจกรรมที่เน้นบันเทิง ฟุ้งเฟ้อ ผมจำได้ว่าได้เห็นหนังสือเป็นการภายในจากรัฐบาล ย้ำให้ส่งเสริมระบบซิเนียริตี้ ให้นักศึกษาทำกิจกรรมแบบนี้ต่อไป เพื่อไม่ให้ไปทำกิจกรรมทางการเมือง เพราะช่วงนั้นกระแสที่แรงๆ ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อความคิดนักศึกษาคือ การที่นักศึกษาฝรั่งเศสพยายามก่อขบวนขึ้นมาโค่นล้มประธานาธิบดีชาร์ลส์ เดอโกล การเกิดขึ้นของกองทัพแดงที่โตเกียว รวมทั้งพวกฮิปปี้แถวเบิร์คเลย์ มันก่อให้เกิดผลสะเทือนไปทั่วโลก ขณะที่ช่วงนั้นกิจกรรมของนักศึกษาไทยมีแต่ประกวดนางงาน เต้นรำ และการว้าก ซึ่งเราก็เริ่มต่อต้าน จำได้ว่าที่รามาฯ อาจารย์จบจากเมืองนอกเยอะ รู้ว่านักเรียนแพทย์อยากไปเรียนต่อเมืองนอก ก็ผลักดันให้มีการเปิดสอนคอร์สการเข้าสังคมแบบอเมริกัน มารยาทการกินอาหารแบบตะวันตก ขณะที่นักศึกษาก็ยังเอาระบำโป๊เข้ามาโชว์ที่โรงอาหารในงานปีใหม่”

เขาพยายามทำตามที่ “ครู” สั่งเสีย โดยแทนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาในชนบทซึ่งถือว่ามีแก่นสารสาระที่สุด เขากับเพื่อนๆกลับลงสู่สลัม โดยอาศัยที่เป็นกรรมการนักศึกษาช่วงที่อยู่ปี 2 ได้เริ่มฟอร์มทีมไปสำรวจพื้นที่สลัม โดยใช้แผนที่ของกระทรวงมหาดไทยนำร่อง ช่วงแรกลงไปได้ประมาณ 1 สัปดาห์ก็กลับมาคุยกันกับนศพ.บรรจบถึงสิ่งที่เห็น “ทำไมมันถึงต่างกันอย่างนี้”

พัฒนา “กลุ่มห้องสมุด” สู่ “มหิดลสาร”

กลุ่มสลัมเริ่มขยายวงและรวมตัวกันที่ห้องสมุดของสโมสรนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ที่ตึกเคมี ชั้น 2 จนกลายเป็น “กลุ่มห้องสมุด” ซึ่งถือเป็นฐานสำคัญของกิจกรรมด้านขีดเขียนในเวลาต่อมา

“ช่วงนั้นมีไพรัช (นายแพทย์ไพรัช ศุภกาญจนกันติ) เป็นแกนกลุ่มห้องสมุด ที่นี่จะเป็นที่นั่งคุยถกเถียง มีหนังสือให้อ่าน ส่วนหนึ่งก็เป็นหนังสือที่พี่วิชัย โชควิวัฒน เอามาให้ โดยเฉพาะหนังสือรับน้องศิริราชปี 2512 ที่ถือว่าฮือฮามาก ซึ่งต่อมากลุ่มห้องสมุดก็พัฒนามาเป็นกลุ่มทำหนังสือ ซึ่งหลักๆ มี 2 ฉบับคือ “มหิดลสาร” และ “นิสิตนักศึกษาแพทย์สัมพันธ์” ของศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยนั่นเอง โดยรับช่วงต่อจากพี่สุรเกียรติ(นายแพทย์สุรเกียรติ อาชานานุภาพ)“

“หลังจากนั้นเราก็มาวางแผนกันว่าถ้าเราไม่ต้องการระบบซีเนียริตี้ เราจะทำอะไรกันบ้าง ตอนเป็นน้องใหม่ รุ่นพี่ไม่ค่อยมีใครก้าวหน้า เราไปกับเขาก็กินแต่เหล้าแล้วเล่า dirty joke พอเราขึ้นปี 2 ผมกับบรรจบ มานะ (นายแพทย์มานะ โรจนวุฒินนท์ บรรณาธิการมหิดลสารคนแรก) ก็เตรียมไปดึงน้องใหม่มา เช่น จำรัส(นายแพทย์จำรัส สรพิพัฒน์) ซึ่งเป็นรุ่นน้องห้องเดียวกันจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา วันที่เขารับน้องใหม่ที่ชะอำ ตอนกลางคืนก็แยกกลุ่ม เอาพวกนี้ออกมาคุยกันว่าปัญหาบ้านเมืองในขณะนี้เป็นอย่างไร พอผมอยู่ปี 3 จำรัสอยู่ปี 2 ก็เข้าไปในห้อง L 01 พอว้ากเกอร์ปี 2 ลงมือว้าก เราก็เริ่มต่อต้านไม่เห็นด้วย จำรัสก็ลุกขึ้นไปบอกว่าไม่ต้อง พวกนั้นโกรธมากจะมาขยี้ผม จำได้ว่าวุฒิพงศ์ เพรียบจริยาวัฒน์ ซึ่งตอนนั้นอยู่ปี 1 ก่อนจะได้ทุนคิงส์ไปเรียนต่อ เข้ามากันไว้ แล้วบอกว่า “พวกนี้มันไม่เคารพรุ่นพี่ แล้วจะให้เราเคารพได้ยังไง” หลังจากนั้นกิจกรรมพวกนี้ก็ซาไป แต่ก็ยังมีเผชิญหน้ากันเวลาจัดงาน ผมก็คอยหนีๆ รุ่นน้องก็จะมาช่วย protect ไว้ ตอนนั้นผมเป็นกรรมการปกครอง พวกว้ากเกอร์จะมีปัญหาเรียนไม่ค่อยดี เราก็ต้องคอยหาทุนให้ พอปี 4 ผมก็เป็นประธานกรรมการปกครอง ก็ไม่มีใครมาตอแยด้วย และในช่วงที่เป็นกรรมการปกครอง ผมก็ไปหารุ่นน้องๆปี 1 มาช่วยงาน ก็มี 2 คนคือ สงวน(นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์) และวินัย (วินัย พัวงามประเสริฐ นักศึกษาคณะสาธารณสุขศาสตร์-เสียชีวิตแล้ว) ก็บอกเขาว่าวินัยไปดูซิว่ามหิดลของเรายังขาดอะไร เขาก็กลับมาบอกว่าธงชาติของเราไม่สวย ไม่เรียบร้อย ตอนนั้นเขายังไม่มีความคิดเรื่องพวกนี้ เราก็พยายามให้เขาคิดว่าจะทำกิจกรรมทางสังคมยังไง จะพัฒนานักศึกษาให้ก้าวหน้ายังไง ซึ่งตอนหลังเขาก็พัฒนาของเขาเอง”

รูปแบบกรรมการปกครองดังกล่าว นายแพทย์วีระศักดิ์กล่าวว่า เกิดขึ้นตั้งแต่รามาฯรุ่นแรก โดยมีอาจารย์ประดน จาติกวนิช ซึ่งเป็นอาจารย์ฝ่ายกิจกรรมนักศึกษาของคณะวิทยาศาสตร์ในขณะนั้นเป็นผู้ผลักดันริเริ่ม โดยเอาแนวคิดมาจากประสบการณ์ที่เคยเป็น Student Union leader สมัยเรียนอยู่ออสเตรเลียมาประยุกต์ใช้ โดยกรรมการปกครองจะมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยร่วมกับอาจารย์ ร่วมพิจารณาทุน เจรจากับอาจารย์เรื่องสวัสดิการ เป็นต้น ขณะที่ประธานนักศึกษาแต่ละชั้นปีจะมีหน้าที่ด้านการจัดงาน จัดไปเที่ยว หรือใช้เงินทำโครงการต่างๆ เป็นหลัก

สัมผัสทั้งพุทธและซึมซับ Liberal ฝั่งรามาฯ

ในมุมมองของนายแพทย์วีระศักดิ์ ในช่วงนั้นการเรียนในชั้นปรีคลินิกปีที่ 3 เป็นจุดเปลี่ยนทางความคิดที่สำคัญจากการที่นักศึกษาจะเรียนอย่างใกล้ชิดมากกับอาจารย์ฝรั่ง

“เพราะปี 3 รามาฯสอนโดยอาจารย์ฝรั่งเกือบหมด มัน Liberal มาก ความคิดเป็นระบบ การสอนเป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์จากร็อกกี้เฟลเลอร์ พวกเราก็ได้ความคิดที่เป็น Liberal จากฝรั่ง นอกจากนั้นก็มีอาจารย์ที่จบจากเมืองนอกเยอะ เช่น อาจารย์ยงยุทธ ยุทธวงศ์ อาจารย์สุธีรา ทอมป์สัน ซึ่งช่วงปี 3 ผมสมัครเป็นผู้ช่วยวิจัยของอาจารย์สุธีรา ขณะทำงานก็จะคุยกันเรื่องเวียดนาม อาจารย์มีอิทธิพลต่อพวกเรามาก เพราะมาทางสายคริสต์ที่ไม่นิยมความรุนแรง พวกนี้จะมีเทคนิคว่าเดินขบวนอย่างไร ที่จะไม่ทำให้เราบาดเจ็บ ทำอย่างไรไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามโกรธ เป็นสายมาร์ติน ลูเธอร์คิง”

นอกจากการตั้งกลุ่มอ่านและถกเถียงกันแล้ว ยังมีกิจกรรมฝึกพูดที่เริ่มมีรูปแบบและเนื้อหาที่แหวกกรอบเดิมๆมากขึ้น

“มีการไปเชิญทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ ซึ่งเป็นนักพูดที่มีสไตล์ต่อต้านรัฐบาลมาเป็นวิทยากรฝึกพูดในที่ชุมชน เขาบอกผมว่า หมอคนนี้ไม่ควรเป็นหมอ ควรเป็นทนายเพราะพูดดี เลยเชิญผมไปพูดที่ธรรมศาสตร์เรื่องต่อต้านสงครามเวียดนาม ทหารอเมริกันเป็นยังไง เรากำลังค้าสงครามยังไง ตอนนั้นไม่ค่อยมีใครสนใจเท่าไหร่ แต่เราก็เริ่มชี้ว่ามันไม่ถูกต้องที่อเมริกันมาใช้ประเทศไทยเป็นฐาน”

แม้กลุ่มนศพ.วีระศักดิ์จะเป็นตัวแทนของนักศึกษาที่ต้องการแหวกกรอบออกมาสัมผัสปัญหาและความเป็นจริงในสังคมมากขึ้น แต่ก็ได้มีโอกาส เข้าร่วมกิจกรรมสำคัญในยุคแสวงหาคุณค่าของชีวิต คือ การเรียนรู้พุทธศาสนา

“ตอนแรกผมยังไม่รู้จักท่านพุทธทาส แต่คนเริ่มรู้จักกันบ้างแล้ว ก็เลยพาเพื่อนไปหาท่านที่สวนโมกข์ ไปฟังเทศน์ไปคุยกับท่าน เห็นวิธีคิดของท่านว่าต่างจากพระทั่วไปชัดเจน และเราก็คิดว่าเป็นวิธีคิดที่ถูก ท่านจะเน้นสอนให้เราไม่ยึดติดกับความฟุ่มเฟือย ไม่เห็นแก่ตัว พยายามหาคุณค่าของชีวิต ซึ่งมีนักศึกษามหิดลล็อตใหญ่มาก ไปบวชที่สวนโมกข์ แต่ผมเองไม่ได้บวช หากมองย้อนกลับจะไปพบว่าช่วงชีวิตหนึ่งของนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้า มักไปที่สวนโมกข์ คิดว่าท่านมีอิทธิพลต่อความคิดของนักศึกษาระดับหนึ่ง แต่ไม่รู้จุดเริ่มต้นในมหิดลมาจากใคร ลักษณะจะเป็นแบบบอกกันปากต่อปาก บอกว่าคุณนั่งรถนี่ไปลงไชยา แล้วนั่งมอเตอร์ไซค์ต่อ อะไรอย่างนี้ ขณะที่ช่วงนั้นอาจารย์มหิดลส่วนหนึ่งจะนิยมกิตติวุฒโฑ พยายามพานักศึกษาไปที่จิตตภาวัน ที่ชลบุรี”

ส่วนงานด้านค่ายอาสานั้น เช่นที่กล่าวมาแล้วคือกลุ่มของนศพ.วีระศักดิ์จะเน้นสัมผัสปัญหาสลัมในเมืองและวางฐานงานด้านนี้ไว้ต่อเนื่อง จนหลัง 14 ตุลาคม 2516 ยังสามารถชักชวนอาจารย์แพทย์ เช่น ศ.นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ ศ.นายแพทย์ศิระ บุณยรัตเวช เข้าร่วมลงพื้นที่ในสลัมคลองเตย อย่างไรก็ตาม จากการที่ได้มีโอกาสไปเกาะติดกิจกรรมของกลุ่มบูรณะชนบทบางช่วง จึงได้ร่วมค่ายฝึกกำลังคนที่เน้นการพูดคุยถกเถียงในเรื่องต่างๆ ประสานไปกับการใช้แรงงาน โดยมุ่งให้นักศึกษาได้เข้าใจในเรื่องราวต่างๆ และสร้างจิตสำนึกเพื่อสังคมขึ้น

นายแพทย์วีระศักดิ์จบการศึกษาปี 2517 จากนั้นไปเป็นแพทย์ฝึกหัดที่โรงพยาบาลนครราชสีมา และเป็นแพทย์ใช้ทุนที่โรงพยาบาลด่านขุนทด ก่อนกลับมาเรียนต่อด้านอายุรศาสตร์เขตร้อน แล้วจึงกลับไปทำงานที่โรงพยาบาลนครราชสีมาได้ระยะหนึ่ง ก็ขอย้ายมาโรงพยาบาลหาดใหญ่ที่เป็นบ้านเกิด ก่อนตัดสินใจเข้าร่วมการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธเมื่อปลายปี 2520 ปัจจุบันเป็นหัวหน้า

หน่วยระบาดวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่มีผลงานทางวิชาการมากมาย และเป็นศิษย์เก่าตัวอย่าง ของคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ประจำปี 2545

"ไพรัช ศุภกาญจนกันติ" สวมบทประธานชมรมฝึกพูด

ในยุคแห่งการแสวงหาดังกล่าว การมีกลุ่มเพื่อนมาจากโรงเรียนเดียวกัน ทำให้แต่ละคนไม่ก้าวเดินไปอย่างโดดเดี่ยวเหมือนรุ่นพี่ๆก่อนหน้า มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ก็คือการที่รุ่นพี่ในมหาวิทยาลัยพยายามกลับไปเพื่อเชื่อมโยงรุ่นน้องๆในโรงเรียน เพื่อถ่ายทอดความคิดให้เข้าใจถึงปัญหาที่เป็นจริงในสังคมและก้าวตามเข้ามาเพื่อรวมเป็นกลุ่มก้อนมากขึ้นในการร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมแนวใหม่ ที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับ ดังเช่นการที่นศพ.วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ พร้อมทั้ง นศพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล พยายามกลับไปพูดคุยแลกเปลี่ยนกับรุ่นน้องห้องคิงโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา อย่าง ไพรัช ศุภกาญจนกันติ และจำรัส สรพิพัฒน์ จนเมื่อทั้ง 2 คนตามเข้ามาสู่รั้วมหิดล ก็เป็นกำลังสำคัญในการร่วมผลักดันกิจกรรมก้าวหน้าให้ขยายวงออกไป

นายแพทย์ไพรัช รองผู้อำนวยการโรงพยาบาลแม่กลอง 2 ในปัจจุบัน กล่าวย้อนไปถึงอดีตเมื่อปี 2512 ที่เข้ามาเป็นน้องใหม่ในคณะวิทยาศาสตร์ก่อนข้ามไปศิริราชใน 2 ปีต่อมาว่า ความรู้สึกแรกที่เข้ามาไม่ต่างจากรุ่นพี่ทั้ง 2 มากนัก คือไม่พอใจกิจกรรมไร้สาระ

"สมัยเรียนที่เตรียมฯ ก็ไม่ได้สนใจปัญหาต่างๆมากนัก แต่ต่อมาอาจมีส่วนจากที่พี่วีระศักดิ์พูดคุยให้ฟังบ้างตอนรับน้องเตรียมอุดม พอเข้ามาคณะวิทยาศาสตร์แรก ๆก็เห็นว่ากิจกรรมในช่วงนั้นมันไร้สาระ มีแต่เต้นรำ ที่มาเริ่มสนใจก็คงเพราะมีกลุ่มเสวนาที่เชิญคนนอกที่มีมุมมองที่กว้างและลึกมาพูด ไม่ว่าจะเป็น อนุช อาภาภิรม วิทยากร เชียงกูล สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ตอนนั้นการจัดกิจกรรมนี้เพียงต้องการให้นักศึกษาได้เปิดหูเปิดตาให้กว้างขึ้น มองไปนอกมหาวิทยาลัยมากขึ้น อาจเรียกได้ว่ารุ่นพี่วีระศักดิ์กับรุ่นผมเป็นรุ่นแสวงหากันหน่อย พอรุ่นต่อมาก็เริ่มแรงแล้ว ขณะนั้นแม้มหาวิทยาลัยอื่นจะมีการรวมตัวเป็นกลุ่มอิสระชัดเจน เช่นสภาหน้าโดม หรือกลุ่มฟื้นฟูโซตัสใหม่ แต่มหิดลยังไม่มี 2 รุ่นนี้ก็เจอกัน แลกเปลี่ยนกันแต่ไม่ได้รวมกันเป็นกลุ่มก้อนอย่างชัดเจนเช่นที่อื่น จะเป็นการแทรกเข้าไปในกลุ่มนั้นกลุ่มนี้มากกว่า และช่วงนั้นก็ไม่มีกระแสต้านที่รุนแรงและชัดเจนอะไร เราแค่ไม่ชอบกิจกรรมเชียร์แบบเดิมๆ ก็ไม่เข้าร่วม ซึ่งทำให้มีขัดกันบ้างเล็กน้อยเท่านั้น"

ซึ่งต่อมา นศพ.ไพรัชก็ก้าวขึ้นมาเป็นประธานชมรมฝึกพูด ที่มีการเชิญนักพูดเด่นๆในช่วงนั้นไม่ว่าจะเป็นทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ ไขแสง สุกใส มาเป็นแบบอย่างให้เรียนรู้ แม้เมื่อข้ามไปฝั่งศิริราชแล้วเขาก็ยังข้ามกลับมาฝั่งคณะวิทยาศาสตร์เป็นประจำ เพราะที่ศิริราชยังเต็มไปด้วยบรรยากาศอนุรักษ์และการรับน้องที่รุนแรง ไม่ค่อยมีกิจกรรมทางสังคมหรือทางปัญญา นอกจากค่ายอาสา ขณะที่ฝั่งคณะวิทยาศาสตร์ เริ่มมีการยกประเด็นปัญหาสังคมด้านต่างๆมาถกเถียงกันถึงหนทางแก้ไข โดยที่มีนิสิตแพทย์จากจุฬาฯบางคนมาร่วมวงด้วยเป็นประจำ เช่น นศพ.ชูชัย ศุภวงศ์ และนศพ.สาธิต อาชานานุภาพ เป็นต้น

'จำรัส-พงศ์พัฒน์' แกนเชื่อมกลุ่มบูรณะชนบท

ขณะที่นายแพทย์จำรัส สรพิพัฒน์ ก็กล่าวเช่นเดียวกันว่า เริ่มตื่นตัวมองเห็นปัญหาสังคมก็ตอนเรียนอยู่เตรียมอุดมศึกษา แล้วมีรุ่นพี่ทั้ง 2 คนนี้ซึ่งมีแนวคิดต่อต้านระบบซีเนียริตี้ กลับมาเยี่ยมรุ่นน้อง

พารุ่นน้องไปเที่ยว ทำให้ค่อยๆ ซึมซับความคิดดังกล่าวจนเมื่อเข้ามหิดลจึงได้มารวมเป็นกลุ่มก้อนกับรุ่นพี่ กิจกรรมสำคัญในขณะนั้นคือกลุ่มห้องสมุด และชมรมฝึกพูด และจากจุดนี้ก็ทำให้ได้เข้าไปร่วมกิจกรรมกับมหาวิทยาลัยอื่น โดยผ่านกลุ่มนิสิตนักศึกษาบูรณะชนบท ซึ่งเป็นที่รวมปัญญาชนขบถจากสถาบันต่างๆมาตั้งแต่ประมาณปี 2509 ทั้ง นศพ.วิชัย โชควิวัฒน เสกสรร ประเสริฐกุล สุภาพ พัสอ๋อง ชูศิลป์ วะนา สมชาย หอมละออ วิรัติ ศักดิ์จิระภาพงศ์ พิรุณ ฉัตรวณิชกุล จรัล ดิษฐาภิชัย อรวรรณ ตั้งสัจจพจน์ ชัยณรงค์ เตชะรัชกิจ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ เป็นต้น โดยสมชาย หอมละออ รับหน้าที่ประธานกลุ่มคนแรก ต่อมาคือชัยณรงค์ เตชะรัชกิจ ตามมาด้วยทวีทอง หงส์วิวัฒน์ และสุริชัย หวันแก้ว

นายแพทย์พงศ์พัฒน์ ปธานวณิช ผู้บริหารกลุ่มโรงพยาบาลมหาชัย ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่เข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มนิสิตนักศึกษาบูรณะชนบทอย่างค่อนข้างต่อเนื่องในช่วงปี 2512-2513 เล่าถึงบรรยากาศในอดีตว่า จุดเด่นของกลุ่มนี้คือการใช้ระบบ study group

“คนที่อยากรู้เรื่องนอกมหาวิทยาลัย เย็นๆก็ชวนกันมาเจอที่นี่ คือที่เชิงสะพานหัวช้างซึ่งเป็นจุดใจกลางเมือง มาไม่ยาก ทั้งยังมีเพื่อนเยอะ มีอะไรก็แลกเปลี่ยนกันได้ นอกนั้นยังมีจุดเด่นที่มีค่ายระหว่างมหาวิทยาลัยซึ่งไม่เน้นสร้างถาวรวัตถุ แต่เน้นการส่งเสริมอาชีพและให้ความรู้กับชาวบ้าน ปีหนึ่งก็จะจัดครั้งหนึ่ง ซึ่งมีทั้งที่สระบุรี โคราช รวมทั้งเคยไปนั่งพูดคุยถกเถียงกันที่ไร่พี่คำสิงห์ ศรีนอก เพราะสมัยก่อนไม่ค่อยมีที่จะไป คนที่มีบทบาทมากในนี้ ก็มักเป็นตัวหลักในกลุ่มอิสระแต่ละมหาวิทยาลัย เช่น กลุ่มผู้หญิง และสภาหน้าโดม ที่ธรรมศาสตร์ กลุ่มสภากาแฟของเกษตรศาสตร์ คิดว่าแนวคิดเรื่องบูรณะชนบทในกลุ่ม นี้มาจากอิทธิพลความคิดของอาจารย์สด กูระมะโลหิต รวมทั้งอาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์ด้วย”

แม้เมื่อขึ้นชั้นปีที่สูงขึ้น เรียนหนักขึ้น รุ่นพี่ที่เคยเข้าร่วมในกลุ่มบูรณะชนบทก็ยังพยายามดึงรุ่นน้องเข้าไปเชื่อมสัมผัส โดยรุ่นหลังๆที่ตามเข้าไปร่วมก็เช่น นายแพทย์อิทธิ ฉันท์ศิริกาญจน์ นายแพทย์สุรพงษ์ อึ้งศรีวงศ์ แพทย์รามาธิบดีรุ่น 8 เป็นต้น ซึ่งต่อมาก็ได้เข้ามาร่วมในการบริหารงานกลุ่มโรงพยาบาลมหาชัยด้วย

‘ประยงค์ เต็มชวาลา’ นายกฯเลือกตั้งคนแรก

นักกิจกรรมอีกคนในช่วงเดียวกันที่ถือว่าเป็นผู้มีส่วนในการพลิกโฉมหน้าโครงสร้างกิจกรรมนักศึกษาให้มีรูปแบบและสาระที่แตกต่างไปจากเดิม ในฐานะเป็นนายกสโมสรนักศึกษามหิดลคนแรกที่มาจากการเลือกตั้งของนักศึกษาโดยตรง นั่นคือ นายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา

หากย้อนอดีตกลับไปช่วงก่อนที่จะก้าวเข้าสู่รั้วมหิดลในปี 2510 เขาเป็นเด็กนักเรียนบ้านนอกคนหนึ่งที่เติบโตมาจากครอบครัวชาวจีนในอำเภอคง อำเภอที่แห้งแล้งที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา ที่ฝันอยากเป็นปลัดอำเภอกินเงินเดือน 750 บาท แต่เมื่อสอบเข้าเรียนใน ร.ร.เตรียมอุดมศึกษาได้เป็นคนแรกของอำเภอ แนวคิดก็เปลี่ยนไปตามค่านิยมในยุคนั้น ที่ไม่มุ่งไปเรียนแพทย์ ก็วิศวะ ในที่สุดก็ตัดสินใจเลือกเรียนแพทย์ที่ศิริราช โดยมีเพื่อนรักจากโคราชบ้านเดียวกันคือนายแพทย์ปราชญ์ บุณยวิโรจน์วงศ์ เข้ามาเรียนด้วย .เมื่อก้าวเข้ามาใหม่ ๆ เขาเริ่มสนใจในกิจกรรมโดยได้ริเริ่มก่อตั้งชุมนุมนิสิตนักศึกษาชาวโคราชขึ้น เพื่อรวมกลุ่มชาวโคราชที่มีอยู่ตามสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ไปร่วมทำกิจกรรม ซึ่งหลักๆก็คือการออกค่ายไปพัฒนาจังหวัดบ้านเกิด และเพราะเข้าไปคลุกกับกิจกรรมตั้งแต่ปีแรก ทำให้ส่งผลกระทบการเรียนจนต้องซ้ำชั้น 1 ปี

ในปี 2516 ขณะที่สถานการณ์แวดล้อมทางสังคมกำลังร้อนแรงหนักขึ้น ด้วยความไม่พอใจของผู้คนที่มีต่อฝ่ายปกครอง กลุ่มกิจกรรมที่ร่วมงานกันมากำลังจะจบการศึกษาออกไป ขณะที่เขายังต้องเรียนอยู่อีก 1 ปี เพื่อนๆจึงผลักดันให้เขาลงสมัครเป็นนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล หรือสมม.ในยุคเปลี่ยนผ่าน ทั้งที่ความตั้งใจเดิมต้องการทำหน้าที่แค่เป็นปฏิคมช่วยจัดการงานต่างๆ เท่านั้น แต่ผู้สนับสนุนกลับเห็นว่าไหนๆลงสมัครแล้ว ก็ให้ลงสมัครนายกฯเสียเลย

“เดิมโครงสร้างสโมสรนักศึกษาจะมีคณะกรรมการที่มาจากผู้แทนคณะๆละ 2 คน ที่นักศึกษาในคณะเลือกขึ้นมา แล้วมาเลือกกันว่าใครจะเป็นนายกสโมสร แล้วมหาวิทยาลัยก็แต่งตั้ง ซึ่งโดยมากจะเป็นคนจากศิริราช เพราะเป็นพี่ใหญ่ซึ่งหมายถึงว่านายกสโมสรฯศิริราชก็จะเป็นนายกฯสโมสรมหิดลโดยปริยาย แต่รุ่นผมจะเป็นรุ่นแรกที่ให้นักศึกษาเลือกนายกสโมสรฯโดยตรง โดยฟอร์มทีมขึ้นมาและมีการหาเสียง นอกจากที่ศิริราชแล้ว หลักๆก็คือที่คณะวิทยาศาสตร์ จำได้ว่าหมอปราชญ์เป็นคนขับรถพาผมไปหาเสียงถึงศูนย์ฝึกอบรมฯ ของคณะสาธารณสุขศาสตร์ที่สูงเนิน”

การลงสมัครแข่งขันเป็นทีมในช่วงนั้นแบ่งเป็น 2 ทีม โดยที่ยังไม่มีการก่อรูปเป็นพรรคการเมือง คือ ทีมแรก นศพ.ประยงค์ สมัครเป็นนายกสโมสรฯ มีนศพ.เชิดชัย ตันติศิรินทร์ จากฝั่งศิริราชเช่นกันเป็นอุปนายกฯ ส่วนทีมที่ 2 มี วิเชียร คุตตวัส จากคณะเภสัชศาสตร์ สมัครในตำแหน่งนายกสโมสรฯ โดยมี นศพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ จากฝั่งรามาฯเป็นอุปนายกฯ และมี เมธี จันทร์จารุภรณ์ ร่วมอยู่ในทีมนี้ด้วย

“ก่อนหน้านี้ผมเป็นประธานจัดงานบอลล์ จัดงานเยอะมาก อาสาพัฒนาบอลล์ โคราชบอลล์ เวลาหาเสียง ทีมตรงข้ามก็จะบอกว่าสงสัยปีนี้มหิดลจะมีงานบอลล์ 365 วัน แต่พอผมได้รับเลือกผมแอนตี้งานบอลล์หมดเลย ไม่ให้จัดเลย และก็ไม่มีความขัดแย้งอะไรกัน เพราะสำนึกในช่วงนั้นเริ่มมองเห็นแล้วว่างานบอลล์ไม่ได้รับใช้สังคม ขบวนนักศึกษาถูกหล่อหลอมจากกระแสในช่วงนั้นแล้วว่าต้องรับใช้สังคม”

จากนั้นมากิจกรรมในอดีตก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ ทั้งโครงสร้าง องค์ประกอบและสาระของกิจกรรมเอง ที่สำคัญคือ มีการตั้งชมรมกิจกรรมต่างๆของนักศึกษาขึ้นมาเป็นครั้งแรก จากเดิมที่อยู่ในรูปของนุมนุม โดยมีขึ้นมากกว่า 30 ชมรม เป็นต้นว่า ชมรมนิยมไทย ชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ชมรมรัฐศึกษา ชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี ชมรมโรตาแรค เป็นต้น ขณะเดียวกันการจัดสรรงบประมาณสำหรับกิจกรรมนักศึกษาก็ขึ้นกับจำนวนสมาชิกของแต่ละชมรม ทำให้ชมรมกีฬาเช่น รักบี้ฟุตบอลที่เคยได้งบประมาณปีละกว่า 30,000 บาท กลับได้ไม่ถึงพันบาทเพราะมีสมาชิกมาสมัครแค่ 30-40 คน จนต้องขอเงินอุดหนุนจากมหาวิทยาลัย พร้อมๆไปกับที่แนวคิดกีฬาเพื่อนักกีฬาก็เปลี่ยนเป็นกีฬาเพื่อมวลชนคือให้นักศึกษาได้หัดเล่นกีฬาเพื่อพลานามัยมากขึ้น แทนการแข่งขันเพื่อเน้นเอาแพ้-ชนะ

‘เมธี จันทร์จารุภรณ์’ จากนักกีฬาสู่นักเคลื่อนไหว

ในช่วงปี 2511 นั้น นอกจากกิจกรรมบันเทิงจะเป็นด้านหลักของมหาวิทยาลัยแล้ว ด้านกีฬาก็ถือว่าเป็นหน้าเป็นตาของสถาบันที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณสูงสุด เมื่อเทียบกับกิจกรรมทั้งหลาย ซึ่งแกนหลักสำคัญคนหนึ่งของกิจกรรมกีฬาที่ต่อมากลายมาเป็นแกนนำสำคัญคนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคมคือ เมธี จันทร์จารุภรณ์ ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐานในปัจจุบัน

เมื่อครั้งก้าวเข้ามาในรั้วมหิดลใหม่ๆ ในคณะสาธารณสุขศาสตร์ เขาสมัครเป็นนักบาสเก็ตบอลของมหาวิทยาลัย นอกจากเพราะเป็นความชอบที่มีมาแต่เดิมแล้ว ยังเห็นว่ากิจกรรมกีฬาทำให้ได้มีเพื่อนเยอะ ในช่วงนั้นกิจกรรมบันเทิงเริงรมย์มักเป็นเรื่องของนักศึกษาที่มีฐานะค่อนข้างดี ขณะที่พวกที่มาจากต่างจังหวัดและฐานะไม่ค่อยดี มักจะเล่นกีฬา

“ตอนนั้นเพิ่งเปลี่ยนจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เป็นมหิดล เลยมีความคิดว่าทำอย่างไรจะให้คนรู้จักชื่อมหาวิทยาลัยมหิดล ก็เห็นว่าที่จะทำประโยชน์ให้คณะ ให้มหาวิทยาลัยได้ ก็คือกีฬา เล่นกันจนมืดค่ำเป็นชีวิตที่เป็นสุขสนุกสนานมาก ก็ไป join กันกับพวกจัดงานบอล ลีลาศบันเทิง กลายเป็นพวกเดียวกันได้ พอเสร็จจากกีฬาก็มาจัดบันเทิง เลยมีหน้าที่เป็นปฏิคมอีกอย่าง งานปีใหม่เอย ลอยกระทงเอย จัดกันอยู่ใต้ตึกกลม ชีวิตมันอยู่ในแวดวงเหล่านี้ เราก็มองว่าเราให้เวลาส่วนหนึ่งกับมหาวิทยาลัย และอีกส่วนหนึ่งเป็นของเราและก็มองพวกเรียนแล้วกลับบ้านว่าเป็นพวกที่ไม่ให้ความร่วมมือ ช่วงนั้นผมยังเป็นปฏิคมของชั้น เป็นกรรมการสโมสรของคณะ สมัยก่อนสโมสรมักเน้นเรื่องกีฬา งบประมาณก็จะให้กับกิจกรรมกีฬาเป็นหลัก ออกค่ายเป็นรอง ส่วนเพื่อนที่สนใจเรื่องการเมืองจะเป็นกลุ่มเล็กๆที่เพาะตัวกันศึกษาอยู่ข้างนอก ซึ่งจะมีโอกาสเจอกันทุกครั้งที่มีการจัดสรรงบประมาณของแต่ละคณะ พวกนั้นก็จะมาต่อว่าพวกนักกีฬาว่าทำไมต้องซื้ออะไรมากๆ รองเท้าเอย กางเกงเอย ใช้งบมาก อันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราเริ่มคิด”

แล้วก็มาถึงจุดที่ทำให้มุมมองความคิดของเขาเริ่มเปลี่ยน โดยปีใหม่ 2512 มีการจัดงานฉลองกันโต้รุ่งที่ตึกกลม โดยมีนักศึกษาเข้าร่วมจำนวนมากเช่นเคย

“พอถึงตี 5 ที่ตึกกลมมันเริ่มสว่างแล้ว ตอนหัวค่ำพวกผู้หญิงจะแต่งชุดแม็กซี่เต้นโซลเหมือนกุ้งดีดไปดีดมา ตอนค่ำก็ดูสวยดี แต่ตอนหัวรุ่งเช้าใกล้สว่าง แต่ละคนหน้าอิดโรยหมดสวย เราก็คิดอยู่ในใจ นั่งมอง ช่วงแป๊บเดียวก็เกิดความคิดแปลกๆขึ้นมา พอเสร็จงานคนกลับกันหมด เหลือแต่ข้าวของขยะเต็มไปหมด มีเพื่อนเหลืออยู่ 7 คนที่ช่วยกันเก็บกวาด เมื่อคืนเก็บตั๋วได้เงินเยอะ แต่ตอนนี้ต้องมาเก็บกวาดขวด แก้ว ทำทุกอย่างจนเสร็จ เช้าก็นิมนต์พระมาใส่บาตรแล้วก็ยืนมองจนพระเดินลับหายไป มันเป็นภาพที่ตรงข้ามกับเมื่อคืน ก็เกิดคำถามกับตัวเองว่าสิ่งที่เรากำลังทำอยู่นี้มันอะไร ตัวเองคิดว่าเราทำเพื่อคณะเพื่อส่วนรวมตลอด แต่สิ่งที่เราเห็นเป็นอะไร อะไรที่ให้ประโยชน์กับสังคมบ้าง ทำให้เราเริ่มมามองในคณะ มองเลยไปถึงเพื่อนอีกลุ่มที่สนใจศึกษาการเมือง เรื่องธรรมะ จึงเข้าไปดูว่าเขาทำอะไรกัน และทำให้รู้ว่าเพื่อนของเรามีมุมมองกว้างกว่าที่เราคิดและมีมุมมองที่น่าสนใจ จากนั้นก็เริ่มศึกษา อ่านหนังสือ อ่านหมด เริ่มอ่านปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ซึ่งทำให้เข้าใจเยอะ มันกระตุกวิธีคิดได้ ก็ได้ข้อสรุปอยู่ประเด็นหนึ่งว่ากีฬาเพื่อการแข่งขันนั้น ไม่ถูกต้องเสียแล้ว กีฬาควรจะมีเพื่อพลานามัย เพื่อความสมบูรณ์ของร่างกายมากกว่า นับจากนั้นเป็นต้นมาที่เคยแข่งจนถึงเข้ารอบชิงชนะเลิศได้ ก็ไม่เคยชนะเลย เพราะใจเราไม่เร่าร้อน ไม่ต้องการเอาชนะ” จากนั้นมาเขาก็กลายมาเป็นกำลังหลักคนหนึ่งของกิจกรรมฝ่ายก้าวหน้าทั้งภายในและนอกมหิดลจนถึงช่วง 14 ตุลาคม 2516 และหลังจากนั้น

“วิเชียร คุตตวัส “ย้อนปมเงื่อนมหิดลก้าวกระโดด

หลังจากขบวนเคลื่อนไหวของมหิดลเคลื่อนผ่านยุคสายลมแสงแดด สู่ยุคการแสวงหาคุณค่าของชีวิต จุดเด่นประการหนึ่งคือนักศึกษามหิดลมีการพัฒนาไปสู่กระแสที่ตอบรับกับปัญหาสังคม

ภายนอกค่อนข้างรวดเร็ว เหตุปัจจัยคืออะไร วิเชียร คุตตวัส อดีตประธานชมรมสังคมศึกษาของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาที่ก้าวเข้ามาเป็นน้องใหม่ของคณะเภสัชศาสตร์เมื่อปี 2511 เช่นกัน กล่าวว่า

“เดิมสโมสรนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์มีระเบียบว่านายกสโมสรต้องเป็นนักศึกษาปี 4 กรรมการก็เลยเป็นปี 4 หมด พอรุ่นผม ประชากรส่วนใหญ่ในคณะคือปี 1-2 ที่ทุกคณะต้องมาเรียนรวมกันก่อน 2 ปี พอขึ้นปี 2 เราก็รวมตัวกันสมัครเป็นกรรมการสโมสร เข้ายึดตำแหน่งตั้งแต่อุปนายกลงมา พอขึ้นปี 3 ผมก็ข้ามไปคณะเภสัชฯ น้องปี 1 ที่ขึ้นปี 2 ก็ขึ้นมาสานต่อเลย โดยไม่ต้องรอถึงปี 4 มันจึงเปลี่ยนอะไรได้เร็วและค่อนข้างไปในทิศทางเดียวกันในแต่ละคณะ เพราะพอทุกคนขึ้นปี 3 ข้ามไปแต่ละคณะ แนวคิดในการทำงานตรงนี้ก็จะติดตัวไปด้วย ผมเข้าไปก็ขอเป็นประธานเชียร์ของมหาวิทยาลัยเพราะน้องใหม่อยู่คณะวิทย์หมด ใครจะมาบังคับน้องปี 1 ไม่ได้ถ้าผมไม่ได้เป็นประธานเชียร์ เขาก็เลยยอมให้เป็น โดยเป็นประธานเชียร์คนแรกที่อยู่ปี 2 จากนั้นก็เป็นธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาตลอด จึงเป็นรากฐานที่ทำให้มหาวิทยาลัยเปลี่ยนแปลงไปเร็ว “

และนี่เสมือนเป็นการปูฐานให้กับความเข้มแข็งของกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลในเวลาต่อมา

นอกจากรั้งตำแหน่งประธานเชียร์แล้ว วิเชียรยังเป็นหลักในงานค่ายของชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ที่ดำเนินการในชื่อ “ค่ายสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล” ที่เกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ไม่นาน โดยเคยเป็นผู้อำนวยการค่ายสโมสรฯ ซึ่งถือว่าเป็นค่ายใหญ่ที่ได้รับการยอมรับจากนักศึกษาคณะต่างๆ พอๆกับค่ายอาสาของฝั่งศิริราชที่เป็นหลักมาก่อนหน้านี้ นอกจากนี้เขายังเป็นตัวหลักในการประสานงานภายนอก โดยเฉพาะกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในยุคที่มี นศพ.วรพล เบญจวรรณ จากฝั่งศิริราชเป็นนายกสโมสรนักศึกษามหิดล ซึ่งถือว่าเป็นคนสุดท้ายที่ดำรงตำแหน่งนี้ผ่านระบบเลือกตั้งทางอ้อม จึงทำให้วิเชียรคุ้นเคยกับกรรมการศูนย์นิสิตในยุคก่อน 14 ตุลาคมหลายคน และถูกดึงให้เข้าไปช่วยงานเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งสำคัญๆหลายครั้ง รวมทั้งในเหตุการณ์ 14 ตุลาคมด้วย

‘เหวง โตจิราการ’ กับสมญา “ท่านมหา”

ในยุคที่การแสวงหาคุณค่าของชีวิตเริ่มก่อรูปแทรกเป็นกลุ่มก้อนเล็กๆ อยู่ในกระแสกิจกรรมบันเทิงเริงรมย์ คนที่นับว่ามีบทบาทโดดเด่นคนหนึ่งในการพยายามนำหลักคิดทางพุทธศาสนามาเป็นคำตอบให้กับยุคสมัย ก็คือ นายแพทย์เหวง โตจิราการ

สำหรับ นายแพทย์เหวงแล้ว จุดเริ่มต้นที่ช่วยเปิดมุมมองของเขาในวัยเด็ก มาจากครูคณิตศาสตร์ที่สอนเมื่อเรียนอยู่ชั้น ม.ศ.3 โรงเรียนสหพาณิชย์แผนกสามัญ ที่สอนวิธีคิดนอกกรอบโดยเปิดอิสระให้อย่างเต็มที่ ทำให้มุมมองต่อโลกธรรมชาติและสังคมเริ่มเปิดกว้างด้วยความกระหายใคร่รู้ จนกระทั่งได้มาพบขุมทรัพย์ทางปัญญาจากงานเขียนของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่เพื่อนชื่อวรเดช อมรวรพิพัฒน์ นำมาให้อ่าน จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เดินทางไปสวนโมกขพลารามตั้งแต่สมัยเรียนเตรียมอุดมศึกษา โดยหัวใจของหลักธรรมที่ได้ในช่วงนั้นคือ แนวคิดการทำเพื่อส่วนรวม พร้อมๆ ไปกับที่หนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และหนังสือจากค่ายสยามรัฐของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มเข้ามาอยู่ในความสนใจ จนทำให้เขากลายเป็นลูกค้าประจำของร้านหนังสือศึกษิตสยาม สามย่าน และได้รู้จัก สุลักษณ์ ศิว

รักษ์ จนได้เข้าร่วมวงเสวนาทางปัญญาในสำนักนี้อย่างต่อเนื่องไปโดยปริยาย และเริ่มคุ้นเคยกับผู้แสวงหาทางปัญญาจากรั้วมหาวิทยาลัยอื่นๆตั้งแต่นั้นมา

ด้วยศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อท่านพุทธทาส ปีใหม่ 2510 เขาก็ซื้อหนังสือ “มองด้านใน” ของท่านพุทธทาสแจกเพื่อนนักเรียนและคนรู้จักนับร้อยเล่ม พร้อมชวนให้หันมาสนใจพระพุทธศาสนา ช่วงนั้นแม้จะเป็นเพียงนักเรียน ม.ปลาย แต่เขาก็ได้รู้จักนักคิดในแวดวงปัญญาชนหลากหลายสำนัก ขณะที่ความใฝ่รู้ด้านวิทยาศาสตร์ที่ลึกซึ้งขึ้น ก็ทำให้ได้คุ้นเคยกับธีรยุทธ บุญมี นักเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยที่ต่อมาคือผู้ที่สอบได้ที่ 1 ของประเทศไทยในสายวิทยาศาสตร์และก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำนักศึกษาที่มีบทบาทสำคัญตั้งแต่ก่อน 14 ตุลาคม 2516

เมื่อเข้ามาเป็นนักศึกษาเตรียมแพทย์รามาปี 1 ในปี 2512 เขาถูกรุ่นพี่คือ พิวัฒน์ โปษยานนท์ ชักชวนให้มาร่วมทำกิจกรรมในชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี จึงได้พยายามนำแนวคิดคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ มาเผยแพร่โดยอาศัยบทบาทหน้าที่ในฐานะเลขานุการนักศึกษาปี 1 นำคำสอนเหล่านี้ติดสับเปลี่ยนไว้ในห้องบรรยาย L 01 ทุกวัน ขณะเดียวกันก็รับอาสาทำหน้าที่เป็นติวเตอร์ในวิชาต่างๆในช่วงพักเที่ยงและช่วงว่างอื่นๆ ทำให้เป็นที่รู้จักของเพื่อนและรุ่นน้องต่างคณะและทำให้รุ่นพี่-รุ่นน้องในกลุ่มติวที่ต้องเรียนรวมกัน 2 ปีแรกในคณะวิทยาศาสตร์เชื่อมร้อยกันได้ระดับหนึ่ง

จนเมื่อขึ้นปี 2 เขาจึงเข้ารับตำแหน่งประธานชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณีเต็มตัว และได้พยายามนำเสนอสาระแห่งพุทธธรรมเป็นหลัก แทนการจัดงานหรือกิจกรรมที่ฟุ่มเฟือย เช่น จัดค่ายอาสาของชุมนุมพุทธฯ แทนการจัดทอดกฐิน หรือการนำดนตรีโปงลางของอีสานมาเล่นในงานประจำปีของมหาวิทยาลัย เป็นต้น แม้เมื่อพ้นตำแหน่งไปเมื่อขึ้นปี 3 เขาก็ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานนำนักศึกษาแพทย์ประมาณ 20 คนไปบวชที่สวนโมกข์

ด้วยเหตุนี้ นศพ.เหวงจึงได้รับการขนานนามจากเพื่อนๆว่า “ท่านมหา” แม้เมื่อตัดสินใจเลือกที่จะทุ่มเทในงานเคลื่อนไหวกิจกรรมนักศึกษาในฐานะนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลเต็มตัวหลัง 14 ตุลาคม 2516 ตามคำขอร้องของนศพ.ประยงค์ แทนการทุ่มเทความสนใจไปในทางพุทธศาสนา หลังจากหลบไปใช้เวลาหาคำตอบให้กับตัวเองอยู่พักใหญ่

‘วุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์’ ก้าวสู่มหิดลพร้อมคำถาม

นักกิจกรรมยุคต้นๆของมหิดลส่วนใหญ่จะมีเส้นทางดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกันประการหนึ่งคือความเป็นผู้คงแก่เรียน โดยมีแรงบันดาลใจในวัยเด็ก อันนำไปสู่การเรียนรู้สิ่งที่กว้างไกลออกไปจากตัวเองในมุมที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็มีบางคนที่ได้เติบโตทางความคิดและเรียนรู้สังคมโดยผ่านประสบการณ์ตรงมาตั้งแต่เริ่มต้น

วุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ เล่าถึงช่วงก่อนที่จะเข้ามาเป็นนักศึกษาคณะสาธารณสุขศาสตร์ ในปี 2512 ว่า การที่ได้สัมผัสบรรยากาศเผด็จการทหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยตนเองในวัยเด็ก เช่น เห็นการสั่งยิงเป้าผู้ลอบวางเพลิงย่านตลาดพลู รวมทั้งการที่ต้องหารายได้พิเศษในช่วงปิดเทอมด้วยการเป็นกระเป๋ารถเมล์เพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัวที่มีลูกหลายคน ทำให้ได้รับรู้ชีวิตและปัญหาของคนระดับล่างในสังคมเมืองและเริ่มตั้งคำถามกับสิ่งที่เห็น แต่สิ่งที่เป็นแรงบันดาลในสำคัญในช่วงม.ศ. 5 ก่อนเข้ามหาวิทยาลัยก็คือได้ไปเห็นการประท้วงขึ้นค่าโดยสารรถเมล์ที่เริ่มต้นในธรรมศาสตร์และสนามหลวง ก่อนที่จะเคลื่อนมาปักหลักที่ลานพระบรมรูปทรงม้า สมัยที่ยังเป็นกระเป๋า

รถเมล์ ขณะเดียวกันก็ประทับใจกับท่วงทำนองการอภิปรายถึงที่มาที่ไปของปัญหานี้ ของวีระ มุสิกพงศ์ แกนนำนักศึกษาธรรมศาสตร์ในช่วงนั้น

เมื่อเข้ามหิดล เขาก็เป็นคนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ แนวคิดของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และนายปรีดี พนมยงค์ แห่งขบวนการเสรีไทย รวมทั้งแนวคิดต่อต้านสงครามเวียดนามที่มาพร้อมกับกระแสวัฒนธรรมจากตะวันตกในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งหนังสือ บทเพลง โดยเฉพาะบ็อบ ดีแลน และโจน บาเอซ เป็นอาทิ อีกทั้งได้รับรู้ถึงการที่บุคคลที่รู้จักคุ้นเคยหายไปรบในลาว แต่ก็ถูกสั่งห้ามพูด ด้วยความสงสัยใคร่รู้ เขาจึงก้าวเข้าไปร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มต่างๆ ตั้งแต่ปีแรก ๆ เพื่อหาคำตอบ ทั้งชมรมนิเวศวิทยาที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ ชมรมกีฬาฟันดาบชมรมพุทธศาสตร์และประเพณีในช่วงที่แนวคิดของท่านพุทธทาสกำลังเป็นหัวใจสำคัญของการถกเถียงศึกษา รวมทั้งก้าวไปเป็นรองประธานชมรมปาฐกถาและโต้วาที ซึ่งในบทบาทนี้เองที่ทำให้ได้ออกไปรู้จักคุ้นเคยกับแกนๆนักกิจกรรมจากหลายสถาบันที่มักคลุกคลีอยู่กับกิจกรรมนี้เพื่อใช้เป็นเวทีในการแสดงออกทางความคิด จากแวดวงนี้เขาได้คุ้นเคยกับแกนนำกลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งก็คือผู้มีบทบาทในขบวนเคลื่อนไหวของนักศึกษาในยุคต่อมา และก็นำไปสู่การเขียนเพื่อแสดงความเห็น โดยเริ่มที่เวทีเล็กๆ ภายในคณะ ซึ่งก็คือบอร์ดใต้ตึกพิสิกส์ แต่ก็ถูกอาจารย์มองว่าเป็นการสร้างความแตกแยกภายในคณะ สุดท้ายจึงเขียนลงหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยเป็นประจำแทบทุกสัปดาห์ ในที่สุดก็กลับมาทุ่มให้กับการทำวารสารเผยแพร่แนวคิดภายในมหาวิทยาลัยนั่นคือ มหิดลสาร

ก้าวสู่การเคลื่อนไหววงนอกเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม การที่ได้รู้จักคุ้นเคยกับเพื่อนๆนักคิดจากหลากสถาบัน ช่วงต่อมาเขาจึงโดดออกไปเป็นกำลังสำคัญในการเคลื่อนไหวกิจกรรมนอกมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในช่วงที่จุพาฯ ธรรมศาสตร์ เชียงใหม่ เริ่มมีกระแสการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งการต่อต้านสงครามเวียดนามและปัญหาเศรษฐกิจที่เริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤต เริ่มจัดวางแนวทางในการตั้งกลุ่มชมรมคนรุ่นใหม่ในมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่มี ,'แสง รุ่งนิรันดรกุล' เป็นแกนนำสำคัญ รวมทั้งพยายามประสานนำขบวนของมหิดลออกไปร่วมกับจุพาฯ ธรรมศาสตร์ต้านการรัฐประหารตัวเองเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2514 ของจอมพลถนอม กิตติขจร แต่ก็ไม่สำเร็จ มีเพียงรุ่นพี่พยาบาลสาธารณสุขชาวเชียงใหม่คนหนึ่งที่ได้ชวนกันไปเยี่ยมอุทัย พิมพ์ใจชน และอนันต์ ภักดิ์ประไพที่ถูกจับขังคุกลาดยาวฐานที่ออกมาต่อต้านรัฐบาล

"ในหลายที่ เวลามีการเคลื่อนไหวเราก็ไปช่วย อย่างจุพาฯ เวลาไฮด์ปาร์ก คนเขาไม่พอก็ต้องไปสแตนด์บาย ผมขึ้นไปพูด เด็กจุพาก็ไม่รู้ว่าเป็นมหิดล ไปรามคำแหงกับอมเรศ(อมเรศ ไชยสะอาด นักศึกษาคณะสาธารณสุขศาสตร์ ต่อมาถูกลอบยิงเสียชีวิต) เอามหิดลสารไปขาย สมัยประท้วงดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ เมื่อต้องขึ้นไปช่วยไฮด์ปาร์กก็เอาเข็มขัดมหิดลออก ก็ช่วยกันเพราะการเคลื่อนไหวในยุคต้นของแต่ละมหาวิทยาลัย จุดหนักก็จะมีกลุ่มอิสระในแต่ละที่เป็นแกนในการจุดประกาย จุดประเด็นผลักดันการเคลื่อนไหว ไม่ได้เกิดจากองค์กรทางการของนักศึกษาโดยตรง ตอนหลังอาจารย์ก็เริ่มชี้หน้าผมว่า คุณนี่มันทุกกลุ่มทุกก๊วนเลยนะ เราก็พยายามอธิบายให้ฟัง....คือ สมัยก่อนเรารู้ว่าปัญหาต่างๆ มันมาจากกลุ่ม "จุลจารุขจรวงศ์" หรือ 4 ตระกูลใหญ่ที่คุมอำนาจผูกขาดในการบริหารคือจุลละทรัพย์ จารุเสถียร กิตติขจร และรุจิรวงศ์ "

ด้วยบทบาทดังกล่าวทำให้ดูเหมือนว่า เขาจะไม่ค่อยมีส่วนผลักดันกิจกรรมก้าวหน้าในมหิดลมากนัก ซึ่งเขาก็ยอมรับว่าเป็นเพราะเห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวภายในมหิดล มีผู้ที่เป็นหลักอยู่แล้ว จึงเน้นไปประสานการเคลื่อนไหวภายนอก โดยเฉพาะในช่วงกระแสสูงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งปรากฏว่า ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว บทบาทภายนอกของเขาก็ยิ่งโดดเด่นจนเริ่มเป็นที่เพ่งเล็งของฝ่ายเจ้าหน้าที่

'สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ'

เปิดปูมรับน้องด้วยกุหลาบแดง

ในช่วงปี 2513 อาจกล่าวได้ว่าระบบซีเนียริตี้ในสถาบันนี้เริ่มถูกท้าทายและเสื่อมถอยลงจนต้องยกเลิกหายไปในที่สุด เปิดทางให้กิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคมในช่วงนั้นเข้ามาแทนที่ ขณะเดียวกันกระแสความคิดเพื่อสังคม เพื่อส่วนรวมที่รุ่นพี่ๆ ได้ปูแนวทางไว้ก่อนหน้าก็เริ่มได้รับการยอมรับจากนักศึกษาในรุ่นถัดมา

นายแพทย์สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ แพทย์รามารุ่นที่ 6 เล่าถึงบรรยากาศในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญนี้ว่า"รุ่นผมเป็นรุ่นสุดท้ายที่มีการรับน้องแบบว้าก พี่เหวง(นายแพทย์เหวง โตจิราการ) พี่วีระศักดิ์(นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์) มายุว่าอย่าไปเข้า ผมเลยเป็นคนหนึ่งที่ไม่เข้าร่วม เลยถูกรุ่นพี่เรียกไปอบรมจนทะเลาะกัน เถียงกันแต่ก็สรุปว่าไม่เข้า ต่อมาพอขึ้นปี 2 รับน้องปี 1 รุ่นผมก็เป็นรุ่นแรกที่พอรับน้องแล้วแจกดอกกุหลาบแดงคนละดอก ไม่มีการว้าก"

น.พ.สุวิทย์เล่าว่า โดยพื้นฐานเป็นเด็กเรียนที่ยังชอบเที่ยวเตร่เฮฮาไปตามเรื่อง ไม่ใช่นักกิจกรรม บทบาทหลักในขณะนั้นจึงเน้นหนักไปในด้านวิชาการ โดยเป็นประธานชมรมวิชาการที่มีหน้าที่จัดติวเป็นหลัก แต่ในปี 2514 ช่วงปิดเทอมใหญ่ มีเพื่อนชวนไปเที่ยวที่ขอนแก่น ซึ่งความจริงแล้วก็คือการไปในกิจกรรมสำรวจหมู่บ้านเพื่อวางแผนครอบครัว อันเป็นกิจกรรมหลักของชมรมนิเวศน์วิทยาในขณะนั้น นอกเหนือจากเรื่องของสิ่งแวดล้อมโดยตรง และครั้งนั้นเองที่ทำให้ได้เห็นสภาพที่เป็นจริงของปัญหาสาธารณสุขในชนบทและ จากการที่ได้ไปเห็นการทำงานน.พ.ไพจิตร ปวะบุตร อดีตปลัดกระทรวงสาธารณสุข.สมัยที่ยังเป็นหัวหน้าสถานีอนามัยชั้นหนึ่งที่นั่น ทำให้เกิดความประทับใจและเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ส่งผลให้เขาเปลี่ยนความตั้งใจจากเดิมที่มุ่งจะเรียนเป็นแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดสมอง เป็นการเรียนเพื่อเป็นหมอในชนบทโดยตรง นอกจากนั้นการที่ได้มีโอกาสไปบวช ที่สวนโมกข์เมื่ออยู่ปี 4 ตามคำชักชวนของ น.พ.วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร ประธานชมรมพุทธ ก็ยิ่งทำให้เข้าใจคุณค่าความหมายของชีวิตมากขึ้นว่ายังมีอะไรอีกมากที่ต้องทำมากว่ากิน นอน ถ่าย สืบพันธุ์

ทิ้งทุนอานันทมหิดลมุ่งมั่นสู่ชนบท

"ตอนนั้นมั่นใจเลยว่าจบแล้วต้องออกไปทำงานบ้านนอกแน่นอน พอขึ้นปี 5 ปี 6 ก็เลยปวารณาตัวว่าจะไม่ทำกิจกรรมใดๆทั้งสิ้น จะเรียนอย่างเดียวเพื่อให้ได้ความรู้มากที่สุด เพราะผมจะไม่กลับมาเรียนอีกแล้วนี่ เพราะฉะนั้นกลางวันเรียนหนังสือ กลางคืนก็จะสิงอยู่ห้อง ER จนถึง 2-3 ทุ่ม ตอนนั้น ER คือห้องเรียนที่สำคัญที่สุด คนไข้ฉุกเฉินเข้ามาทุกวันได้เห็นของจริง ช่วงนั้นราวปี 17-18 เป็นช่วงที่สถานการณ์การเมืองกำลังร้อน แต่ผมไม่สนใจเลยนะ พอออกมาปุ๊บก็ไปอยู่ต่างจังหวัด ไปอยู่ที่อุบลราชธานี ไม่คิดกลับมาเรียนอีก แม้ผมจะไม่ได้ทำกิจกรรมแต่กระแสหลัง 14 ตุลาคม 16 ก็มีส่วน

กำหนดแนวคิด วิถีชีวิตของผมส่วนหนึ่งแต่ไม่ใช่ส่วนใหญ่ ทำให้ผมเปลี่ยนพฤติกรรมตัวเองจากนักศึกษาที่เอาแต่เรียน เที่ยวเตร่เฮฮาเป็นหลัก มาเป็นนักทำงาน จำได้ว่าช่วงปี 5 หรือปี 6 อาจารย์หมอสันต์ หัตถีรัตน์ เอาหนังสือมาให้อ่านเล่มหนึ่งเรื่อง "การสาธารณสุขเพื่อประชาชน" เขียนโดยอาจารย์ประเวศ วะสี อ่านแล้วทำให้มั่นใจเลยว่าเรามาถูกทาง ตอนอินเทิร์นอยู่อุบลฯ อยู่ดีๆ ทางคณะก็โทรศัพท์มาบอกว่าพรุ่งนี้ให้ลงมากรุงเทพฯ เขาจะสัมภาษณ์ทุนมหิดล เขาจะให้เฉพาะคนที่จบแพทย์ที่ 1 เราก็ลงมา อาจารย์ที่สัมภาษณ์ก็ถามว่าถ้าได้ทุนแล้วจะเรียนอะไร ผมก็บอกว่าจะเรียนสาธารณสุขแล้วไปอยู่ต่างจังหวัด เขาก็บอกว่าถ้าอยู่ต่างจังหวัดไม่ได้ทุนนะ เพราะทุนเราสำหรับดำเนินการทางการแพทย์ คือต้องเรียนแล้วไม่ได้กลับไปทำงานในชนบท ผมก็บอกว่าถ้าอย่างนั้นผมก็ไม่เอา"

ปณิธานและคำตอบที่ชัดเจนดังกล่าว ทำให้ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี หนึ่งในคณะกรรมการที่สัมภาษณ์และเจ้าของหนังสือเล่มที่เป็นแรงบันดาลใจดังกล่าวประทับใจในเขาเป็นพิเศษ และต่อมาได้มีส่วนสนับสนุนส่งเสริมการทำงานตามเจตนารมณ์ดังกล่าวของนายแพทย์สุวิทย์เรื่อยมาแม้เมื่อถึงจังหวะที่ต้องเข้ามาเป็นผู้บริหารในกระทรวงสาธารณสุขและมีบทบาทที่สำคัญคนหนึ่งในการผลักดันนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าและการปฏิรูประบบสาธารณสุข

นายแพทย์สุวิทย์ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมของชมรมนิเวศที่กำเนิดขึ้นมาราวปี 2513 ซึ่งค่อนข้างเน้นเรื่องที่เป็นวิชาการ ช่วงแรกจะพุ่งเป้าไปที่กลุ่มนักเรียน และนักศึกษาวิทยาลัยครู โดยไปฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวตามโรงเรียนต่างๆ รวมทั้งในงานกาชาด ดังนั้นหน้าที่หลักประการหนึ่งคือ นอนเฝ้าเครื่องฉายหนัง สอนเด็กตามโรงเรียน จัดค่ายนักศึกษาและไปจัดเวิร์กช็อปในวิทยาลัยครู โดยร่วมงานอยู่ในชมรมนี้ถึง 4 ปี

'อำพล จินดาวัฒนะ' หัวขบวนใหญ่ค่ายอาสาศิริราช

ดังเช่นที่กล่าวมาแล้วว่าในท่ามกลางยุคสายลมแสงแดด กิจกรรมเพื่อสังคมที่ถือว่าก้าวหน้าที่สุดคือค่ายอาสาพัฒนา ซึ่งได้สร้างสำนึกสาธารณะในการทำประโยชน์แก่ผู้อื่นมาอย่างต่อเนื่องในรั้วมหิดล ซึ่งนอกจากค่ายอาสาพัฒนาที่เป็นหลักมาแต่เดิมของฝั่งศิริราชที่เน้นการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เป็นหลักแล้ว ยังมีค่ายชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ที่ก่อตั้งในช่วงต่อมา(2513) ซึ่งมีการประยุกต์เอาการอบรมให้ความรู้ด้านสาธารณสุขและอื่นๆให้กับประชาชนเข้าไปด้วย รวมถึงค่ายของชมรมที่มีลักษณะเฉพาะอื่นๆ เช่น ค่ายชมรมพุทธฯ ค่ายชมรมนิเวศ เป็นต้น

นายแพทย์อำพล จินดาวัฒนะ ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญของค่ายอาสาพัฒนาฝั่งศิริราช เล่าถึงอดีตที่น่าสนใจในช่วงเข้ามหิดลปีแรกๆ ก่อนที่จะมาจับงานค่ายอย่างจริงจังว่า ผูกพันกับกิจกรรมมาตั้งแต่เรียนอยู่โรงเรียนมัธยม จนเป็นความพอใจที่ได้เรียนควบคู่กับการทำกิจกรรม และเป็นอีกคนที่เห็นว่าการเรียนสายวิทย์และได้เรียนรู้ด้านศิลปะและสังคมไปด้วย จะช่วยทำให้มีมุมมองที่กว้างขึ้น

"ช่วงแรกบรรยากาศมหาวิทยาลัยโดยรวมที่ได้สัมผัส เหมือนกับว่านักศึกษาคือคนอีกระดับ ที่มีความสุขล้นเหลือ สมัยนั้นการแข่งฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ นักศึกษาจะแต่งตัวสวยแปลกตานั่งรถตระเวณไปทั่วกรุงเทพ มันคือความสนุกสนานที่เหนือคนอื่นเขา เรื่องการบ้านการเมืองนี่นักศึกษาไม่เกี่ยว แต่ขณะเดียวกันกระแสเชิงสังคมที่ชี้ถึงความไม่เป็นธรรมต่างๆมันก็เริ่มก่อตัวและแทรกซึมกระจายอยู่ทั่วไปรวมทั้งในมหิดลเอง แต่มันไม่เปิดเผยชัดเจน จึงเป็นเรื่องที่แล้วแต่ใครจะสนใจติดตาม

2 ปีที่คณะวิทยาศาสตร์นี่จะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญว่าคุณจะไปในทิศทางไหน ขณะที่เขายังเฮฮาปาร์ตี้ เต้นรำ ผมไม่ชอบแต่ก็เข้าไปช่วยเป็นปฏิคมเป็น Labor ช่วยจัดงานเพราะสนุกกับกิจกรรมมาแต่เดิม ขณะเดียวกันก็ได้สัมผัสกับรุ่นพี่อย่างพี่วีระศักดิ์ พี่เหวงที่เป็นกลุ่มที่ก่อแนวคิดกิจกรรมเชิงสังคมและการเมืองขึ้นมา ได้มีโอกาสอ่านหนังสือที่มันกระตุกเราโดยที่เราไม่รู้ตัว จนได้มีโอกาสเข้าไปช่วยเป็นสาราณียกรทำหนังสือรุ่นให้กับปีหนึ่งซึ่งเป็นงานที่เราชอบ ได้เอากวีที่ว่า..เพียงหวังจะเฟื่องฟุ้ง หรือจึงมุ่งมาศึกษา...ซึ่งเรารู้สึกว่าดีมาก มาลงในหนังสือ เพราะเราก็เห็นว่ามันจริง แต่ก็ยังไม่ได้สัมผัสเข้าไปถึงแก่นอย่างพวกพี่เขา”

ความที่สนุกกับกิจกรรมเป็นพื้น เขาจึงเริ่มเข้าไปคลุกคลีกับงานค่ายอาสาเป็นหลักตั้งแต่ปีหนึ่งแทนที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมเชิงการเมืองที่เริ่มก่อกระแสเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับในช่วงนั้น

ค่ายอาสาในยุคนั้น ยังไม่มีสาระในเชิงการเมืองหรือเรื่องหนักๆ แต่การที่นักศึกษาได้ไปเห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบทได้ช่วยเปิดโลกทัศน์อีกด้านของสมาชิกค่ายที่มีส่วนกำหนดวิถีดำเนินชีวิตของแต่ละคนในเวลาต่อมา

“ส่วนใหญ่พวกเราจะไม่เคยเห็นว่าชีวิตจริงๆชาวบ้านเขาอยู่กันอย่างไร การไปค่ายในยุคนั้นถือว่าเป็นการเสียสละเพื่อสังคม เพราะก่อนไปจะต้องหาทุน หาสปอนเซอร์ เดินไปขอตามห้างร้าต่างๆ ขายของตามสี่แยก อีกอย่างมันเป็นการฝึกวินัยการอยู่ร่วมกัน ค่ายนี้วินัยค่อนข้างสูงมาก การจัดระบบค่อนข้างดี เนื่องจากมีอาจารย์ดีๆหลายท่านคอยคุม เรื่องชู้สาว เรื่องเหลวไหลนี่ไม่มีเลย และทุกคนทำได้ทุกอย่าง ทำให้สร้างความรักสมัครสมาน ผมจึงเข้าไปยุ่งกับค่ายอาสานี่มากที่สุดจนมาปี 4 ก็เป็นประธานกลุ่มอาสาและหัวหน้าค่าย หลังจากนั้นเรียนหนักขึ้น แม้ไม่อยู่ในเงื่อนไขที่จะไปได้ ก็ยังไปเยี่ยมน้องๆ จบแล้วทำงานกันแล้วก็ยังเชื่อมกันอยู่เป็นสายสัมพันธ์ที่ยาวนานต่อเนื่อง ไปไหนมาไหนก็จะแวะเยี่ยมเยียนเลี้ยงข้าวกัน มันเป็นสายใยที่ผูกพันทำให้เราเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเขาเยอะในช่วงรณรงค์เรื่องปฏิรูประบบสาธารณสุข ผมเข้าใจว่าอันนี้คือความรู้สึกว่าใช่ มันคือส่วนหนึ่งของเราจริงๆที่หล่อหลอมเรามา”

ประทับใจ‘อาจารย์อวย เกตุสิงห์’

ปูชนียบุคคลของชาวค่าย

สำหรับชาวค่ายสมัยนั้น บุคคลที่เป็นแบบอย่างและแรงบันดาลใจที่สำคัญคือ ศ.นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นายแพทย์อำพลเล่าว่า

“ผมก็ได้ไปค่ายอาสาพัฒนาที่อาจารย์หมออวย ตั้งขึ้นมาตั้งแต่ 3 ปีก่อนนั้น อาจารย์จะเป็นผู้ใหญ่ใจดี เป็นคนที่น่าศึกษาอย่างยิ่งเพราะได้สร้างอะไรไว้เยอะมาก เช่นเรื่องแพทย์แผนไทย หรือผลักดันเรื่องอายุรเวทที่เป็นรากฐานมาถึงทุกวันนี้ เป็นอาจารย์ศิริราชที่แปลกพันธุ์กว่าเขาคือไม่ชูความเป็นเลิศหรือยกให้แพทย์เป็นเทวดา ปกติเขาจะไปค่ายกันประมาณ 20 วันไปสร้างโรงเรียนโดยจะมีทีมหนึ่งไปเตรียมขุดหลุมขึ้นหลังคาไว้ก่อน โดยจะมีรุ่นพี่จากคณะสถาปัตย์ศิลปากรมาช่วยดูแลเรื่องโครงสร้าง คนสองคน ในค่ายนี้จะมีหลายคณะ จึงเป็นโอกาสที่ได้ทั้งเพื่อนทั้งพี่ และคนที่ไปค่ายในยุคนั้นมี spectrum กว้างมากมีทั้งชอบสนุกสนานอย่างเดียวและพวกที่มีอรรถสาระ พอเริ่มค่ายใหญ่ก็จะมีคนไปประมาณ 60-70 คน อาจารย์อวยก็จะไปช่วงนี้ ตอนแรกผมไม่รู้จัก ก็ยังนึกเอ๊ะใคร นุ่งกางเกงขาก๊วย ปฏิบัติชีวิตแบบสมถะให้เราดู อาบน้ำก็อาบกับเรา อาบคนละ 3-4 ขันเหมือนกัน แล้วยังสอน

เราอีกว่าอาบแล้วซักผ้าไปด้วย เป็นตัวอย่างให้เรามากทั้งในเรื่องความคิด จิตใจดีมีเมตตา มีความรักให้คนอื่น ทำให้เราค่อยๆได้เรียนรู้จากอาจารย์ ท่านจะอยู่กับเราตลอดและไปทุกค่ายจนมาถึงค่ายที่ 20 นอกจากอาจารย์อวยแล้ว ฝั่งศิริราชก็จะมีอาจารย์สรรใจ แสงวิเชียร ลูกอาจารย์หมอสุด อาจารย์อวยกับอาจารย์สุดจะรักกันมาก เป็นคนดีทั้งคู่ และมีอาจารย์พยาบาลบางคน ส่วนใหญ่จะอยู่ฝั่งศิริราช”

นพ.อำพลยังกล่าวถึงบทบาทของศ.นายแพทย์อวย เกตสิงห์อีกว่า ก็เพราะบารมีของอาจารย์อวยนี่เอง ที่ทำให้มหาวิทยาลัยจัดสรรงบประมาณให้ส่วนหนึ่งด้วยเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักศึกษา

“อาจารย์สามารถทำจนถึงขั้นมหาวิทยาลัยยอมให้ตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ เวลาเราออกไปที่นั่นที่นี่ มหาวิทยาลัยก็จะช่วยประสานงาน ยืนอยู่ข้างหลังและยืนยันให้ว่าเราได้ทำในสิ่งถูกต้อง เพราะค่ายเราจะไม่มีลักษณะของการไปยั่วยุปลุกระดม หรือพูดถึงการเมือง เรื่องความอยุติธรรม หรือรัฐบาลเผด็จการ จึงไม่ถูกเพ่งเล็งจากหน่วยงานด้านความมั่นคงของรัฐ เช่น กอ.รมน. ซึ่งก็ 1.เพราะมหาวิทยาลัย support 2.เรามีอาจารย์ผู้ใหญ่คอยดูทิศทาง และเข้าใจว่าที่งานค่ายอยู่มาได้ในระยะยาวเป็นเพราะการที่เราไม่ออกนอกกรอบหลักการเดิมของอาจารย์อวย”

นายแพทย์อำพลยังเชื่อด้วยว่าความมุ่งหวังที่สำคัญของอาจารย์ผู้ใหญ่ท่านนี้คือเพียงให้นักศึกษาได้มีโอกาสไปสัมผัสชนบท และได้มีโอกาสทำงานเพื่อคนอื่น ต้องยอมรับว่าอาจารย์เหล่านี้มีธรรมะสูงมาก แล้วพยายามสอนนักศึกษาอย่างเป็นธรรมชาติ

“ความจริงแล้วผมเองไม่ได้คิดบูชาใครเป็นบุคคล แต่เราพยายามเดินสายกลางมากกว่า แต่ก็คิดว่าอาจารย์อวยมีอิทธิพลต่อพวกเราและผมก็ยอมรับท่าน”

กระแสค่ายอาสาที่คึกคักในหลายมหาวิทยาลัยในช่วงนั้น อาจารย์ชัยนาท จิตตะวัฒนะ สมาชิกค่ายอาสารุ่นแรกๆ ตั้งข้อสังเกตว่าคล้ายกับในสหรัฐอเมริกาที่มีกระแส “Young man go west” หรือการที่คนหนุ่มสาวออกชนบทเพื่อไปบุกเบิกภาคตะวันตกแถบแคลิฟอร์เนียที่พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงรกร้าง ทั้งยังเล่าถึงอาจารย์อวยอีกว่า ว่าหลังกลับจากค่าย สมาชิกก็ได้อาศัยโรงเรียนสวนบัวของอาจารย์ที่พหลโยธินซอย 5 ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนอายุรเวทในปัจจุบัน เป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนกินข้าวด้วยกัน รวมทั้งร่วมกันสอนหนังสือให้เด็กๆนักเรียนของโรงเรียนด้วย

“การที่อาจารย์ทุ่มเทให้กับงานค่ายอาสาอย่างมาก อาจเป็นเพราะไม่มีลูก และภรรยาของท่านคือ ม.ร.ว.ส่งศรี เกตุสิงห์ มีน้องสาวคือ ม.ร.ว.เสริมศรี ก็เป็นผู้ที่สนใจเรื่องงานเยาวชนมาก เคยชวนอาจารย์อวยไปเข้าค่ายพัฒนาเยาวชนที่ฟิลิปปินส์ สมัยที่เป็นรองอธิการบดีมหิดล ซึ่งส่งผลให้เห็นความสำคัญในการพัฒนางานค่ายอย่างจริงเพื่อพัฒนาตัวนักศึกษา ซึ่งการที่อาจารย์เป็นหัวหน้าภาควิชาสรีรวิทยา บรรดาอาจารย์ในภาคและอาจารย์อาวุโสที่ศิริราช ก็สนับสนุนจึงทำให้ภาควิชาสรีรวิทยาเป็นศูนย์รวมของนักศึกษาที่ไปค่าย ดังนั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งของปูมนักศึกษามหิดล ก็คือที่นี่มีผู้ใหญ่ที่พร้อมจะเข้าใจนักศึกษาและมีที่ทางให้นักศึกษาได้รวมกลุ่มทำกิจกรรม “

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์

กับช่วงรอยต่อก่อน 14 ตุลา 2516

หลังจากที่ยุคซีเนียริตี้คลี่คลายเสื่อมสลายไป เหลือไว้แต่บรรยากาศรับน้องประเภท “ดอกไม้บานในดวงใน” ในช่วงรอยต่อก่อนเข้าสู่บรรยากาศการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยเต็มรูปหลังเหตุการณ์

14 ตุลาคม 2516 บุคคลที่มีบทบาทเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญอีกผู้หนึ่งในช่วงนั้น ก็คือ นายสงวน นิตยารัมภ์พงศ์ รองปลัดกระทรวงสาธารณสุขในปัจจุบัน

นายแพทย์สงวนเป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้รับอิทธิพลความคิดในเชิงก้าวหน้าจากการอ่านหนังสือ เช่น ลอมฟาง สังคมศาสตร์ปริทัศน์ มาตั้งแต่อยู่ ม.ศ.4-5 ที่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา จนต่อมามีแรงบันดาลใจถึงกับเขียนกลอนไปลงในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ด้วย เมื่อเข้าเรียนในคณะวิทยาศาสตร์เขาจึงเป็นขาประจำของห้องสมุดคณะ และในที่สุดเมื่อได้สัมผัสกระแสต่อต้านทั้งอภิสิทธิ์นักเรียนแพทย์ทหารและลูกอาจารย์ ลูกผู้มีอุปการะคุณ รวมทั้งได้รับรู้ขบวนเคลื่อนไหวภายนอกที่เริ่มคึกคักเข้มข้น จึงโดดเข้าร่วมเต็มตัวโดยรับหน้าที่บรรณาธิการบอร์ดศูนย์ข่าวใต้ตึกฟิสิกส์ต่อจากรุ่นพี่ๆ ตั้งแต่อยู่ปี 1 จนเมื่ออยู่ปี 2 ก็สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นอุปนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล แข่งกับชุดของ นศพ.ประยงค์ เต็มชวาลา รุ่นพี่ปี 5 ในชุดที่มีวิเชียร คุตตวัส สมัครเป็นนายกฯ ซึ่งปรากฏว่าคะแนนชนะทุกคณะ ยกเว้นศิริราชกับพยาบาลศิริราช

อย่างไรก็ตาม แม้ไม่ประสบความสำเร็จในลงสมัครแข่งขันดังกล่าว แต่เขาก็มีส่วนสำคัญในการฟื้น “มหิดลสาร” หลังจากถูกทางการล่ามโซ่แท่นพิมพ์ สั่งปิดไปในฉบับเดือนสิงหาคม 2514 เพราะลงจดหมายนายปรีดี พนมยงค์ และลงเรื่องเกี่ยวกับจีนหลังปลดปล่อยมากเกินไป

“ตอนอยู่ปี 2 ก่อนลงสมัครรับเลือกตั้ง ผมเป็นบก.มหิดลสาร มีทีมที่มาช่วยเช่น วุฒิพงษ์ พี่จำรัส พี่บรรจบ เราเริ่มฉบับแรกด้วยการพูดถึงสงครามเวียดนาม ฉบับต่อมาก็ลงจดหมายของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ก่อนหน้านั้นผมเขียนจดหมายถึงท่านที่อังกฤษด้วยลายมือนี่แหล่ะ อาจารย์ก็ตอบกลับมา ส่งข้อความมาให้ลงในมหิดลสาร ผมทำอยู่ 3-4 ฉบับจำได้ว่ามีฉบับพุทธศาสนา ฉบับสงคราม ฉบับการกีฬา ก็ต้องวางมือ เพราะพออยู่ปี 3 ก่อน 14 ตุลา ทีมส่วนใหญ่ออกไปเคลื่อนไหวข้างนอกกันหมด เราคนเดียวก็ไม่ไหว”

นายแพทย์สงวนยังเล่าถึงบรรยากาศในช่วงรอยต่อก่อน 14 ตุลาอีกว่า แม้มหิดลไม่มีกลุ่มอิสระที่ชัดเจน แต่ก็มีการเชิญนักศึกษาที่มีบทบาทในกลุ่มอิสระมหาวิทยาลัยต่างๆมานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยน รวมทั้งจัดอบรมการเมืองในช่วงปิดเทอมโดยเชิญนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์รุ่นใหม่มาให้ความรู้ เช่น ดร.กมล สมวิเชียร ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ดร.สุจิต บุญบงการ ทั้งนี้ก็เพื่อขานรับกับกระแสเรียกร้องประชาธิปไตยภายนอกมหาวิทยาลัยที่กำลังมาแรง โดยใช้ห้องเลคเชอร์ที่คณะวิทยาศาสตร์เป็นห้องเรียนการเมือง

จนในช่วงปี 2516 ขณะที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเริ่มมีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ นศพ.ประยงค์ เต็มชวาลา นายกฯสมม.ในขณะนั้น ซึ่งเป็นกรรมการศูนย์นิสิตฯอยู่ด้วยก็ได้มาดึงตัวไปช่วยงานในช่วงที่กำลังมีการแข่งขันชิงตำแหน่งเลขาธิการศูนย์คนใหม่ต่อจากธีรยุทธ บุญมี ระหว่างสมบัติ ธำรงค์ธัญญวงศ์ กรรมการเก่าจากเกษตรศาสตร์ กับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จากธรรมศาสตร์ ซึ่งในที่สุดสมบัติก็ได้รับเลือกตั้ง

และจากประสบการณ์ต่างๆนี้เองที่ทำให้ต่อมา นายแพทย์สงวนได้เข้ามามีบทบาทในฐานะนายก สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลในช่วง 3 ปีต่อมาคือปี 2519 ซึ่งเกิดเหตุการณ์ล้อมปราบในธรรมศาสตร์ วันที่ 6 ตุลาคม

นอกเหนือจากบุคคลที่ได้นำเสนอเรื่องราว เพื่อสะท้อนมุมมอง ประสบการณ์และแรงบันดาลใจในการมุ่งเปลี่ยนสังคมไปสู่สิ่งที่ดีงามดังกล่าวมานี้แล้ว ยังมีแกนนำนักศึกษามหิดลอีกไม่น้อยที่ได้

เติบโตทางความคิดและมีบทบาทชัดเจนในช่วงต่อๆมา ในการนำพาขบวนกิจกรรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ไปสู่ทิศทาง “เพื่อสังคม” ตามกระแสเรียกร้องแห่งยุคสมัยในขณะนั้น ซึ่งจะได้นำเสนอในบทต่อๆไป

มุมมองอาจารย์ต่อพัฒนาการนักศึกษา

ในท่ามกลางการแปรเปลี่ยนดังกล่าวมาข้างต้น คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหิดลมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องรับรู้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยส่วนหนึ่งต้องเข้ามาดูแลรับผิดชอบโดยตรงในฐานะอาจารย์ฝ่ายกิจกรรมนักศึกษา แต่อีกส่วนก็เข้ามาร่วมให้คำแนะนำผลักดันด้วยความผูกพันเข้าใจ แต่โดยสภาพข้อเท็จจริง การที่มหาวิทยาลัยมีคณะต่างๆกระจายกันไปในหลายที่ ทำให้กลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้อาจารย์ไม่สามารถเป็นกลุ่มก้อน หรือร่วมปรึกษาหารือกันในการที่จะเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของนักศึกษาได้อย่างเต็มที่นัก อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานแล้ว คณาจารย์ในมหิดลต่างก็ได้เปิดกว้างให้กับการแสดงออกของนักศึกษาด้วยความเข้าใจ ห่วงใยเมตตา ทั้งในฐานะของ”ครู”และ” ผู้บริหาร”

‘ดร.ประดน จาติกวณิช’ ผู้มีส่วนผลักดันตั้ง สนว.

ต่อมาหลังจากที่ อาจารย์ ดร.ประดน จาติกวณิช เข้ามารับหน้าที่รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหิดล ก็ได้มีส่วนผลักดันโครงสร้างกิจกรรมนักศึกษาไปอีกก้าวหนึ่ง โดยอาศัยประสบการณ์และบทเรียนจากที่เคยเข้าร่วม Student Union รวมทั้งสมาคม Oversea student และมีบทบาทในการก่อตั้งสมาคมต่อมาจึงริเริ่มก่อตั้งสมาคมนักเรียนไทยในรัฐ Queensland สมัยที่เรียนอยู่ที่ออสเตรเลีย ซึ่งพบว่ากิจกรรมนักศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่นักศึกษาอันนำไปสู่การช่วยเหลือพึ่งพาและเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น จึงให้ความสนเรื่องนี้มาตลอดและอาสาที่จะดูแลงานกิจกรรมนักศึกษาด้วยตนเอง

อาจารย์ประดนเล่าถึงเหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งสโมสรนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์หรือสนว.ว่า ครั้งหนึ่งขณะที่กำลังนั่งคุยกับอาจารย์กำจร มนุญปิจุ เลขานุการคณะฯ ซึ่งเป็นที่เล่าลือในหมู่นักศึกษาว่า ดุมาก ตามสไตล์ทหารเรือเก่า นศพ.เกียรติสิน ธรรมสถาพร ประธานกรรมการบริหารชุมนุมนักศึกษา ได้เข้ามาพบอาจารย์กำจรด้วยอาการหวาดกลัว จากนั้นจึงได้ไปแนะว่าต่อไปการเข้าพบควรรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนเพื่อให้เกิดความมั่นใจ พร้อมพูดคุยกับอาจารย์กำจรเพื่อสอบถามถึงความเป็นไปได้ในการผลักดันให้มีการก่อตั้งสโมสรนักศึกษา คำตอบที่ได้ไม่ใช่ตอบรับหรือปฏิเสธ หากแต่เป็นการย้ำว่าหากจะทำก็ต้องรับผิดชอบ ซึ่ง อาจารย์ประดนเห็นว่าคงไม่เหลือบ่ากว่าแรง แต่ผู้ที่ทำให้ต้องกลับมาคิดอย่างรอบคอบอีกครั้งคือ.ศ.นพ.ชัชวาล โอสถานนท์ อธิการบดีในขณะนั้น ที่ชี้ว่า “ เรื่องนี้อาจเป็นดาบสองคม ถ้าจะตั้ง ต้องไม่ทิ้งนักศึกษา เพราะถ้าทิ้งแล้ว เกรงจะเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา …”

“นั่นคือที่มาของสโมสรนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ มหิดล ซึ่งกว่าจะมั่นคงก็มีอุปสรรคพอควร ซึ่งก็คือนักศึกษายังไม่คุ้นที่รับผิดชอบงานในลักษณะเช่นนี้ กิจกรรมแรกที่ดำเนินการในยุคนั้นก็คือการจัดตั้งชมรมดนตรีไทยขึ้น ประเดิมงานด้วยการแสดงเพื่อต้อนรับเจ้าหน้าที่มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ที่เข้ามาเป็นทีมใหญ่เพื่อช่วยวางรากฐานด้านวิชาการและการบริหารให้คณะวิทยาศาสตร์ยุคเริ่มก่อตั้งใหม่ ซึ่ง

กิจกรรมในช่วงแรกนั้นจะไม่มีงบประมาณสนับสนุน นอกจากขออธิการบดีเป็นงวดๆ โดยเงินส่วนใหญ่จะใช้ในกิจกรรมกีฬา ที่ยังเป็นกีฬาเพื่อผู้เล่นซึ่งใช้กันค่อนข้างฟุ่มเฟือย และเป็นที่รู้กันว่าเอาเงินพวกนี้ไปสูญเปล่า เพราะบางอย่างเช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ก็ไม่รู้ว่าทำไมต้องเอางบกลางไปซื้อ ขณะที่กิจกรรมอื่นก็มีความจำเป็น ซึ่งในช่วงนั้นก็มีการถกเถียงกันเองของนักศึกษา ว่าทำไมชมรมโน้นได้มากกว่าชมรมนี้ ซึ่งเราก็ไม่พยายามเข้าไปยุ่ง เพราะฟังแล้วดูๆบางทีมันก็ไร้สาระ ...."

"ผมคิดว่าก่อน 14 ตุลา ก่อนที่จะมีการรวมตัวเป็นสโมสรนักศึกษาสถานการณ์มันคล้ายตอนนี้ คือมันไม่มีความรู้สึกว่าจะต้องรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนสนุกสนานร่าเริง ทำอะไรกันตามใจชอบ เหมือนไม่มีความรับผิดชอบ ไม่ได้มีภาพใดภาพหนึ่งเป็นเป้าหมายของชีวิต ต่อมาเมื่อเริ่มมีการรวมเป็นกลุ่มก้อนก็เริ่มมีความรับผิดชอบ มีความตั้งใจดีๆที่จะทำเพื่อสังคมเพื่อส่วนรวมอยู่"

ชี้ปัญหาอาจารย์ช่วยแนะนำนักศึกษามีน้อย

อย่างไรก็ตาม ในช่วงต่อมาซึ่งนักศึกษาเริ่มมีกิจกรรมที่ประสานเชื่อมโยงกับสถาบันอื่นและเริ่มมีเนื้อหาสาระเชิงสังคมและการเมืองมากขึ้น ในมุมมองของอาจารย์ประดนเห็นว่า หากกิจกรรมของนักศึกษาอยู่ในกรอบของมหิดลเองคงไม่มีปัญหาอะไร แต่เมื่อไปยุ่งเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยอื่นที่มีสภาพสังคมภายในที่ไม่เหมือนมหิดล ปัญหาก็จะเกิดตามมา

"ความคิดความอ่านต่างๆต่อสภาพบ้านเมือง คงไม่มีใครไปล้างอะไรได้ แต่ความจริงอาจารย์ในบ้านเราก็มีน้อยคนที่เห็นความสำคัญของงานกิจกรรมนักศึกษา เพราะที่มหิดลนี่ทุกคนจะต้องแข่งกันเป็นเลิศทางวิชาการอยู่ตลอดเวลา เมื่อไม่สนใจ พอนักศึกษาตั้งอะไรขึ้นมาก็ค่อนข้างโดดเดี่ยว อาจารย์ที่เข้าไปช่วยคิดก็มีไม่กี่คน ตอนนั้นก็มี อาจารย์สุธีรา ทอมสัน อาจารย์จอน อึ้งภากรณ์ อาจารย์โกศัลย์ คูสำราญ คือมีน้อยคนที่จะไปช่วยดูว่าอะไรถูกอะไรผิด หลายคนก็อาจมองว่าทำไมต้องไปค้านนักศึกษา ผมเองถูกมองเยอะเรื่องนี้ เพราะผมถือว่าผมรับปากอาจารย์กำจรอย่างชัดเจนแล้วว่าผมทิ้งไม่ได้ ผมก็เลยค้านอยู่หลายเรื่องทีเดียว สโมสรนักศึกษาออกกฎระเบียบมา กว่าจะผ่านออกมาได้ผมก็ดูอยู่เยอะ เพราะมันจะไปขัดกับของมหาวิทยาลัยมากไม่ได้ เพราะถ้าเกินเลยไปมันก็จะทำให้การดำเนินงานนี่มันต้องหยุด ก็เกิดความขัดแย้งกันพอสมควรระหว่างอาจารย์กับอาจารย์"

แม้ด้านหนึ่งกิจกรรมที่เป็นหลักในช่วงต้น เช่น ค่ายอาสาจะมีอาจารย์ผู้ใหญ่ทุ่มเทให้ความสนใจและเป็นแบบอย่าง แต่ อาจารย์ประดนก็เห็นว่ายังเป็นจำนวนน้อย มีอยู่ไม่กี่คน ขณะที่นักศึกษาที่สนใจที่จะไปเรียนรู้งานค่ายจริงๆ ก็มีจำนวนจำกัด ขณะที่พวกที่ไม่ได้ไปหรือไม่สนใจทางด้านนี้มีจำนวนมาก ซึ่งอาจถูกชักนำให้หลงไปกับกระแสต่างๆได้ง่าย แต่ก็ไม่มีอาจารย์ที่สนใจมาช่วยกันแนะนำให้แนวทางดังที่กล่าวมาแล้ว

แต่สำหรับผู้ที่อยู่ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาใกล้ชิดของค่ายชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ อย่างอาจารย์ธิดา (ถาวรเศรษฐ) โตจิราการ มุมมองต่อกิจกรรมนักศึกษาอาจแตกต่างกันไป จากการที่ได้ไปคลุกคลีใกล้ชิด

ด้วยความที่มุ่งมั่นมาแต่เดิมที่ต้องการเป็นครูที่ดี เพื่อสามารถสร้างเยาวชน สร้างคนดี ขึ้นมาเป็นพลังสังคมด้านบวกในสังคม ดังนั้นเมื่อจบปริญญาโทด้านจุลชีววิทยา จากมหาวิทยาลัยมหิดล ก็เข้ามาเป็นอาจารย์ที่นี่ทันที ซึ่งขณะนั้นบรรยากาศยังเต็มไปด้วยงานรื่นเริงเต้นรำ แต่ก็เริ่มมีกลุ่มที่มุ่งทำประโยชน์ต่อสังคมโดยเฉพาะการจัดค่ายอาสาของชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งเป็นค่ายใหญ่ในช่วง

ปิดเทอมฤดูร้อนที่มีนักศึกษาคณะและชั้นปีต่างๆเข้าร่วมจำนวนมาก อาจารย์ธิดาจึงเข้าไปช่วยเป็นที่ปรึกษาให้ด้วยความเต็มใจตามที่นักศึกษาเรียกร้อง โดยแทบจะเป็นอาจารย์ผู้หญิงคนเดียวที่ลงไปคลุกคลีในพื้นที่ชนบทเป็นเดือนๆโดยตลอด ซึ่งส่วนหนึ่งก็เพราะต้องการให้ครอบครัวของนักศึกษาหญิงที่เข้าร่วมเกิดความมั่นใจในความปลอดภัยด้วย

สำหรับค่ายชุมนุมบำเพ็ญประโยชน์นี้เป็นกิจกรรมประจำปีที่เริ่มขึ้น หลังจากชุมนุมบำเพ็ญประโยชน์แยกออกมาจากชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณีเมื่อปี 2512 เพราะชื่อเดิมมีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมที่อาจไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งนี้ กิจกรรมค่ายจะกระทำในนามค่ายสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ที่แม้จะเน้นสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆเป็นหลักเช่นเดียวกับค่ายอาสาพัฒนาของฝั่งศิริราช แต่ในช่วงหลังก็มีโครงการเยาวชน ที่นำเอาเยาวชนในพื้นที่ที่ตั้งค่ายมาอบรมด้านสาธารณสุขพื้นฐานรวมทั้งฝึกการเป็นผู้นำด้วย

อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการขบวนกิจกรรมเพื่อสังคมของนักศึกษามหิดล ก็คือผลพวงจากสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่คลี่คลายจากการที่อำนาจเผด็จการทหารเริ่มเสื่อมกร่อน พ่ายแพ้แก่กระแสเสรีนิยมจากโลกตะวันตก เปิดทางให้ปัญญาชนร่วมสมัยได้มีมุมมองที่เปิดกว้างและมองเห็นปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมได้ชัดเจนขึ้น พร้อมทั้งได้รับอิทธิพลความคิดทั้งแนวพุทธ และแนวเสรีประชาธิปไตยที่ใฝ่หาความเป็นธรรมในสังคมมาเติมเต็มเป้าหมายของชีวิต แม้ที่นี่จะไม่มีการรวมเป็นกลุ่มอิสระที่ชัดเจนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรม แต่การประสานและต่อยอดเชื่อมโยงแนวคิดจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง จากเพื่อนสู่เพื่อน และจากครูอาจารย์สู่ศิษย์ ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ก็เป็นรากฐานที่ส่งผลให้กิจกรรมนักศึกษาในมหิดลมีความเข้มข้นในเวลาต่อมา

ข้อมูลอ้างอิง

1.สัมภาษณ์ดร.ประดน จาติกวนิช เมื่อวันที่ 28 มี.ค.45
2.สัมภาษณ์ศ.ดร.กำจร มนุญปิจุ เมื่อวันที่ 26 ก.พ.45
3.สัมภาษณ์ อจ.ธิดา โตจิราการ เมื่อวันที่ 15 มี.ค.45
4.สัมภาษณ์นพ.วิชัย โชควิวัฒน เมื่อวันที่ 7 ก.พ.45
5..สัมภาษณ์นพ.สุรเกียรติ อาชานานุภาพ เมื่อวันที่ 16 มี.ค.และวันที่ 28 ก.ย.45
6.สัมภาษณ์ พ.อ.นพ.พิวัฒน์ โปษยานนท์ เมื่อวันที่ 28 ก.พ.45
7.สัมภาษณ์นพ.วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ เมื่อวันที่ 18 มี.ค.และวันที่ 3 เม.ย.45
8.สัมภาษณ์ นพ.ดร.ประยงค์ เต็มชวาลา เมื่อวันที่ 23 ม.ค.45
9.สัมภาษณ์ เภสัชกรวิเชียร คุตตวัส เมื่อวันที่ 9 ก.พ.45
10.สัมภาษณ์ นพ.จำรัส สรพิพัฒน์ เมื่อวันที่ 7 ธ.ค.44
11.สัมภาษณ์นพ.เหวง โตจิราการ เมื่อวันที่ 10 ม.ค.และวันที่ 7 ก.พ.45
12.สัมภาษณ์นพ.ไพรัช ศุภกาญจนกันติ เมื่อวันที่ 20 ก.พ.45
13.สัมภาษณ์คุณวุฒิพงศ์ เลาหไพโรจน์ เมื่อวันที่ 5 ก.พ.45
14.สัมภาษณ์ นพ.พงศ์พัฒน์ ปธานวนิช / เมื่อวันที่ 6 ก.พ.45
15.สัมภาษณ์นพ.อำพล จินดาวัฒนะ เมื่อวันที่ 13 ก.พ.45
16.สัมภาษณ์นพ.สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ เมื่อวันที่ 4 ก.พ.45
17.สัมภาษณ์ดร.เมธี จันทร์จารุภรณ์ เมื่อวันที่ 22 ต.ค.45
18.สัมภาษณ์ อจ.ชัยนาท จิตตวัฒนะ เมื่อวันที่ 5 ก.ย.45
19.สัมภาษณ์ นพ.อภิเชษฐ์ นาคเลขา เมื่อวันที่ 2 พ.ย.45
20.หนังสือ กูคือนิสิตนักศึกษา โดย ขรรค์ชัย บุนปานและสุจิตต์ วงศ์เทศ
21.หนังสือ พลิกแผ่นดิน โดย ประจวบ อัมพะเศวต
22.กิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล โดย พรรณี ตันสกุล
23.หนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับพิเศษ 4 ว่าด้วยพุทธศาสนากับสังคมไทย ส.ค.2509
24.ข้อเขียนของ ยงยุทธ ยุทธวงศ์ จากวารสารแพทยสัมพันธ์ 17 ก.พ.2512
25.ข้อเขียนเรื่อง “ความหลังครั้งเก่า” จากหนังสือฉลอง 25 ปี ศิริราช 67

บทที่ 6 บทบาทการเคลื่อนไหวของนักศึกษามหิดลก่อน 14 ตุลาคม 16

1.ขบวนการภายในรั้วมหิดล

ก่อนเกิดเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516 ภายในมหาวิทยาลัยมหิดลมีหลายเหตุการณ์ที่เป็นตัวจุดกระแสการเคลื่อนไหว โดยเนื้อหาส่วนใหญ่เน้นในเรื่องการเรียกร้องความถูกต้องเป็นธรรมในกรณีต่างๆ ซึ่งได้พัฒนารูปการจิตสำนึก และทำให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ในการต่อสู้และได้เรียนรู้ทั้งความผิดพลาดบกพร่อง ความสำเร็จ รวมทั้งได้เข้าใจถึงปัญหาแวดล้อมที่กว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น และต่อมาก็ได้เข้าไปมีส่วนต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อความถูกต้องชอบธรรมในสังคมนอกรั้วมหาวิทยาลัยมากขึ้นเป็นลำดับ

นักศึกษาคณะเทคนิคการแพทย์ประท้วง

ย้อนไปเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2512 ที่ฝั่งคณะแพทยศาสตร์ศิริราช บรรยากาศอนุรักษ์นิยมที่เคร่งขรึม เข้มงวดยังครอบคลุมอยู่เต็มที่ มีปรากฏการณ์ที่สร้างความแปลกใจระคนไม่พอใจให้กับอาจารย์และนักศึกษาบางส่วน นั่นคือการที่นักศึกษาชั้นปีที่ 3 และ 4 ของคณะเทคนิคการแพทย์พากันหยุดเรียนประท้วง พร้อมกับยื่นข้อเรียกร้องต่ออธิการบดี ซึ่งเป็นครั้งแรกนับแต่มีการตั้งคณะนี้ขึ้นมาเมื่อปี 2500 และอาจถือเป็นครั้งแรกของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในท่ามกลางกระแสหลักที่นักศึกษายังคงไม่สนใจสิ่งใดมากไปกว่าการเรียน กิจกรรมบันเทิง และระบบซีเนียริตี้ โดยกลุ่มนักศึกษาที่ประท้วงได้ยื่นข้อเรียกร้องให้แก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมใน 6 ประเด็นคือ

1.ขอให้เลิกอนุปริญญาเทคนิคการแพทย์ ให้มีแต่ปริญญาตรีวิทยาศาสตร์บัณฑิต(เทคนิคการแพทย์)และพนักงานวิทยาศาสตร์การแพทย์เท่านั้น

2.ขอให้เปลี่ยนและปรับปรุงอาจารย์ที่สอนใหม่โดยให้จัดอาจารย์ที่มีคุณวุฒิมาสอน ส่วนอาจารย์ที่มีอยู่หากคุณวุฒิไม่พอที่จะสอนปริญญาตรีก็ให้สอนพนักงานวิทยาศาสตร์การแพทย์ไป

3.ขอให้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนความผิดอาจารย์ที่มีความประพฤติไม่ดี ไม่เหมาะสมไม่มีจรรยาบรรณ หากผู้ใดมีความผิดก็ขอให้ลงโทษทางวินัยตาม พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน

4.ขอให้ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนเสียใหม่โดยบรรรจุวิชาว่าด้วยริคเกทเซียและไวรัสวิทยา, เปลี่ยนวิชาฮีสโตโลจิคอลเทคนิค เป็นวิชาฮิสโตพาโถโลยี่, วิชาที่สอนในชั้นปีที่ 4 ซึ่งตามหลักสูตรระบุว่าแอดวานซ์ ก็ขอให้เรียนตามหลักสูตรทุกวิชามิใช่สอนทบทวนของเดิมที่เรียนมาแล้วในปี 2 และ 3

5.ขอให้ตรวจสอบและสอบสวนการใช้จ่ายเงินงบประมาณของคณะตั้งแต่เริ่มตั้งจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในปี 2508 ว่าได้ใช้จ่ายไปจริงและถูกต้องหรือไม่

6.ขอให้เพิ่มสถานที่ศึกษารวมทั้งอุปกรณ์การเรียนการสอน ตลอดจนสวัสดิการให้เพียงพอกับจำนวนนักศึกษา

ทั้งนี้ นักศึกษาให้เหตุผลถึงข้อเสียของการคงหลักสูตรอนุปริญญาไว้ว่า เมื่อมีการผลิตพนักงานวิทยาศาสตร์การแพทย์ซึ่งสามารถทำงานแทนผู้สำเร็จอนุปริญญาได้แถมยังสิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายน้อยกว่าแล้ว ก็ควรยกเลิกการผลิตอนุปริญญา และให้ผู้จบปี 3 ทุกคนได้เรียนต่อในขั้นปริญญาตรีอีก 1 ปี โดยยกเลิกหลักเกณฑ์เดิมที่กำหนดว่าผู้ได้อนุปริญญา(3ปี)ต้องได้คะแนนตั้งแต่ 70% ขึ้นไปจึงจะได้เรียนต่อ ถ้าคะแนนไม่ถึงจะต้องออกไปปฏิบัติงานข้างนอกไม่ต่ำกว่า 1 ปี จึงจะมา

เรียนต่อได้ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียคือต้องทิ้งงานมาเรียนต่อ เกิดผลกระทบต่อสถานพยาบาลและประชาชน ทั้งการกำหนดเกณฑ์ 70% ทำให้นักศึกษาเรียนอย่างชิงดีชิงเด่น หวาดระแวงและหวาดกลัวอยู่ตลอดเวลา

ในครั้งนั้นนักศึกษาที่ก่อการประท้วง ยืนยันว่าการกระทำดังกล่าวไม่ได้วู่วามหรือขาดการยั้งคิดเพราะได้ใช้เวลาใคร่ครวญมานานนับเดือนก่อนที่จะยื่นข้อเรียกร้องและการที่ต้องใช้วิธีหยุดเรียนประท้วงก็เพื่อให้ข้อเรียกร้องได้รับการตอบสนองโดยเร็ว มิฉะนั้นการพิจารณาอาจก็จะล่าช้าหรือไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร ทั้งชี้ว่าข้อเรียกร้องให้ปรับปรุงหลักสูตรและระบบให้ทันสมัยก็เพื่อต้อนรับชื่อใหม่ คือมหาวิทยาลัยมหิดล ที่มุ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบจริงๆ

กองบรรณาธิการวารสารแพทย์สัมพันธ์ฉบับเดือนกันยายน 2512 ซึ่งมหาวิทยาลัยเป็นเจ้าของ แต่มีนักศึกษาคณะต่างๆเข้าร่วมเป็นกองบรรณาธิการได้ถ่ายทอดคำชี้แจงของ ศ.นพ.กษาน จาติกวนิช และ ศ.นพ.สวัสดิ์ สกุลไทย 2 รองอธิการบดีที่ได้รับมอบหมายจาก ศ.นพ.ชัชวาล โอสถานนท์ อธิการบดี ว่าทั้ง 2 ท่านไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว เพราะหลายเรื่องก็พยายามปรับปรุงอยู่แล้วโดยเฉพาะเรื่องอนุปริญญาก็มีมติตั้งแต่เดือนเมษายนแล้วว่าจะยกเลิกเพียงแต่ไม่ได้ประกาศให้นักศึกษาทราบเท่านั้นและจะได้เสนอสภามหาวิทยาลัยต่อไป ส่วนอาจารย์ที่มีคุณวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรีก็ได้รับการชี้แจงว่ามีอยู่เพียงคนเดียวแต่เป็นผู้มีความสามารถพิเศษและมีความชำนาญในการสอนมานานพอควร ขณะที่ปัญหาเรื่องความจำกัดของสถานที่เรียน ทางคณะแพทย์ศิริราชก็มีโครงการจะแบ่งตึกตรวจโรคให้ ส่วนข้อเสนอที่ให้สอบสวนอาจารย์ที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมนั้นคงไม่ถึงขั้นสอบสวนเพียงแต่เชิญอาจารย์ที่เกี่ยวข้องมาฟังความคิดเห็น ทั้งยังชี้ว่าไม่เห็นด้วยที่นักศึกษาเสนอให้สอบสวนอาจารย์ โดยข้อเท็จจริงอาจมีบกพร่องบ้างโดยเฉพาะความสัมพันธ์กับนักศึกษาที่ควรจะดีกว่านี้ ถ้าต่างรับฟังเหตุผลของแต่ละฝ่าย ปัญหาก็คงไม่เกิด *"ประตูห้องอธิการเปิดเสมอ จะร้องเรียนอย่างไรก็ส่งผู้แทนมาซิ"*

รองอธิการทั้ง 2 ยังได้ชี้แจงกรณีคณบดีคณะต่างๆมักตั้งโครงการขึ้นเพื่อเลี่ยงระเบียบมหาวิทยาลัยที่ให้สับเปลี่ยนคณบดีทุก 4 ปี เว้นแต่จะมีโครงการค้างอยู่ก็จะได้อยู่ต่อว่า เชื่อว่าคงไม่ค่อยมีใครอยากเป็นคณบดีกันนักเพราะเงินเดือนเท่ากัน แต่ต้องมีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น

การประท้วงดังกล่าวสิ้นสุดลง โดยนักศึกษาได้เข้าเรียนตามปกติเมื่อวันที่ 8 กันยายน เพื่อรอผลการพิจารณาจากสภามหาวิทยาลัย ซึ่งหลังจากการประท้วงครั้งนี้ ทำให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้น เช่น ห้องสมุดมีหนังสือมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนักศึกษาก็ดีขึ้นมาก แม้การกระทำของนักศึกษาครั้งนี้ดูเหมือนไม่เคารพครูบาอาจารย์ แต่หลังจากนั้นเมื่อพบหน้ากันนักศึกษาก็ยังคงก็แสดงความเคารพและอาจารย์ก็ยิ้มแย้มแจ่มใสดี

อย่างไรก็ตาม "แพทย์สัมพันธ์" ก็มองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นกระจกที่สะท้อนอย่างดี *"โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ ที่อาจารย์ควรตระหนักว่านักศึกษามีสมองมีจิตใจเช่นกัน .. การอยู่ร่วมกันจึงควรคำนึงถึงด้านจิตใจ สิ่งใดล้าหลังหรือไม่ทันสมัย เช่น หลักสูตรการสอน หรืออุปกรณ์การเรียนก็ควรรีบแก้ไขทันทีไม่ควรปล่อยให้เรื้อรัง ..อีกทั้งนักศึกษาก็ควรมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น แม้จะเป็นความเห็นที่แตกต่างกันไปบ้าง ก็ควรจะรับฟัง"*

"แต่...มีข้อน่าตำหนิอยู่ที่ว่าการกระทำของนักศึกษาเทคนิคฯ ทำเรื่องใหญ่โตเกินไป ไม่ดำเนินการไปตามลำดับขั้น เพราะผลที่ออกมาแสดงว่าอาจารย์และมหาวิทยาลัยพร้อมรับฟังข้อติดเห็นและพร้อมปรับปรุงตามข้อเรียกร้อง แล้วทำไมนักศึกษาจึงไม่เสนอเรื่องราวต่ออธิการบดี การสไตรค์หรือการเดินขบวนน่าจะเป็นมาตรการสุดท้ายของปัญญาชนอย่างเรา และที่น่าตำหนิกว่านั้นคือ การออกข่าว

เรื่องนี้ไปสู่สื่อมวลชนเพื่อกระจายให้เป็นเรื่องใหญ่โต โดยไม่คำนึงถึงชื่อเสียงของสถาบัน ทั้งที่เรื่องสามารถตกลงกันได้ภายใน..”

ต้านนักศึกษาแพทย์ทหาร
มุ่งแอนตี้ระบบ ไม่กระทบความเป็นเพื่อน

หลังจากที่รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร มีนโยบายให้มหาวิทยาลัยมหิดลรับนักเรียนเตรียมทหารที่จบชั้นปีที่ 2 และมีคะแนนอยู่ในเกณฑ์ดีเข้าเรียนในโรงเรียนแพทย์ทั้ง 2 แห่งคือ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี เพื่อผลิตแพทย์ทหาร “ทางลัด” สนองความต้องการของกองทัพที่กำลังขาดแคลนแพทย์อย่างมากเพราะผู้จบแพทย์ไม่ยอมสมัครเป็นทหาร โดยเริ่มส่งรุ่นแรกเข้ามาเรียนในปี 2511 เป็นเงื่อนไขก่อให้เกิดกระแสต่อต้านในหมู่นักศึกษาอย่างกว้างขวาง ซึ่งนอกจากที่มหิดลแล้ว ที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬา และที่มหาวิทยาลัยศิลปากรก็มีการส่งนักเรียนเตรียมทหารไปเรียนต่อซึ่งก็มีกระแสต่อต้านเช่นกัน เนื่องจากในช่วงดังกล่าวระบบเผด็จการทหารที่ปกครองประเทศมายาวนาน จึงเริ่มสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนโดยทั่วไป

นโยบายดังกล่าวถูกมองว่าเป็นการใช้อภิสิทธิ์เพื่อสร้างอาณาจักรของทหารและเริ่มเป็นเงื่อนไขผลักดันให้นักศึกษารวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านในรูปของข้อเขียน บทความผ่านสื่อต่างๆ อาทิ กระดานข่าวและวารสารมหิดลสาร โดยมารุนแรงถึงขั้นรวมตัวประท้วงในช่วงประมาณเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2516 ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคมไม่นาน ซึ่งอาจเป็นเพราะมีความเกลียดชังทหารมาตั้งแต่กรณี”ทุ่งใหญ่นเรศวร” แต่แม้จะมีความรู้สึกขัดแย้งต่อต้านในแง่บุคคลอยู่บ้างในช่วงแรก นักศึกษาทั่วไปก็รู้ว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่ตัวนักเรียนเตรียมทหารที่เข้ามาเรียนร่วม หากแต่อยู่ที่ระบบอภิสิทธิ์ของทหารมากกว่า

นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ แกนนำคนสำคัญของนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าในยุคแรกๆ กล่าวว่านักศึกษาไม่ได้ต่อต้านนักเรียนแพทย์ทหารที่เข้ามารุ่นแรก ๆ มากนัก เพราะก็ดูจะกลมกลืนเป็นพวกเดียวกัน แต่พอรุ่นที่ 2-3 เริ่มมีความรู้สึกไม่พอใจเมื่อทหารที่เข้ามาเรียนมีสิทธิข้ามฟากไปเรียนในโรงเรียนแพทย์ได้ ขณะที่รุ่นน้องคนหนึ่งชื่อสุภาภรณ์ กลับไม่ได้ข้ามฟาก

“ผมไปหาอาจารย์รจิต บุรี ช่วงที่ท่านเป็นคณบดีคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี ว่าทำไมน้องคนนี้ข้ามฟากไม่ได้ ทำไมพวกทหารข้ามมาเรียนรามาฯได้ ความยุติธรรมอยู่ที่ไหน อาจารย์ก็อธิบายว่าน้องเขาเป็นโรคไขกระดูกไม่ทำงาน ไม่มีภูมิต้านทานโรคเลย อันตรายมาก เรียนแพทย์ไม่ได้ ไม่ใช่เพราะเรื่องทหารหรอก ส่วนตัวผมความคิดเรื่องต่อต้านแพทย์ทหารมีไม่มาก มามากตอนที่มันจะเกิดโรงเรียนแพทย์ทหาร (วิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้าในปัจจุบัน) นายพลนายพันโกรธพวกเรามาก เพราะพวกเราต่อต้านว่าทหารมีทุกอย่าง มีธนาคาร มีอุตสาหกรรมเอง แล้วยังจะเปิดโรงเรียนแพทย์เขาก็ว่าต้องเปิดเพราะไม่มีใครไปอยู่ชายแดน แพทย์ใช้ทุนไม่ไปอยู่ชายแดนที่มีการสู้รบ ช่วงนั้นผมเป็นคนจัดบอร์ดใต้ตึกฟิสิกส์และเสียงตามสายก็นำเสนอประเด็นพวกนี้”

แม้ภายหลังจะปรากฏว่ามีนักศึกษาแพทย์ทหารมาเข้าร่วมกิจกรรมกับฝ่ายก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งเข้ามาแล้วก็เป็นพวกเดียวกันหมด แต่นายแพทย์วีระศักดิ์ก็ยังอดตั้งข้อสังเกตไม่ได้ว่า “ที่เข้ามาแบบไม่ชอบมาพากลก็มีนะ”(เข้ามาเพื่อสังเกตการเคลื่อนไหวของนักศึกษามหิดล-ผู้เขียน)

รูปแบบหลักของการต่อต้านในช่วงนั้นก็เช่นที่นายแพทย์วีระศักดิ์กล่าวถึงคือ เน้นการแสดงความเห็นผ่านข้อเขียน-บทความที่บอร์ดใต้ตึกฟิสิกส์ และเสียงตามสายในคณะวิทยาศาสตร์ ซึ่งอีกคนที่ใกระดานบอร์ดแสดงความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง คือ วุฒิพงศ์ เลาหไพโรจน์ จากคณะสาธารณสุขศาสตร์

“เราโดดออกไปวงนอกมาก พอเข้ามาดูในมหิดลก็เจอเหตุการณ์ที่ทนไม่ได้คืออยู่ๆทหารก็เข้ามาเรียน เข้ามาได้ยังไง..เราเริ่มเห็นว่าสังคมไทยมันเป็นอย่างนี้ ที่ใต้ตึกฟิสิกส์มีบอร์ดก็เขียนแสดงความคิดเห็น คนก็มาอ่าน เลยถูกอาจารย์มองว่าสร้างความแตกแยกในมหาวิทยาลัย สุดท้ายก็เลยต้องไปเขียนลงหนังสือพิมพ์ข้างนอก”

“เรื่องนี้ทำให้การเคลื่อนไหวภายในมหาวิทยาลัยเริ่มมีสีสัน ที่จริงก่อนหน้านั้น ก็มีเข้ามาบ้างแล้ว แต่ที่มาเริ่มไม่พอใจก็ตอนที่เขาจะเปิดโรงเรียนแพทย์ทหารที่โรงพยาบาลพระมงกุฎฯ ในปี 2517 ทำให้ถูกมองว่าเป็นการใช้ทรัพยากรมาสนับสนุนแพทย์ทหารเหมือนต้องการสร้างอาณาจักร ที่คณะวิทยาศาสตร์จะมีการเขียนบทความวิจารณ์ แต่ไม่ถึงกับแรง ไม่ถึงกับมีความขัดแย้งอะไรมาก อาจจะเป็นแค่หมั่นไส้ทหารมากกว่า แต่ในทางส่วนตัวไม่มีอะไรกัน” นั่นคือมุมมองของนายแพทย์ไพรัช ศุภกาญจนกันติ ที่สะท้อนออกมาคล้ายกันกับนายแพทย์เหวง โตจิราการ ที่ว่า

“สมัยนั้นคนเกลียดทหารเพราะเป็นเครื่องมือเผด็จการ ซึ่งความรู้สึกนี้ไม่ถูกต้อง กองทัพต้องการแพทย์แต่ไม่มีคนไป ฝ่ายทหารจึงสั่งให้เอานักเรียนนายร้อยที่เก่งๆมาเรียนแพทย์ ซึ่งนักศึกษาแพทย์สามัญก็ต่อต้านกันมาก อ้างว่ามาด้วยอภิสิทธิ์ ผมไม่เห็นด้วยกับการต่อต้านเพราะทหารที่เข้ามามีเพียงรุ่นละ 15 คน ส่วนใหญ่ก็เป็นคนดี พวกเขาเองก็คงขมขื่นเพราะนายสั่ง เมื่อมาเรียนก็ถูกเพื่อนต่อต้าน”

แต่ต่อมาเมื่อกระแสความไม่พอใจทหารขึ้นสูง โดยเฉพาะในปี 2516 หลังจากเกิดกรณี “ทุ่งใหญ่นเรศวร” ที่รัฐบาลทหารพยายามปกป้องลูกน้องที่ทำผิดกฎหมายอย่างโจ่งแจ้ง การต่อต้านผ่านข้อเขียนก็เริ่มก่อรูปเป็นการประท้วงที่ตึกกลมเพื่อขอคำชี้แจงจากผู้บริหารคณะวิทยาศาสตร์ ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไม่นาน ซึ่งนายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา อดีตนายกสโมสรนักศึกษาฯในช่วงปี 2516 เล่าว่า

“อภิสิทธิ์ทหารทำให้เกิดการสไตรค์ครั้งใหญ่ของนักศึกษามหิดลที่ตึกกลมช่วงที่ผมเป็นนายกสโมสรฯ มันเริ่มต้นจากความรู้สึกที่ว่าในแวดวงทหารนั้น ตอนเกิด ก็เกิดโรงพยาบาลทหาร อยู่บ้านก็แฟลตทหาร มีโรงเรียนบุตรข้าราชการทหาร เข้านายร้อยก็เตรียมทหาร ดูมีอภิสิทธิ์ไปหมดทำให้นักศึกษาไม่พอใจ ซึ่งการฝากเข้ามาเรียนในลักษณะนี้มีมาหลายปีแล้ว แต่ในยุคที่ทหารยังมีอำนาจเข้มแข็ง ก็ไม่ค่อยมีใครกล้าพูดหรือกล้าคัดค้าน”

ฝ่ายบริหารอย่างศ.ดร.กำจร มนุญปิจุ คณบดีคณะวิทยาศาสตร์ก็ยอมรับว่าปฏิกิริยาต่อต้านจากนักศึกษามีอยู่จริง

“ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ แต่เราก็ชี้แจงเหตุผลว่าทำไมทำอย่างนั้น เพราะทางทหารเขาขาดแพทย์อย่างมาก ใครๆก็ไม่ยอมเป็น ทหาร เขาต้องออกรบ แล้วจะให้เขาทำอย่างไร”

ขณะที่อาจารย์ประดน จาติกวนิช รองคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ ฝ่ายกิจการนักศึกษา กลับเห็นว่านักศึกษาที่ก่อกระแสต่อต้านคิดมากเกินไปในเรื่องนี้ “ไปคิดทำไม ทำไมไม่คิดว่าถ้าเขาส่งมา พวกเราเยอะกว่า แพทย์พวกนี้ก็ควรจะกลมกลืนกับความเป็นมหิดลมากกว่า ควรให้เป็นอย่างนั้น เขามาอยู่กับเราแล้วเรากลืนเขาไม่ได้ ผมว่าแย่มาก”

แต่สำหรับนักเรียนเตรียมทหารที่สมัครใจสลัดเครื่องแบบแล้วมาสมัครเรียนแพทย์เองก่อนที่โครงการนี้จะเริ่มไม่นาน อย่าง พ.อ.นพ.พิวัฒน์ โปษยานนท์ รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยแพทย์ทหาร เห็นว่าปฏิกิริยาคัดค้านที่เกิดขึ้น อาจเป็นเพราะนักศึกษาได้ข้อมูลไม่ครบก็เฮตามกันไป ความจริงพวกที่เข้ามาไม่ได้แย่งที่นั่งพวกสอบเอ็นทรานซ์ แต่เป็นการฝากเข้ามาเรียน โดยทบวงมหาวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยจะได้รับงบเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวต่างหาก

“พวกนี้เข้ามาก็เป็นตัวหลักในกีฬาและงานค่ายอาสาซึ่งเป็นการเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ตอนหลังมันเริ่มมีความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐบาลทหารมากขึ้น แต่ผมก็เชื่อว่าไม่ใช่ต่อต้านนักเรียนทหารที่เข้ามา อาจจะมีคนเกเรเข้ามาบ้าง เพราะนักเรียนทหารมันอยู่ในกรอบเหมือนเป๊ปซี่ พอเปิดฝา ฟองมันก็ขึ้น เข้ามหาวิทยาลัยก็มีสาวๆ ให้จีบ ไม่เข้าเรียนก็ไม่มีใครว่า อะไรเหล่านี้ก็คงเป็นชนวนอยู่เหมือนกัน มันคนละบุคลิก เพราะนักเรียนหมอเขาไม่เป็นอย่างนี้ เขาจะเรียนกันอย่างเคร่งเครียด”

สุดท้ายเขาก็ยังยืนยันว่าแพทย์ทหารเหล่านี้โดยสำนึกแล้วรู้สึกว่าตัวเองเป็นแพทย์ศิริราชหรือรามาฯมากกว่า ผิดกับนักเรียนแพทย์ทหารพระมงกุฎที่อยู่ในรั้วทหารตลอด ก็จะมีสำนึกของความเป็นทหารมากกว่า

ส่วนแพทย์ทหารขนานแท้อย่าง พล.ต.นายแพทย์สหชาติ พิพิธกุล เสนาธิการศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎ ที่เข้ามาเป็นรุ่นที่ 2 ในปี 2512 ก็ยอมรับว่ารับรู้จากรุ่นแรกบ้างเหมือนกันว่ามีแรงต้าน เพราะรุ่นแรกยังติดธรรมเนียมแบบทหารอยู่ ไปไหนก็เดินเป็นแผงทั้งกลุ่ม ตัวตรง หน้าตาผมเผ้าก็คล้ายๆกัน ซึ่งเพื่อนๆก็คงแปลกหูแปลกตา

“พอรุ่นเราก็เลยพยายามให้ผมยาวเหมือนเพื่อนเขา ตอนหลังเลยกลายเป็นยาวกว่าคนอื่น แต่นักศึกษาเขาจะรู้เพราะวันแรกที่ไปรายงานตัวเรียนที่คณะต้องออกไปแนะนำตัวว่าจบจากไหน ซึ่งก็ไม่มีคำพูดกระทบกระเทียบอะไรจากเพื่อนๆ คิดว่าในระดับปัญญาชนแล้ว เขาคงมองว่ายังๆก็ต้องจบออกมาเป็นแพทย์เหมือนกัน ผมคิดว่าเขาคงมองโลกในแง่ดี เพราะไม่มีการต่อต้านจริงๆ จังๆ เท่าที่จำได้ไม่มีการเดินขบวนประท้วงในรุ่น 1 พอรุ่นผมก็ปรับตัวได้เร็วมากภายในไม่กี่เดือนก็กลมกลืนกันจริงๆ แล้วมองย้อนไปมีเพื่อนหลายๆคนที่พยายามผูกมิตรกับเราในฐานะที่เราเป็นทหารซึ่งพวกนี้จบแล้วก็มาสมัครเป็นทหาร แต่พวกเรากลับวิ่งไปหาพรรคพวกกลุ่มใหม่ๆ “

จึงไม่แปลกที่ในเวลาต่อมานักเรียนแพทย์ทหารหลายคนกลับเป็นเพื่อนที่สนิทสนมกับนักกิจกรรมตัวยง หรือเข้าร่วมกิจกรรมฝ่ายก้าวหน้าอย่างเต็มตัวเสียเอง โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 16 ที่บางคนเข้าร่วมวงดนตรีเพื่อชีวิต “กรรมาชน” คือ พันเอก(พิเศษ)นายแพทย์บุญลือ วงศ์ท้าว แห่งโรงพยาบาลค่ายสุรนารี ส่วนที่เข้าร่วมต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธจนเสียสละชีวิต ในเขตป่าจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งก็คือ นศพ.วัลลภ บุญภักดี นักเรียนเตรียมทหารเรือ จากคณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯ

พล.ต.นายแพทย์สหชาติเล่าอีกว่า สมัยเรียน เขากับนักกิจกรรมตัวยงอย่างนายแพทย์เหวง โตจิราการ อดีตนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลปี 2517 เป็น “บัดดี้แล็บ”กัน

“จำได้ว่าสมัยนั้น สิ่งที่ทำให้ประทับใจคือ ฝีมือผ่าตัดแยกชิ้นส่วนไส้เดือน-แมลงสาบที่ละเอียดลออ ขณะที่เราเป็นทหารไม่มีพื้นฐานด้านชีววิทยามากนัก คะแนนที่ผมได้ตรงนี้ก็เป็นเพราะเขาทั้งนั้น และการที่เหวงเขาสนใจพุทธศาสนามาก เป็นประธานชมรมพุทธด้วยทำให้รู้สึกศรัทธา สมัยที่ผมเรียนจบแล้วและไปทำงานต่อต้านคอมมิวนิสต์ ที่กอ.รมน.ภาค 2 ที่มีพลโทเปรม ติณสูลานนท์ เป็น

แม่ทัพภาค ก็ทราบว่าเหวงเข้าป่าแล้วและมีข่าวทางทหารว่าอยู่แถวดงหลวง จ.สกลนคร แถวที่ผมอยู่พอดี ทางทหารเขาก็เรียกผมไปถามว่ารู้จักเหวงไหม เขาจบมหิดล ผมก็บอกว่าเพื่อนผมเองครับ เขาเลยบอกให้ผมพูดใส่ไมโครโฟนบอกให้เหวงออกมาซะ แล้วขับเครื่องบินไปขยายเสียง ซึ่งก็ไม่รู้เอาไปขยายหรือเปล่าแต่ก็ได้พูดไป ในฐานะเพื่อน เราก็เป็นห่วงเขาและอย่างที่บอกเราประทับใจในส่วนที่เขาทำให้เราเห็น”

แม้จะมีนักเรียนเตรียมทหารเข้าเรียนแพทย์เพียงแค่ 7 รุ่น รวมประมาณ 100 กว่าคน แล้วต้องยกเลิกนโยบายนี้ไปในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่อำนาจความยิ่งใหญ่ของระบบทหารถูกสั่นคลอนลงอย่างเห็นได้ชัด แต่แพทย์ทหารที่กระจายไปอยู่ตามหน่วยงานแพทย์ของเหล่าทัพต่างๆ ก็เป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีที่มีต่อกันฉันท์เพื่อนมิตรในระยะต่อมา

ประท้วง “นักศึกษาอภิสิทธิ์”
ก่อรูปขบวนการต่อต้านความไม่ชอบธรรม

ในราวต้นปี 2514 มีอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ก่อให้เกิดการรวมตัวคัดค้านที่เป็นกลุ่มก้อนและเป็นขั้นเป็นตอนครั้งแรกที่คณะวิทยาศาสตร์ นั่นคือการประท้วงนโยบายของมหาวิทยาลัยที่ให้อภิสิทธิ์นักศึกษา 2 กลุ่มเข้าเรียนได้โดยไม่ต้องสอบแข่งขันเช่นนักศึกษาทั่วไป นั่นคือ ลูกอาจารย์ และลูกผู้มีอุปการคุณ ซึ่งมีการตั้งข้อเกตว่าการให้โควตาลูกอาจารย์ได้เข้าเรียนเป็นกรณีพิเศษอาจเพื่อต้องการดึงอาจารย์ด้านวิทยาศาสตร์ที่เก่งๆให้อยู่สอนต่อไป นอกเหนือจากการให้อาจารย์เปิดสอนพิเศษให้นักเรียนที่เตรียมสอบเอ็นทรานซ์ได้เพื่อจะได้มีรายได้เพิ่ม ส่วนนโยบายพิเศษต่อผู้มีอุปการคุณนั้นอาจเป็นภาวะจำยอมภายใต้ระบบเผด็จการทหาร ขณะเดียวกันผู้บริหารก็อาจต้องการสานความสัมพันธ์เพื่อให้ “ผู้มีอุปการะคุณ”มีส่วนสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยโดยเฉพาะคณะวิทยาศาสตร์พัฒนาก้าวหน้าต่อไป

เริ่มตั้งแต่ราวเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 จากการบันทึกไว้ใน “มหิดลสาร” ฉบับเดือนมิถุนายน 2514 ระบุว่า แม้เรื่องดังกล่าวยังเป็นเพียงแนวโน้มที่ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนออกมา แต่นักศึกษาก็เริ่มมีปฏิกิริยาด้วยการเขียนบทความโจมตีการใช้อภิสิทธิ์ดังกล่าว บนเวทีเดิมคือที่กระดานข่าว ใต้ตึกฟิสิกส์ จากนั้นไม่นานก็มีการออกใบปลิวที่มีสาระสำคัญสรุปได้ 3 ประเด็นคือ 1.จากการตรวจสอบจำนวนนักศึกษาที่ผ่านการคัดเลือกสภาการศึกษา กับผู้ที่มีรายชื่ออยู่ในสารบรรณ ปรากฏว่ามีคนเกินมาจำนวนหนึ่ง 2.ขณะเดียวกันก็ชี้ว่าผู้ที่ผ่านเข้ามาแล้วให้ถือเป็น”เลยตามเลย” และ 3.มีข้อเสนอต่อคณบดีว่าขออย่าให้มีอีก

จากนั้นนักศึกษากลุ่มหนึ่งได้เริ่มลงชื่อร่วมกันแล้วเสนอผ่านสโมสรคณะวิทยาศาสตร์ไปยังคณบดีซึ่งขณะนั้นคือ ศ.ดร.สตางค์ มงคลสุข ซึ่งก็ได้รับไว้พิจารณา ทั้งยังได้กล่าวว่าเป็นการดีที่นักศึกษาแสดงความเห็นต่อเรื่องดังกล่าว เพราะจะได้ใช้เป็นเครื่องยืนยันและปฏิเสธการรับผู้ใช้เส้นสายฝากเข้าเรียนในปีต่อๆไป

อย่างไรก็ตาม ต่อมาวันที่ 29 มีนาคมพ.ศ.2514 มีการประชุมสภามหาวิทยาลัยซึ่งมีพล.ต.ศิริ ศิริโยธิน นายกสภามหาวิทยาลัย เป็นประธาน แม้จะมีกระแสต่อต้าน แต่มติที่ประชุมกลับให้มหาวิทยาลัยวางหลักเกณฑ์ช่วยเหลือบุตรอาจารย์ในมหาวิทยาลัยและบุตรของผู้มีอุปการคุณอย่างมากต่อมหาวิทยาลัย ให้เข้ามาศึกษาได้คณะละ 5 คน ตั้งแต่ปีการศึกษา 2514-2515 เป็นต้นไป โดยมีการ

ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณา ทั้งยังมีการระบุด้วยว่ารักษาการเลขาธิการสภาการศึกษาได้เห็นชอบและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ต่อมาวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2514 ศ.ดร.สตางค์ได้จัดประชุมนักศึกษาที่มีข้อข้องใจในมติสภาฯเพื่อชี้แจง โดยยอมรับว่ามีการลงมติในเรื่องดังกล่าวจริงและกล่าวว่าเห็นด้วยกับข้อโต้แย้งของนักศึกษาคือไม่เห็นด้วยกับที่สภามหาวิทยาลัยมีมติดังกล่าว โดย ศ.ดร.สตางค์ รับหลักการว่าในปีต่อๆไปจะมีการแก้ไขกฎเกณฑ์ให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยก่อนเลิกประชุม ศ.ดร.สตางค์ได้บอกให้นักศึกษาไปเชิญ ศ.นายแพทย์ชัชวาล โอสถานนท์ อธิการบดีมาชี้แจง ซึ่งในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 27 มิถุนายน นักศึกษาและ ศ.ดร.สตางค์ก็ได้เข้าพบ ศ.นายแพทย์ชัชวาลที่บ้านพักเพื่อเรียนเชิญ ซึ่ง ศ.นายแพทย์ชัชวาลก็ตอบรับว่ายินดีจะมาชี้แจงในวันที่ 30 มิถุนายน เวลา 16.00 น. พร้อมทั้งยินดีพิมพ์มติสภามหาวิทยาลัยดังกล่าวแจกจ่ายให้นักศึกษาที่ยังข้องใจด้วย

อย่างไรก็ตาม วันที่ 29 มิถุนายน ตามคณะต่างๆเริ่มมีใบปลิวกล่าวประณามมติดังกล่าวแจกจ่ายไปทั่ว พร้อมเรียกร้องให้นักศึกษาเข้าร่วมรับฟังการชี้แจงในวันที่ 30 มิถุนายน ซึ่งปรากฏว่าในช่วงบ่ายโมงของวันที่ 30 มิถุนายน ศ.นายแพทย์ชัชวาลได้เรียกประชุมคณบดีทุกคณะด่วน และที่ประชุมมอบให้ ศ.ดร.สตางค์มาชี้แจงนักศึกษาเมื่อเวลา 16.20 น.ว่าที่ประชุมคณบดีขอยับยั้งไม่ให้อธิการบดีมาชี้แจง “เนื่องจากมีการแจกข้อความที่เสียมารยาท” นักศึกษาจึงเริ่มอภิปรายโจมตีมติสภามหาวิทยาลัย โดยอ้างถึงจำนวนนักศึกษาที่ผ่านการสอบจากสภาการศึกษาแห่งชาติน้อยกว่าจำนวนรายชื่อในสารบรรณของคณะแสดงว่ามีการรับเพิ่ม ซึ่ง ศ.ดร.สตางค์ ก็ได้กล่าวชี้แจงเหตุผลแทนว่า 1. เป็นการรับเพิ่มจากที่สภาการศึกษาฯ ส่งรายชื่อมาให้ภายหลัง 2. เป็นรายชื่อที่หน่วยราชการต่างๆ ส่งมา และ 3. เป็นการรับเพิ่มตามมติสภามหาวิทยาลัยดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ที่ประชุมนักศึกษาได้เสนอให้สภามหาวิทยาลัยทบทวนนโยบายดังกล่าวเสียใหม่ ซึ่ง ศ.ดร.สตางค์ก็เสนอให้นักศึกษาทำเรื่องเสนอผ่านสโมสรนักศึกษาของมหาวิทยาลัย(ส.ม.ม.) โดยปฏิเสธที่จะรับเรื่องโดยตรง ณ ที่ประชุมนั้น ซึ่งในวันรุ่งขึ้นคือ 1 กรกฎาคม นายนิเวศน์ ประยูรเธียร รักษาการนายกฯส.ม.ม. ได้เรียกประชุมนักศึกษาที่คณะวิทยาศาสตร์และแจ้งว่า ส.ม.ม.จะผลักดันจนกว่ามตินี้จะได้รับการเปลี่ยนแปลงโดยจะเรียกประชุมคณะกรรมการสโมสรในวันที่ 5 กรกฎาคม

อย่างไรก็ตาม ต่อมาผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็ได้ตกลงยกเลิกนโยบายดังกล่าวตามข้อเรียกร้องของนักศึกษา เพราะนอกจากนักศึกษาแสดงปฏิกิริยาคัดค้านแล้ว ยังมีอาจารย์บางส่วนที่ไม่เห็นด้วย

สำหรับปฏิกิริยาของนักศึกษานั้น มีการแสดงออกผ่านสื่อของมหาวิทยาลัยคือ “มหิดลสาร”ฉบับเดียวกันในรูปจดหมายถึงคณบดี ลงชื่อนายอัฐ ระบุว่า

”นักศึกษาต่างก็รักและปรารถนาดีต่อคณะเช่นเดียวกับคณบดี แต่มหาวิทยาลัยควรปลอดพ้นจากอำนาจอิทธิพลใดๆ เพื่อเป็นหลักในด้านวิชาการ ศีลธรรมจรรยาและวัฒนธรรมแก่มวลชน มติดังกล่าวนับว่ามีความเอนเอียงไปด้วยฉันทาคติ เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มบุคคลก่อให้เกิดอภิสิทธิ์ซึ่งขัดต่ออุดมคติประชาธิปไตย และยังระบุว่าผู้มีอุปการะคุณใดที่บริจาคสินทรัพย์เพื่อหวังผลตอบแทน ย่อมไม่แตกต่างไปจากผู้ให้สินบนเจ้าหน้าที่ อาจารย์ใดที่พอใจกับกฎนี้ย่อมหยามค่าของความเป็นอาจารย์ เพราะอาจารย์คือแม่พิมพ์ของความดีงามและความถูกต้อง เป็นผู้ที่จะยืนหยัดทำมหาวิทยาลัยให้คงอยู่และหมดจดงดงามยิ่งขึ้นตามอุดมคติที่วางไว้ ไม่ใช่ใช้อำนาจหน้าที่แสดงหาผลประโยชน์ใส่ตนและบังคับให้นักศึกษาต้องคล้อยตาม”

ทั้งยังชี้ว่า จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยไม่ใช่เพียงเพื่อผลิตนักศึกษาให้สอบไล่ได้ปริญญาแล้วออกไปประกอบวิชาชีพ สร้างฐานะส่วนตน หากแต่ควรทำให้นักศึกษารู้สึกว่าตนต้องเป็นส่วนหนึ่งในการรับผิดชอบความเจริญของสังคมโดยตรง ต้องจบออกไปโดยเชื่อมั่นตนเองและเข้ากับสังคมหมู่คณะได้ ดังนั้น *"ท่านไม่คิดบ้างหรือขอรับว่า บุตรของอาจารย์หรือผู้มีอุปการะคุณที่ได้เข้ามาเป็นกรณีพิเศษจะไม่มาทุกข์ทรมานอยู่ในมหาวิทยาลัย เพราะไม่สามารถเข้ากับเพื่อนร่วมชั้นได้ ไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง เพราะไม่เคยได้รับโอกาสที่จะสร้างความรู้สึกนั้นให้เกิดขึ้น"*

ขณะที่ นศพ.จำรัส สรพิพัฒน์ หนึ่งในกองบรรณาธิการ "มหิดลสาร" ได้สะท้อนมุมมองไว้ในบทความเรื่อง เสรีทัศนะ "นักศึกษาอภิสิทธิ์" ถึงการที่อธิการบดีไม่มาชี้แจงนักศึกษาและที่ประชุมคณบดีมองว่านักศึกษาสบประมาทอาจารย์และไม่เคารพมติสภามหาวิทยาลัย สรุปได้ว่า ขณะที่นักศึกษาแสดงความเห็นเรื่องนี้เพื่อรักษาสิทธิอันพึงได้ของลูกหลานชาวไทยทุกคน หาได้ทำไปเพื่อรักษาสิทธิของตนไม่ เพราะได้เข้ามาเรียนแล้ว แต่กลับไม่มีอาจารย์ท่านใดได้แสดงความคิดเห็นต่อมติของสภามหาวิทยาลัยนี้โดยตรงเลย ทั้งชี้ว่าการไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของมหาวิทยาลัยและขอร้องให้อาจารย์มาชี้แจงนั้น ไม่ใช่แสดงความไม่เคารพอาจารย์ จึงน่าเสียดายที่การกระทำครั้งนี้ถูกมองว่าเป็นการก่อความไม่สงบ คุกคาม ขู่เข็ญมหาวิทยาลัย และความจริงแล้วปัญหานี้ควรเป็นเรื่องระหว่างมหาวิทยาลัยกับประชาชน ไม่ใช่ปัญหาส่วนตัวระหว่างอาจารย์กับศิษย์ เพราะการที่รัฐบาลไม่อาจทำให้นักเรียนที่จบ ม.ศ.5 เข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยได้หมดนั้น วิธีการสอบคัดเลือกจึงเป็นวิธีที่ยุติธรรมที่สุดแล้วในทางปฏิบัติ การที่ผู้หนึ่งผู้ใดมีอภิสิทธิ์ ก็เท่ากับลิดรอนสิทธิ์อันพึงได้ของประชาชน ดังนั้นการที่หนังสือพิมพ์ภายนอกนำข่าวไปลงเพื่อให้ประชาชนรับทราบนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลก การเปิดเผยอย่างจริงใจต่อทุกฝ่ายย่อมจะยังผลดีต่อความเข้าใจกัน

อย่างไรก็ตาม น.ส.พรรณี ตันสกุล อดีตผู้อำนวยการกองกิจการนักศึกษา เล่าว่าเฉพาะนโยบายรับลูกอาจารย์เข้าเรียนแพทย์ โดยไม่ต้องสอบนั้น นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้รับรู้มากนัก เพราะดำเนินการเป็นการภายใน โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่าทหารยังมีคะแนนพิเศษให้ลูกทหารเวลาสอบ ดังนั้นกลุ่มที่ค้านหลักๆจึงเป็นอาจารย์ด้วยกันเองจนต้องยกเลิกไปหลังจากดำเนินการไปได้ราว 2 ปี

ส่วนอดีตนักศึกษาที่เคยมีส่วนร่วมรับรู้หรือเคลื่อนไหวเรื่องดังกล่าว เช่น วุฒิพงศ์ เลาหไพโรจน์ ก็ยืนยันว่า มหิดลมีการฝากเรียนแน่

"ช่วงนั้นการสอบเข้ามาจะเป็นการเลือกคณะโดยตรง แต่อยู่ๆบางคนเข้ามาเรียนทันตแพทย์แต่พอ 2 ปีก็ข้ามไปศิริราชเลย พ่อแม่ฝากเข้าเรียน พอข้ามฟากพ่อแม่ก็ฝากอีก ก็พอคาดเดาเอาว่าอาจารย์สตางค์หวังจะพัฒนาคณะวิทยาศาสตร์ที่ท่านผลักดันสร้างขึ้นมา ก็เลยต้องสร้างความสัมพันธ์กับภาคส่วนต่างๆ"

ซึ่งมีข้อมูลจาก น.พ.อำพล จินดาวัฒนะ มาเสริมว่า ในช่วงที่ขึ้นปี 2 (ปี 2514-ผู้เขียน) รุ่นน้องที่เข้ามาจะมีประมาณ 10 กว่าคนที่ไม่ได้สอบเอ็นทรานซ์เข้ามา

"พวกนี้เป็นลูกคนใหญ่คนโตในบ้านเมืองยังจำนามสกุลเขาได้เลย นามสกุลใหญ่มากในยุคนั้น ก็มีการฝากเข้ามาเป็นกรณีพิเศษในคณะเภสัชฯก็มี แพทย์ก็มี เราก็วิเคราะห์กันว่าอาจารย์คงต้องการพัฒนาคณะวิทยาศาสตร์ต่อ ซึ่งต้องการ back up จากรัฐบาลเพราะฉะนั้นก็ต้องเอื้อเฟื้อกับกับฝ่ายการเมืองในขณะนั้นซึ่งเป็นรัฐบาลทหาร ดังนั้นการฝากคนเข้ามาในช่วงนั้นมันก็คงมีความจำเป็น แต่นักศึกษามีความรู้สึกว่าระบบเอ็นทรานซ์นี่คือความยุติธรรมที่เปิดให้ลูกคนเล็กคนน้อยเข้ามาได้ แล้วมา

ทำอย่างนี้ได้อย่างไร ก็เริ่มมีการก่อตัวประท้วงต่อต้าน ผมก็เข้าไปยุ่งด้วย ไปแจกใบปลิวในคณะ จำได้ตัวตัวหลักที่เป็นคนนำขบวนก็มีรุ่นพี่ปี สองปี เช่นพี่จำรัส พี่วีระศักดิ์ พี่เหวง พวกนี้ แต่ก็รู้สึกไม่ประสบผลสำเร็จเท่าไหร่ เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่เขาเฉยๆ ไม่ได้มีความรู้สึกร่วมอะไร บางคนก็มองว่าก็เขาเข้ามาแล้ว ได้โอกาสแล้วคุณก็เรียนให้ดีสิ เรียนให้จบ เขาไม่ได้รู้สึกว่าเรื่องนี้มันไม่ยุติธรรม อาจเพราะความอยุติธรรมในสังคมขณะนั้นมันเยอะจนรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติ ไม่มีความรู้สึกว่ามันแปลก นอกจากนั้นมันก็อันตรายนะที่คุณจะเข้าไปยุ่งกับเรื่องพวกนี้ ทุกคนก็คงจะพยายาม safe ตัวเองว่าไม่มีอะไร"

สรุปแล้วกระแสต่อต้านที่เกิดขึ้นทำให้นโยบายนี้ต้องสะดุดลงในปี 2516 ซึ่งนับเป็นรุ่นสุดท้ายหลังจากดำเนินการไปได้ไม่กี่ปี โดยที่ไม่มีตัวเลขยืนยันชัดเจนว่าผู้ที่เข้าเรียนโดยผ่านนโยบายนี้มีทั้งสิ้นกี่คน

เปิดแนวรบด้านสื่อ...

จากแพทย์สัมพันธ์ สู่ มหิดลสาร

ดังที่กล่าวมาแล้วว่ากิจกรรมที่เป็นทางการของมหาวิทยาลัยมหิดลที่ได้สร้างนักคิด นักพูด สร้างภาวะผู้นำให้กับนักศึกษาในยุคแรกๆนั้น ที่สำคัญคือกิจกรรมของชมรมปาฐกถาและโต้วาที ซึ่งได้พัฒนาเนื้อหาจากประเด็นในยุคสายลมแสงแดดที่ไม่มีสาระมากนัก หากแต่เน้นการใช้วาทะคารมในการแข่งขัน มาสู่เนื้อหาที่เกี่ยวโยงถึงปัญหาเหตุการณ์บ้านเมืองในช่วงนั้นๆโดยตร งและเน้นใช้เหตุผลในการเอาชนะคู่แข่งจนในที่สุดทำให้ทีมโต้วาทีของมหิดลสามารถชนะเลิศการแข่งขันในระดับอุดมศึกษา เอาชนะคู่แข่งอย่างธรรมศาสตร์ได้ในหัวข้อ "ประเทศไทยควรดำเนินนโยบายที่เป็นกลาง" และครองถ้วยชนะเลิศติดต่อมาอีกหลายปี ทำให้กิจกรรมฝึกพูดและโต้วาทีมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเป็นเวทีให้นักศึกษาในยุคแสวงหาที่ต้องการแหวกกรอบกิจกรรมที่จำเจกับงานบันเทิงเริมรมย์และสิ่งฟุ้งเฟ้อต่างๆได้มาเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและเชิญนักพูดและนักคิดที่เด่นในสังคมยุคนั้นมาให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ซึ่งต่อมาก็ได้นำไปสู่การแสดงความคิดเห็นผ่านการเขียนวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ทั้งภายในมหาวิทยาลัยและในสังคมโดยรวม ซึ่งเวทีแรกก็คือบอร์ดศูนย์เขียนใต้ตึกฟิสิกส์ ส่วนที่เป็นเฉพาะกิจก็คือการเขียนใบปลิวในเรื่องหรือประเด็นที่ต้องการให้นักศึกษาร่วมรับรู้อย่างกว้างขวาง และเวทีที่เป็นกิจลักษณะ สามารถสร้างนักคิดนักเขียนได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งสามารถสะท้อนแง่คิดมุมมองสู่เพื่อนนักศึกษาได้ต่อเนื่องและเป็นสื่อกลางของประชาคมมหิดลในยุคต้นๆได้ดีก็คือ การเข้าร่วมจัดทำหนังสือพิมพ์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งเริ่มด้วย "แพทย์สัมพันธ์"ซึ่งต่อมาเมื่อมหาวิทยาลัยมหิดลมีคณะและสาขาวิชาที่หลากหลายขึ้นเพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ของการพระราชทานพระนามมหิดล จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น "มหิดลสาร"

หนังสือพิมพ์แพทย์สัมพันธ์ เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีมหาวิทยาลัยมหิดลเป็นเจ้าของ โดยมีที่ปรึกษาประกอบด้วย ศ.นพ.กษาน จาติกวนิช ศ.นพ.สวัสดิ์ สกุลไทย์ ศ.นพ.เสนอ อินทรสุขศรี อาจารย์ ดร.สถิต สิริสิงห์ อาจารย์พิเชษฐ์ ชิโนวรรณ และนายโสภณ พวงเพ็ชร เริ่มเผยแพร่ฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2512 โดยมีนายอุดม ทุมโฆสิต เป็นบรรณาธิการ มีนายสุทธินัย เจียมสวัสดิ์พันธ์ นายสุโรจน์ พลาลิขิต เป็นบรรณาธิการผู้ช่วย และมีผู้แทนคณะต่างๆร่วมเป็นกองบรรณาธิการ ซึ่งข้อเขียนในเล่มมีทั้งบทความวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นของอาจารย์ ข่าวคราวความเคลื่อนไหวด้านต่างๆในมหาวิทยาลัย

บทวิจารณ์เรื่องต่างๆในมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่มาจากนักศึกษาทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย บททกวี คอลัมน์วิจารณ์หนังสือ ตอบจดหมาย เป็นต้น

เมื่อเริ่มเผยแพร่นั้น สังคมในมหิดลยังอยู่ในยุคสายลมแสงแดด แต่กระนั้นก็ตามข้อเขียนต่างๆ โดยเฉพาะจากนักศึกษาก็เริ่มโยงไปสู่ปัญหาในสังคมนอกมหาวิทยาลัยมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ฉบับเดือนธันวาคม 2512 ที่นำเอาบทกวีของ OLIVE BALE. “เสียงสะอื้นสิถูกกดลงในทรวงอกจนเงียบงันโศกเศร้า...โหยหิว...ทุรนทุรายกับอาหารที่หาไม่ได้ เสียงเยาะเย้ยในโชคชะตาดังปะทุ
สมน้ำหน้ามัน ! อยากเกิดมาจน อยากเกิดมาจน อยากเกิดมาจน !” มาขึ้นปก พร้อมภาพประกอบเป็นเด็กขอทานนอนซบอยู่ข้างถนน แวดล้อมด้วยภาพนักศึกษากำลังเพลิดเพลินกับอาหารอันอุดมสมบูรณ์ ขณะที่เรื่องจากปก “สังคมเทวดา” ก็พยายามสะท้อนความขัดแย้งทางความคิดของนักศึกษาผู้หนึ่งที่พยายามหนีออกจากวิมานของเหล่าเทวดานางฟ้าที่เต็มไปด้วยความฟุ้งเฟ้อ และได้มาสัมผัสคนธรรมดาที่หาเช้ากินค่ำ เด็กนับหมื่นที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา และเด็กหญิงที่ต้องเป็นโสเภณีเพราะความจน ขณะเดียวกันก็หวั่นว่า “เมื่อคนจนทนต่อไปไม่ไหว มหันตภัยจะค่อยๆคืบคลานเข้ามาเปลี่ยนทุกอย่างให้เลวร้ายยิ่งขึ้นด้วยอ้างคำว่า “เพื่อกรรมาชีพ” หรือฉบับวันเด็ก เดือนมกราคม 2513 ซึ่งนอกจากจะมีเรื่องจากปกที่เรียกร้องให้ “ผู้ใหญ่”ต้องหันมาเป็นแบบอย่างและรับฟังเด็กบ้าง ก่อนที่เด็กจะฝังจำแต่ความไม่ดีของผู้ใหญ่และตอบโต้ “สักวันหนึ่งคงจะถึงตาของกูบ้าง” แล้ว คอลัมน์ข้อเขียนจากเพื่อนต่างสถาบัน ยังนำเสนอปัญหาของระบบซีเนียริตี้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพบุคคลและไม่มีประโยชน์อันใดต่อผู้รับ ไม่ควรนำมาใช้กับปัญญาชน ขณะที่บทนำได้พยายามเรียกร้องความสามัคคีในหมู่นักศึกษาซึ่งกำลังมีความขัดแย้ง แตกแยก และชี้ว่าการนำเสนอมุมมองที่ขัดแย้งในหนังสือพิมพ์ก็เพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับความจริงและร่วมกันแก้ไข เป็นต้น

เมื่อมาเปลี่ยนเป็น “มหิดลสาร”ในปีการศึกษา 2513-2514** โดยมี อาจารย์พิเชษฐ์ ชิโนวรรณ เป็นบรรณาธิการอำนวยการ นายคำนึง ศิริเขต เป็นบรรณาธิการดำเนินการ และนายอร่าม วิศิษฐ์โสภา และนายพรชัย สัตยาประเสริฐ เป็นบรรณาธิการผู้ช่วย บทบรรณาธิการสั่งลาในสิ้นปีการศึกษา 2514 ของทีมนี้ได้พยายามชี้ว่า ที่ผ่านมาได้พยายามลดแง่คิดมุมมองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งลงเพื่อให้สมกับเป็นหนังสือของทุกฝ่ายในมหาวิทยาลัยมากขึ้นและลดความรุนแรงลงเพื่อให้เป็นที่ยอมรับได้ของทุกฝ่าย

จนเมื่อขึ้นปีการศึกษา 2514 ซึ่งบรรยากาศโดยรวมของมหิดลได้ก้าวพ้นยุคสายลมแสงแดดสู่ยุคแสวงหาสาระ ขณะที่ภายนอกกระแสต่อต้านเผด็จการทหารและเรียกร้องเสรีประชาธิปไตยกำลังเริ่มก่อรูป กลุ่มแกนของนักศึกษาที่เน้นกิจกรรมเพื่อสังคมได้เข้ามามีบทบาทชัดเจนในกองบรรณาธิการที่ยังมีอาจารย์พิเชษฐ์ ชิโนวรรณ เป็นผู้อำนวยการ ส่วนบรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณาคือ มานะ โรจนวุฒนนท์ จากคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี และมีวิโรจน์ ธนศิริรักษ์ นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ศิริวัฒน์ ทิพย์ธราดล บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ จำรัส สรพิพัฒน์ เหวง โตจิราการ อุดม ทุมโฆสิต ประสิทธิ์ เลาหสินณรงค์ และกรัสนัย หวังรังสิมากุล ร่วมเป็นทีมกองบรรณาธิการ ซึ่งส่วนใหญ่คือพวกที่รวมตัวกันอยู่แล้วในนาม “กลุ่มห้องสมุด” มาตั้งแต่แรก ทิศทางของหนังสือจึงสะท้อนความเป็นไปในสังคมโลก และสังคมประเทศไทยที่มีความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด รวมทั้งความขัดแย้งในมหาวิทยาลัย โดยในฉบับเดือนมิถุนายน 2514 มีการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรับนักศึกษาอภิสิทธิ์ทั้งในส่วนลูกอาจารย์และลูกผู้มีอุปการะคุณอย่างตรงไปตรงมา จนในที่สุด มหิดลสาร

“ฉบับจีนแดง” เดือนสิงหาคม 2514 ก็ถูกทางการสั่งปิด เพราะลงจดหมายจากฝรั่งเศสของนายปรีดี พนมยงค์ ที่เขียนวิจารณ์เศรษฐกิจของจีนให้ตามที่ทางกองบรรณาธิการร้องขอไป รวมทั้งเป็นเพราะเนื้อหาส่วนใหญ่ มุ่งสะท้อนภาพของจีนใหม่ภายหลังได้รับชัยชนะจากการปฏิวัติ

เมื่อเริ่มจัดพิมพ์ใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ.2515 โดยมี นศพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ เป็นบรรณาธิการ ขณะที่กองบรรณาธิการส่วนใหญ่ยังเป็นทีมเดิม โดยมี วุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ เข้ามาช่วยเสริม ก็ประเดิมเนื้อหาด้วยเรื่องสงครามเวียดนาม ต่อมาก็คือฉบับอินโดจีน ที่มีการลงจดหมายตอบจากอังกฤษของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ หลังจากที่บรรณาธิการคือ นศพ.สงวน เขียนจดหมายไปถึง ตามมาด้วยฉบับพุทธศาสนา ฉบับว่าด้วยเรื่องกีฬา และอีก 2-3 ฉบับ โดยมีวุฒิพงษ์เลาหไพโรจน์ รับช่วงเป็น บก.ต่อมา ในที่สุดมหิดลสารก็ปิดฉากลงในยุคที่นศพ.อิทธิ ฉันทศิริกาญจน์ แห่งคณะแพทยศาสตร์ รามาธิบดี เข้ามาเป็นบก.คนสุดท้าย สาเหตุสำคัญก็เพราะทีมงานในกองบรรณาธิการหลายคนต้องโดดออกไปคลุกกับกิจกรรมนอกมหาวิทยาลัยมากขึ้น รวมทั้งในช่วงหลังโดยเฉพาะก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไม่นาน มีหนังสือต่างๆออกมามากมายให้นักศึกษาได้อ่าน

อย่างไรก็ตาม หากย้อนกลับไปยุคต้นๆ จะเห็นว่าการพยายามเผยแพร่แนวคิดเชิงก้าวหน้าผ่านหนังสือสู่นักศึกษา มีมาตั้งแต่ยุคที่น.พ.วิชัย โชควิวัฒน เป็นสาราณียกรหนังสือรับน้องศิริราชปี 2512 อันฮือฮา รวมทั้งการที่นักศึกษามหิดลกลุ่มหนึ่งได้ไปร่วมทำหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษาและนำกลับมาขายเผยแพร่ในมหาวิทยาลัย นอกเหนือจากการเข้าร่วมทำจุลสารของกลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยอื่น แล้วรับมาช่วยจำหน่ายเผยแพร่ภายในมหาวิทยาลัย เช่น “ลอมฟาง” ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น

เคลื่อนไหวสัญญาใช้ทุน
จากค้านสู่หนุนแพทย์ออกชนบท

หลังจากที่รัฐบาล โดยกระทรวงสาธารณสุขขณะนั้น ที่มีพระบำราศนราดูร เป็นรัฐมนตรีว่าการได้ออกระเบียบ-หลักเกณฑ์การให้ผู้จบแพทยศาสตร์บัณฑิตต้องออกไปใช้ทุนในชนบทเป็นเวลา 3 ปี (นับรวมระยะฝึกงานหรือแพทย์อินเทอร์น) มิฉะนั้นก็ต้องใช้เงินคืนรัฐบาล เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแพทย์ในชนบท พร้อมๆไปกับการแก้ปัญหาแพทย์เดินทางไปต่างประเทศกันเป็นจำนวนมากในช่วงก่อนหน้า โดยได้เริ่มนำมาบังคับใช้ตรงกับแพทย์ศิริราชรุ่นที่ข้ามฟากไปในปี 2510 และนักศึกษาแพทย์รามาธิบดีรุ่นที่ 1 ที่เข้าเรียนในปี 2508 รวมทั้งโรงเรียนแพทย์อีก 2 แห่งคือคณะแพทย์เชียงใหม่ และคณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ ซึ่งได้ก่อให้เกิดแรงต่อต้านเป็น 2 ลักษณะ กลุ่มแรก คือพวกที่คัดค้านการบังคับเซ็นสัญญา โดยเฉพาะพวกที่เตรียมตัวจะไปทำงานหรือเรียนต่อต่างประเทศทันทีที่จบ และพวกที่ไม่อยากออกไปทำงานต่างจังหวัด ซึ่งรวมแล้วมีประมาณครึ่งหนึ่ง ซึ่งได้ประท้วงรุนแรงถึงประท้วงไม่ยอมเข้าเรียน แต่ในที่สุดก็ต้องยอมรับ อีกกลุ่ม คือพวกที่เห็นด้วยกับการให้ออกไปทำงานใช้ทุนในชนบท แต่เห็นว่าสัญญามีความไม่ชอบธรรม จึงขอต่อรองเงื่อนไขด้านกำหนดเวลาและสวัสดิการต่างๆ

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน แพทย์ศิริราชรุ่นสุดท้ายที่ไม่ต้องใช้ทุนเล่าว่า แม้ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง แต่ก็ถูกขอร้องให้ไปช่วย ประเด็นที่คิดว่าต้องสู้คือด้านสิทธิมนุษยชน และความไม่เป็นธรรม เพราะรัฐบาลดำเนินการโดยไม่ได้ดูความสมัครใจ และมาบังคับเอาตอนที่นักศึกษาเรียนถึงปี 3 แล้วใครไม่เซ็นสัญญาก็ไม่ให้สอบ ซึ่งรัฐบาลยอมรับว่าที่ต้องบังคับเอาปี 3 เพราะจะได้เร็วหน่อย แต่เรื่องนี้

ศ.นายแพทย์สุด แสงวิเชียร คณบดีของฝั่งศิริราชซึ่งเป็น 1 ใน 3 อาจารย์ผู้ใหญ่ที่นักศึกษาจะเคารพรักมาก (อีก 2 ท่านคือ ศ.นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ และ ศ.นายแพทย์อุดม โปษะกฤษณะ) ท่านไม่ค่อยเห็นด้วยกับการคัดค้านและยังบอกกับผมว่า “พวกนี้เขาไม่สู้จริง อย่าไปยุ่งกับเขาเลย”

ด้านนายแพทย์สุรเกียรติ อาชานานุภาพ แพทย์รามาฯรุ่นแรก ที่ต้องใช้ทุนเล่าว่า ก่อนหน้าที่จะมีระเบียบนี้ออกมาบังคับใช้ มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ผ่านสื่อมวลชนเรื่องแพทย์แห่ไปนอกกันมาก ขณะที่ชนบทขาดแคลนแพทย์มานานแล้ว จนเมื่อปลายปี 2511 ซึ่งแพทย์ใช้ทุนรุ่นแรกของรามาฯข้ามฟากไปแล้ว จึงค่อยมีการส่งสัญญามาให้เซ็นย้อนหลัง ซึ่งความจริงควรให้เซ็นตั้งแต่ต้นปีหรือก่อนข้ามฟาก ทำให้นักศึกษาแพทย์เริ่มรู้สึกต่อต้านเพราะเหมือนถูกมัดมือชก ยิ่งสัญญาเขียนเป็นภาษากฎหมาย ระบุถึงเรื่องสวัสดิการ เรื่องความมั่นคง ซึ่งตีความยากมากในมุมมองของนักศึกษาแพทย์ที่ไม่คุ้นชิน ปฏิกิริยาจึงเริ่มก่อตัวขึ้น ทั้งนี้สัญญาดังกล่าวจะนับขอบเขตการใช้ทุนตั้งแต่ปีที่ 3 จนถึงปีที่ 6 รวมอินเทอร์นด้วยเป็น 4 ปี คิดค่าใช้จ่ายปีละ 10,000 บาท โดยต้องเสียปีต่อปี ถ้าไม่เสียก็ต้องทำงานใช้ทุน

“รู้สึกว่าจะมีการล็อกไว้ให้นักศึกษาเสียเป็นเงินได้ราว 25-30% เพื่อลดความขัดแย้ง ขณะที่เราเริ่มสู้ไม่ให้มีเงื่อนไขการใช้เงิน ซึ่งก็ถูกหาว่าเป็นเพราะเราไม่มีเงินจะเสีย รุ่นผมมีส่วนหนึ่งที่ไม่อยากเสียเงิน ขณะที่รุ่นต่อมาระเบียบเปลี่ยนเป็นบังคับใช้คิดเป็นเงินที่ต้องใช้ทุนตั้งแต่ปีแรก รวม 6 ปีก็ 60,000 บาท เราจึงพยายามประนีประนอมกับเด็กรุ่นหลังว่าให้ออกไปใช้ทุนกัน ขณะที่รุ่นผมจบแล้วไปนอกเสีย 50% โดยยอมเสียค่าปรับเป็น 2 เท่าคือ 80,000 บาทเพราะไม่ยอมเสียปีต่อปีแล้วก็ไม่ไปใช้ทุน ขณะที่อีกพวกสัญญาว่าจะใช้ทุนซึ่งจะได้เรียนฟรีหมดทุกอย่าง แต่พอจบแล้วกลับไม่ไปก็จะถูกปรับ 3 เท่าคือ 120,000 บาท”

นายแพทย์สุรเกียรติให้รายละเอียดการรวมตัวเคลื่อนไหวของนักศึกษาไว้ว่า เริ่มจากที่ตัวแทนนิสิตนักศึกษาแพทย์ในแต่ละมหาวิทยาลัยมารวมตัวพบปะหารือกันว่าจะเซ็นหรือไม่

“จำได้ว่าสมชาย กุลวัฒนาพร จากแพทย์เชียงใหม่เป็นคนริเริ่ม แอคทีฟมาก เขาเป็นเพื่อนกับพี่วิชัย อยู่ในชมรมปริทัศน์เสวนาด้วยกัน เรายังเคยไปขอคำแนะนำจากอาจารย์สุลักษณ์ด้วยกันซึ่งอาจารย์ก็พูดให้ฟังถึงการดำเนินชีวิต และความเป็นปัญญาชน แพทย์เชียงใหม่ที่เหลือก็เช่น นายแพทย์ปิยะ เนตรวิเชียร ปัจจุบันเป็นคณบดีคณะแพทยศาสตร์ เชียงใหม่ นายแพทย์บุญเลิศ จุลเกียรติ ปัจจุบันทำหน้าที่เดินสายบรรยายเรื่องจรรยาแพทย์ทั่วประเทศ เท่าที่จำได้มี 3 คนนี้ พวกเขาต้องการต่อต้านไม่รับระเบียบนี้โดยมองว่าไม่ถูกต้องที่มาบังคับเอาปลายปี 3 ซึ่งเป็นการบังคับย้อนหลังส่วนจุฬาฯก็มี น.พ.ลือชา วนรัตน์ ปัจจุบันเป็นแพทย์ใหญ่กระทรวงสาธารณาสุข ส่วนศิริราชก็มีนายแพทย์สมเกียรติ จิรหัตถกร ปัจจุบันเป็นหมอสูติฯทำงานเอกชน นายแพทย์ศักดิ์ชัย อติโพธิ์ ปัจจุบัน เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลของโรงเรียนนายร้อย จปร. รามาฯก็มีผมกับรุ่นน้องอีก 2 คนคือ นายแพทย์รุ่งโรจน์ พลาลิขิต กับ นายแพทย์ยงยศ จริยวิทยาวัฒน์ ตอนนี้เป็นผู้อำนวยการอยู่พิษณุโลก ช่วงนั้นส่วนใหญ่จะสู้เพื่อไม่รับสัญญา จนต้องเอารุ่นน้องมาช่วยเสริม ซึ่งต่อมาพวกนี้มีบทบาทชัดเจนกว่า”

“สัญญาส่งมากลางเดือนมกราคมหลายคนของรามาฯไม่พอใจเพราะรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรม ก็ด่ารัฐบาล เริ่มก่อหวอดคัดค้าน แต่ก็มีคนไม่เห็นด้วยที่ทำเช่นนี้ บางคนก็เฉยๆเพราะสัญญาเปิดช่องให้ใช้เงินได้ มีการพูดคุยกันกลุ่มเล็กๆ ขอร้องอย่าให้มีการเซ็นสัญญาในวันที่ 24 มกราคม มีคนเสนอให้หาตัวแทนไปพูดกับผู้ใหญ่ ซึ่งโดยมารยาทแล้วต้องให้หัวหน้าชั้นเป็นผู้นำ แต่หัวหน้าไม่ยอม

ทำงาน ที่ประชุมจึงมอบหมายให้ 4 คนรวมทั้งผมเป็นตัวแทนเพื่อเจรจาไม่ต้องการใช้ทุน แต่กระแสช่วงนั้นมันแรงมากหนังสือพิมพ์ลงด่าเกือบทุกวันจึงไม่สามารถต้านได้ ตอนแรกไปพบอาจารย์กำจร มนุญปิจุ คณบดีคณะวิทยาศาสตร์ ขณะนั้นอาจารย์เองก็ยังไม่เข้าใจเรื่องนี้นัก เลยไปศิริราชไปพบรองอธิการบดี บอกว่าสัญญามีบางเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรม อาจารย์ก็บอกว่าไม่มีอำนาจเพราะเป็นนโยบายของรัฐบาลสุดท้ายอาจารย์ก็รับจะนำเรื่องไปหารือและแจ้งให้ทราบภายหลังและอนุญาตให้ชะลอการเซ็นสัญญาไว้ก่อนจากที่รัฐบาลเร่งให้เซ็นภายในวันที่ 24 พฤษภาคม 2511 ซึ่งตอนหลังก็ยอนผ่อนผันเรื่องเวลาออกไป พี่วิชัยเองเป็นรุ่นสุดท้ายของศิริราชที่ไม่ต้องใช้ทุน แต่เข้ามาช่วยเรื่องความไม่เป็นธรรมที่มาบังคับใช้เมื่ออยู่ปี 3 แล้ว โดยเห็นว่าควรเขียนไว้ก่อนที่นักศึกษาจะตัดสินใจเข้าเรียนแพทย์”

“จากนั้นวันที่ 22 มกราคม หลังเลิกเรียน ศิริราชและจุฬาฯส่งตัวแทนมาคุยกันที่ห้องสมุดเล็กตรง preclinic 2 ชั่วโมงเต็ม เห็นตรงกันว่าควรจะสามัคคีกันไม่เซ็นสัญญาเพราะผูกมัดเกินไป และมีมาตรการขอให้รัฐบาล 1.ยกเลิกสัญญา 2. ถ้าไม่สำเร็จ ขอให้แก้ไขสัญญาให้เงื่อนไขดีกว่าเดิม เพราะสัญญาเป็นภาษากฎหมายอ่านแล้วน่ากลัว ทางศิริราชเสนอให้ปรับแก้ถ้อยคำแล้วส่งข่าวให้ทางเชียงใหม่ส่งตัวแทนมาร่วม ศิริราชบางคนก็เสนอถึงขั้นให้หยุดเรียนประท้วง และให้ส่งเรื่องผ่านคณบดีไปตามลำดับชั้น ศิริราชตอนนั้นมีอาจารย์สุด แสงวิเชียร เป็นคณบดี ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าคณบดีและอาจารย์กลุ่มหนุ่มคนอื่นๆจะเข้าใจ ขณะที่ที่อื่นเห็นว่าควรส่งไปยังสำนักนายกรัฐมนตรีเลยโดยตรง วันรุ่งขึ้นเราก็ส่งจดหมายไปเชียงใหม่ แล้วก็มีตัวแทนรามาฯ 4 คนไปคุยกับอาจารย์อารี ซึ่งอาจารย์ก็คล้ายทำเป็นไม่ทราบเรื่อง เราเลยเอาสัญญาให้ดู อาจารย์กลับบอกว่าไม่เห็นน่าหนักใจอะไร ให้เซ็นไปเถอะ ต้องช่วยรัฐบาล รัฐบาลไม่ได้บีบบังคับเรามากไปหรอกเพราะรัฐบาลดูแลข้าราชการต่างๆดีอยู่แล้ว แล้วก็มาถามอาจารย์สตางค์ คณบดีคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ว่าจะทำจดหมายร้องเรียนถึงสำนักนายกรัฐมนตรีจะได้ไหม ปรากฏว่าอาจารย์เครียดขึ้นมาทันทีบอกว่าไม่ควรทำเด็ดขาด มีอะไรขอให้พูดผ่านมาก่อน คล้ายกับว่าข้ามหน้าข้ามตาผู้บริหารไป เราบอกว่ารัฐบาลทำอย่างนี้ต่อไปคนจนคงไม่มีสิทธิ์จะมาเรียน อาจารย์ก็พูดว่าเป็นเรื่องธรรมดา คนไม่มีสตางค์ก็ไปเรียนอย่างอื่นเสีย มีแต่คนมีสตางค์เท่านั้นที่เข้าเรียนแพทย์ได้ ในความคิดผมมองว่าอาจารย์สตางค์มีเจตคติที่ไม่ดีต่อแพทย์ และเคยบอกว่าเนื่องจากอาจารย์ไม่มีเงินจึงไม่ได้เข้าเรียนแพทย์ มาเรียนวิทยาศาสตร์แทน เข้าใจว่าอาจารย์เห็นด้วยกับมาตรการนี้และชี้ว่าเราไม่มีสิทธิจะไปต่อรองกับรัฐบาล แล้วว่าพวกเราเห็นแก่ตัว ไม่เสียสละเลย ตอนนั้นพวกเรากลับออกมาด้วยความรู้สึกเคียดแค้นมาก ขาดความเคารพ เชื่อมั่นอาจารย์ พวกเราพยายามเขียนบทความลงในหนังสือของมหาวิทยาลัย แต่ก็ถูกอาจารย์โยนทิ้ง ต่อมาผมก็เป็นคนเสนอให้ยกเลิกการใช้เงิน แต่ก็ไม่ได้ผล การเปิดช่องให้เสียเงินมีมาอีกถึงรุ่นที่ 6 (2514) พอรุ่นที่ 7 (2515) จึงยกเลิกคือทุกคน

นายแพทย์สุรเกียรติยังเล่าอีกว่า ในครั้งนั้นนักศึกษาไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนักในเรื่องนี้ บางส่วนก็ไม่เห็นด้วยที่จะมีการต่อรอง ยิ่งผู้ที่มีฐานะดีก็จะมองว่าการไปแข็งข้อจะยิ่งถูกบังคับมากขึ้น กระทบถึงสิทธิการใช้เงิน ซึ่งนับเป็นความชาญฉลาดของรัฐบาลที่เปิดช่องทางให้สามารถใช้เป็นเงินได้ ทำให้นักศึกษาแยกเป็น 2 พวกทันที ส่วนใหญ่ในกลุ่มที่พร้อมใช้เป็นเงิน เมื่อจบก็ไปต่างประเทศกันถึงกว่า 20 คน ในที่สุดทุกคนก็ยอมลงนามในสัญญาโดยไม่มีการแก้ไขอะไร เพราะกระแสสังคมกดดันอย่างหนัก และถือว่ามาตรการใช้ทุนเป็นกระแสที่แรงที่สุดที่ทำให้ผู้จบแพทย์สนใจชนบทมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาถึงรุ่นที่ 4 (2512) การต่อต้านก็มีเนื้อหาต่างกันออกไป นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒนวงศ์ เล่าว่า

"ตอนนั้นมีรายงานชิ้นหนึ่งระบุว่าไม่ควรให้แพทย์ผู้หญิงออกไปทำงานใช้ทุนในชนบท เพราะผู้หญิงไปอยู่บ้านนอกไม่ได้ เรื่องนี้มีการนำเข้าที่ประชุมมหาวิทยาลัยจนออกมาเป็นนโยบาย ต่อมาพวกผู้หญิงบอกว่าไม่แฟร์ ทำให้เขาต้องเสียเงินแทน ทำไมเขาจะไปทำงานใช้ทุนไม่ได้จะได้ไม่ต้องกู้เงินคนอื่นมาเรียน ในการแปลความของพวกเราในสมัยนั้น ก็ว่าไม่ได้ เราต้องช่วยเพื่อนเรา ถามใครก็บอกไม่มีทางแก้ไขได้ เราก็เลยมุ่งไปหาคนที่จะแก้ให้ได้ โดยเดินขบวนไปที่บ้านจอมพลถนอม กิตติขจร ที่บ้านเกษะโกมล แถวราชวัตร ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มหิดลเดินขบวน สมัยนั้นนักศึกษาไม่มีใครกล้าเดินขบวน เพราะมีคำสั่งคณะปฏิวัติห้ามอยู่ คิดว่ามีเฉพาะรามาฯที่ไป จำได้ว่าหนังสือพิมพ์ลงข่าวหน้าแรกเลยว่า "นักศึกษาแพทย์เดินขบวน" ข้อเสนอของเราคือควรให้ทุกคนใช้ทุน โดยถือว่าเป็นหน้าที่ ซึ่งตอนที่เสนอไปเขาก็ยังไม่ทำอะไร แต่พอผ่านไปอีก 3-4 รุ่นถึงเปลี่ยนเป็นใช้ทุนหมดทั้งผู้หญิงผู้ชาย"

2.การร่วมขบวนเคลื่อนไหวนอกมหิดล

ในระหว่างที่ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสังคมและความถูกต้องชอบธรรมในรั้วมหิดลดำเนินไป นักศึกษาส่วนหนึ่งก็ได้เข้าไปมีส่วนประสานการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพและความชอบธรรมในสังคมร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น ซึ่งประเด็นที่สำคัญก็คือการเข้าร่วมใน"กลุ่มนิสิตนักศึกษาสังเกตการณ์เลือกตั้ง"เมื่อปี 2512 ร่วมจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย(ศนพท.)ในปี 2512 ,และการร่วมจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย หรือ ศนท. ในปี 2513 นอกจากนั้น คือการเข้าร่วมต่อสู้กับขบวนของประชาชนและนักศึกษาสถาบันอื่น ๆ ท่ามกลางบรรยากาศเผด็จการทหาร เช่น การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การต่อต้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ที่เปิดทางให้อำนาจบริหารแทรกแซงอำนาจตุลาการ การเปิดโปงกรณีทุ่งใหญ่นเรศวร และการคัดค้านการลบชื่อ 9 นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง อันนำโยงไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตยและเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในที่สุด

การร่วมผลักดันตั้ง

ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย (ศนพท.)

ผลพวงจากการที่รัฐบาลมีมาตรการบังคับให้แพทย์ที่จบใหม่ต้องปฏิบัติงานใช้ทุน โดยเน้นหนักการออกไปยังพื้นที่ห่างไกลในชนบทที่ยังขาดแคลนแพทย์อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้นิสิตนักศึกษาแพทย์ของโรงเรียนแพทย์ 4 แห่งคือคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เริ่มมารวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองกับรัฐบาล เนื่องจากเห็นว่ามาตรการดังกล่าวไม่เป็นธรรมตรงที่ มีการบังคับย้อนหลังโดยไม่มีการแจ้งให้นักศึกษารับทราบก่อนที่จะเข้ามาเรียน นอกจากนั้นมาตรการดังกล่าวยังเปิดช่องให้มีการใช้เงินคืนให้กับรัฐแทนการทำงานเป็นระยะเวลา 3 ปี เพื่อลดความขัดแย้งและแยกสลายการต่อต้าน แม้การรวมกลุ่มในช่วงแรกไม่สามารถต้านทานมาตรการดังกล่าวได้เท่าที่ควร แต่ก็เป็นสะพานเชื่อมให้นิสิตนักศึกษาแพทย์ทั้ง 4 แห่งดังกล่าวรวมตัวกันเป็นองค์กรและก่อรูปขึ้นเป็น "**ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย"(ศนพท.)** ในที่สุดเมื่อต้นปี 2512

ในกระบวนการผลักดันจัดตั้ง ศนพท.นักศึกษาแพทย์ของมหาวิทยาลัยมหิดลมีบทบาทเป็นหลักมาโดยตลอด โดยเฉพาะนายแพทย์สุรเกียรติ อาชานานุภาพ นายแพทย์สุโรจน์ พลาลิขิต นายแพทย์ยงยศ จริยวิทยาวัฒน์ ของฝั่งรามาธิบดี ขณะที่ฝั่งศิริราชมีนายแพทย์สมเกียรติ กิรติภรณ์สุภัค นายแพทย์ศักดิ์ชัย อติโพธิ์

“เมื่อเริ่มมีมาตรการใช้ทุน ทางเชียงใหม่เขาเดือดร้อนมาก เพราะรุ่น 1-3 ไปเมืองนอกกันเกือบหมด เขาต้องการบอยคอตไม่เซ็นสัญญา แต่พวกเราคุยกันแล้วเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะต่อต้านเพราะกระแสตอนนั้นมันแรงมาก จึงเสนอว่าเราควรยอมเซ็นสัญญาแล้วค่อยหาทางเจรจาและเตรียมตัวเตรียมมาตรการต่อรองต่างๆไว้ เช่น เรื่องสวัสดิการอื่นๆ ทำให้ผมกลายเป็นกระแสหลักไป หลายคนก็ไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะพวกที่เตรียมตัวจะใช้เป็นเงินแล้วไปเรียนต่อเมืองนอกตามแผนที่วางไว้ พวกนี้จบแล้วก็ไปอยู่เมืองนอกกันหมด ต่อมาก็เกิดตัวแทน 4 ฝ่ายมาพบปะพูดคุยกันฝ่ายละ 3-5 คน บางคนก็บอกว่ารุ่นเราต้องเอาตัวรอดก่อน แล้วเรื่องต่างๆ ค่อยให้รุ่นน้องทำต่อจะดีกว่า ขณะที่รุ่นน้องก็เตือนเราไว้ว่าอย่าเอาตัวรอด ผมก็เลยต้องเถียงกับพรรคพวกในกลุ่ม ในที่สุดปีแรกที่เริ่มก่อตัวเพื่อสู้มาตรการนี้ เราแพ้ แต่ไม่รู้ใครเซ็นก่อน” นายแพทย์สุรเกียรติย้อนจุดเริ่มต้นของศนพท.

อย่างไรก็ตาม เมื่อเซ็นสัญญาเสร็จ กลุ่มของผู้แทนนักศึกษาแพทย์ยังคงพยายามที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยอาศัยการแข่งขันฟุตบอลระหว่างกันมาเชื่อมความสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีการประชุมสัมมนากันเป็นระยะๆ จนกระทั่งได้ไปประชุมก่อตั้ง ศนพท.ที่เชียงใหม่ เมื่อต้นปี 2512 โดยเปลี่ยนชื่อจากเดิมที่ตั้งเป็น “สมาคมนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย” ซึ่งในโครงสร้างคณะกรรมการบริหารในปี 2513-2514 ผู้รั้งตำแหน่งประธานยังคงเป็นตัวแทนจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่คือ นายแพทย์สมชาย กุลวัฒนาพร มีนายแพทย์ลือชา วนรัตน์ จากจุฬาฯ เป็นรองประธานฯ นายแพทย์พรเทพ เปรมโยธิน จากรามาฯ เป็นเลขานุการ นายแพทย์ประมวล โพธิมา จากเชียงใหม่ เป็นผู้ช่วย แพทย์หญิงศรีเรือน ศุภพิทยากุล จากจุฬาฯ เป็นเหรัญญิก และแพทย์หญิงคำพร ชาญวิเศษ จากศิริราชฯ เป็นปฏิคม

ต่อมาได้มีการออกวารสาร “**นักศึกษาแพทย์สัมพันธ์**” ราย 3 เดือนโดยให้แต่ละแห่งผลัดกันเป็นเจ้าภาพดำเนินการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่กิจกรรมของศนพท. และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนิสิตนักศึกษาแพทย์ทั้ง 4 คณะ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมุ่งที่จะให้เป็นสื่อในการช่วยกันลดช่องว่างระหว่างโรงเรียนแพทย์ในฐานะที่มีหน้าที่ผลิตแพทย์ กับกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานอื่นๆในฐานะผู้ใช้แพทย์ไปให้บริการแก่ประชาชน ให้หันหน้าเข้าหากันเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาสาธารณสุขอย่างจริงจัง ทั้งนี้นักศึกษาแพทย์ของมหิดลหลายคนได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดทำวารสารดังกล่าว โดยนอกจากนายแพทย์สุรเกียรติที่รับหน้าที่ประธานแผนกวารสารของศนพท.ในกองบรรณาธิการวารสารดังกล่าว ยังมีหลายคนร่วมอยู่ในกองบรรณาธิการในช่วงต่อๆมา เช่น นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ ที่จะทำหน้าที่เขียนบทความบทวิจารณ์ให้แง่คิดแก่นักศึกษาแพทย์รุ่นใหม่ๆที่เข้ามาเป็นสมาชิก นายแพทย์สุโรจน์ พลาลิขิต ที่จะรับหน้าที่เฟ้นหาเรื่องราวของแพทย์ที่มีอุดมคติในวิชาชีพมานำเสนอเป็นแบบอย่าง นายแพทย์บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล และนายแพทย์ไพรัช ศุภกาญจนกันติ เป็นต้น

นายแพทย์สุรเกียรติเล่าอีกว่า ในการทำวารสารดังกล่าว “คณะผู้จัดทำได้ไปสัมภาษณ์อาจารย์ที่ดีๆหลายท่าน ซึ่งต่างก็เห็นด้วยกับการออกชนบทหรือการใช้ทุน ทำให้เราต้องเปลี่ยนประเด็นเป็นว่า

ทำอย่างไรแพทย์ที่จบใหม่จึงจะออกไปทำงานในชนบทได้อย่างมีความสุข ซึ่งนำไปสู่การทำโครงการขอไปดูงานในชนบทเพื่อเตรียมตัว ซึ่งต้องติดต่อผ่านไปทางกระทรวงสาธารณสุข แรกๆโครงการนี้เกือบล้มเหลว เพราะระเบียบราชการมีขั้นตอนมาก ปลัดกระทรวงจึงยอมเซ็นให้นักศึกษาไปเคลื่อนไหว ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่มีการส่งนักศึกษาแพทย์จาก 4 โรงเรียนแพทย์ไปดูงานตามโรงพยาบาลจังหวัด พวกอาจารย์ก็ชื่นชมใหญ่ว่าเป็นครั้งแรกที่นักศึกษาตื่นตัว ทั้งที่ที่จริงนักศึกษากลัวการใช้ทุนเลยเตรียมตัวไปดูงานกัน"

โครงการดังกล่าวได้พานักศึกษาแพทย์รุ่นแรกจำนวน 192 คนไปดูงานโรงพยาบาลและสถานีอนามัยรวม 32 แห่งทั่วทุกภาคของประเทศ ซึ่งจากการสรุปของทั้งนักศึกษาเองและแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาล พบว่าได้ผลคุ้มค่าถือว่าประสบความสำเร็จด้วยดี

สำหรับการจัดสัมมนาที่มีการดำเนินการอย่างค่อนข้างต่อเนื่องนั้น ได้เริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 16-17 พฤษภาคม พ.ศ.2513 ที่คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี โดยมีการประสานกับกระทรวงสาธารณสุข มุ่งเอาการแก้ปัญหาขาดแคลนแพทย์ในชนบทเป็นจุดประสงค์ใหญ่ ซึ่งต่อมานำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการปรับปรุงระบบการผลิตแพทย์และบริการสาธารณสุข เช่น ปรับระบบการสอนของอาจารย์ part time เป็น full time รวมการป้องกันโรคและรักษาโรคไว้ในหน่วยเดียวกัน เป็นต้น ต่อมาในการประชุมแพทยศาสตร์ศึกษา ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 9-11 พฤศจิกายนพ.ศ. 2514 ที่ตั้งหัวข้อไว้ว่า "การผลิตแพทย์ให้เหมาะสมกับสังคมไทยในระยะ 10 ปี" ก็ปรากฏว่ามีตัวแทน ศนพท.เข้าร่วมถึง 15 คน และต่อมา ศนพท.ยังได้จัดอภิปรายเรื่อง "แพทย์ไทยในสหรัฐอเมริกา" รวมทั้งเรื่อง "ชะตาแพทย์รับทุน" ในปี 2515 หลังจากที่แพทย์ใช้ทุนรุ่นแรกได้ออกไปทำงานในชนบทแล้วระยะหนึ่ง

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเตรียมพร้อมมาอย่างดีในการออกไปเผชิญปัญหาระหว่างใช้ทุน แต่อุปสรรคในการทำงานนานาประการก็สร้างความอึดอัดคับข้องใจให้แก่แพทย์จบใหม่กันถ้วนหน้า โดยเฉพาะพวกที่ออกไปทำงานในสถานีอนามัยชั้นหนึ่ง ซึ่งต่อมาหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 16 แพทย์ใช้ทุนประจำโรงพยาบาลประจำอำเภอประมาณ 50-60 คน ได้จัดประชุมกันที่เขาใหญ่ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 24-25 เมษายนพ.ศ. 2519 เพื่อหารือแลกเปลี่ยนถึงการแก้ปัญหา ในที่สุดนำไปสู่การจัดตั้ง "**สหพันธ์แพทย์ชนบท**" ขึ้น โดยมีนายแพทย์อุเทน จารณศรี ผู้อำนวยการโรงพยาบาลปากช่องในขณะนั้นเป็นประธานคนแรก และมีการประชุมครั้งที่ 2 ที่พัทยา เมื่อวันที่ 5-6 มิถุนายน พ.ศ. 2519 โดยมีนายแพทย์คม ป้องขันธ์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลบางละมุง ชลบุรี เป็นผู้จัด

สหพันธ์แพทย์ชนบทได้พยายามประสานกับกระทรวงสาธารณสุขจัดประชุมระดับผู้บริหารโรงพยาบาลอำเภอขึ้นในเดือนสิงหาคม 2519 เพื่อรวบรวมรายชื่อสมาชิกมาขอการสนับสนุนจากกระทรวงไปดูงานด้านสาธารณสุขที่สาธารณรัฐประชาชนจีน แต่เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เสียก่อน สหพันธ์แพทย์ชนบทจึงต้องยุติบทบาทลง จนต่อมาเมื่อต้นปี 2521 จึงได้รื้อฟื้นรวมตัวกันใหม่ในนาม "**ชมรมแพทย์ชนบท**" ซึ่งแพทย์ที่จบจากรั้วมหาวิทยาลัยมหิดลหลายคนที่ได้ก้าวเข้าไปมีบทบาทเป็นหลักในองค์กรนี้เพื่อทำให้การทำงานแพทย์สนองความต้องการของชาวชนบทที่ยากไร้ได้อย่างแท้จริง

การร่วมจัดตั้งและเคลื่อนไหว
ในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.)

หลังจากนิสิตนักศึกษารวม 17 สถาบัน ได้รวมตัวกันก่อตั้งเป็น "กลุ่มนิสิตนักศึกษาสังเกตการณ์เลือกตั้ง" ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2512 ซึ่งนักศึกษามหิดลที่

เข้าร่วมมี อาทิ ชัยนาท จิตตวัฒนะ และนศพ.วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ แล้ว ในปีเดียวกัน สมาคมบริการนักศึกษานานาชาติแห่งประเทศไทย(วูส) ซึ่งมี ศ.ดร.กำแหง พลางกูร เป็นนายกสมาคมฯ ได้จัดประชุมประจำปีตัวแทนนักศึกษาขึ้นที่เชียงใหม่ โดยมีพล.ท.แสวง เสนาณรงค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น เป็นประธานเปิดการสัมมนา ซึ่งอาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดลที่เข้าร่วมคือ นายแพทย์สุจินดา อุดมศักดิ์ นายแพทย์โชติ พานิชกุล อ.ประสาท ว่านเครือ ดร.ประดน จาติกวนิช ศจ.นายแพทย์สวัสดิ์ สกุลไทย อ.วัชรินทร์ มรรคดวงแก้ว นายแพทย์กำจัด สวัสดิโอ อ.ปรีชา วงศ์ชูศิริ นายอาวุธ แสงกล้า นายศุภฤกษ์ รัตนมณีฉัตร นายไพบูลย์ ภัทรกิจวานิช นายวิสุทธิ์ ธรรมวัฒน์ไพศาล นายสิทธิชัย โอฬารกุล นายวิบูลย์ วีระกุล นายพงศ์พันธ์ พิศุทธิ์สินธพ น.ต.โสบิน วงศ์เรืองศรี น.ส.สุวรรณา ชูนามชัย นายเฉลิมชัย ชัยกิตติภรณ์ นายวิวัฒน์ จันทโรตผล นายจรัล ตฤณวุฒิพงษ์ นายกิตติพงษ์ ปรีชาพรกุล และนายวิรุฬห์ ไพรกุล*

จากนั้นก็มีการสัมมนาของนักศึกษาอีกหลายครั้ง เช่น การสัมมนาในหัวข้อ"บทบาทนักศึกษาในการพัฒนาประเทศ"ของชุมนุมสัมมนาคณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ที่ อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม การสัมมนาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่จุฬาฯ และวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรภายในปีเดียวกัน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายนำไปสู่การรวมตัวเป็นสถาบันกลางที่เป็นศูนย์รวมของขบวนการนักศึกษา ในที่สุดได้มีการยกร่างธรรมนูญ และประกาศจัดตั้ง" ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย หรือ ศนท.ขึ้น เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2513 โดยมีสถาบันอุดมศึกษาเข้าร่วมในช่วงเริ่มก่อตั้งนี้ 11 สถาบัน กำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายไว้ดังนี้

1.เพื่อเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันดีระหว่างนิสิตนักศึกษาแต่ละสถาบัน และระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น

2.เพื่อให้บริการและส่งเสริมสวัสดิภาพนิสิตนักศึกษา

3.เพื่อส่งเสริมเสรีภาพและรักษาผลประโยชน์ของนักศึกษา

4.เพื่อยกมาตรฐานการศึกษาและความร่วมมือทางวิชาการ

5.เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจอันดีระหว่างนักศึกษากับประชาชน

6.เพื่อรักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีของไทย

7.เพื่อรักษาและบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคม

ทั้งนี้ โครงสร้างองค์กรของ ศนท.ในยุคก่อตั้ง ประกอบไปด้วยคณะกรรมการบริหารที่มาจากนายกสโมสรนักศึกษา หรือองค์กรนักศึกษาที่เป็นตัวแทนเข้ามาจากแต่ละมหาวิทยาลัย ส่วนตำแหน่งเลขาธิการและรองเลขาธิการ กรรมการบริหารจะเป็นผู้เลือกจากผู้ที่สมัครเข้ามา โดยผู้นั้นจะต้องได้รับความเป็นชอบจากองค์กรนักศึกษาในมหาวิทยาลัยที่ตนสังกัดเสียก่อน ซึ่งเลขาธิการ ศนท.คนแรกคือ นายโกศล โรจนพันธ์ คนต่อมาคือนายชัยวัฒน์ ภักดีนิลรัตน์ ถัดมาคือนายภาณุมาศ บุนนาค ซึ่งทั้ง 3 คนล้วนมาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนมาถึงยุคที่นายธีรยุทธ บุญมี จากจุฬาฯ ขึ้นดำรงคำแหน่งก่อนที่นายสมบัติ ธำรงค์ธัญญวงศ์ จากเกษตรศาสตร์ จะเข้ามารับหน้าที่ต่อในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไม่นาน ทั้งนี้ในช่วง 2 ปีแรกของการจัดตั้ง ศนท. บทบาทหลักจะเน้นไปในด้านสังคมสงเคราะห์ผู้ประสบภัยต่างๆ กิจกรรมที่ขึ้นชื่อในช่วงต่อมาคือการแนะแนวการศึกษาแก่นักเรียนม.ศ.5 ในต่างจังหวัด มาเริ่มมีผลงานทางด้านสังคมและการณรงค์ทางการเมืองที่ชัดเจนขึ้นก็คือช่วงที่นายธีรยุทธ บุญมี เป็นเลขาธิการ ศนท.ในปี 2515

สำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมของขบวนนักศึกษามหิดลนั้น นอกจากเข้าร่วมในการสัมมนาของสมาคมบริการนักศึกษานานาชาติดังกล่าวแล้ว พบว่านักศึกษามหิดลได้เข้าไปมีส่วนก่อตั้งและผลักดันงานของ ศนท.มาตั้งแต่ต้น

สมัยที่ พ.อ.นายแพทย์พิวัฒน์ โปษยานนท์ ยังเรียนเตรียมแพทย์ศาสตร์อยู่ฝั่งรามาธิบดี ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมในสโมสรนักศึกษาของมหาวิทยาลัย และต่อมาก็ได้เป็น 1 ใน 8 ผู้ก่อตั้ง ศนท.โดยกิจกรรมในช่วงแรกที่ทำคือ การจัดให้บริการทางการแพทย์ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ วันที่ 12 สิงหาคม

“ถ้าวิเคราะห์ย้อนหลัง เชื่อว่าฝ่ายโลกตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเห็นว่านักศึกษาเป็นพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงจึงพยายามเข้ามาชิงการนำ โดยเข้ามาในรูปขององค์กรนักศึกษานานาชาติ ดึงนักศึกษามาทำกิจกรรมด้านการแพทย์และบริการสังคมต่างๆ เช่นการพัฒนาชุมชน ตรวจร่างกายชาวบ้าน การต่อต้านวัณโรค อะไรอย่างนี้ ขณะนั้นมีสำนักงานอยู่ที่สำนักนายกรัฐมนตรี มี พล.อ.แสวง เสนาณรงค์ เป็นผู้ดูแล ตอนหลังเมื่อเกาะกันดีแล้ว ผมเชื่อว่ามีพลังจากฝ่ายอื่นเข้ามาช่วงชิงการนำในส่วนนี้เช่นกัน ซึ่งไม่ใช่บุคคล แต่เป็นการจัดองค์กรแบบตัวแทนเข้ามาช่วงชิงการนำ กิจกรรมในระยะแรกก็เป็นบริการทางการแพทย์เหมือนกัน แต่พอระยะหลังก็เปลี่ยนเป้ามาเป็นการต่อต้านรัฐบาล ตอนนั้นธรรมศาสตร์ก็มีธีรชัย จิมานนท์ จุฬาฯ ก็มีประสาน มฤคพิทักษ์”

“ตอนเป็นนักศึกษามันมีแต่อุดมการณ์ มีแต่แรงกายแรงใจที่บริสุทธิ์ ช่วงนั้นโลกตะวันตกกับโลกตะวันออกตั้งป้อมสู้กันมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เขาให้ตั้งกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มีพลังใจที่บริสุทธิ์ก็มีเป้าหมายเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการต่อสู้ ขณะที่ภายในประเทศก็มีเงื่อนไขของความขัดแย้งที่สะสมมา ยุคนั้นเราอาจจะถูกหลอกบ้าง ถูกชักชวนบ้าง แต่พื้นฐานก็คือมีแรงใจที่ต้องการให้ชาติบ้านเมืองดีขึ้น”

“ต่อมาผลการเรียนผมก็เริ่มร่อแร่ จึงต้องลดกิจกรรมลง ประกอบกับแนวทางการเคลื่อนไหวมันเริ่มรุนแรงขึ้น แม้ผมจะเห็นด้วยในอุดมการณ์ แต่ไม่ค่อยเห็นด้วยในวิธีการ ก็เลยถอยออกมา”

วิเชียร คุตตวัส อดีตนักศึกษาคณะเภสัชศาสตร์ที่ได้ร่วมกิจกรรมกับศนท.ในยุคต้นๆ ตั้งแต่ยังเรียนอยู่ปี 2 เล่าถึงจุดเปลี่ยนของศนท.โดยเฉพาะช่วงธีรยุทธ บุญมีเข้ามาเป็นเลขาธิการฯ ว่าปี 2513 สมัยที่นายแพทย์จรัล ตฤณวุฒิพงศ์ (อธิบดีกรมควบคุมโรคในปัจจุบัน) เป็นนายกสโมสรนักศึกษาฯ เขาร่วมเป็นสต๊าฟและรับหน้าที่เป็นประธานเชียร์

“มีการประชุมศนท.ครั้งหนึ่งที่ธรรมศาสตร์ พี่จรัลไปไม่ได้เพราะต้องขึ้นวอร์ด ก็ให้ผมไปประชุมแทนซึ่งส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมก็จะเป็นนายกสโมสรมหาวิทยาลัยต่างๆที่อยู่ปีท้ายๆมาดเก๋าทั้งนั้น ครั้งนั้นเป็นการเลือกเลขาฯศนท.คนที่ 2 ต่อจากโกศล โรจนพันธ์ ซึ่งก็คือ คุณชัยวัฒน์ ภักดิ์นิลรัตน์ ก็เริ่มรู้จักอาจารย์สน ศรีมาตรัง จากศิลปากร ประสาร มฤคพิทักษ์ จากจุฬาฯ ช่วงนั้นกิจกรรมหลักที่เราทำคือเอาตัวแทนนักศึกษาไปร้องเพลงถวายพระพรวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 13 พฤจิกายน 2513 และก็ออกรับบริจาคเสื้อผ้าและเงินแล้วนำไปทูลเกล้าถวายฯเพื่อช่วยน้ำท่วมในนามศูนย์นิสิตฯ “

“ต่อมาพอปี 2515 นายกฯสมม.ในขณะนั้นคือนายแพทย์วรพล เบญจวรรณ ขณะที่ของจุฬาฯ คือ กำจัดโสณ จุลสมัย ทั้งคู่เป็นเพื่อนที่รู้จักกันดีเพราะเคยเรียนเตรียมแพทย์ที่คณะวิทยาศาสตร์จุฬาฯมาด้วยกันก่อนที่พี่วรพลจะข้ามฟากมาศิริราช ก็มาคิดกันว่าจะทำอย่างไรให้นักศึกษาต่างสถาบันสามัคคีกัน เพราะช่วงนั้นเริ่มมีการกระทบกระทั่งกันบ่อยขึ้นอันเนื่องมาจากการแข่งกีฬา ทั้งคู่ก็

นึกถึงศนท.ขึ้นมาได้ ก็ตกลงว่าจะฟื้นฟูการทำงานขององค์กรนี้ โดยยังไม่ได้เชิญมาร่วมประชุมทันที แต่ให้กำจัดโสณไปทาบทามให้นายกสโมสรต่างๆให้รู้จักกันก่อน แล้วพี่วรพลจึงเริ่มชวนมากินเหล้า ตั้งวงที่ศิริราชก่อน แล้วเวียนไปตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ไม่มีการประชุมเป็นทางการ รวมทั้งไม่ได้พูดถึงศูนย์นิสิตฯอย่างเอาเป็นเอาตาย เพียงแต่สร้างความคุ้นเคยระหว่างกันค่อยๆหล่อหลอมความคิดไปในแนวเดียวกัน จนทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเพื่อนพ้องน้องพี่ในหมู่นิสิตนักศึกษารุ่นนี้ ความคิดของผู้นำนักศึกษาเกี่ยวกับศูนย์นิสิตฯมาตกผลึกในการสัมนาเรื่อง “สวัสดิการและสิ่งพิมพ์ในมหาวิทยาลัย” ทุกคนเห็นพ้องกันว่าถึงเวลาที่จะต้องเริ่มงานศูนย์นิสิตฯอย่างเป็นทางการเสียที ต่อมาวันที่ 30 กรกฎาคม 2515 มีการประชุมที่จุฬาฯครบองค์เป็นครั้งแรก เนื่องจากผมเคยเข้าประชุมมาตั้งแต่ปี 2513 ก็เลยเล่าให้ที่ประชุมฟังถึงโครงสร้าง วิธีทำงานและมีข้อบังคับของศูนย์ฯ ซึ่งมีอยู่ข้อหนึ่งกำหนดว่ามติที่ประชุมจะต้องใช้เสียง 2 ใน 3 ซึ่งสูงมาก เป็นอุปสรรคในการทำงาน เพราะเวลาตัวแทนมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคมาประชุมไม่ได้ ก็ทำให้การประชุมต้องล้มบ่อยครั้ง เนื่องจากไม่ครบองค์ประชุม ก็ปรากฏว่าเจริญศักดิ์ โรจนพิเชษฐ จากเกษตรก็บอกว่าเมื่อระเบียบมันบังคับเกินไปก็ให้พับเก็บเข้าลิ้นชักเสียก่อน แล้วใช้เสียงข้างมากในการทำงาน ตกลงก็ให้ใช้เสียงเกินกึ่งหนึ่ง และเดิมให้ตัวแทนวิทยาลัยวิชาการศึกษาแต่ละแห่งออกเสียงได้แห่งละ 1 เสียง ปีนั้นมีวิทยาลัยวิชาการศึกษาถึง 8 แห่งก็ตกลงให้ออกเสียงรวมกันเป็นเสียงเดียว ที่สำคัญเดิมเลขาธิการศูนย์ฯ ไม่ได้เป็นกรรมการบริหาร ได้แต่รับคำสั่งไปปฏิบัติ ดังนั้นพอมีความขัดแย้งระหว่างเลขาฯกับกรรมการบริหาร งานก็ไม่เดิน ที่ประชุมจึงตกลงให้เลขาธิการศูนย์ฯเป็นกรรมการบริหารด้วย”

“จากนั้นก็ให้เวลาเดือนหนึ่งไปประชาสัมพันธ์ให้คนมาสมัครเลขาฯ แต่ก็ไม่มีใครมาสมัคร เลยต้องเลื่อนเวลา จนมีอุดร ทองน้อย จากธรรมศาสตร์มาสมัคร ส่วนธีรยุทธ บุญมี จากจุฬาฯก็มาสมัครในเวลาที่จวนเจียนมากเพราะไม่สบาย ในการประชุมครั้งที่เลือกเลขาฯศนท.เราใช้ห้องประชุมตึกสำนักงานอธิการบดีที่ศิริราช ซึ่งในที่สุดก็เลือกธีรยุทธเป็นเลขาธิการ และก็เป็นคนแรกที่เป็นกรรมการบริหารด้วย พอเลือกตั้งเสร็จก็พากันไปกินข้าวที่ร้านแม่ม่ายตรงใกล้ท่าเรือข้ามฟากของศิริราช นั่งหารือกันว่าจะทำอะไรกันดี ก็คิดว่าเราน่าจะต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น แต่ก่อนจะเดินหน้าเรื่องนี้ช่วงนั้นยังมีเรื่องที่ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ อธิการบดีฯรามคำแหงสั่งปลดพินิจ จารุสมบัติออกจากนายกสโมสรฯ พอโครงสร้างการบริหารของศนท.เปลี่ยนไปดังกล่าวก็ทำให้ศนท.ในยุคธีรยุทธทำอะไรได้มากกว่าช่วงที่ผ่านมา”

ในมุมมองของวิเชียร เขาเห็นว่าบทบาทของศนท.ที่พัฒนาไป ต้องยกเครดิตให้นายแพทย์วรพล เบญจวรรณ และกำจัดโสณ จุลสมัย (เสียชีวิตแล้ว)

“การที่ธีรยุทธได้เป็นเลขาธิการศนท.นั้น ก็ต้องยอมรับว่ากำจัดโสณมีส่วน เพราะธีรยุทธแข่งเป็นนายกสโมสรนิสิตจุฬาฯกับกำจัดโสณ แต่แพ้ กำจัดโสณจึงได้ทาบทามขอให้ธีรยุทธลงสมัคร และเสนอให้เลือกธีรยุทธเป็นเลขาธิการศนท.”

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า จุดกำเนิดของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ที่สำคัญเป็นการพัฒนาจาก “กลุ่มนิสิตนักศึกษาสังเกตการณ์เลือกตั้ง” เมื่อปี 2512 ซึ่งได้มีนักศึกษามหิดลรับสมัครเข้าร่วมจำนวนหนึ่ง หนึ่งในนั้นคือ นายชัยนาท จิตตะวัฒนะ ขณะยังเป็นนักศึกษาในคณะสาธารณสุขศาสตร์ จนได้สัมผัสอำนาจมืดในยุคทหาร เพราะถูกล็อคคอแย่งกล้อง ยึดฟิล์มถ่ายรูป ขณะที่กำลังเก็บภาพทหารเวียนเทียนลงคะแนนในหน่วยเลือกตั้งแห่งหนึ่งแถวยานเกราะ

ในช่วงหลังจากที่มีการก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในราวปี 2513 เขาเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในกลุ่มที่ช่วยประสานงานจัดประชุมสัมนาในนามศูนย์นิสิตฯ ที่มีการเชิญนักคิดนักวิชาการรุ่นใหม่ เช่น อุกฤษ มงคลนาวิน พ.อ.ถนัด คอมันตร์ บุญชนะ อัตถากร เป็นต้นมาบรรยายให้นักศึกษาในสถาบันต่างๆฟัง และได้เล่าถึงความประทับใจตอนหนึ่งไว้ว่า

“ครั้งหนึ่งศูนย์ฯจัดประชุมเรื่องบทบาทนักศึกษาต่อการพัฒนาประเทศที่สวนลุมพินี มีผู้ใหญ่ท่านหนึ่งที่ชื่นชมพวกเรามาก ท่านเป็นสมุหราชองครักษ์ของรัชกาลที่ 6 ชื่อลุงฉัตร โชติกเสถียร อายุกว่า 70 ปีแล้ว ขับรถมาเองเพื่อร่วมฟัง ท่านจะพูดจาเข้มแข็งแบบผู้ใหญ่ใจดี คอยให้กำลังใจพวกเรา คุณลุงจะเป็นคนสนใจเหตุการณ์บ้านเมืองมาก แม้ตอนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งผมจบแล้ว ท่านก็ยังมาชวนว่าไปดูกันหน่อยซิ เขาทำอะไรกันที่ธรรมศาสตร์”

จนเมื่อ นศพ.วรพล เบญจวรรณ ซึ่งอยู่ฝั่งศิริราชพันตำแหน่งนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ทีมของ นศพ.ประยงค์ เต็มชวาลา จากฝั่งศิริราชเช่นกัน ก็ได้รับเลือกตั้งจากนักศึกษาให้เข้าบริหารงานต่อ และได้ชวน เมธี จันทร์จารุภรณ์ จากคณะสาธารณสุขศาสตร์ ผู้สมัครอุปนายกฯของพรรคคู่แข่งที่มี วิเชียร คุตตวัส สมัครนายกสโมสรฯ มาช่วยทำงานประสานภายนอกร่วมกับนศพ.เชิดชัย ตันติศิรินทร์ อุปนายกฯตัวจริง ที่เข้าไปเป็นตัวแทนทางการใน ศนท. โดยมีเมธีร่วมเป็นสต๊าฟใน ศนท. ส่วนวิเชียรซึ่งคลุกคลีกับงานของศนท.มาตั้งแต่ต้นช่วงต้นแล้ว ก็ออกไปช่วยธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการศูนย์ฯเคลื่อนไหวกิจกรรมต่างๆ ในช่วงรอยต่อที่กำลังจะมีการเลือกตั้งเลขาธิการคนใหม่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไม่นาน ซึ่งต่อมาก็คือ สมบัติ ธำรงธัญญวงศ์

อย่างไรก็ตาม ในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม แม้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรและพวกจะเริ่มอ่อนแอ แต่ก็มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอยู่ในมือ ขณะที่การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านเปิดโปงความล้มเหลวในการบริหารประเทศเริ่มเกิดถี่ขึ้นและเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับ การทำงานของกรรมการศูนย์นิสิตฯในช่วงนั้นจึงต้องระมัดระวังและพลิกแพลงรูปแบบวิธีการสารพัดเพื่อมิให้ตกเป็นเป้าของฝ่ายทางราชการโดยเฉพาะตำรวจสันติบาล

นายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา อดีตนายกสโมสรฯมหิดลที่เข้าไปเป็นกรรมการศูนย์ในช่วงดังกล่าวเล่าบรรยากาศในช่วงนั้น ว่า “เราประชุมกันแทบทุกวันและเป็นการประชุมลับตลอด ครั้งหนึ่งนายกสโมสรฯทุกมหาวิทยาลัยไปประชุมกันที่โมเต็ล ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีผู้หญิงอยู่คนเดียวเป็นอุปนายกฯของประสานมิตร บ่อยโรงแรมก็ตกใจ จะมาทำอะไรกัน เราต้องหลบไปที่นั่นที่นี่ตลอดเพราะสันติบาลคอยจ้อง บางครั้งก็ลงไปทางใต้ ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากธีรยุทธเป็นสมบัติ เราไปสัมมนากัน ไปบ้านจีระนันท์ (จีระนันท์ พิตรปรีชา อดีตดาวจุฬาฯแกนนำคนหนึ่งในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516) ที่จ.ตรัง ช่วงที่ผ่านเขาพับผ้า จำได้ว่าเกิดเหตุการณ์โจรจี้รถถึง 20 กว่าคัน ก่อนที่เราผ่านไปจุดนั้นราวครึ่งชั่วโมง ยังพูดกันว่าถ้าจี้ผู้นำนักศึกษาก็เสร็จกันทั้งหมด”

โดยสรุป ขบวนนักศึกษาของมหิดลได้เข้าไปมีส่วนผลักดันบทบาทการทำงานของ ศนท.อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้น แม้จะไม่เคยอยู่ในฐานะเป็นเลขาธิการโดยตรง แต่ผู้มีส่วนเข้าร่วมทุกคนก็ยืนยันว่ามหิดลมักจะอยู่ในฐานะเป็นผู้วางแผน หรือกำหนดประเด็นในการประชุม ถึงไม่อยู่ในตำแหน่งที่มีบทบาทนำอย่างเป็นทางการ แต่ก็อยู่”หลังฉาก” ในการเคลื่อนไหวสำคัญๆทุกครั้ง

3.มหิดลกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก่อน 14 ตุลา

การที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบเผด็จการทหารมายาวนานเกือบ 2 ทศวรรษ แม้จะถูกกดขี่ข่มเหงโดยไม่เป็นธรรมอย่างไร หรือชีวิตความเป็นอยู่จะฝืดเคืองแร้นแค้นอย่างไร ประชาชนก็ไม่อาจที่ลุกขึ้นมาเรียกร้องหาความเป็นธรรมและชีวิตที่ดีกว่าได้ เพราะเกรงจะได้รับอันตรายจากการคุกคามของอำนาจเผด็จการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เมื่อกระแสความไม่พอใจสะสมมากขึ้นก็ค่อยประทุออกมาเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ อย่างมีพลัง และกล้าท้าทายอำนาจรัฐเผด็จการมากขึ้น โดยที่มีขบวนการนักศึกษาเป็นหัวขบวน

ร่วมขบวนต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น

เริ่มจาก ในปี 2515 ขณะที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังทรุดหนัก โครงสร้างเศรษฐกิจที่สำคัญอยู่ภายใต้การครอบงำของบรรษัทข้ามชาติของประเทศมหาอำนาจทั้งอเมริกาและญี่ปุ่น ดังนั้น หลังจากหารือกับกรรมการศนท.ส่วนหนึ่งหลังได้รับเลือกตั้ง ธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการ ศนท.ที่เพิ่งก้าวขึ้นรับตำแหน่งก็เปิดฉากท้าทายและตักเตือนญี่ปุ่น ว่าประชาชนไม่ต้องการพฤติกรรมเอาเปรียบเช่นที่ผ่านมา ด้วยการเริ่มโครงการรณรงค์ให้นักศึกษาหันมาใช้ผ้าดิบในการตัดเสื้อแทนผ้าใยสังเคราะห์จากโรงงานทอผ้าของญี่ปุ่นที่มีอยู่ดาษดื่น ตามด้วยการรณรงค์สัปดาห์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น เมื่อเดือนพฤศจิกายน โดยมีการเดินขบวนที่หน้าห้างสรรพสินค้าไดมารู สาขาราชดำริ และยื่นข้อเรียกร้องในนาม ศนท.ถึงรัฐบาลรวม 10 ข้อ มีสาระสำคัญ เช่น ให้คณะปฏิวัติเร่งออกกฎหมายคุ้มครองแรงงานไทยเพื่อไม่ให้ชาวต่างชาติเข้ามาแย่งอาชีพ,ให้เร่งออกกฎหมายควบคุมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว และหาทางส่งเสริมหรือสงวนอาชีพที่คนไทยสามารถทำได้อย่างมีมาตรฐาน เช่น สถาปนิก วิศวกร เป็นต้น, ให้ห้ามการจัดตั้งหรือขยายสาขาห้างสรรพสินค้าของชาวต่างชาติที่ไม่มีความจำเป็นสำหรับเศรษฐกิจไทย ส่วนที่มีอยู่เดิมก็ให้กำหนดให้มีสินค้าไทยไม่น้อยกว่า 40-50% มีสินค้าของประเทศที่มาลงทุน 20% และพิจารณาความเหมาะสมในการออกกฎหมายห้ามคนต่างชาติทำการค้าต่อไป, ให้ควบคุมการนำเข้าสินค้าที่ไม่จำเป็นต่อการครองชีพและการลงทุน, ให้เข้มงวดด้านการเข้าเมือง การสั่งสินค้าเข้า การเก็บภาษีอากรชาวต่างประเทศที่มีช่องโหว่อยู่มาก, ให้เจรจากับต่างประเทศให้มีการสั่งนำเข้าสินค้าอย่างเสมอภาคกัน, ให้จัดตั้งหน่วยงานศึกษาวิจัยการเข้ามาลงทุนของต่างชาติ และขอให้ข้าราชการผู้ใหญ่ปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนในการส่งเสริมสินค้าไทยอย่างจริงจัง เป็นต้น

วิเชียร คุตตวัส จากคณะเภสัชฯ ที่ออกไปช่วยธีรยุทธเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าว เล่าว่า

“ช่วงนั้น ศนท.ยังไม่มีงบประมาณที่จะใช้เคลื่อนไหวอะไรมากนัก เงินอีกส่วนเราก็ยืมจากสโมสรฯของจุฬาฯก่อน ตอนจะเคลื่อนไหว เราก็ทำสติ๊กเกอร์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นออกขาย ซึ่งก็ขายดีมาก ผมกับเมธีระดมน้องๆจากคณะเภสัชฯและสาธารณสุขมาช่วยกันขาย ซึ่งหมดเร็วเกินคาด เราก็เลยพากันไปถือป้ายประท้วงแถวราชดำริ”

ขณะเดียวกันแกนนำทางความคิดในหมู่นักศึกษาคนอื่นๆ เช่น นศพ.เหวง โตจิราการ ก็ได้พยายามระดมคนเข้าร่วมเช่นกัน ซึ่งทำให้ในช่วงนั้นมีแฟชั่นเสื้อผ้าดิบออกมาแพร่หลายแต่ก็ในหมู่นักศึกษากลุ่มเล็กๆ

“ตอนขึ้นปี 2 จำได้ว่ามีการเดินขบวนต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น รณรงค์ใช้สินค้าไทยที่ไดมารู สยามสแควร์ พี่เหวงเป็นคนชวนน้องๆพยาบาลไปร่วม ทำให้เราได้เริ่มสัมผัสปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ไกลตัวมากขึ้น” ดร.วณี (สุขอารมณ์) ปิ่นประทีป อดีตแกนนำนักศึกษาพยาบาลรามาธิบดีเล่า

ผลจากการเคลื่อนไหวครั้งนี้ เป็นการจุดประกายให้นักเรียนนักศึกษามีความตื่นตัวมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เบียดขับกระแสฟุ้งเฟ้อในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยให้หันมาสนใจปัญหาบ้านเมืองมากขึ้น ทั้งทำให้ศนท.เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และสังคมเริ่มจับจ้องและฝากความหวังไว้กับพลังของนิสิตนักศึกษา

ร่วมคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299

ต่อมาวันที่ 12 ธันวาคม 2515 คณะปฏิวัติ(ตนเอง) ภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ให้แก้ไขกฎหมายตุลาการซึ่งมีสาระสำคัญว่า “ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานคณะกรรมการตุลาการ ซึ่งแต่เดิมประธานศาลฎีกาเป็นประธานคณะกรรมการตุลาการ ส่วนกรรมการตุลาการ 9 คนนั้น เฉพาะกรรมการที่คณะผู้พิพากษาเป็นผู้เลือก 4 คน เปลี่ยนเป็นให้รัฐมนตรีเป็นผู้เลือก”

ประกาศฉบับดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักกฎหมาย นักศึกษา ประชาชนอย่างมากว่าอำนาจตุลาการได้ถูกฝ่ายบริหารเข้าไปก้าวก่าย ปฏิกิริยาความไม่พอใจสะท้อนผ่านทั้งทางสื่อหนังสือพิมพ์และการเคลื่อนไหวในหมู่ประชาชน ขณะเดียวกันนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะจากคณะนิติศาสตร์ ก็ได้เริ่มเคลื่อนไหวคัดค้านและชักชวนนักศึกษาจากอีกหลายสถาบันที่การเรียนการสอนด้านกฎหมาย เช่น จุฬาฯ รามคำแหง เดินขบวนไปยังกองบัญชาการคณะปฏิวัติประท้วงการออกกฎหมายฉบับดังกล่าวและขอให้แก้ไข ต่อมาศนท.ได้เข้ามามีบทบาทนำในการเคลื่อนไหวโดยใช้วิธีนั่งประท้วงตลอดคืนเป็นครั้งแรก เมื่อคืนวันที่ 19 ธันวาคมที่หน้าศาลยุติธรรมสนามหลวง ซึ่งนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลหลายคนได้มีส่วนเข้าร่วม แต่ก็เป็นไปในลักษณะของกลุ่มอิสระ ปัจเจกบุคคลหรือชักชวนกันไป โดยมิได้เข้าร่วมในนามองค์กรนักศึกษาเนื่องจากเห็นว่าไม่มีความถนัดในประเด็นปัญหาดังกล่าวเท่านิสิตนักศึกษาด้านนิติศาสตร์

ในที่สุดรัฐบาลก็มีมติเป็นเอกฉันท์ยอมยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติฉบับดังกล่าวและใช้ฉบับเดิมแทน การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้เป็นแบบอย่างในการคัดค้านอำนาจรัฐที่ไม่ถูกต้องโดยไม่เกรงกลัวต่ออำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแห่งมาตรา 17 อีกต่อไป

อย่างไรก็ตามในช่วงที่กระแสคัดค้านเริ่มก่อตัว ได้มีเหตุการณ์ที่รัฐบาลจอมพลถนอมจำเป็นต้องประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เนื่องจากมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร และจะมีพระราชพิธีในวันที่ 28 ธันวาคม 2515 ดังนั้นเพื่อให้พระราชพิธีเป็นไปตามประเพณีที่เหมาะสมจำเป็นที่จะต้องมีสถาบันการปกครองที่ถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณีคือต้องมีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศ จอมพลถนอม หัวหน้าคณะปฏิวัติจึงประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรในวันที่ 15 ธันวาคม 2515 ซึ่งมีข้อความเหมือนธรรมนูญการปกครองสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รวมทั้งยังคงมีมาตรา 17 อยู่เช่นเดิม มีบทบัญญัติทั้งหมด 23 มาตรา บัญญัติให้มีสภาเดียวเรียกว่าสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีสมาชิกทั้งหมด 299 คนซึ่งเป็นทหารและตำรวจเสียเกือบ 200 คน ที่ประชุมสภานิติบัญญัติได้เลือก พล.ต.ศิริ ศิริโยธินเป็น

ประธานสภา แล้วแต่งตั้งจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเพียงปรับโฉมภายนอก แต่เนื้อในนั้นยังเป็นการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่จอมพลถนอมและพวก หาได้มีประชาธิปไตยตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่แท้จริงไม่

ในการเคลื่อนไหวครั้งนั้น วุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ จากคณะสาธารณสุขศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับกลุ่มอิสระของมหาวิทยาลัยต่างๆเล่าว่า “ครั้งนี้เป็นการต่อสู้ครั้งแรกที่กลุ่มอิสระแสดงกำลังได้สำเร็จโดยดึงให้นักศึกษาค้างคืนได้ที่ศาลยุติธรรม ครั้งนั้นนักศึกษาได้เรียนรู้ถึงวิธีระดมความช่วยเหลือว่าจะทำอย่างไร ฝ่ายข่าวจะทำอย่างไร การใช้ใบปลิวให้เป็นประโยชน์ การใช้จิตวิทยา เช่น เรารู้ว่าพ่อแม่คนนี้หนุนเรา ก็เขียนลูกรัก..พ่อฝากเงินมาช่วยแล้วอ่านในที่ชุมนุม การใช้โทรศัพท์บอกปากต่อปาก จากการใช้จุดนี้ก็ทำให้เรามีกำลังใจจนอยู่กันข้ามคืนได้ ซึ่งพอ 14 ตุลา 16 เราก็ได้เรียนรู้และมีการพัฒนามากขึ้น”

เขาให้ความเห็นว่า การที่กระแสในมหิดลไม่ขานรับการเคลื่อนไหวเรื่องดังกล่าว อาจเป็นเพราะแง่มุมในเรื่องกฎหมายเป็นสิ่งเข้าใจยากสำหรับนักศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ อีกประการหนึ่งคือเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงหลังการปฏิวัติตนเองของจอมพลถนอมไม่นาน มีการจับกุม ส.ส.3 คน คือนายอุทัย พิมพ์ใจชน แห่งจังหวัดชลบุรี นายอนันต์ ภักดิ์ประไพ แห่งจังหวัดพิษณุโลก และนายบุญเกิด หิรัญคำ แห่งจังหวัดชัยภูมิ ฐานที่ออกมาประกาศว่าการกระทำของคณะปฏิวัติภายใต้การนำของจอมพลถนอมเป็นกบฏ รวมทั้งได้ขอเป็นผู้แทนของประชาชนเป็นโจทก์ยื่นฟ้องจอมพลถนอมกับพวกรวม 17 คนต่อศาลอาญาในข้อหากบฏ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2515 โดยสั่งจำคุกนายอุทัย 10 ปี ส่วน 2 คนที่เหลือคนละ 7 ปี จึงก่อให้เกิดความหวั่นเกรงการคุกคามจากภัยมืด อย่างไรก็ตามวุฒิพงษ์กับพยาบาลคนหนึ่งที่มาเรียนต่อคณะสาธารณสุขศาสตร์ซึ่งชื่นชมอุทัย พิมพ์ใจชนมานาน ก็เป็นนักศึกษาชุดแรกที่อาจหาญไปเยี่ยมทั้ง 3 คนวันที่ถูกส่งตัวเข้าคุมขัง

อีกมุมหนึ่งจากวิเชียร คุตตวัส ก็เล่าว่า ช่วงแรกได้หารือกันในกรรมการศนท.ว่าจะเดินขบวนหรือไม่ ซึ่งธีรยุทธ บุญมี ในฐานะเลขาธิการก็แย้งว่าเป็นรูปแบบเก่าที่เสี่ยงต่อการถูกจับกุมเกินไป เลยเสนอให้นั่งประท้วงข้ามคืน โดยเริ่มจากการอภิปรายที่ธรรมศาสตร์ จากนั้นก็มารวมคนที่หน้ากระทรวงยุติธรรม สนามหลวง ปัญหาก็คือไม่มีเครื่องเสียง เขาจึงเอา “ไอ้เขียว” เครื่องปั่นไฟของชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ที่เขาเป็นประธานอยู่มาใช้ในงานนี้

“ผมมีหน้าที่ต้องเซ็ตเครื่องเสียงที่หน้ากระทรวงยุติธรรมให้เสร็จ ก็เอาทีมน้องๆที่คณะเภสัชฯไปช่วย พอธรรมศาสตร์เคลื่อนมา เราก็เลยมีเครื่องเสียงที่จะใช้ทั้งคืน เช้าเราก็เก็บกลับไป” นั่นคือบทบาทหลังฉากในยุคแรกๆ

ร่วมเปิดโปงกรณีล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่นเรศวร

หลังจากการประท้วงประกาศคณะปฏิวัติดังกล่าวไม่นาน ก็เกิดเหตุการณ์อันเป็นปมเงื่อนสำคัญที่นำไปสู่การประท้วงต่อสู้ของนักศึกษาประชาชนในอีกหลายกรณีซึ่งสะสมความไม่พอใจต่อรัฐบาลจอมพลถนอมมากขึ้นเรื่อยๆจนประทุกลายเป็นเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั่นคือการเปิดโปงกรณีที่นายทหาร นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ พร้อมทั้งพลเรือนอีกส่วนหนึ่งรวมประมาณ 60 คน ได้นำพาหนะและอาวุธยุทโธปกรณ์ของทางราชการไปตั้งค่ายล่าสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธ์สัตว์ป่า ทุ่งใหญ่นเรศวร จ.กาญจนบุรี จนเป็นเหตุให้เครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ตกที่ อ.บางเลน จ.นครปฐม เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2516 มี

ผู้เสียชีวิต 6 คนและทรัพย์สินของทางราชการเสียหายจำนวนมาก ซึ่งในกรณีนี้ กลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่า ชมรมนิเวศวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ร่วมกับชมรมอนุรักษ์และกลุ่มอนุรักษ์อีก 3 มหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประสานกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เข้าไปตรวจสอบข้อเท็จจริงและตีแผ่เรื่องออกมาสู่สาธารณชน

จากหนังสือ “บันทึกลับจากทุ่งใหญ่” ระบุว่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรมีพื้นที่ประมาณ 1 ล้านไร่ กินอาณาเขต 2 จังหวัดคือ กาญจนบุรีและตาก และใกล้กับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จ.อุทัยธานี หากรวมพื้นที่ 2 เขตนี้เข้าด้วยกันจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่ใหญ่ที่สุดในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นกรมป่าไม้จึงได้ส่งนายเกษม รัตนไชย เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตและทีมงาน เข้าไปสำรวจเพื่อเตรียมจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุสัตว์ป่าให้เรียบร้อยตั้งแต่เดือนมกราคม 2516 การสำรวจดังกล่าว เจ้าหน้าที่ได้พบการละเมิด พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 ของบรรดาพรานบรรดาศักดิ์ซึ่งประกอบไปด้วยทหาร ตำรวจที่เข้าไปล่าสัตว์อย่างโจ่งครึ่มไม่เกรงกลัวกฎหมาย ต่อมาจึงได้รายงานไปยังกรมป่าไม้ ในที่สุดข่าวนี้ก็ได้แพร่กระจายไปยังนิสิตกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และอีก 3 มหาวิทยาลัย รวมทั้งนักข่าวหนังสือพิมพ์บางฉบับในเวลาต่อมา

ต้นเดือนเมษายน 2516 บรรดาพรานบรรดาศักดิ์ ได้ไปซื้อกระสุนปืนเตรียมการล่าสัตว์ครั้งใหม่ข่าวจากร้านปืนรั่วมาเข้าหูอาจารย์เกษตรศาสตร์ที่เป็นนักเลงปืนคนหนึ่งจึงได้นำมาแจ้งผู้เกี่ยวข้องและวางแผนที่จะเปิดโปงเรื่องดังกล่าว ต่อมาคณะอาสาสมัครจากกลุ่มอนุรักษ์ฯ เกษตรศาสตร์รุ่นแรก 3 คนได้เดินทางเข้าไปในพื้นที่และดักซุ่มอยู่บริเวณที่จะข้ามห้วยเข้าสู่ทุ่งใหญ่ แต่ไร้วี่แววจึงได้ถอนตัวกลับ เพราะเกรงจะมีอันตรายเนื่องจาก 2 ใน 3 เป็นผู้หญิง จากนั้นจึงได้ชักชวนกลุ่มอนุรักษ์ฯอีก 3 มหาวิทยาลัย คือนายสมพงษ์ จิรบันดาลสุข และนายภราดร (ไม่ทราบนามสกุล)จากจุฬาฯ นายสวัสดิ์ มิตรานนท์ จากธรรมศาสตร์ นศพ.ทองประกอบ ศิริวาณิชย์ จากคณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี มหิดล และอรรถ(ไม่ทราบนามสกุล) นักเรียนจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย บุกเข้าร่วมสังเกตการณ์ โดยสมพงษ์และภราดร เดินทางล่วงหน้าไปก่อนตั้งแต่วันที่ 21 เมษายน ส่วน สวัสดิ์ ทองประกอบ และอรรถ เดินทางไปในวันที่ 26 เมษายน

จากหนังสือ “บันทึกลับจากทุ่งใหญ่” ระบุว่า ชุดสมพงษ์กับภราดรได้พบกับขบวนรถยีเอ็มซี.ของทหาร 2 คัน รถจิ๊ปทหาร 3 คันของ ป.พัน 9 ที่มีทหารชั้นผู้น้อยเป็นพลขับ กำลังข้ามแม่น้ำแควใหญ่โดยแพขนานยนต์เพื่อเตรียมไปสร้างแคมป์ในทุ่งใหญ่ ส่วน 3 คนในทีมหลังไปที่คลิตี้และได้ข่าวจากชาวบ้านว่าคณะดังกล่าวจะมาล่าสัตว์อีกหลังจากล่าไปหลายครั้งแล้ว ต่อมาวันที่ 27 เมษายน จึงได้ออกติดตามคณะพรานบรรดาศักดิ์จนพบว่าตั้งแคมป์อยู่ริมห้วยเซซ่าโว่ และยังเห็นเฮลิคอปเตอร์จอดอยู่ 1 ลำด้วยจึงเข้าไปสอบถาม แต่กลับถูกซักถามกลับว่าเป็นนักศึกษากลุ่มอนุรักษ์ฯใช่หรือไม่และสอบถามนายเกษม รัตนไชยที่ร่วมเดินทางไปด้วยว่าเป็นผู้รายงานการเข้ามาครั้งก่อนของพวกเขาใช่หรือไม่

เหล่าพรานบรรดาศักดิ์ต่างชี้แจงว่ารู้ว่าการล่าสัตว์ในเขตนี้เป็นการละเมิดกฎหมาย แต่ทำไปเพราะต้องการผ่อนคลายอารมณ์ และกล่าวว่าไม่เห็นด้วยกับกฎหมายดังกล่าว เพราะสัตว์มีเป็นจำนวนมาก ล่าเท่าไหร่ก็ไม่หมด ซึ่งหลังจากถูกขอร้องแกมบังคับให้ร่วมรับประทานอาหารเย็นที่มีแต่เนื้อสัตว์ที่ถูกล่าแล้วคืนนั้นยังพบว่ามีการจุดพลุและกระสุนส่องวิถีฉลองวันเกิดให้นายตำรวจระดับรองผู้กำกับคนหนึ่งด้วย ซึ่งในการพบกันดังกล่าว นักศึกษากลุ่มนี้ได้แอบถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐานด้วย ขณะเดียวกันก็มีนักข่าวที่

ได้ทราบข่าวกลุ่มหนึ่งพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ป่าไม้อีกกลุ่มหนึ่งที่เตรียมการจะเข้าไปจับกุมเดินทางมาสมทบ แต่เมื่อเผชิญกับกำลังคนและอาวุธครบมือ ก็ทำได้แต่เพียงเข้าไปสืบข้อมูลและแอบถ่ายรูปไว้เท่านั้น

วันที่ 29 เมษายน นายสวัสดิ์และนศพ.ทองประกอบต้องเดินทางกลับก่อนเนื่องจากนศพ.ทองประกอบต้องกลับมาประชุมที่มหิดล ระหว่างเดินทางกลับก็พบซากสัตว์ที่ถูกยิงตายจำนวนมาก ขณะที่กลุ่มที่ยังอยู่กลับไปยังจุดที่ตั้งแคมป์ของพรานบรรดาศักดิ์อีกรั้ง แต่ปรากฏว่าถูกรื้อหมดแล้ว คงเหลือแต่ร่องรอยซากสัตว์ เช่น กีบกระทิง หนังกวาง หนังชะมดถูกทิ้งไว้ วันรุ่งขึ้น 30 เมษายน เมื่อทั้งคระพากันเดินทางกลับ ได้พบอาจารย์และนิสิตเกษตรศาสตร์ที่ตั้งใจจะร่วมเดินทางมาตั้งแต่ทีแรกและได้ข่าวจากตำรวจว่าเมื่อบ่ายวันอาทิตย์ที่ 29 เมษายนที่ผ่านมา มีเฮลิคอปเตอร์ตกที่นครปฐม มีคณะทหารตำรวจที่กลับจากาญจนบุรีบาดเจ็บและเสียชีวิตด้วย 6 คน พร้อมทั้งพบซากสัตว์จำนวนมาก

กรณีที่เกิดขึ้น หนังสือพิมพ์ที่เข้าไปร่วมสืบค้นได้เปิดโปงขบวนการดังกล่าว ขณะเดียวกันกลุ่มอนุรักษ์ 4 สถาบัน พร้อมทั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ได้ออกแถลงการณ์เปิดโปง โดยมีหลักฐานทั้งบุคคลและภาพถ่ายยืนยันห กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และ พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร กลับแก้ต่างให้คณะพรานบรรดาศักดิ์ว่าทั้งหมดเป็นเจ้าหน้าที่ไปราชการลับบริเวณตะเข็บชายแดนกาญจนบุรี ในปัญหาความปลอดภัยระหว่างที่นายพลเนวินแห่งพม่าเดินทางมาเยือนไทย และชี้แจงว่ารูปถ่ายที่ทหาร ตำรวจเหล่านี้ยืนล้อมซากสัตว์ก็เป็นภาพเก่าและเป็นการยืนถ่ายโชว์โดยที่ไม่รู้ว่าใครยิงเป็นต้น

จากกระแสสังคมที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง รัฐบาลจึงได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาสอบสวน 9 คน โดย 6 ใน 9 เป็นนายทหารและตำรวจมีนายกมล วรรณประภา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน ซึ่งในที่สุดผลปรากฏว่า กรรมการเชื่อว่าการนำเฮลิคอปเตอร์ไปใช้ครั้งนี้เป็นไปตามคำสั่งของผู้บัญชาการทหารบกเพื่อปฏิบัติราชการลับ โดยถือเอาป่าทุ่งใหญ่เป็นฐานปฏิบัติการแต่ภารกิจลับไม่ได้อยู่ที่ทุ่งใหญ่หากอยู่ห่างออกไปทางชายแดนที่ติดต่อกับพม่า และเชื่อว่าได้มีบุคคลในคณะที่พักอยู่ในแคมป์ทุ่งใหญ่กระทำการล่าสัตว์และมีซากสัตว์ป่าอันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายจริง

ดังนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจึงร่วมกับชมรมอนุรักษ์ 4 สถาบันดังกล่าวพิมพ์หนังสือ “บันทึกลับจากทุ่งใหญ่” ออกเผยแพร่ ปรากฏว่ามีผู้สนใจแย่งซื้อจน 5,000 เล่มหมดภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง ผลสะเทือนจากเรื่องนี้ยังเป็นแรงบันดาลใจให้ประยูร จรรยาวงศ์หวนกลับมาวาดรูปการ์ตูนการเมืองอีกครั้ง หลังจากหยุดไปเกือบ 2 ปี และจากข้อความในหนังสือเล่มนี้ที่เขียนว่า” ด้วยสถานการณ์ในทุ่งใหญ่ยังไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ จึงเสนอต่ออายุการทำงานของกระทิงจ่าฝูงเป็นเวลาอีก 1 ปีกระทิง” จากสภารักษาความปลอดภัยแห่งชาติกระทิงซึ่งเป็นการล้อเลียนจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุดเกษียณอายุเมื่อต้นปี 2516 แต่สภากลาโหมมีมติให้ต่ออายุราชการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดไปอีก 1 ปี โดยอ้างว่าสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศยังไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ

สำหรับบทจบของกรณีทุ่งใหญ่นี้ คณะกรรมการได้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังศาลกาญจนบุรี ซึ่งกระบวนการทางศาลใช้เวลาจนถึง 1 กันยายน 2517 ก็มีคำตัดสินให้ปล่อยตัว 9 จำเลย คงจำคุก 6 เดือน เฉพาะพรานแกละ หมื่นจำปา ที่ต้องตกเป็นแพะรับบาปแต่ผู้เดียว ขณะเดียวกัน นายกมล วรรณประภา ก็ยังเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในรัฐบาลสมัยนายสัญญา ธรรมศักดิ์ อีกด้วย

ร่วมต่อสู้กรณีสั่งลบชื่อ 9 นักศึกษารามคำแหง

หลังจากนั้นไม่นานชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ออกหนังสือชื่อ “มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ” เพื่อต้อนรับเพื่อนใหม่ในเดือนมิถุนายน โดยเอาข้อความที่มีเนื้อหาคล้ายจากในหนังสือบันทึกลับจากทุ่งใหญ่มาลง ดังนี้ “สภาสัตว์ป่าแห่งทุ่งใหญ่ มีมติให้ต่ออายุสัตว์ป่าอีก 1 ปี เนื่องจากสถานการณ์ภายในและภายนอกไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ” ทำให้ ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ อธิการบดีไม่พอใจอย่างยิ่ง และมีคำสั่งให้ลบชื่อนักศึกษาจากชมรมคนรุ่นใหม่ 9 คนออกจากมหาวิทยาลัยซึ่งประกอบด้วย นายแสง รุ่งนิรันดรกุล นายวันชัย แซ่เตียว นายบุญส่ง ชเลธร นายวิสา คัญทัพ นายสมพงษ์ สระกวี นายสุเมธ สุวิทยเสถียร นายชำนิ ศักดิเศรษฐ นายประเดิม ดำรงเจริญ และน.ส.กุลปราณี เมฆศรีสวัสดิ์ ซึ่งทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงรวมตัวกันประท้วงครั้งใหญ่ในวันที่ 20 มิถุนายน 2516

วันต่อมา นักศึกษาทั้งหลายโดยเฉพาะกลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยต่างๆมีการประสานงานเพื่อสนับสนุน การต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมดังกล่าวของนักศึกษารามคำแหง ขณะที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็เรียกประชุมคณะกรรมการบริหารและออกแถลงการณ์ตอบโต้การกระทำของฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยรามคำแหงอย่างทันควัน ในที่สุด ศูนย์กลางนิสิตฯภายใต้การนำของนายธีรยุทธ บุญมี ได้จัดให้มีการชุมนุมประท้วงในวันที่ 21 มิถุนายน โดยเริ่มแรกไปที่ทบวงมหาวิทยาลัยก่อน แต่เมื่อเห็นว่าสถานที่คับแคบจึงเคลื่อนขบวนไปที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยมีนักศึกษาเข้าร่วมกว่า 4 หมื่นคน และได้ยื่นหนังสือให้รัฐบาลสั่งให้มหาวิทยาลัยรามคำแหงรับนักศึกษาทั้ง 9 คนกลับเข้าเรียนดังเดิม พร้อมทั้งให้ดร.ศักดิ์พิจารณาตนเอง ขณะเดียวกันก็ได้อภิปรายถึงปัญหาสิทธิเสรีภาพทางการเมือง ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ไทยกำลังประสบอยู่ รวมทั้งเรียกร้องให้รัฐบาลคืนอำนาจให้กับประชาชน โดยให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน

ในการเคลื่อนไหวครั้งนี้นักศึกษาคณะเภสัชฯ มหิดล ส่วนหนึ่งก็ได้มีส่วนช่วยทำป้ายกระดาษติดเสื้อข้อความว่า “ศักดิ์ต้องไป อย่าไล่นศ.ออก” มาแจกจ่ายที่คณะวิทยาศาสตร์ด้วย

ระหว่างการรวมตัวของนักศึกษา รัฐบาลเริ่มไหวตัวกับความเข้มแข็งของพลังนักศึกษาถึงขนาดสั่งตำรวจติดอาวุธครบมือจำนวนมากมารายล้อมนักศึกษาไว้ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย แต่ก็ไม่มีการปะทะหรือเกิดเหตุการณ์รุนแรงแต่อย่างใด

วิเชียร คุตตวัส กล่าวว่าระหว่างชุมนุมอยู่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เขามีเหตุจำเป็นต้องออกไปด้านนอกที่ชุมนุม ซึ่งพอกลับมาอีกครั้งจึงเห็นว่ากำลังตำรวจปิดล้อมนักศึกษาไว้หมดแล้ว

“เมื่อเข้าไปไม่ได้ ผมก็ตั้งใจจะกลับไปที่คณะวิทยาศาสตร์เพื่อระดมคนมาช่วย แต่ยังไม่ทันไปนิสิตเกษตรและนักศึกษาธรรมศาสตร์ก็มาทะลวงการปิดล้อมลงไปได้โดยตำรวจใช้กระบองดันอยู่พักหนึ่ง เมื่อเห็นนักศึกษามีมากเข้าจึงยอมปล่อย แต่ก็ยังบล็อกอยู่ทั้งคืน พอเช้ามาก็ยังแปลกใจว่าทำไมเขาไม่กวาดล้างพวกเราเสียตั้งแต่เมื่อคืน ตามที่มีกระแสข่าวยืนยัน”

ซึ่งมุมมองของวุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ ก็เห็นตรงกันว่าตำรวจมีเจตนาที่จะสลายผู้ชุมนุม แต่ก็มีแกนนำกลุ่มอิสระหลายคน เช่นนศพ.เหวง โตจิราการ ไปช่วยเจรจาให้เปิดทางจึงไม่มีการปราบปรามตามมา ซึ่งที่ไม่มีการปราบปรามนักศึกษาตั้งแต่ช่วงนั้น ส่วนหนึ่งก็อาจเป็นเพราะมีความขัดแย้งภายในหมู่ฝ่ายปกครอง จึงยังไม่พร้อมที่จะลงมือ

ขณะเดียวกัน จากคำบอกเล่าของนายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา อดีตนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลในขณะนั้นระบุว่า กรรมการศูนย์นิสิตฯได้แอบไปจัดประชุมเพื่อกำหนดแนวทางการเคลื่อนไหวที่บ้านพักข้าราชการคนหนึ่งที่ศรีราชา ชลบุรี และวางแผนที่จะจัดขบวนจักรยานจากจุฬาฯ เกษตรศาสตร์ และจากมหิดลมาตั้งหลักที่ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยจะแต่งชุดดำจุดเทียน แล้วไปปิดล้อมกำลังของตำรวจไว้อีกต่อหนึ่ง ซึ่งก็ปรากฏว่า แผนการดังกล่าวยังไม่ได้เริ่มดำเนินการ กำลังตำรวจก็สลายไปเสียก่อน

กล่าวกันว่าเวทีการต่อสู้นี้เอง ที่จิระนันท์ พิตรปรีชา ขึ้นเวทีไฮด์ปาร์กเป็นครั้งแรก ขณะที่ยังเป็น “ดาวจุฬาฯ” เช่นเดียวกับ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล แกนนำสำคัญจากกลุ่มสภาหน้าโดมของธรรมศาสตร์

ต่อมาเช้าวันที่ 22 มิถุนายน วิทยุกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์ได้อ่านคำสั่งของนายกรัฐมนตรีให้ปิดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยวิชาการศึกษาในกรุงเทพทุกแห่ง แต่ก็ไม่ได้ผล กลับทำให้นักศึกษามาชุมนุมกันมากขึ้น รัฐบาลจึงได้ขอให้ธีรยุทธและนักศึกษา 9 คนที่ถูกลบชื่อมาพบที่ทำเนียบรัฐบาล ผลการเจรจา รัฐบาลรับพิจารณาข้อเสนอของนักศึกษา แต่เพื่อไม่ให้เสียหน้า รัฐบาลจึงเสนอว่า

1.การเรียกร้องให้ 9 นักศึกษาที่ถูกลบชื่อกลับเข้าเรียนได้อีกนั้น รัฐบาลได้ส่งให้มหาวิทยาลัยไปพิจารณาซึ่งคาดว่าจะทราบผลเร็วๆนี้

2.ขอรับเรื่องให้อธิการบดีออกไว้พิจารณา

ในที่สุดผลจากการต่อสู้ นักศึกษาทั้ง 9 คนได้กลับเข้าเรียนดังเดิม และดร.ศักดิ์ต้องพ้นจากตำแหน่งไป แต่ข้อเรียกร้องให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือนกลับไม่ได้รับการตอบสนอง ทำให้ธีรยุทธ บุญมี ที่หมดวาระในตำแหน่งเลขาธิการ ศนท. เริ่มทำการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญเต็มตัว ขณะที่นักศึกษาได้ตกลงกันก่อนเลิกการชุมนุมครั้งนั้นว่า ถ้ารัฐบาลไม่ยอมคืนรัฐธรรมนูญให้กับประชาชน ก็ให้ทุกคนมาพบกันอีกที่เดิมในอีก 6 เดือนข้างหน้า

ข้อตกลงร่วมกันดังกล่าว ทำให้ผู้นำนักศึกษาหลายคนต้องสำนึกถึงความรับผิดชอบนั้น และได้พยายามรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้นโดยมีธีรยุทธ บุญมี เป็นแกนนำ ขณะเดียวกัน ศนท.ก็ได้จัดทีมเพื่อดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนิสิตนักศึกษาเพื่อพิสูจน์ให้รัฐบาลเผด็จการและสังคมเห็นว่าสามารถทำได้โดยไม่ต้องใช้เวลาเนิ่นนานดั่งที่รัฐบาลอ้าง โดยมีนายราชันย์ วีระพันธ์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นประธาน และนายอภัยชนม์ วัชรสินธุ์ จากจุฬาฯเป็นรองประธาน จนถึงเดือนกันยายน ผลการดำเนินงานคืบหน้าไปกว่า 70 % แต่ในที่สุดก็เกิดกระแสเรียกร้องรัฐธรรมนูญอันนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ในที่สุด

ข้อมูลและเอกสารอ้างอิง

1.สัมภาษณ์ ศ.ดร.กำจร มนูญปิจุ วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2545

2.สัมภาษณ์ ดร.ประดน จาติกวนิช วันที่ 28 มีนาคม 2545

3.สัมภาษณ์นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2545

4.สัมภาษณ์นายแพทย์สุรเกียรติ อาชานานุภาพ เมื่อวันที่ 16 มีนาคม และ 28 กันยายน 2545

5.สัมภาษณ์พ.อ.นายแพทย์พิวัฒน์ โปษยานนท์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2545

6.สัมภาษณ์นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม และ 3 เมษายน 2545

7.สัมภาษณ์เภสัชกรวิเชียร คุตตวัส เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2545 และ 6 กุมภาพันธ์ 2546

8.สัมภาษณ์นายแพทย์ ดร.ประยงค์ เต็มชวาลา เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2545

9.สัมภาษณ์พล.ต.นายแพทย์สหชาติ พิพิธกุล เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2545

10.สัมภาษณ์นายชัยนาท จิตตะวัฒนะ เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2545

11.วิทยานิพนธ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่างปี 2516-2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยของ น.ส.คนึงนิจ ตั้งใจตรง

12.หนังสือพลิกแผ่นดิน ประวัติการเมืองไทย 24 มิ.ย.2475-14 ต.ค.2516 โดยประจวบ อัมเศวต

13.หนังสือบันทึกลับจากทุ่งใหญ่ โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและชมรมอนุรักษ์ 4 สถาบัน

14.วารสารแพทย์สัมพันธ์ ฉบับเดือนกันยายน 2512

15.วารสารมหิดลสาร ปีที่ 1 ฉบับที่ 5 กันยายน 2512

16,วารสารมหิดลสารปีที่ 4 ฉบับที่ 1 เดือนมิถุนายน 2514

บทที่ 7 มหิดลกับการเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

การก่อเกิดของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

หลังจากเป็นที่ชัดเจนว่ารัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ไม่มีท่าทีตอบสนองต่อข้อเรียกร้องในระหว่างการชุมนุมประท้วงกรณีลบชื่อ 9 นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงเมื่อวันที่ 21-22 มิถุนายนที่ให้คืนรัฐธรรมนูญให้กับประชาชนภายใน 6 เดือน ธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ก็เป็นแกนสำคัญในการประสานรวบรวมผู้ที่มีความเห็นสอดคล้องกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ขึ้น ซึ่งประกอบด้วย อดีตผู้นำนักศึกษา อดีตกรรมการศนท.บางส่วน กลุ่มอิสระ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และนักคิดนักเขียนที่มักมีการพบปะสังสรรค์กันอยู่เป็นประจำที่สำนักงานทนายความธรรมรังสี ย่านวิสุทธิกษัตริย์ ของไขแสง สุกใส และเชื่อมโยงไปยังสมาคมฝึกการพูดแห่งประเทศไทยที่ไขแสง เคยเป็นนายกสมาคมฯ, ซึ่งมีประสาร มฤคพิทักษ์ จากจุฬาฯ รวมทั้งนายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน ร่วมงานใกล้ชิดมานาน

นายแพทย์วิชัย เล่าว่า ในช่วงที่กำลังมีการก่อกระแสเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เป็นช่วงที่รับราชการอยู่ที่จ.มหาสารคามแล้ว

“วันที่ลงมาติดต่อราชการที่กระทรวง ได้แวะไปที่สำนักงานทนายความธรรมรังสี พบกับธีรยุทธ ก็บอกว่าจะให้ร่วมลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ผมก็เห็นด้วย ในใจคิดว่าเซ็นชื่อไปแล้ว มีโอกาสถูกออกจากราชการแน่ แต่ก็คิดว่าไม่เป็นไร ออกก็ออก เป็นหมอคงไม่อดตาย”

เขาจึงเป็นแพทย์คนเดียวที่มีรายชื่ออยู่ใน 100 คนที่ร่วมลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้รัฐบาลเร่งดำเนินการ

ในช่วงที่เริ่มตระเตรียมแผนการ แกนนำสำคัญไม่ว่าจะเป็นธีรยุทธ บุญมี ประสาร มฤคพิทักษ์ และชัยวัฒน์ สุรวิชัย อดีตนายกฯสโมสรจุฬาฯ ต่างตระหนักดีว่าการเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลเผด็จการทหารเป็นเรื่องใหญ่ ต้องเตรียมงานหลายขั้นตอน โดยเฉพาะการหารายชื่อผู้ที่จะร่วมลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญให้ได้ 100 คน นอกจากนั้นยังต้องเตรียมกิจกรรมรองรับเพื่อสร้างกระแสสู่สังคม ทั้งการจัดอบรมความรู้ด้านประชาธิปไตยเป็นประจำ การระดมกันเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ เช่น ประชาธิปไตย และสยามรัฐ

ลำดับเหตุการณ์ก่อน 14 ตุลา

5 ตุลาคม 2516

แล้วก็มาถึงวันที่มีการนัดหมายแถลงต่อสื่อมวลชน ถึงโครงการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นั่นคือวันที่ 5 ตุลาคม 2516 เวลา 16.00 น. ณ สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย โดยมีวีระ มุสิกพงศ์ ซึ่งขณะนั้นทำงานอยู่ที่หนังสือพิมพ์สยามรัฐและมีความใกล้ชิดกับกลุ่มธรรมรังสี เป็นผู้ประสานงานกับนักข่าว แต่พอถึงกำหนดเวลา ได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยธีรยุทธ บุญมีมาแถลงข่าวที่สนามหญ้าบริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสาแทน ซึ่งนอกจากเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งร่างรัฐธรรมนูญ และประกาศใช้โดยเร็วที่สุดแล้ว ทั้งยังแถลงถึงการรณรงค์ตามโครงการต่างๆ เช่น โครงการรัฐธรรมนูญสำหรับประชาชนที่จะจัดบรรยายหรือสัมมนาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญทุก 2 สัปดาห์ ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 13-14 ตุลาคม เป็นต้น

ไป ทั้งนี้โครงการรณรงค์นี้ ได้กำหนดระยะเวลาดำเนินการ รวม 2 เดือนนับแต่วันที่ 5 ตุลาคม โดยขั้นแรกจะเน้นแจกหนังสือและใบปลิวตามย่านชุมชนต่างๆ ก่อน 2 วัน

6 ตุลาคม 2516

แต่พอวันรุ่งขึ้นสมาชิกกลุ่มรวม 11 คนก็ถูกตำรวจจับกุม ขณะกำลังเดินแจกใบปลิวและหนังสือ “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญฉบับที่ 1” อยู่ที่ย่านประตูน้ำโดยมีบางส่วนหนีพ้นการจับกุมไปได้ ซึ่งทั้ง 11 คนประกอบด้วย นายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการ ศนท. นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชรอดีตอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ และหัวหน้าขบวนการรัฐบุรุษ นายนพพร สุวรรณพานิช ประจำกองบก.นิตยสารมหาราษฎร์ นายทวี หมื่นนิกร อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ นายมนตรี จึงศิริอารักษ์ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะนิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ นายปรีดี บุญซื่อ นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ปีที่ 4 ธรรมศาสตร์ นายชัยวัฒน์ สุรวิชัย อดีตกรรมการ ศนท. นายบุญส่ง ชเลธร นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ปีที่ 2 รามคำแหง นายวิสา คัญทัพ นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ ปีที่ 3 รามคำแหง นายบัณฑิต เอ็งนิลรัตน์ นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ชั้นปีที่ 4 ธรรมศาสตร์ และนายธัญญา ชุนชฎาธาร นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ปีที่ 4 ธรรมศาสตร์ ทั้งหมดถูกตั้งข้อหา “มั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน” ซึ่งเป็นความผิดตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 และถูกนำตัวไปควบคุมไว้ที่กองบังคับการตำรวจสันติบาล กอง 2 ซึ่งในค่ำวันเดียวกัน นายกสโมสรนิสิตจุฬาฯ รองเลขาฯศนท.ฝ่ายการเมืองและฝ่ายเศรษฐกิจ รวมทั้งวิเชียร คุตตวัส ตัวแทนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดลได้ไปติดต่อขอเยี่ยมผู้ถูกจับกุมทั้ง 11 คน แต่ตำรวจไม่อนุญาต

ในช่วงนี้เองที่นายแพทย์เหวง โตจิราการ ขณะที่ยังเป็นนักศึกษาแพทย์(นศพ.)ปีที่ 5 คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดีได้เริ่มประสานงานกับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล แกนนำสำคัญคนหนึ่งของกลุ่มอิสระของธรรมศาสตร์ และรับข้อเสนอที่จะให้มาจัดเตรียมบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขรองรับกรณีหากมีความจำเป็น นศพ.เหวงจึงประสานงานกับรุ่นพี่และเพื่อนๆทันที โดยอาศัยที่มีตำแหน่งเป็นเลขานุการโครงการสลัมคลองเตยของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย หรือ ศนพท.และเป็นติวเตอร์ตัวหลักของรุ่นน้องๆ จึงตระเตรียมขอความร่วมมือจากเพื่อนนักศึกษาแพทย์ทั้งจากรามาธิบดี จุฬาฯ และศิริราชที่อยู่ใน ศนพท. รวมทั้งน้องๆนักศึกษาพยาบาลและนักศึกษาทันตแพทย์ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมืออย่างดี

ขณะที่วิเชียร คุตตวัส ที่คลุกคลีกับศนท.มาตั้งแต่ต้นเล่าว่ากลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญไม่มีนักศึกษามหิดลเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงเพราะอยู่ในช่วงสอบ

“โดย 1 เดือนก่อนสอบ ผมเคยบอกธีรยุทธไว้ว่าจะไม่ทำอะไรทั้งนั้น เพราะเตรียมตัวสอบ วันที่จะแจกหนังสือเรียกร้องรับธรรมนูญ ธีรยุทธก็โทรมาตาม แต่ผมไปทำรายงานที่บ้านเพื่อนชื่อวิรัช เขาก็โทรไป แม่เพื่อนเป็นคนจีนพูดกันไม่รู้เรื่อง บอกวิเชียรไม่มี มีแต่วิรัช ผมก็เลยรอดตัวไม่ถูกจับ พอกลับมาบ้าน ประสาร ไตรรัตน์วรกุล นายกสโมสรของจุฬาฯ ก็โทรมาบอกว่าธีรยุทธถูกจับ ก็หารือกันว่าเราจะทำอย่างไรต่อ สรุปว่าอย่างแรกคือต้องไปเยี่ยมคนที่ถูกจับ ก็เลยแบ่งคนกลัวว่าถ้าไปหมดอาจโดนรวบหมด ก็มีประสาร ซึ่งบอกว่ารู้จักพล.ต.ต.อารี กรีบุตร ตอนนั้นเป็นผู้บังคับการสันติบาลกอง 2 ไปกับผม เพราะผมไม่ใช่นายกฯ ถ้าถูกจับหมอประยงค์ เต็มชวาลา นายกฯสมม.ทำต่อได้ นายกฯ

ธรรมศาสตร์ เกษตร ไม่ให้ไป สมบัติเป็นเลขาฯศูนย์ก็ไม่ให้ไป รามคำแหงไม่ให้ไป แต่เขาไม่ให้เยี่ยม แล้วก็ไม่จับ ก็เลยกลับ”

7 ตุลาคม 2516

ผู้ต้องหาทั้งหมดถูกนำตัวไปกักขังที่โรงเรียนพลตำรวจนครบาลบางเขน โดยควบคุมตัวไว้รวมกันกับผู้ต้องหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์และผู้ต้องหาเนรเทศ โดยถูกแยกขังเพื่อมิให้ปรึกษาหารือกัน มีการแจ้งข้อหาเพิ่มเติมคือ”กบฏต่อราชอาณาจักร” ตามกฎหมายอาญา มาตรา 116

เที่ยงวันเดียวกัน สมบัติ ธำรงธัญญวงศ์ เลขาธิการฯศนท.ได้เรียกประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ซึ่งคือนายกสโมสรมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยในส่วนของมหิดล ผู้เข้าร่วมเป็นกรรมการศูนย์ฯคือ นศพ.ประยงค์ เต็มชวาลา ซึ่งขณะนั้นกำลังเรียนอยู่ปีสุดท้ายที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราช ทั้งนี้เพื่อร่วมกันกำหนดท่าทีซึ่งได้ข้อสรุปว่า “จะร่วมกับประชาชนชาวไทยในการพิทักษ์รักษาสิทธิเสรีภาพของปวงชน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมตามระบอบประชาธิปไตยจนถึงที่สุด”

ขณะที่ในช่วงบ่ายตำรวจได้ตามจับกุม ก้องเกียรติ คงคา นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะนิติศาสตร์ รามคำแหง เป็นคนที่ 12 ด้วยข้อหาเดียวกัน เย็นวันเดียวกัน แม้ทาง ศนท.จะนำทีมกรรมการบริหารขอเข้าพบนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ที่กรมตำรวจเพื่อเจรจาให้ปล่อยตัวผู้ถูกจับกุม แต่ก็ได้รับการปฏิเสธ

8 ตุลาคม 2516

กระแสการรวมพลังเพื่อประท้วงการกระทำของทางการในสถาบันการศึกษาต่างๆทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค เริ่มก่อตัว ขณะเดียวกันตำรวจสันติบาลได้ออกหมายจับนายไขแสง สุกใส อดีต ส.ส.นครพนมไปทั่วประเทศ หลังจากที่ไปค้นที่สำนักงานทนายความธรรมรังสีแล้ว พบเอกสารหลักฐานที่อ้างว่าบ่งบอกว่านายไขแสงอยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ขณะที่จอมพลประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมตำรวจ กลับกล่าวถึงการร่างรัฐธรรมนูญว่า “คงเสร็จภายในสามปีแน่” และได้กล่าวในที่ประชุมข้าราชการผู้ใหญ่ของกระทรวงมหาดไทยว่า กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญมีคอมมิวนิสต์ต่างประเทศเข้ามาแทรกแซง จึงจำเป็นต้องหาทางกำจัดนิสิตนักศึกษาประมาณ 2% จากจำนวนแสนคนเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง ซึ่งได้มีการบันทึกไว้ในรายงานการประชุมกระทรวงมหาดไทย ครั้งที่ 28/2516

ขณะเดียวกัน องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.)ได้ประชุมคณะกรรมการองค์การนักศึกษาและสรุปให้อมธ.ขอความร่วมมือให้นักศึกษางดสอบประจำภาคแรก แต่อาจจะมีนักศึกษาบางส่วนยังห่วงเรื่องการสอบ กลุ่มอิสระจึงเสนออมธ.ปิดตึกเรียนโดยใช้โซ่ล่ามประตูเหล็กทุกประตู เอาลวดและปูนปาสเตอร์อุดรูกุญแจ รวมทั้งถอดสลักไฟลิฟต์ทุกตึก ซึ่งก็ได้มีการลงมือในคืนนั้น พร้อมเรียกร้องให้นักศึกษาทุกสถาบันมารวมตัวที่ธรรมศาสตร์ในวันรุ่งขึ้น อย่างไรก็ตามทางศนท.ได้ประชุมกรรมการบริหารและเห็นว่าคงไม่สามารถชักชวนให้มหาวิทยาลัยอื่นทำตามธรรมศาสตร์ได้ในทันที แต่หากมีการปฏิวัติจะยึดเอาธรรมศาสตร์เป็นที่ดำเนินการ

9 ตุลาคม 2516

ไขแสง สุกใส ผู้ต้องหารายที่ 13 ที่ถูกออกหมายจับ เข้ามอบตัวกับผู้บังคับการตำรวจสันติบาล ขณะที่ภายในธรรมศาสตร์เริ่มคึกคักไปด้วยบรรยากาศของการต่อสู้ ทั่วมหาวิทยาลัยเต็มไปด้วยโปสเตอร์โจมตีรัฐบาลและเรียกร้องให้นักศึกษางดสอบและมาร่วมชุมนุมที่ลานโพธิ์ ที่มีการติดตั้งเครื่องขยายเสียงเตรียมพร้อมไว้ตามจุดต่าง ๆโดยรอบ จนใกล้เที่ยงมีนักศึกษาชุมนุมกันประมาณเกือบ 1,000 คน เช่นเดียวกับที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ขณะที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีการชุมนุมของนักศึกษาราว 2,000 คนเพื่อรอคำตอบสั่งงดสอบของผู้บริหาร สำหรับจุฬาฯ ทางสโมสรนิสิตจุฬาฯ ออกแถลงการณ์ว่า จะร่วมต่อสู้กับธรรมศาสตร์ในวันที่ 12 ตุลาคม ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่สอบเสร็จส่วนมหาวิทยาลัยในภูมิภาค เช่นที่เชียงใหม่ ที่อยู่ระหว่างสอบเช่นกัน ก็เริ่มมีโปสเตอร์ชักชวน “เราจะพบกันที่กรุงเทพฯ”

ช่วงบ่ายเริ่มมีนักศึกษาคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลจำนวนหนึ่ง เดินเป็นขบวนข้ามสะพานพระปิ่นเกล้ามาสมทบ พร้อมกันนั้นได้มีการจัดตั้งหน่วยพยาบาลขึ้นที่ห้องใกล้ที่อภิปรายบริเวณลานโพธิ์ โดยมีการจัดเวรเข้าประจำการ คล้ายกับการดูแลคนไข้ในโรงพยาบาล ทั้งนี้เวชภัณฑ์และยาต่าง ๆได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย เช่น คณาจารย์ของคณะเภสัชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชและรามาธิบดี รวมทั้งคณะทันตแพทยศาสตร์

เมธี จันทร์จารุภรณ์ จากคณะสาธารณสุขศาสตร์ ที่ถูกนศพ.ประยงค์ดึงไปช่วยงานในศนท.เล่าว่า เนื่องจากทางแกนนำผู้ชุมนุมเห็นว่านักศึกษามหิดลมีความรู้เรื่องสาธารณสุข จึงมอบหมายให้ดูแลเรื่องน้ำ เรื่องส้วม เพราะเริ่มมีผู้มาชุมนุมมากขึ้นเรื่อย ๆ “เราก็เลยไปสร้างส้วมหลุมชั่วคราวขึ้นมาแถวกำแพงคณะบัญชีในปัจจุบัน”

ที่เวที บริเวณลานโพธิ์ เริ่มมีตัวแทนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ขึ้นกล่าวโจมตีรัฐบาลและเรียกร้องให้ปล่อย 13 ผู้ต้องหา ขณะที่สภานักศึกษาของธรรมศาสตร์ประชุมเพื่อกำหนดท่าทีและสรุปให้อมธ.สู้แบบอหิงสาโดยการนั่งประท้วงทั้งวันทั้งคืน หากไม่ได้ผลจึงจะเดินขบวน โดยในช่วงค่ำผู้ชุมนุมเพิ่มเป็นกว่าหมื่นคน ขณะที่ฝนเริ่มตกโปรยปรายจนต้องย้ายสถานที่ชุมนุมจากลานโพธิ์ไปยังหอประชุมใหญ่แทน ขณะที่คณาจารย์ของมหาวิทยาลัย 205 คนลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ทำจดหมายเปิดผนึกถึงจอมพลถนอม กิตติขจรให้ปล่อย 13 ผู้ต้องหาโดยด่วน ส่วนผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็ได้ออกประกาศเลื่อนการสอบออกไปจนกว่าภาวะการณ์จะกลับคืนสู่ปกติ สำหรับท่าทีของทบวงมหาวิทยาลัยนั้น ก็ได้ออกแถลงการณ์เตือนว่าการงดสอบหรือเลื่อนการสอบออกไปจะเป็นผลเสียต่อตัวนักศึกษาเอง และการที่ 13 คนต้องถูกจับกุม ก็เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ทางการ แม้บางคนเป็นนักศึกษา แต่ก็เป็นการกระทำเฉพาะตัวไม่ใช่เรื่องของนักศึกษาโดยรวม

เย็นวันเดียวกันนั้น ที่คณะวิทยาศาสตร์ มหิดล นศพ.เหวง พร้อมด้วย นศพ.จำรัส สรพิพัฒน์ และวิเชียร คุตตวัส เฝ้ารอจนรุ่นน้องปี 1 และ 2 สอบวันสุดท้ายเสร็จ จึงเข้าไปพูดในห้องประชุมชักชวนให้มาร่วมชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ ขณะที่นักศึกษาชั้นปีที่ 1 แผนกชีวภาพภายใต้การนำของพรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช ประธานชั้นปี ก็กำลังเตรียมจะไปเที่ยวระยองตามแผนที่วางไว้ตั้งแต่ก่อนสอบ โดยมีกำหนดจะกลับมาวันที่ 13 ตุลาคม

นายแพทย์พรหมินทร์ ย้อนเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า “ ก่อนออกเดินทาง จิ้นกับนพพร (กุลศักดิ์ เรืองคงเกียรติ์ และนพพร ยศฐา-เสียชีวิตแล้ว) จากชมรมรัฐศึกษาเพิ่งกลับจากธรรมศาสตร์ในสภาพที่ดู

โทรมมาก ก็มาห้ามไม่ให้พวกเราไป โดยบอกว่า “พวกคุณไปกันได้อย่างไร เขากำลังทำเพื่อบ้านเพื่อเมือง พวกคุณกำลังหาความสุขใส่ตัว” ผมเครียดมากเพราะเป็นคนรับผิดชอบพาเพื่อนไป สุดท้ายให้กรรมการชั้นปีตัดสินใจ ใครจะอยู่ก็อยู่ ผมจะรับผิดชอบพาไปเอง ก็ลงมา 4-5 คน ที่เหลือไปต่อ พอกลับมาก็ถูกรุ่นพี่ทำโปสเตอร์ติดทั่วคณะวิทยาศาสต ร์หาว่าเราเป็น “วีรชนระยอง” พวกที่เจ็บปวดกับเหตุการณ์นี้ คือพวกรัฐศึกษา ส่วนผมเองก็รู้สึก guilty มาตลอด”

อย่างไรก็ตาม ในครั้งนั้น ก็มีนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ที่สอบเสร็จไปร่วมชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ประมาณ 200 คนตามคำชักชวนของรุ่นพี่

10 ตุลาคม 2516

จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีให้สัมภาษณ์ว่าจากการค้นบ้านผู้ต้องหาพบเอกสารที่เกี่ยวกับการล้มล้างรัฐบาลและเอกสารคอมมิวนิสต์ เจ้าหน้าที่จึงตั้งข้อหาเพิ่มฐานกระทำความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐและข้อหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ด้วย พร้อมกล่าวด้วยว่าแม้มีการจับกุมคุมขังตามมาตรา 17 แต่ยังให้อำนาจอธิบดีกรมตำรวจซึ่งก็คือจอมพลประภาส จารุเสถียร พิจารณาปล่อยตัวผู้ต้องหาที่เห็นว่าไม่ควรถือว่ามีความผิดได้

ขณะที่นักศึกษาจากวิทยาลัยครูในเขตกรุงเทพฯ ราว 1,000 คน และนักศึกษาอาชีวะจากสถาบันต่างๆ ราว 2,000 คนเดินทางมาสมทบ ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่นักเรียนอาชีวะได้มีส่วนร่วมในการต่อสู้ทางการเมือง และเริ่มมีการนำเพลง “สู้ไม่ถอย” มาร้องเป็นครั้งแรกเพื่อปลุกเร้าจิตใจต่อสู้

บ่ายวันเดียวกัน ศนท.ได้เรียกกรรมการบริหารศูนย์ซึ่งเป็นนายกองค์การหรือนายกสโมสร และอุปนายกจาก 11 สถาบันเพื่อวางแผนผนึกกำลังต่อสู้จนถึงที่สุด รับช่วงงานจากธรรมศาสตร์ โดยแบ่งการจัดองค์กรในความรับผิดชอบออกเป็น 3 ระดับ คือ A B C โดย

A คือ กรรมการบริหารประกอบด้วยนายกองค์การนักศึกษาหรือนายกสโมสรจาก 11 สถาบัน รวมทั้งกรรมการศูนย์ ฯ มีหน้าที่ในการตัดสินใจในการต่อสู้ มีผู้ประสานงานคือ นายกนก วงศ์ตระหง่าน รองเลขาธิการศูนย์ฯ ฝ่ายเศรษฐกิจ

B คือผู้ประสานงานระหว่างระดับ A และ C ประกอบด้วยอุปนายกจาก 11 สถาบัน

C คือ ผู้อยู่ในระดับปฏิบัติงานเป็นฝ่ายที่มีหัวหน้ารับผิดชอบ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากกรรมการศูนย์ฯ แบ่งเป็น 11 ฝ่ายคือ

C-0 เป็นฝ่ายพิเศษที่เตรียมไว้เพื่อปฏิบัติหน้าที่แทนกรรมการศูนย์ ถ้ากรรมการศูนย์ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุม หรือหายสาบสูญ

C-1 ฝ่ายสวัสดิการ

C-2 ฝ่ายแสงเสียง

C-3 ฝ่ายข่าวกรอง

C-4 ฝ่ายป้องกันตัวและรักษาความปลอดภัย

C-5 ฝ่ายสาธาณสุข(แพทย์-พยาบาล)

C-6 ฝ่ายรับบริจาค หรือการเงิน

C-7 ฝ่ายประสานงานทั่วไป

C-8 ฝ่ายพัสดุ

C-9 ฝ่ายปฏิบัติการมวลชนสัมพันธ์

C-10 ฝ่ายยานยนตร์

ทั้งนี้นอกจาก นศพ.ประยงค์ ในฐานะนายกฯ สมม.และนศพ.เชิดชัย ตันติศิรินทร์ ในฐานะอุปนายกฯของสมม. จะเข้าร่วมในกลุ่ม A และ B ตามลำดับแล้ว มีนักศึกษามหิดลเข้าร่วมเป็นผู้ปฏิบัติงานหลักใน C-3 คือฝ่ายข่าวกรอง และ C-5 คือฝ่ายหน่วยแพทย์และพยาบาล โดยฝ่ายข่าวกรองประกอบด้วย นศพ.วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ นศพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล นสพ.จำรัส สรพิพัฒน์ วุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ ที่ร่วมปฏิบัติงานกับผู้ปฏิบัติงานจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และจุฬาฯ

วุฒิพงษ์กล่าวถึงบทบาทของมหิดลในช่วงนั้นว่า “ฝ่ายข่าวกรองในช่วง 14 ตุลา อาจกล่าวได้ว่ามหิดลเป็นแกนนำ หมอจำรัส ไปยืมวิทยุพานาโซนิคจากเพื่อนหมอคนหนึ่งที่ซื้อมาจากต่างประเทศแล้วสามารถรับคลื่น VHF ของทหาร ตำรวจได้ รู้ว่าเขากำลังเตรียมการอย่างไร เพราะฉะนั้นเราจึงลดความเสียหายและสามารถพยากรณ์การเคลื่อนไหวของฝ่ายทางการได้มาก นอกจากนั้นยังมีนายทหารอากาศคนหนึ่งจำได้ว่ายศเรืออากาศโทมาช่วยวางแผนการจัดกำลังเตรียมรับการปราบปราม เช่น ถ้าถูกแก๊สน้ำตาจะต้องใช้กระสอบชุบน้ำ ถ้าหมาเข้ามาจะทำอย่างไร มาช่วยอยู่ระยะหนึ่งแล้วหายไป”

น่าเสียดายที่ว่า วิทยุพานาโซนิค ดังกล่าวหายไปหลังจากใช้งานหลัง 14 ตุลา 2516 อีกครั้งสองครั้ง แล้วส่งไปซ่อม

ขณะที่นายแพทย์วีระศักดิ์ ก็ให้ข้อมูลเสริมว่า “ผมให้จำรัสไปยืมวิทยุจากเพื่อนคนหนึ่งที่มันรับคลื่นวิทยุทหารได้แล้วรู้สึกเอาไปให้สมชาย หอมละออ ที่อยู่หลังเวที”

นายแพทย์จำรัสได้ย้ำถึงความสำคัญของฝ่ายประมวลข่าวว่า หลังจากสืบข่าวคราวต่างๆ แล้วจะส่งไปยังฝ่ายบัญชาการการชุมนุม ซึ่งจะมีการวิเคราะห์แลกเปลี่ยนและกรองข้อมูลระหว่างฝ่ายบัญชาการและหน่วยประมวลข่าวตลอดเวลา ขณะนั้นมีข่าวกรองที่สำคัญคือ จอมพลถนอม-ประภาส จะยอมเสียคนประมาณ 2,000 คน

ส่วนหน่วยพยาบาลนั้น ผู้ที่เป็นกำลังหลักประกอบด้วย วิเชียร คุตตวัส นศพ.เหวง โตจิราการ เมธี จันทร์จารุภรณ์ นศพ.เชิดชัย ตันติศิรินทร์ และทีมนักศึกษาพยาบาลรามาธิบดี อาทิ เสงี่ยม แจ่มดวง (หรือ การะเกด สรพิพัฒน์ ในปัจจุบัน) เนตรนภา (โภไคสวรรค์นุภาพ)ว.ขุมทอง วณี (สุขอารมณ์) ปิ่นประทีป ส่วนสต๊าฟในหน่วยมีทั้งแพทย์-พยาบาล จากทั้งรามาธิบดี ศิริราชและจุฬาฯ โดยภาระหน้าที่หลักคือ ตั้งโต๊ะแจกยาดูแลรักษาพยาบาลเบื้องต้นแก่ผู้ชุมนุม โดยมีบรรดาอาจารย์และรุ่นพี่เภสัชฯ ที่เป็นเซลล์ยา เอายามาให้จำนวนมาก นอกเหนือจากการระดมนักศึกษาสาธารณสุขมาสร้างสัวมหลุมด้านหลังตึกคณะบัญชี เพราะไม่มีรถสุขาของกทม.มารองรับเช่นปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็เตรียมพร้อมสำหรับรับมือการบาดเจ็บหากเกิดเหตุวิกฤตหรือปราบปรามจากทางการ

ในช่วงดังกล่าว ศนท.ซึ่งเข้ารับหน้าที่บัญชาการแทนอมธ. ได้ใช้ตึกที่ทำการของอมธ.เป็นกองอำนวยการศูนย์ ฯ ขณะที่ในช่วงเดียวกัน ฝ่ายรัฐบาลมีการเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการฉุกเฉินที่สวนรื่นฤดีซึ่งเป็นที่ตั้งของกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ และมีมติแต่งตั้งจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นผู้อำนวยการกองอำนวยการรักษาความสงบ ขณะที่นายทหารระดับสูงถูกเรียกเข้าไปรับนโยบายและคำสั่งจากศูนย์ปราบจลาจล

วันเดียวกัน สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลได้ออกแถลงการณ์ ชี้ให้เห็นว่า การกระทำของรัฐบาลเป็นการขัดขวางผลประโยชน์ของปวงชน ถือเป็นการทรยศต่อประชาชน สมควรที่จะกำจัดให้สิ้นซากไปจากสังคมไทย และประกาศจุดยืนว่า 1.สโมสรนักศึกษาฯขอคัดค้านการจับกุมนักศึกษาอาจารย์และประชาชนทั้ง 13 คนที่เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ครั้งนี้ และ 2.สโมสรฯจะยืนหยัดต่อสู้ถึงที่สุดเพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพของบุคคลทั้ง 13 คน และให้ได้มาซึ่งอิสรภาพของปวงชนชาวไทย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักปกครองประเทศ

ขณะที่หลายมหาวิทยาลัยหยุดสอบ เช่น วิทยาลัยวิชาการศึกษาทั้ง 8 แห่ง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี สวนสุนันทา และบ้านสมเด็จฯ โดยมีนักเรียนนักศึกษาในโรงเรียนมัธยมและอาชีวศึกษาหลายแห่งได้ประกาศตัวเข้าร่วมด้วย จนมีนักเรียนนักศึกษากว่า 20,000 คนเข้าร่วมชุมนุม ทำให้บริเวณลานโพธิ์แคบลงทันที จนต้องมีการเคลื่อนย้ายมาชุมนุมที่หน้าสนามฟุตบอลธรรมศาสตร์แทน

11 ตุลาคม 2516

รุ่งเช้าหลังจากที่มีการแสดงต่างๆสลับกับการโจมตีรัฐบาลตลอดทั้งคืน นักศึกษาได้นิมนต์พระจากวัดมหาธาตุจำนวน 200 รูป มารับบิณฑบาตในบริเวณสนามฟุตบอล โดยนิมนต์เดินเข้ามาจากประตูด้านท่าพระจันทร์และออกทางประตูด้านสนามหลวง วันเดียวกันนั้นเอง กรรมการศูนย์ ตัดสินใจส่งตัวแทนเข้าพบจอมพลประภาส จารุเสถียร เพื่อเจรจาให้ปล่อยตัว 13 ผู้ต้องหาอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยผู้เข้าพบประกอบด้วย นายสมบัติ ธำรงค์ธัญญวงศ์ เลขาธิการศูนย์ฯ นายสมนึก รุ่งเจริญกิจกุล นายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร นายพีรพล ตรียะเกษม นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายประยงค์ เต็มชวาลา นายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล นายวีระ จันทรแจ้ง นายกองค์การนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นายบวร ยะสินธร ตัวแทนนายกสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย นายไชยา บุนวรรณา ตัวแทนนายกสโมสรนิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร นายประวิทย์ สุขสุวรรณ ตัวแทนนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี นายสมพงษ์ สระกวี นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง และนายราชันย์ วีระพันธ์ อดีตนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยทางฝ่ายรัฐบาลประกอบด้วย จอมพลประภาส จารุเสถียร พล.ต.ท.ประจวบ สุนทรางกูร พล.ต.ท.ณรงค์ มหานนท์ พล.ต.ต.ชัย สุวรรณศร พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร และพ.ต.อ.สมหวัง เพ็ญสูตร โดยมีดร.บุญรอด บุณฑสัณฑ์ รัฐมนตรีทบวงมหาวิทยาลัย และนายเกษม ศิริสัมพันธ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เข้าร่วมประชุมด้วย ซึ่งปรากฏว่าจอมพลประภาสยังยังคงยืนกรานที่จะไม่ปล่อยตัว 13 ผู้ต้องหา และไม่ยอมตกลงในเรื่องกำหนดเวลาที่จะประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็ว ทำให้กรรมการศูนย์เห็นร่วมกันว่า จะต้องมีมาตรการขั้นสุดท้าย คือการเดินขบวน

ขณะที่ในช่วงเย็น มีนักศึกษาแพทย์ชั้นปีต่างๆ จากคณะแพทยศาสตร์ศิริราชรวมประมาณ 500 คนเดินขบวนข้ามสะพานพระปิ่นเกล้าที่ยังก่อสร้างไม่เสร็จมาร่วมสมทบซึ่งนับว่าเป็นการเดินขบวนครั้งใหญ่ครั้งแรกของฝั่งศิริราชที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งปรากฏว่าได้รับการสนับสนุนจากคณาจารย์ที่หลายคนควักเงินในกระเป๋ามาหนุนช่วยให้จนหมด เพียงแต่ขอให้การต่อสู้สำเร็จ

ภายในบริเวณสนามฟุตบอลธรรมศาสตร์ มีผู้ชุมนุมเพิ่มเป็นกว่า 60,000 คน ในจำนวนนี้ประมาณ 20% ไม่ใช่นิสิตนักศึกษา หากแต่เป็นประชาชนในวงการต่างๆ โดย คณะกรรมการศูนย์ฯ มอบหมายให้ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ทำหน้าที่โฆษกประจำเวที และขณะองค์การนักศึกษา สภาอาจารย์ กลุ่มพลังประชาชนต่าง ๆ ออกแถลงการณ์เรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัว 13 ผู้ต้องหา ก็เริ่มมีแถลงการณ์ออกมาโจมตีกลุ่มนักศึกษาว่าการชุมนุมประท้วงกดดันรัฐบาลมิใช่การแก้ปัญหาเยี่ยงปัญญาชน บ้างก็ว่า นักศึกษากำลังหลงเชื่อคำยุแหย่ของจักรวรรดิสังคมนิยม

12 ตุลาคม 2516

นักศึกษาประชาชนเริ่มหลั่งไหลเข้าร่วมชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากขึ้นเรื่อย ๆ เกือบใกล้แสนคน ขณะที่เกือบทุกภาคของประเทศ เริ่มมีการชุมนุมประท้วงของนักเรียน นักศึกษาประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ ต่อมาเวลา 12.00 น. สมบัติ ธำรงค์ธัญญวงศ์ เลขาธิการศูนย์ ฯ ได้ประกาศแถลงการณ์มีใจความว่า ให้รัฐบาลปลดปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คนภายใน 24 ชั่วโมง คือนับตั้งแต่เที่ยงของวันศุกร์ที่ 12 ตุลาคมถึงเที่ยงวันเสาร์ที่ 13 ตุลาคม 2516 หากยังไม่ได้รับคำตอบเป็นที่น่าพอใจ จะใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด ขณะเดียวกันที่กองบัญชาการปราบปรามจลาจล สวนรื่นฤดี จอมพลถนอมได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาข้อเรียกร้องของศูนย์ฯและตกลงในหลักการที่จะให้ปล่อยผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญทั้ง 13 คนได้โดยให้มีการประกันตัว ส่วนข้อหากบฏและคอมมิวนิสต์ ให้ไปต่อสู้ในชั้นศาล

เย็นวันเดียวกันนั้น ฝ่ายข่าวกรองของศูนย์ฯ ทราบข่าวมาว่า พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร บุตรชายจอมพลถนอมได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการในการป้องกันและปราบปรามจลาจลที่อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งมีข่าวว่าจะมีการลอบตัดสายไฟและสายโทรศัพท์ในที่ชุมนุม ต่อมาในช่วงค่ำผู้รักษาการอธิบดีกรมตำรวจซึ่งก็คือจอมพลประภาสได้สั่งอนุมัติให้ประกันตัว 13 ผู้ต้องหาได้ โดยผู้ยังคับการตำรวจสันติบาลได้เชิญนักข่าวไปเป็นพยานรับทราบการให้นายสนั่น ผิวนวล อาจารย์โรงเรียนรุจิเสรีวิทยายื่นหลักทรัพย์ต่ออธิบดีตำรวจโดยตรงเพื่อประกันตัว ทั้งที่ไม่ได้เป็นญาติและไม่มีใครใน 13 คนรู้จัก ดังนั้นที่ประชุมกรรมการศูนย์ฯ จึงมีมติไม่ยอมให้ 13 ผู้ต้องหาประกันตัวเพราะเท่ากับยอมรับผิดตามข้อกล่าวหา จึงให้ยืนยันตามข้อเรียกร้องเดิม พร้อมทั้งแจ้งให้ 13 ผู้ต้องหาทราบ ขณะเดียวกันกรมประชาสัมพันธ์ได้แจกข่าวการประกันตัวและออกข่าวใส่ร้ายว่าผู้ชุมนุมมีอาวุธร้ายแรง ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่มีชายแปลกหน้าพยายามเสนอให้อาวุธปืนร้ายแรงแก่ศูนย์ฯ แต่ถูกปฏิเสธ

ข่าวกรองยังคงมีมาอย่างต่อเนื่องว่ามีการเสริมกำลังทหารหลายกองพันที่สวนรื่นฤดี ศูนย์จึงสั่งให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายเตรียมพร้อม และข่าวกรองล่าสุดช่วงเที่ยงคืนระบุว่าจอมพลประภาสจะจับกุมนักศึกษาครั้งใหญ่หลังปล่อยตัว 13 ผู้ต้องหาแล้ว

13 ตุลาคม 2516

ตั้งแต่เช้ามืด สมบัติ ธำรงค์ธัญญวงศ์ ขึ้นกล่าวกับผู้ชุมนุมกว่า 2 แสนคนในธรรมศาสตร์ว่า ถ้าการต่อสู้โดยสันติวิธีไม่เป็นผล ทุกคนจะออกไปสู้ข้างนอกอย่างพร้อมเพรียงกัน ขณะที่ฝ่ายทหารตำรวจมีการเตรียมพร้อมรับมือทั้งที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขนอันเป็นสถานที่คุมขัง 13 ผู้ต้องหา และทำเนียบรัฐบาล

หลังจากประเมินว่าจะต้องมีการเคลื่อนขบวนออกไปจากธรรมศาสตร์ ศูนย์ฯได้ประชุมกรรมการบริหารและมีมติให้แบ่งการปฏิบัติงานของกรรมการและเจ้าหน้าที่ออกเป็น 3 ฝ่ายคือ กลุ่มที่ 1. เดินทางไปเจรจากับรัฐบาลเป็นครั้งสุดท้าย มีประสาน ไตรรัตน์วรกุล นายกฯสจม.เป็นแกนนำ กลุ่มที่ 2 ซึ่งคือเลขาธิการศูนย์และกรรมการอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งรวมทั้ง นศพ.ประยงค์ เต็มชวาลา ไปขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระตำหนักจิตรลดา และกลุ่มที่ 3 ทำหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนขบวนของผู้ชุมนุมโดยให้เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นแกนนำ ประสานงานกับกรรมการศูนย์ระดับ B และ C

ในที่สุดเมื่อไม่มีคำตอบจากรัฐบาลและแกนนำศูนย์ฯไม่สามารถคุมสถานการณ์ในธรรมศาสตร์ได้ 12.00 น.ของวันที่ 13 ตุลาคม ขบวนจึงเริ่มเคลื่อนออกโดยมีเป้าหมายแรกอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เพื่อรอจนกว่าคณะกรรมการบริหารศูนย์จะมีมติให้ดำเนินการขั้นต่อไป ขณะเดียวกันกลุ่มของประสาร ไตรรัตนวรกุล ได้เข้าพบจอมพลประภาสที่สวนรื่นฤดีและมีการร่างสัญญาที่สรุปว่ารัฐบาลจะปล่อย 13 ผู้ต้องหาโดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งทางตำรวจสันติบาลก็ได้เตรียมนำทั้ง 12 คนไม่รวม ไข แสง สุกใสที่ถูก “ผลักดัน”ให้ออกไปก่อนแล้ว จากโรงเรียนตำรวจนครบาล บางเขนมาทำการปล่อยตัวที่กองบังคับการตำรวจสันติบาล ปทุมวัน แต่ทั้งหมดเกรงว่าในสถานการณ์เช่นนั้นจะยิ่งทำให้การเดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญระส่ำระสายจึงไม่ยอมมา ตำรวจจึงใช้คอมมานโดขับไล่ออกจากเรือนจำบางเขนโดยอ้างว่าเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาของทางราชการทำนองเดียวกับการขับไล่ไขแสงในช่วงแรก ทั้งหมดจึงต้องมาจับกลุ่มอยู่หน้าโรงเรียนตำรวจบางเขนและไม่ยอมไปไหน

ต่อมาขณะที่ผู้ชุมนุมประมาณ 5 แสนคนที่เพิ่งจะออกจากธรรมศาสตร์เป็นระลอกสุดท้ายเมื่อเวลา 15.30 น.กำลังรอความคืบหน้าในการเจรจาและการตัดสินใจของศูนย์ฯอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เลขาธิการและกรรมการบริหารศูนย์รวม 9 คน คือ สมบัติ ธำรงค์ธัญญวงศ์ ,เลขาธิการฯ, กนก วงศ์ตระหง่าน ประสาร ไตรรัตน์วรกุล นายกฯสจม. ,สมพงศ์ สระกวี นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง สมนึก รุ่งเจริญกิจกุล นายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร พีรพล ตรียเกษม นายกฯอมธ. ประยงค์ เต็มชวาลา นายกฯสมม. และสมควร มาสมบูรณ์ นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อเวลา 16.20 น. โดยประสาน ไตรรัตน์วรกุล กราบบังคงทูลว่า รัฐบาลได้ยอมปล่อยตัว 12 คนโดยไม่มีเงื่อนไขแล้วและจะขอเวลาร่างรัฐธรรมนูญ 20 เดือนโดยพยายามจะประกาศใช้ให้ทันก่อนเดือนตุลาคม 2517

หลังจากใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง กลุ่มที่เข้าเฝ้าได้ออกมาแบ่งภาระหน้าที่ โดยสมบัติ,สมพงศ์ และประสาร ไปทำสัญญากับฝ่ายรัฐบาลที่สวนรื่นฤดี ,พีรพล ประยงค์ วีระ และกนก รับมาประสานกับทางกลุ่มผู้ชุมนุมให้สลายตัวหลังได้รับสัญญาจากรัฐบาลเป็นลายลักษณ์อักษรเรียบร้อยแล้ว ส่วนสมนึกและสมควรคอยรับพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะโปรดเกล้าฯพระราชทาน โดยทั้ง 3 กลุ่มนัดพบกันที่จุดบัญชาการในฝูงชน

อย่างไรก็ตาม ทางฝ่ายบัญชาการกลุ่มผู้ชุมนุมได้รอกรรมการศูนย์จนถึง 17.30 น.แต่ยังไม่ได้รับการติดต่อ ขณะที่ฝูงชนหลายแสนเริ่มสับสนกับการรอคอย เสกสรรค์จึงตัดสินใจสั่งเคลื่อนขบวนจากอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยไปยังลานพระบรมรูปทรงม้า แม้จะขัดกับข้อตกลงเดิมที่ให้รอ ณ จุดเดิมจนกว่าทีมที่เข้าเฝ้าจะไปประสาน

วิเชียร คุตตวัส ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานในการคุมขบวนกล่าวว่า ช่วงนั้นเองที่เครื่องปั่นไฟ “ไอ้เขียว”ที่ยืมมาจากชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ของมหิดลเพื่อมาใช้กับเครื่องเสียงได้หายไป จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้รถบัญชาการคันที่เสกสรรค์คุมกระจายเสียงไปได้ไม่ไกลนัก ทำให้สื่อสารคุมขบวนทั้งหมดไม่ได้ หากไม่เกิดความผิดพลาดเช่นนี้ ประวัติศาสตร์ 14 ตุลาอาจไม่เป็นดังเช่นปัจจุบัน

ต่อมาประมาณ 17.40 น.กนก วงศ์ตระหง่าน จึงสามารถเข้าถึงรถบัญชาการและแจ้งให้ฝูงชนทราบถึงการเข้าเฝ้าและผลการเจรจากับรัฐบาล พร้อมทั้งให้รอพระบรมราโชวาทที่นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรีและอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำลังเรียบเรียงมาเผยแพร่ให้เข้าใจร่วมกันและรอผลการเซ็นสัญญากับรัฐบาล ต่อมากลุ่มที่ไปลงนามในสัญญากับรัฐบาลได้กลับยังพระตำหนักจิตรลดาเพื่อสมทบกับกลุ่มที่ยังอยู่รอพระบรมราโชวาทและเพื่อให้นายสัญญาลงนามในสัญญาในฐานะพยาน

ขณะที่เหตุการณ์ที่ถนนราชดำเนินเริ่มตึงเครียดและสับสน ช่วงค่ำสมเด็จพระสังฆราชได้ทรงมอบหมายให้พระเลขานุการมาแจ้งพระประสงค์กับ 12 ผู้ต้องหาที่ยังปักหลักอยู่หน้าโรงเรียนพลตำรวจบางเขนว่า ทรงต้องการให้สถานการณ์คลี่คลายลุล่วงไปด้วยดี ต่อมาเลขาธิการศูนย์ฯได้เดินทางไปรับตัวทั้ง 12 คน และพบว่าธีรยุทธ บุญมี และชัยวัฒน์ สุรวิชัยได้ไปกับเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชแล้วจึงเหลือเพียง 10 คน ขณะเดียวกัน วิทยุกรมประชาสัมพันธ์ ก็ออกแถลงการณ์ชี้แจงการปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้งหมดอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยอ้างว่าเพื่อความสงบเรียบร้อยของเหตุการณ์และระบุด้วยว่ากรรมการศูนย์ฯได้รับปากที่จะจัดการให้การชุมนุมยุติลงอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ในภาวะของความสับสนเพราะกรรมการศูนย์ฯ แต่ละส่วนที่แบ่งหน้าที่กันไปประสานงานกับแกนนำการคุมขบวนที่นำโดยเสกสรรค์ ไม่สามารถติดต่อถึงกันได้ทันกาล ทำให้เหตุการณ์อยู่ในภาวะที่ไม่อาจควบคุมไปตามแผนเดิมได้ แม้เมื่อกรรมการศูนย์ส่วนที่ไปเจรจากับรัฐบาลจะได้มีโอกาสชี้แจงกับเสกสรรค์ แต่เสกสรรค์ก็ชี้ว่าแม้ขณะนี้ 13 ผู้ต้องหาได้รับการปลดปล่อยแต่ก็ไม่มีความหมายแล้ว เพราะฝูงชนเรียกร้องที่จะให้รัฐบาลคืนรัฐธรรมนูญมาให้โดยเร็ว หากไม่ได้รับการตอบสนองจะไม่มีใครห้ามฝูงชนได้ แม้แต่ผู้ที่เป็นที่เคารพสูงสุดของประชาชนก็ห้ามไม่ได้ (จากหนังสือขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516 โดย ศนท.ปี 2517)

ในช่วงดังกล่าว กรรมการศูนย์ถูกสถานการณ์แวดล้อมตัดขาดจากกันเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งแม้จะได้มีโอกาสหารือร่วมกับแกนนำผู้ชุมนุม แต่ก็ไม่อาจคลี่คลายสถานการณ์ได้ด้วยเหตุผลข้างต้น ขณะที่ตัวเลขาธิการศูนย์ แม้หลังจากไปรับตัว 10 ผู้ต้องหาที่เหลือแล้วพามาที่ร้านอาหารศรแดงที่เป็นจุดนัดพบตามข้อตกลงในช่วงแรกๆ เมื่อไม่พบใครก็ได้ให้ทุกคนรออยู่ที่นั่น ส่วนตัวเองพยายามเดินทางมาประสานกับฝ่ายบัญชาการการชุมนุมแต่ก็ไม่มีโอกาสขึ้นพูดชี้แจง ส่วนกรรมการศูนย์ที่เหลือพร้อมด้วยธีรยุทธ บุญมีและชัยวัฒน์ สุรวิชัย ก็ปักหลักวิเคราะห์สถานการณ์และหาทางคลี่คลายเหตุการณ์อยู่ที่กองทหารมหาดเล็ก ภายในพระตำหนักสวนจิตรลดา พร้อม พ.ต.อ.วสิษฐ เดชกุญชร นายตำรวจประจำสำนักพระราชวัง ซึ่งได้ประสานคิดต่อให้พล.ต.ท.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจและพล.ต.ต.ณรงค์ มหานนท์ มาหารือ ซึ่งทั้ง 2 เสนอให้ติดลำโพงขยายเสียงทั่วสนามเสือป่าและพระที่นั่งอนันตสมาคมเพื่อชี้แจงข้อสรุปการตกลงระหว่างกรรมการศูนย์กับรัฐบาล แต่ในที่สุดเมื่อใกล้เที่ยงคืนก็ตกลงว่ากรรมการศูนย์ จะไปเอารถติดเครื่องกระจายเสียงของทหารที่สวนรื่นฤดีมาใช้ก่อน

ขณะที่ด้านกองบัญชาการที่ชุมนุม มีข้อมูลว่าพีรพล ตริยะเกษมกระซิบบอกเสกสรรค์ว่ากรรมการศูนย์ที่เข้าเฝ้าพระบาทมเด็จพระเจ้าอยู่หัวชะตาขาดหมดแล้ว(อ้างคำสัมภาษณ์วีระ จันทะแจ้ง นายกองค์การนิสิตเกษตรฯ จากหนังสือขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516 โดย ศนท.ปี 2517) พร้อมกับมีข่าวว่าทหารตำรวจเตรียมกำลังเข้าปราบปรามนักศึกษา เสกสรรค์จึงตัดสินใจในช่วงเที่ยงคืนนั่นเองที่จะเคลื่อนขบวนผู้ชุมนุมมาทางสวนจิตรลดาตามเส้นทางที่แคบเพื่อหวังเอาพระบารมีเป็นที่พึ่ง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดในหมู่ฝ่ายทางการและเลขาธิการและกรรมการศูนย์ที่กำลังไปเอารถขยายเสียงมาชี้แจง จนต้องรีบกลับมายับยั้ง ขณะที่ขบวนผู้ชุมนุมเริ่มถูกสกัดโดยแนวปิดกั้นของตำรวจที่อยู่ในสภาพพร้อมปราบจลาจล โดยที่มีฝ่ายกรรมการศูนย์พยายามประกาศชี้แจงให้ฝูงชนสลายตัวอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเนื้อหาได้โจมตีเสกสรรค์ ด้วยความเข้าใจผิดที่ว่าเป็นผู้สั่งกระทำการโดยพลการ มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ บิดเบือนข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบและถึงขั้นระบุว่าทรยศต่อประเทศและพยายามนำฝูงชนมาล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพรักของประชาชนทั้งชาติ โดยมีคอมมิวนิสต์หนุนอยู่เบื้องหลัง!!

14 ตุลาคม 2516

จนเวลาล่วงเข้าวันที่ 14 ตุลาคม ต่อมารถกระจายเสียงทหาร 1 ใน 2 คันได้เข้าไปจอดในสวนสัตว์ดุสิตเพื่อให้ใกล้ขบวนผู้ชุมนุมและกล่าวโจมตีเสกสรรค์ เพื่อหวังสลายฝูงชนแต่ก็ไม่ได้ผล จนในที่สุด ธีรยุทธ ชัยวัฒน์ ธัญญา ชุนชฎาธาร และบุญส่ง ชเลธร 4 ใน 13 ผู้ถูกจับกุมได้ตัดสินใจฝ่าฝูงชนไปที่รถบัญชาการเพื่อพบเสกสรรค์ เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายได้พบกันจึงรู้ว่ามีความเข้าใจผิดพลาดเกิดขึ้นจึงมอบให้ปรีชา ผ่องเจริญกุล โฆษกรถบัญชาการชี้แจง จากนั้นธีรยุทธได้ขึ้นประกาศว่าจะพาเสกสรรค์ไปเข้าเฝ้าพระบาทมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมกัน โดยขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ 03.00 น.ของวันที่ 14 ตุลาคม

ต่อมาธีรยุทธได้พาเสกสรรค์มาพบกรรมการศูนย์ที่เหลือ ซึ่งเสกสรรค์ชี้แจงว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมา ตนอยู่ในสภาพอ่อนล้าเพราะรับภาระหนักมา 4-5โดยไม่ได้พัก จึงอาจมีคำพูดหรือการตัดสินใจที่แปลกไปบ้างและมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะเป็นหลัก จากนั้น ทั้ง 2 พร้อมกรรมการศูนย์ทั้งหมดได้ขอเข้าเฝ้า โดยก่อนหน้านั้นธีรยุทธได้ขอให้พล.ต.ท.มนต์ชัย สั่งตำรวจถอนกำลังไปก่อนเพราะเหตุการณ์คลี่คลายแล้ว แต่ไม่เป็นผล

ระหว่างที่ธีรยุทธและเสกสรรค์เข้าพบ ม.ร.ว.ทองน้อย ทองใหญ่และพ.ต.อ.วสิษฐ ได้มีโอกาสปรับความเข้าใจกันอีกครั้ง จากนั้นทั้ง 2 ได้อัญเชิญพระบรมราโชวาทที่ทรงต้องการให้นักศึกษาประชาชนสลายตัวมาประกาศให้ประชาชนทราบโดยให้พ.ต.อ.วสิษฐเป็นผู้อ่าน จนเวลาประมาณ 06.00 น.ฝูงชนเริ่มสลายตัวหลังจากหันหน้าไปทางพระตำหนักสวนจิตรลดาและร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี อย่างไรก็ตามฝูงชนบางส่วนที่อยู่ในจุดที่เผชิญหน้ากับกำลังตำรวจยังไม่ทราบเรื่องการประกาศสลายตัว แม้กรรมการศูนย์จะให้วีระ จันทะแจ้ง และเสาวณีย์ ลิมมานนท์ไปชี้แจงแต่ก็ไม่มีใครเชื่อ พร้อมทั้งมีการขว้างปาตำรวจ จนน.ส.เสาวณีย์ต้องย้ำว่าในหลวงทรงห่วงใยและทรงขอร้องให้นักศึกษาประชาชนสลายตัว ฝูงชนจึงเริ่มหยุดขว้างปา ทิ้งอุปกรณ์รับมือการถูกจู่โจมทุกอย่าง และทยอยเดินทางกลับโดยที่พ.ต.อ.วสิษฐได้ช่วยกล่าวขอร้องให้ตำรวจเปิดทาง

แต่เหตุการณ์ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้นเมื่อประชาชนที่มุ่งไปทางถนนพระราม 5 เพื่อไปออกทางสี่แยกดุสิตถูกสกัดโดยหน่วยคอมมานโดที่มีอุปกรณ์ปราบจลาจลครบมือของตำรวจนครบาลที่ตั้งแถวถึง

5 ชั้น และได้เรียกร้องให้ประชาชนย้อนกลับไปทางเดิมสร้างความมงงันและไม่พอใจให้ผู้ชุมนุมที่อยู่ในอาการล้าเต็มที่แล้ว แม้เสกสรรค์จะขึ้นกล่าวบนรถที่จอดอยู่หลังแนวปิดกั้นของตำรวจขอร้องให้กลับไปทางวัดเบญจมบพิตร แต่กลับถูกโห่ร้องด้วยความไม่พอใจ ต่อมาพล.ต.ท.มนต์ชัยได้ติดต่อไปทาง พล.ต.ท.ประจวบ สุนทรางกูร รองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายกิจการพิเศษซึ่งอยู่ที่กองบัญชาการปราบจลาจลที่สวนรื่นฤดีเพื่อขอให้มีคำสั่งเปิดแนวปิดกั้น แต่คำตอบที่ได้รับคือ “ไม่อนุญาต” แม้ทางตำรวจจะยอมรับข้อต่อรองให้เปิดแนวปิดกันบางส่วนให้ประชาชนทยอยกลับบนบาทวิถีด้านซ้ายด้านเดียว แต่ก็ยิ่งสร้างความไม่พอใจให้ฝูงชนจนเริ่มมีการขว้างปาตำรวจ จนในที่สุดพล.ต.ท.มนต์ชัยจึงสั่งให้ตำรวจใช้กำลังและแก๊สน้ำตาเข้าต่อต้านและผลักดันประชาชนให้กลับไปทางเก่า ทำให้เริ่มมีผู้บาดเจ็บทั้งถูกตีสำลักแก๊สน้ำตาที่ยิงมาอย่างไม่ขาดสาย ตกคูน้ำข้างพระราชวังสวนจิตรลดา จนประชาชนจำนวนมากต้องหนีตายอย่างคนขวัญเสียเข้าไปในพระราชวัง ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯให้เปิดประตูพระวรุณอยู่เจน ให้ประชาชนและนักศึกษากว่าพันคน เข้ามาหลบในเขตพระราชฐานรวมทั้งเลขาธิการและกรรมการศูนย์บางส่วน ขณะที่เสกสรรค์และบุญส่งเห็นว่าไม่สามารถยับยั้งสถานการณ์ได้ จึงหลบออกมาทางวัดเบญจมบพิตร อย่างไรก็ตาม เสกสรรค์บันทึกไว้ในหนังสือ “คืนแห่งชะตากรรม”ว่าในช่วงที่เกิดเหตุ ได้หมดสติไปด้วยความอ่อนเพลีย จำได้เพียงว่ามีสุภาพสตรีผู้หนึ่งที่ไม่รู้จักว่าเป็นใครพาเขาขึ้นรถและขับออกจากจุดเกิดเหตุ

ข่าวตำรวจใช้กำลังปราบนักศึกษาประชาชนแพร่กระจายออกไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะมีการพูดต่อๆกันว่ามีผู้เสียชีวิตเป็นผู้หญิงไม่ต่ำกว่า 3 คน สร้างความโกรธแค้นให้นักศึกษาประชาชน โดยเฉพาะนักศึกษาอาชีวศึกษาส่วนหนึ่งที่กำลังเดินทางกลับบ้าน ต่างจึงพากันมาชุมนุมกันต่อที่ลานพระบรมรูปทรงม้าและเริ่มตระเตรียมอุปกรณ์ตอบโต้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไม้ที่ทิ้งไปตั้งแต่ช่วงแรก ขณะที่กำลังตำรวจก็ใช้การยิงแก๊สน้ำตาเข้าสกัด ในที่สุดเหตุการณ์เริ่มบานปลายเมื่อกำลังประชาชนที่เหลือเริ่มแตกกระจายไปแจ้งข่าวและชักชวนกันมาตอบโต้เจ้าหน้าที่ ด้วยการทำลายอาคารสถานที่และทำร้ายตำรวจ

ขณะที่ภายในธรรมศาสตร์นักศึกษาประชาชนที่แตกกระจัดกระจายจากการเหตุการณ์ที่หน้าพระราชวังสวนจิตรลดาเริ่มกลับรวมตัวกันขึ้นอีกครั้ง มีการจัดตั้งหน่วยพยาบาลขึ้นมาใหม่เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ พร้อมกันนั้นนักศึกษาอาชีวะก็เป็นกำลังหลักในการผลิตระเบิดเพลิงจากขวดน้ำอัดลมใส่น้ำมันเบนซินเพื่อเตรียมตอบโต้กับการปราบปรามของเจ้าหน้าที่ด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่เคียดแค้นสับสน แม้ในช่วงค่ำ จอมพลถนอม กิตติขจร จะประกาศลาออกจากนายกรัฐมนตรีโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทน แต่จอมพลถนอมก็ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่ จึงยังไม่อาจทำให้ประชาชนเลิกต่อต้านได้

และในขณะที่เหตุการณ์ตลอดทั้งวันที่ 14 ตุลาคม ยังคงรุนแรงบานปลายทำให้มีผู้บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก เวลาประมาณ 20.45 น.ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ประชาชนกว่า 5 หมื่นคนยังคงปักหลักชุมนุมกันอย่างสงบในภาวะที่ไร้การนำเพราะแกนนำนักศึกษาและกรรมการศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยกระจัดกระจายไปกันคนละทิศทาง ในที่สุดจึงได้มีการจัดตั้งกันเองขึ้นเป็น “คณะกรรมการศูนย์ปวงชนชาวไทย” มีกรรมการประมาณ 10 คน ประกอบด้วย จิระนันท์ พิตรปรีชา นิสิตคณะเภสัชศาสตร์ จุฬาฯ นักศึกษาจากรามคำแหง นักศึกษาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ นักเรียน

พาณิชย์แห่งละ 1 คน อดีตประธานศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย และที่เหลือเป็นประชาชนที่ต่างก็ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ทั้งนี้ เพื่อเป็นศูนย์รวมในสถานการณ์ที่สับสนและเป็นตัวแทนในการเจรจาเรียกร้องให้รัฐบาลหยุดการปราบปรามโดยเร็ว โดยมี จีระนันท์ พิตรปรีชา ทำหน้าที่ประสานและโฆษกอาสาสมัคร อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ความรุนแรงยังคงดำเนินต่อไปโดยเฉพาะที่กองบัญชาการตำรวจนครบาลผ่านฟ้า และป้อมพระกาฬ สถานีตำรวจนครบาลนางเลิ้ง ที่ประชาชนที่เคียดแค้นตำรวจพยายามบุกเข้าไปเผาทำลายด้วยระเบิดเพลิง ทำให้มีผู้บาดเจ็บล้มตาย ณ จุดนี้จำนวนมาก จากการยิงตอบโต้ของตำรวจ

15 ตุลาคม 2516

การจลาจลนองเลือดไม่มีท่าว่าจะสิ้นสุด จนรุ่งเช้าของวันที่ 15 ตุลาคม ก็ยังขยายวงกว้างออกไปทั่วกรุงเทพและฝั่งธนบุรี โดยมีป้อมตำรวจเป็นเป้าหมายในการทำลาย สถานีตำรวจเกือบทุกแห่งถูกปล่อยร้าง จนในที่สุดเวลาประมาณ 13.30 น. กองบัญชาการตำรวจนครบาล ผ่านฟ้า ก็ถูกเผาด้วยฝีมือของหน่วยกล้าตาย “เสือเหลือง” ที่มีนักเรียนอาชีวะเป็นหลัก

สถานการณ์ดังกล่าวกดดันให้จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร ตัดสินใจเดินทางออกนอกประเทศพร้อมครอบครัวในที่สุด เมื่อเวลาประมาณ 21.00 น. ทำให้การชุมนุมของประชาชนยุติลง จนรุ่งเช้าวันที่ 16 ตุลาคม เหตุการณ์จลาจลที่เกิดขึ้นเป็นเวลา 3 วันติดต่อกัน จึงเริ่มคลี่คลายกลับคืนสู่ความสงบ

จากเหตุการณ์ที่เป็นจริง โดยเฉพาะในช่วงหลังจากที่ผู้นำนักศึกษาแต่ละคนได้แสดงบทบาทของตนจบไปแล้วในช่วงแรก และทางการเริ่มใช้มาตรการปราบปรามรุนแรง อาจกล่าวได้ว่าบทบาทในการต่อสู้ด้วยจิตใจที่กล้าหาญ กล้าเสียสละอย่างแท้จริงในขบวนการต่อสู้ 14 ตุลาคม 2516 อยู่ที่ประชาชนที่ไม่พอใจอำนาจเผด็จการของรัฐบาลบทหารเป็นหลัก โดยประชาชนเหล่านี้ได้พยายามรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรเพื่อนำการต่อสู้ขึ้นใหม่ ภายในชื่อ “ศูนย์ป่วงชนชาวไทย” และประคับประคองสถานการณ์ จนในที่สุด รัฐบาลเผด็จการก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้

ชาวมหิดลกับความทรงจำ 14 ตุลา

นับตั้งแต่ขบวนนักศึกษาประชาชนหลายแสนคนเริ่มเคลื่อนออกจากประตูมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกเหนือจากการเข้าไปมีส่วนตัดสินใจในจังหวะก้าวต่างๆของการเคลื่อนไหวในนามกรรมการศูนย์นิสิตฯแล้ว มีนักศึกษามหิดลจำนวนไม่น้อย ที่เข้าไปมีบทบาทในการประสานงานและรับผิดชอบเป็นผู้ปฏิบัติงานฝ่ายต่างๆ ด้วยจิตใจที่กล้าหาญเสียสละ และมุ่งหวังที่จะเห็นการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม ทั้งยังได้มีส่วนรับรู้ข้อเท็จจริงในหลายเหตุการณ์ ที่ไม่เคยมีการบันทึกไว้ ขณะเดียวกับบรรยากาศความเป็นไปภายในมหาวิทยาลัย ก็มีแง่มุมที่น่าสนใจหลายประการ ทั้งในด้านความสัมพันธ์เข้าใจที่ใกล้ชิดระหว่างศิษย์และอาจารย์ ความเอื้ออาทรในหมู่เพื่อนมิตรทั้งในมหาวิทยาลัยเดียวกัน และต่างมหาวิทยาลัย ซึ่งสมควรที่จะได้มีการกล่าวถึงเพื่อการศึกษาเรียนรู้และเป็นเสี้ยวหนึ่งของประวัติชาวมหิดลในเหตุการณ์อันสำคัญยิ่งนี้

วิเชียร คุตตวัส ผู้มีบทบาทอยู่เบื้องหลังที่สำคัญคนหนึ่ง เล่าถึงเหตุการณ์อีกมุมหนึ่งที่ได้ประสบว่า “หลังจากกลุ่ม A ได้รับมอบหมายให้ไปเจรจากับรัฐบาลไม่กลับมาตามกำหนดเวลา กลุ่ม B คือพวกอุปนายกฯทั้งหลายก็เริ่มกระสับกระส่าย ทั้งมีข่าวลวงว่าพวกนี้ถูกยิงตายแล้ว กลุ่ม B ซึ่งมีผม

ราชันย์ วีระพันธ์ จากเกษตร อภัยชนม์ วัชรสินธุ์ และภูมิธรรม เวชยชัย จากจุฬาฯ ก็คิดว่าจะทำอย่างไรกัน สรุปว่าต้องเคลื่อนต่อไปที่ลานพระบรมรูปทรงม้า แต่จุดที่พลาดคือเราลืมเรื่องเครื่องเสียงทำให้คุมม็อบไม่อยู่ ตอนหลังผมก็เคว้ง ไม่ได้นอนมาหลายวัน และเห็นสถานการณ์แล้วคิดว่าคืนนั้นยาวแน่ ก็เลยคิดว่ากลับมาอาบน้ำที่บ้านก่อน อาบเสร็จขอนอนสัก 2 ชั่วโมงแล้วให้เพื่อนปลุก แต่เพื่อนไม่ปลุก ปล่อยให้นอนจนเช้าวันที่ 14 ตุลาคม ตื่นมาผมรีบไปที่วังสวนจิตรฯซึ่งเริ่มมีการยิงแก๊สน้ำตาแล้ว เด็กช่างกลที่จำผมได้มาบอกว่า “พี่ มันฆ่าพวกเราตาย” ก็เลยคิดว่าต้องไล่ทุกคนกลับมาธรรมศาสตร์ก่อน ตอนนั้นทุกคนเสียสติแล้ว เจอรถเมล์ก็ยึด พอถึงธรรมศาสตร์ ที่จำได้ติดตาก็คือประธานเด็กช่างกลปทุมวันหรือที่ไหนไม่รู้ชี้หน้าผม แล้วว่า “พี่ เพื่อนผมตายใครรับผิดชอบ” สักพักก็มีข่าวว่ามีการไปยึดกรมประชาสัมพันธ์แล้ว ผมก็พยายามวิ่งไปตามกลับมา”

“วันที่ 14 เราอยู่ในธรรมศาสตร์จนเย็น มีการเตรียมระเบิด lomotof cocktail โดยพวกเด็กช่างกล จำได้ว่าน้องช่างกลคนหนึ่งระเบิดโดนมือระหว่างนั้น พอค่ำรัฐบาลยื่นคำขาดให้พวกเราออกจากธรรมศาสตร์ให้หมด จะกวาดล้าง เราไม่ยอม ก็มีนิสิตเกษตร นักศึกษาพละ และพวกน้องช่างกลที่เป็นหน่วยคุ้มกันบอกให้ผมออกไป เถียงกันอยู่นาน ผมยืนยันว่าจะอยู่กับพวกเขา เขาก็จับตัวผมถอดเสื้อนักศึกษาออก แล้วเอาเสื้อเด็กที่ไหนไม่รู้มาใส่ให้ ถอดรองเท้าแล้วเอารองเท้าแตะมาให้ใส่ ยัดผมเข้าไปในรถพยาบาลแล้วให้รถพาผมออกมา คำพูดสุดท้ายคือ “พี่ตายไม่ได้” นั่นแหล่ะที่ทำให้ผมพยายามดิ้นรนอยู่จนรอด ผมออกมาก็เคว้งอยู่นาน ติดต่อใครไม่ได้ จนบ่ายวันที่ 15 ธีรยุทธจึงออกมาพูดว่าถนอมออกจากประเทศแล้ว วันนั้น กรรมการศูนย์เริ่มรวมกันติดก็ไปพบอาจารย์สัญญาในสวนจิตรลดาเพื่อปรึกษาถึงวิธีคลี่คลายสถานการณ์ ผมก็เข้าไปในสภาพเสื้อยืด รองเท้าแตะนั่นแหล่ะ อาจารย์ก็หารือว่าทำอย่างไรจะคุมโรงพักได้เพราะตำรวจหนีหมด ต้องหาคนไปทำหน้าที่แทน ก็นึกกันว่าจะเอาใคร ตอนนั้นนักศึกษาก็ไม่รู้ไปไหนหมดแล้ว ตกลงก็คือว่าต้องเอานิสิตเกษตรมา ผมก็ไปเจรจาที่เกษตร ไปเจออาจารย์ระพี(ศ.ดร.ระพี สาคริก อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในขณะนั้น) อาจารย์ก็ฟังแต่ไม่บอกว่าจะช่วย นิสิตส่วนใหญ่ก็บอกไม่เอา อย่าไปช่วยตำรวจ เขาโกรธ นั่งคุยกันนาน เขาเรียกอาจารย์ระพีว่าพ่อ บอกว่าพ่อตกลงอย่างไรก็เอาอย่างนั้น ผมก็มองหน้าท่าน ในที่สุดท่านก็ตกลง ผมก็โทรบอกอาจารย์สัญญาให้เอารถเมล์มารับนิสิตเกษตรไปไว้ตามโรงพัก โรงพักละ 3-5 คน ทำหน้าที่แทนตำรวจ”

เขาเล่าว่า หลังจากเหตุการณ์สงบ ธรรมศาสตร์ช่วงนั้นอยู่ในสภาพที่ยับเยินมาก กรรมการศูนย์นิสิตฯที่เหลือจึงมาให้ตึกจักรพงษ์ ที่จุฬาฯซึ่งเป็นที่ทำการของสจม.เป็นที่ทำการแทน ทำให้ทางธรรมศาสตร์เริ่มไม่พอใจ เพื่อลดความขัดแย้ง เขาจึงตัดสินใจขออาจารย์ประดิษฐ์ หุตางกูร คณบดีคณะเภสัชศาสตร์ มหิดล ในขณะนั้น ใช้ส่วนที่ยังว่างอยู่ของคณะเป็นที่ทำการศูนย์ฯแทน ซึ่งอาจารย์ก็ให้การสนับสนุนด้วยดี มีการจัดหาโทรศัพท์ไปให้ใช้เป็นการเฉพาะด้วย

บทบาทนักศึกษามหิดลในเหตุการณ์นี้ มุมมองของเขา เห็นว่า “พวกเราพูดไม่เก่ง แต่ทำเยอะ เราวางแผนได้ คิดเก่ง ถ้าเราจับไมค์ก็จะดัง แต่นั่นไม่จำเป็น”

นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ อดีตนายกสโมสรนักศึกษาในยุค 6 ตุลาคม 2519 สรุปภาพรวมในมุมมองของหนึ่งในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในหน่วยพยาบาลในช่วง 14 ตุลาคม ว่า ตั้งแต่วันที่ 9-13 ตุลาคม มหิดลเข้าไปช่วยเรื่องการพยาบาลเป็นหลัก ซึ่งการจัดตั้งเริ่มเป็นระบบขึ้นในช่วงวันที่ 11-12 ตุลาคม โดยในส่วนของมหิดลยังเข้าร่วมในลักษณะต่างคนต่างไป ใครช่วยอะไรได้ก็ช่วย ช่วงนั้นหลายคนยังไม่เคยชินกับการทิ้งการเรียนมาทำงานพวกนี้

“วันที่ 14 ตุลาคม ก่อนมีการสลายม็อบผมก็อยู่ข้างๆสวนจิตรลดาก็รับรู้สภาพความสับสนในช่วงธีรยุทธขึ้นมาพูด เพราะเราผ่านเหตุการณ์มาทั้งวัน ความไม่เชื่อใจมีสูง ใครมาพูดอะไรก็ไม่เชื่อและก็ได้ยินแต่เสียง ไม่เห็นตัว เขาก็เข้ามาไม่ได้เพราะคนเยอะมาก ตอนหลังเสกสรรค์กับธีรยุทธก็เข้าใจกันได้และเริ่มหาทางสลายม็อบ ยังไงก็ตามเรื่องนี้ต้องยกนิ้วให้เสกสรรค์ เพราะตอนที่ยื่นข้อเสนอให้ปล่อยตัว 13 คน มวลชนมีอยู่ราวแสนคน แต่ตอนหลังมันมีถึง 5 แสนข้อเสนอก็ต้องเพิ่ม จึงเสนอว่าต้องให้รัฐธรรมนูญเดี๋ยวนี้ การให้ปล่อย 13 คน คืนนั้นมีการปล่อยไปแล้ว แต่เสกสรรค์มองว่าเมื่อมีพลังต่อรองสูงขึ้นก็ต้องเรียกร้องสูงขึ้น เรื่องรัฐธรรมนูญจึงเป็นข้อเสนอใหม่ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดกับอีกฟากว่าได้ตามข้อตกลงแล้วยังไม่ยอมเลิก”

“อยู่ในม็อบมันมีข่าวลือต่างๆนานาตั้งแต่บ่าย ว่าสงสัยรัฐบาลซื้อตัวกรรมการศูนย์ไปแล้วหรือไม่ก็ถูกฆ่า ถูกจับ ไม่รู้จะเชื่อใคร ตอนนั้นผมยังไม่ได้ใกล้ชิดวงใน แต่ก็รู้ว่ากรรมการศูนย์ฯไม่แน่ใจว่าจะคุมเสกสรรค์ได้หรือเปล่า ตอนนั้นเป็นเรื่องของความห่าง เพราะเสกสรรค์ก็ไปของเขา ส่วนกรรมการศูนย์ฯเข้าไปตั้งแต่ 9 โมงเช้าแล้วหายไปเลยทั้งวัน ไม่มีข่าวเลยคนไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น เลยยิ่งขาดกันไปใหญ่”

ขณะที่ผู้มีบทบาทหลักในการประสานงานภายนอก เช่น วุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ วิเคราะห์จากมุมมองแกนนำกลุ่มอิสระว่า “ความจริงแล้วพอเริ่มชุมนุม ศูนย์ฯไม่สู้ แต่กลุ่มอิสระตัดสินใจสู้ เมื่อธีรยุทธตั้งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ กลุ่มอิสระได้เข้าไปร่วมบางส่วน เช่น บัณฑิต เอ็งนิลรัตน์ แล้วผลักดันคนเข้าไปเสริม ไม่ถึงขั้นลงไปเต็มที่ แต่พอกระแสประชาชนเริ่มรู้สึกเป็นภาพที่ประสานกันเข้ามา โดยการเคลื่อนขบวนต้องให้ภาพการนำไปที่ศูนย์ซึ่งสังคมยอมรับ แต่ผู้ปฏิบัติงานหลักในการคุมกำลัง ประสานงาน คุมด้านข่าวกรอง คุมเวที เป็นคนของกลุ่มอิสระทั้งนั้น”

ในระหว่างการเคลื่อนขบวนนั้น ฝ่ายบัญชาการได้สั่งให้มีการจัดตั้งหน่วยพยาบาลขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลคนเจ็บป่วยโดยพื้นฐาน โดยให้นักศึกษามหิดลรับผิดชอบเป็นหลัก ซึ่งตลอดเวลาตั้งแต่ช่วงเที่ยงวันที่ 13 ตุลาคม ถึง เช้ามืดของวันที่ 14 ตุลาคม ก็ไม่มีเหตุการณ์ที่ถือว่าคับขันเกินกว่าที่หน่วยพยาบาลจะรับมือ เมื่อสถานการณ์ทำท่าเหมือนจะคลี่คลายลงในช่วงเช้าของวันที่ 14 ตุลาคม ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ที่อดตาหลับขับตานอนมาหลายวันหลายคืนจึงกลับบ้านและหอพักและหลับไปด้วยความอ่อนเพลีย มารู้สึกตัวอีกทีก็เมื่อวิทยุ-โทรทัศน์ออกข่าว หรือพรรคพวกโทรมาบอก จึงรีบกลับไปยังสถาบันที่ตนสังกัด โดยเฉพาะที่โรงพยาบาลศิริราชซึ่งต้องอยู่ในภาวะฉุกเฉินเพราะต้องรับผู้บาดเจ็บจากการปราบปรามของเจ้าหน้าที่เข้ามาอย่างต่อเนื่อง

นายแพทย์ไพรัช ศุภกาญจนกันติ เล่าถึงเหตุการณ์ที่เข้าร่วมสมัยเป็นนักศึกษาแพทย์ปี 5 ของศิริราช “พอรู้ข่าวก็ข้ามมาช่วยขนคนเจ็บที่สนามหลวง จำได้ว่าเห็นอาจารย์สรรใจ แสงวิเชียร ลูกอาจารย์สุดแสงวิเชียร โมโหมากที่ทหารยิงประชาชน เลยไปถือโทรโข่งด่าทหารอยู่ที่หน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เราก็ช่วยขนคนเจ็บลงเรือไปเพราะยังไม่มีหน่วยพยาบาลมา ช่วงนั้นมีคนว่ายน้ำไปศิริราชมาก ทางโรงพยาบาลก็ปิดวอร์ดเพื่อรับนักศึกษาจับพวกที่หนีมา admit เป็นคนไข้ไป ทางอาจารย์ กับพวกพยาบาลก็ร่วมมือกันหมด”

ซึ่งข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ในหนังสือ “ขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516” ระบุว่า ช่วงบ่ายของวันที่ 14 ตุลาคม ขณะที่เหตุการณ์กำลังรุนแรง มีประชาชนว่ายน้ำข้ามฟากจากธรรมศาสตร์มาศิริราช

จำนวนมาก ขณะที่ตำรวจได้พยายามขอเข้าค้นหาตัวผู้ถูกกล่าวหาว่าก่อการจลาจล แต่ถูกอาจารย์แพทย์ขัดขวางโดยอ้างว่าเป็นสถานที่ราชการ พร้อมกับสั่งปิดประตูทุกด้านเพื่อป้องกันผู้แปลกปลอม

ในครั้งนั้นในสายตาของผู้มีอำนาจ ศิริราชถูกมองว่าเป็นแหล่งรวมพลของพวกก่อความไม่สงบ กระสุนปืนกลจากเฮลิคอปเตอร์จึงกราดเข้าใส่ไม่ยั้งถูกกระจกและกำแพงตึก 72 ปีและตึกอุบัติเหตุแตก และยังมีกระสุนบางส่วนกราดลงมาที่บริเวณพระบรมรูปสมเด็จพระราชบิดา ทหารเรือที่อยู่เรือตรวจการณ์เห็นจึงยิงปืนกลประจำเรือขู่จนเฮลิคอปเตอร์ลำดังกล่าวบินหายไป

นายแพทย์อภิเชษฐ์ นาคเลขา หรือ “หมอเมืองพร้าว” ย้อนอดีตสมัยที่เป็นแพทย์อินเทิร์นอยู่โรงพยาบาลวชิระในช่วงเหตุการณ์ดังกล่าวว่า โรงพยาบาลถูกสั่งปิด เพราะผู้ใหญ่กลัวจอมพลถนอม สั่งห้ามนำนักศึกษาเข้ามา ห้ามไปช่วย พอมีคำสั่งปิด แพทยผู้ใหญ่ก็ไม่มา ตอนนั้นผมเป็นหัวหน้าแพทย์ฝึกหัดที่มีอยู่ 16 คน ผมก็ถามคนงาน กับพวกพยาบาลว่าวันนี้ไม่ใช่วันทำงาน แต่ผมจะทำ ก็ขออาสาสมัคร คนงานบอกไป ส่วนหมอมีไม่เข้าร่วมอยู่ 2 คน นอกนั้นมาหมด เราก็ออกไปตั้งแต่กลางคืนไปฟังเขาปราศรัย ช่วยปฐมพยาบาล วันรุ่งขึ้นที่มีการเผากองสลาก และยิงนักศึกษาประชาชน ผมก็อยู่แถวนั้น ทหารยิงกราดรถพยาบาลแบบไม่ปราณีปราศรัย ขนาดผมใส่เสื้อกาวน์เอาหูฟังมาแสดงตัวเป็นหมอ พาพยาบาลเดินนำหน้าบอกว่าอย่ายิง ยังถูกกราด 2 ชุดแรกรู้ว่ายิงขู่ แต่พอชุดที่ 3ถูกรถเป็นรอย ชาวบ้านเลยโกรธว่าในสงครามเขายังไม่ทำอะไรกาชาด เลยพากันเอาน้ำไปฉีดรถถัง ตอนนั้นรถพยาบาลของศิริราชมาไม่ได้ เพราะเขาบล็อกไว้ที่สะพานพระปิ่นเกล้า ก็เลยโทรศัพท์มาให้วชิระไปรับคน ตอนหลังออกไปอีกชุดใหญ่ไปผ่าตัด เย็บแผล ห้ามเลือด แคะลูกกระสุนออก ที่สะเทือนใจผมมากที่สุด ยืนผ่าตัดไปร้องไห้ไป คือผ่าตัดสามเณรมนตรี โล่สุวรรณ ที่ถูกยิงจากเฮลิคอปเตอร์ระหว่างที่เดินออกจากวัดบวรนิเวศวิหารจะไปช่วยคนเจ็บที่ล้มอยู่กลางถนน กระสุนผ่านสมองทะลุออกคาง ก็พามาที่วชิระ ผมเรียกเพื่อนมา 5-6 คนช่วยกันผ่า ใช้เวลาเกือบ 7 ชม.แต่ไม่รอด มันเป็นเรื่องสะเทือนใจจนเราทนไม่ได้”นายแพทย์อภิเชษฐ์เล่าถึงเหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้ตัดสินใจมุ่งออกทำงานในชนบทหลังจากจบแพทย์ฝึกหัดที่ รพ.วชิระ

หลังจากที่เหล่าแพทย์และพยาบาลออกปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นวิชาชีพ อีกทั้งมีคนบาดเจ็บล้มตายมากขึ้นเรื่อยๆ กรมการแพทย์จึงอนุมัติให้โรงพยาบาลในสังกัดออกปฏิบัติการตั้งหน่วยรักษาพยาบาลและนำผู้ป่วยส่งโรงพยาบาลในเขตที่มีการปะทะต่อสู้กัน โดยมาตั้งที่โรงภาพยนตร์เฉลิมไทยและข้างกรมโยธาธิการ

อีกมุมหนึ่งที่โรงพยาบาลรามาธิบดี นอกจากเตรียมเคลียร์พื้นที่และใช้ห้องโถงด้านล่างเป็นห้องฉุกเฉินรับคนเจ็บ โดยมี ศ.นายแพทย์เปรม บุรี หัวหน้าภาควิชาศัลยศาสตร์ อดีตเสรีไทยเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบแล้ว ยังมีหลายเหตุการณ์ที่สะท้อนถึงความห่วงใยของอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ ในยามหน้าสิ่วหน้าขวาน

“วันที่เดินขบวน พี่บรรจบ(นายแพทย์บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล)มาบอกให้เอาพวกเราไปให้ได้มากที่สุด ก็ได้จากพวกปี 1 ปี 2 นี่แหล่ะ นัดกันว่าไปพบกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเลย แล้วกระจายตัวตามแนวของขบวน คืนวันที่ 13 หลังจากขบวนเคลื่อนไปที่ลานพระรูปและเริ่มสับสน ได้ขอตัวเพื่อนๆกลับก่อน เพราะมาตั้งแต่เช้าและต้องไปขึ้นเวรดึกช่วง 4 ทุ่ม พอเข้าเขตโรงพยาบาลปุ๊บอาจารย์ก็บอกไม่ขึ้นเวรแล้ว ไม่ต้องไปหอพัก ให้ไปที่ห้องประชุม ไปนอนที่นั่นเลย เข้าไปก็เห็นพวกน้องๆอยู่หลายคน บอกว่าอาจารย์ต้อนลงมาจากหอพักให้มานอนในห้องประชุม กลัวพวกเราจะหนีไปอีก เวลาจะไป

ห้องน้ำ ก็มีอาจารย์คุมไป เราก็เลยไม่รู้ว่าข้างนอกเกิดอะไรขึ้น พออาจารย์เอาโทรทัศน์มาเปิดให้ดูจึงรู้ คอนหลังเราก็เข้าใจว่าอาจารย์อยากให้พวกเราปลอดภัย ถ้าปล่อยให้อยู่หอจะคุมไม่ได้ อยู่ห้องประชุมผู้ปกครองมาจะได้ตอบได้ พอวันที่ 14 เราก็ขออนุญาตอาจารย์ไปอาบน้ำและสัญญาว่าจะกลับมา ขึ้นไปบนดาดฟ้าก็ได้ยินเสียงปืน เสียงระเบิด เราจึงรู้ว่าเหตุการณ์มันรุนแรง" ดร.วณี ปิ่นประทีป อดีตนักศึกษาพยาบาลรามาธิบดี ย้อนถึงเหตุการณ์วันนั้น และยังเล่าต่อด้วยว่า เอาเข้าจริงพอวันที่ 15 ตุลาคม ก็ทนไม่ไหวต้องหนีออกมาที่ตึกสันทนาการร่วมกับเพื่อนๆพี่ๆ เอากล่องเบียร์ขึ้นรถไปรับบริจาคเงินอยู่ข้างการบินไทย ไปตามป้ายรถเมล์ ปรากฏว่าได้เต็มกล่อง ไปมาอยู่ 4-5 เที่ยว ก็กลับมาที่คณะ พบอาจารย์ยืนดักรอ แล้วไล่ให้ไปอาบน้ำโดยไม่ว่าอะไร

ขณะที่อาจารย์เนตรนภา ว.ขุมทอง อาจารย์ภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี หนึ่งในหน่วยพยาบาลสมัยที่ยังเป็นนักศึกษาพยาบาล รามาฯเช่นกัน กล่าวว่าช่วงนั้นอาจารย์ในรามาฯซึ่งมี อาจารย์แพทย์หญิงจิระพรรณ มัธยมจันทร์ เป็นผู้อำนวยการและ ศ.นายแพทย์อารี วัลยะเสวีเป็นคณบดี ได้บอกให้นักศึกษาระดมกันลงมาช่วยเพราะมีคนเจ็บเข้ามามาก เราก็ช่วยกันเปลี่ยนเสื้อผ้านักศึกษามาใส่ชุดผ่าตัดกันหมดทุกคนเพราะตำรวจตามเข้ามามาก วันนั้นพี่จำรัส(นศพ.จำรัส สรพิพัฒน์) เพิ่งกลับมาจากม็อบก่อนที่จะถูกตำรวจตี ได้ออกไปที่หน้าโรงพยาบาลใช้ก้อนอิฐปาไปที่รถยีเอ็มซีบรรทุกทหารที่ออกมาจากถนนโยธีแล้วร้องตะโกนด่า "ไอ้ฆาตกร" ก็เลยถูกจับฉีดยาสลบแล้วเอาตัวขึ้นไปบนห้องเพราะตำรวจจะตามมาเอาตัวไป แล้วให้เสงี่ยม(เสงี่ยม แจ่มดวง นายกสโมสรนักศึกษาพยาบาลรามาฯปี 2519) ไปคอยดูแล ซึ่งก็เลยมาใกล้ชิดกันมากในตอนหลังจนแต่งงานกัน ขณะที่ตอนนั้นอาจารย์จิระพรรณยังชี้หน้าด่าตำรวจว่า เขตฉัน ห้ามเข้ามา"

ซึ่งก็ปรากฏว่าคนที่เป็นผู้ฉีดยาสลบล็อคตัวไม่ให้ตำรวจจับนศพ.จำรัสไปได้ไม่ใช่ใครที่ไหน หากแต่คือ พ.อ.นายแพทย์พิวัฒน์ โปษยานนท์ รุ่นพี่รามาธิบดี ผู้เคยมีส่วนร่วมจัดตั้งศูนย์นิสิตฯในยุคต้นๆนั่นเอง

"ผมเป็นคนฉีดยาให้ จำรัสเองเขาอยู่ในอารมณ์ที่ควบคุมตัวเองไม่ได้ ตำรวจก็จะเข้ามา ก็เลยจับตรึงฉีดยาให้สลบแล้วเปลี่ยนชื่อเปลี่ยนเสียงเข็นใส่รถขึ้นไปไว้บนห้อง" พ.อ.นายแพทย์พิวัฒน์ท้าวความก่อนที่จะเล่าต่อว่าโรงพยาบาลรามาธิบดีและศิริราชถูกสั่งให้เตรียมรับสถานการณ์ ในฐานะที่เป็นโรงพยาบาลอยู่ในพื้นที่เกิดเหตุ แต่ศิริราชจะรับหนักกว่า

ขณะที่เสงี่ยม แจ่มดวง หรือ การะเกด สรพิพัฒน์ อดีตประธานนักศึกษาพยาบาลรามาธิบดีชั้นปีที่ 2 ขณะนั้น ทบทวนบรรยากาศช่วงนั้นให้ฟังว่า ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา ยังไม่ได้สนใจในกิจกรรมเชิงการเมืองมากนัก จนในก่อนเกิดเหตุการณ์มีรุ่นพี่นักศึกษาแพทย์มาแจกแถลงการณ์เรื่องกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญถูกจับและมีการชุมนุมกันที่ธรรมศาสตร์ มีการเรียกร้องให้หยุดเรียน หยุดสอบเพื่อเข้าร่วมชุมนุม เธอจึงเรียกประชุมนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 และมีมติให้หยุดเรียนเพื่อไปร่วมชุมนุม ซึ่งผลจากการเข้าร่วมครั้งนั้นจึงค่อยๆได้เรียนรู้ปัญหาของบ้านเมืองอย่างจริงจัง และในวันที่ 13 ตุลาคม ต่อเนื่องถึงวันที่ 14 เธอก็เกาะติดอยู่ในขบวนตลอดและได้มาหยุดอยู่ที่หน้าพระราชวังสวนจิตรลดาช่วงที่สถานการณ์เริ่มพลิกผัน

"พอตำรวจเริ่มยิงแก๊สน้ำตา และไล่ตี ประชาชนก็เริ่มปีนรั้วเข้าไปภายในพระราชวัง เราก็รีบเทของในถุงพลาสติกออกแล้วเอาถุงมาครอบหัวไว้ จึงสามารถเห็นเหตุการณ์ทั้งหมดได้โดยไม่แสบตาพอประตูวังเปิดก็รีบเข้าไป และไปช่วยพยาบาลคนเจ็บที่ส่วนใหญ่ถูกพาไปที่สถานพยาบาลภายใน

พระราชวัง ส่วนใหญ่ก็ช่วยล้างตาให้คนที่ถูกแก๊สน้ำตา พอสักประมาณ 10 โมงเช้าก็ออกมาทางถนนสุโขทัยเพื่อกลับหอพักพยาบาล ขณะเดินกลับก็มีรถหวอของตำรวจสิ่งตลอดเวลา โดยไม่รู้ว่าช่วงนั้นเกิดเหตุรุนแรงขึ้นที่ไหนอีก มาถึงโรงพยาบาลรามาฯอาจารย์กับเพื่อนๆก็เข้ามาถามด้วยความเป็นห่วง เพราะคนอื่นๆกลับมาหมดแล้วมีเราหายไปคนเดียว พอเปลี่ยนชุดนักศึกษาเสร็จก็ลงมา OPD ที่เริ่มทะยอยเข้ามา โดยเอาเก้าอี้นั่งยาวของคนไข้สองตัวมาวางหันหน้าชนกันทำเป็นเตรียงเสริมผู้ป่วย ต่อมาก็ถูกจัดให้ไปดูแลผู้ป่วยคนหนึ่งที่รู้ว่าเป็นนักศึกษาซึ่งนอนพีกอยู่ตึกอายุรกรรมชายรวม ต่อมาอาจารย์ก็แนะนำว่าเป็นนักศึกษาแพทย์รามาธิบดีที่ป่วยจากเหตุการณ์นี้ให้ดูแลให้ดี โดยจะให้ใช้ชื่อปลอมว่า “วิชัย”เพื่ออำพรางตำรวจสันติบาลที่เข้ามาติดตามจับถึงในโรงพยาบาล ตอนนั้นผู้ป่วยมีอาการครึ่งหลับครึ่งตื่น อาเจียนตลอดเวลาเพราะฤทธิ์ยาสลบ คืนนั้นผู้ป่วยรายนี้ถูกเข็นไปหลบอยู่ในห้องผ่าตัดเพื่อหลบตำรวจ รุ่งขึ้นอาจารย์จึงย้ายไปตึกพิเศษชายเริ่มมีเพื่อนๆนักศึกษามาเยี่ยม จึงรู้ว่าเขาคือผู้ป่วยคนนี้คือ นศพ.จำรัส สรพิพัฒน์ นักศึกษาแพทย์รามาฯปี 5
จำได้ครั้งแรกที่เริ่มรู้ตัว คำถามแรกก็คือ “เพื่อนผมเป็นอย่างไรบ้าง เสกสรรค์ เสาวนีย์ เป็นอย่างไรบ้าง ก็เลยบอกว่าทุกคนปลอดภัย และสถานการณ์คลี่คลายแล้ว ถนอม ประภาส ณรงค์ออกนอกประเทศไปแล้ว วันต่อมาสมเด็จพระราชชนนีเสด็จมาเยี่ยมผู้บาดเจ็บที่โรงพยาบาลรามาฯ ได้เสด็จมาเยี่ยม นศพ.จำรัสและได้พระราชทานของเยี่ยมด้วย”

หลังจากวันเวลาผ่านไปเกือบ 30 ปีเธอยังตระหนักได้ชัดเจนถึงความหวังดีห่วงใยของคณาจารย์ทั้งแพทย์และพยาบาลที่มีต่อศิษย์ซึ่งจะยังระลึกในพระคุณอยู่มิรู้ลืม

อีกมุมหนึ่งของความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างศิษย์กับอาจารย์ฝั่งรามาฯในยามวิกฤต ก็คือระหว่างเกิดเหตุ ศ.นายแพทย์ศิระ บุณยรัตเวช แห่งภาควิชาศัลยศาสตร์ได้พา นศพ.วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ ซึ่งเป็นแกนนำนักกิจกรรมฝั่งรามาฯตัวยงไปหลบซ่อนตัวที่บ้านหนึ่งคืนเพื่อดูลาดเลาว่าถ้าเหตุการณ์ไม่ดี จะหลบออกนอกประเทศทางไหน แล้วย้ายไปบ้าน ศ.นายแพทย์ไพโรจน์ รัตตกุล ที่ถึงขั้นเตรียมปืนไรเฟิลออกมารับสถานการณ์ หากตำรวจบุกเข้ามา

“ผมกลับจากม็อบแล้วมาอยู่ที่ตึกสันทนาการ ก็ไปหาอาจารย์อารี ไปลาก่อนที่จะไปกับอาจารย์ศิระ ตอนจะไปผมก็ถอดเข็มขัดนักศึกษาให้อาจารย์ บอกว่าฝากไว้ให้ดูต่างหน้า ถ้าไม่ได้เจอกันอีกก็แล้วไป เพราะสนิทกับอาจารย์มาก หลังเหตุการณ์สงบ กลับไปขอคืน อาจารย์ก็บอกว่าทิ้งไปไหนแล้วไม่รู้ และไปซื้ออันใหม่ที่ดีกว่ามาให้”

หากจะกล่าวถึงอาจารย์ที่ได้เข้าไปมีส่วนในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์นี้โดยตรง นอกจากอาจารย์ฝั่งศิริราชที่หลายคนต้องออกมากับรถพยาบาลเพื่อรับผู้ป่วยในที่เกิดเหตุโดยตรงแล้ว อาจารย์ธิดา (ถาวรเศรษฐ)โตจิราการ จากคณะเภสัชศาสตร์ก็เป็นอีกผู้หนึ่งได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์และพบกับความสะเทือนใจที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิต เมื่อพบเด็กอาชีวะคนหนึ่งแถวเชิงสะพานพระปิ่นเกล้าขณะที่กำลังมุ่งหน้าจะเข้าไปยังจุดที่มีการปะทะ จึงได้เข้าไปห้ามไว้ แต่ไม่สำเร็จ เพราะเด็กหนุ่มผู้นั้นยืนยันว่า “ถ้าไม่มีการเสียสละ มันก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น” ในที่สุดเด็กหนุ่มอาชีวะผู้นั้นก็ตายด้วยคมกระสุนของฝ่ายเจ้าหน้าที่ ต่อหน้าต่อตา ทำให้อาจารย์ธิดาถึงกับช็อก และเปลี่ยนมุมคิดจากที่เคยมุ่งทุ่มเทให้งานค่ายของนักศึกษาเป็นหลัก มาทุ่มเทให้กับกิจกรรมทางการเมืองเต็มตัวเพราะเห็นว่าเป็นหนทางที่ถูกต้อง

นอกจากนั้นเธอยังทำหน้าที่ขับรถพานักข่าวหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยที่ซ่อนตัวมากับรถพยาบาลฝ่าการสกัดของตำรวจขึ้นสะพานพระปิ่นเกล้าผ่านบริเวณที่มีการปะทะจนรถที่ขับมาถูกยิง

เพื่อไปส่งนักข่าวผู้นั้นยังสำนักพิมพ์ แถวถนนศรีอยุธยา ระหว่างทางผ่านสนามม้านางเลิ้ง เห็นยังมีการแข่งม้ากันอยู่ก็ยิ่งขัดแย้งในความรู้สึก เมื่อไปถึงสำนักพิมพ์ประชาธิปไตยก็พยายามย้ำให้บรรณาธิการลงข่าวที่นักข่าวผู้นั้นได้ข้อมูลเหตุการณ์ทั้งหมด เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ แต่ถูกปฏิเสธเพราะว่าเกรงว่าอาจจะติดคุก ทำให้เธอรู้สึกโกรธอย่างมากจนต้องย้อนกลับไป "คุณติดคุกแต่เขาตายกันอยู่ตรงโน้นนะ"

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา อีกบทบาทหนึ่ง ของนักศึกษามหิดลที่ไม่ค่อยมีใครพูดถึงหรือรับรู้ก็คือการที่ต้องรับผิดชอบในการตรวจสอบว่าใครคือญาติของวีรชนที่เสียชีวิตและบาดเจ็บในเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งคนที่เป็นตัวหลักในงานนี้คือ เมธี จันทร์จารุภรณ์

"มหิดลเป็นคนรับผิดชอบว่าใครคือวีรชน แต่เรื่องนี้ไม่ค่อยมีใครเขียนหรือพูดถึง กรรมการศูนย์ที่มอบให้มหิดลมาดูแลคือพี่ประยงค์(นายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา)และหมอชัยพร (นายแพทย์ชัยพร โรจน์วัฒน์ศิริเวช) ผู้อำนวยการกองมาเลเรียเดี๋ยวนี้ ที่ถือว่าเป็นหัวหน้าทีมในการเซ็นเช็คจ่ายเงิน ส่วนผมได้รับมอบหมายให้ไปสืบว่าใครคือวีรชน โดยที่พอเราได้รายชื่อทั้งผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตก็เอามาดู คนบาดเจ็บก็ไปตามที่โรงพยาบาล คนที่เสียชีวิตก็ตามไปที่บ้านเขาทุกคน ต้องมีการไปสืบข้อมูลจากทางโรงพักว่าใครถูกยิงที่ไหน ซึ่งก็มีปัญหาบ้างที่บางคนมีแต่พยานจากการบอกเล่าอย่างเดียว ไม่มีหลักฐาน ก็ทำให้ลำบากใจอยู่บ้างว่าใครคือวีรชนที่แท้จริง แต่ก็อนุโลมไป จากนั้นก็สรุปแล้วให้ฝ่ายการเงินจ่ายเงิน โดยที่อาจารย์พิเชษฐ์ ชิโนวรรณ ให้ใช้ห้องหนึ่งที่ศิริราชเป็นสถานที่ทำงาน ช่วงนั้นใช้เวลาประมาณ 6 เดือนกว่าจะติดตามหมด เราได้เงินส่วนนี้มาดำเนินการประมาณ 3 ล้านบาท ซึ่งก็เหลือนิดหน่อย โดยเงินก้อนนี้ได้มีการฝากไว้ที่ธนาคารกรุงเทพ สาขาพรานนก" แม้เวลาผ่านไปเกือบ 30 ปี เขายังคงจำญาติวีรชนหลายคนที่ไปติดต่อได้ดี แม้อีกฝ่ายจะจำเขาไม่ได้ก็ตาม

แง่มุมต่างๆเหล่านี้ แม้มิได้บ่งชี้ว่าขบวนนักศึกษาของมหิดลมีบทบาทชัดเจนเป็นหลักในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516 แต่โดยข้อเท็จจริง ทุกคนต่างได้ทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ในนามกลุ่มอิสระ และในฐานะปัจเจกชน ตามสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน

เอกสารและข้อมูลอ้างอิง

1.หนังสือขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516 โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ปี 2517

2.หนังสือขบวนการนักศึกษาไทย : จาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516 โดย วิทยากร เชียงกูร บรรณาธิการ

3.สัมภาษณ์ วิเชียร คุตตวัส วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2545

4.สัมภาษณ์ นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสู่วิวัฒน์วงศ์ วันที่ 18 มีนาคม 2545

5.สัมภาษณ์นายแพทย์ประยงค์ เต็มชวาลา วันที่ 23 มกราคม 2545

6.สัมภาษณ์นายแพทย์ไพรัช ศุภกาญจนกันติ วันที่ 20 มีนาคม 2545

7.สัมภาษณ์นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2545

8.สัมภาษณ์ ดร.วณี ปิ่นประทีป วันที่ 7 มกราคม 2546

9.สัมภาษณ์ เมธี จันทร์จารุภรณ์ วันที่ 22 ตุลาคม 2545

10.สัมภาษณ์ วุฒิพงษ์ เลาหไพโรจน์ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545

11.สัมภาษณ์นายแพทย์พรหมมินทร์ เลิศสุริย์เดช วันที่ 11 ธันวาคม 2544

12.สัมภาษณ์นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2545

13.สัมภาษณ์นายแพทย์อภิเชษฐ์ นาคเลขา วันที่ 2 พฤศจิกายน 2545

14.สัมภาษณ์พ.อ.นายแพทย์พิวัฒน์ โปษยานนท์ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2545

15.สัมภาษณ์อาจารย์ธิดา (ถาวรเศรษฐ) โตจิราการที่ วันที่ 15 มีนาคม 2545

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

1.สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน

2.ชมรมปริทัศน์เสวนา

3.กลุ่มนิสิตนักศึกษาบูรณะชนบท

ภาคผนวก ข.

1.แผนผังและคณะต่าง ๆของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และมหาวิทยาลัยมหิดล

2.ลำดับการตั้งคณะต่าง ๆของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และมหาวิทยาลัยมหิดล

3.การประชุมอบรมแพทยศาสตร์ศึกษาของไทยครั้งที่ 1,2,3

4.วิธีการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

5.ประวัติศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยโดยสังเขป

6.ระเบียบการของชุมนุมนักศึกษามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

7.สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

8.คำสั่งมหาวิทยาลัยมหิดลเรื่องแต่งตั้งกรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ปี2514-2515

9.รายนามนายกสโมสรนักศึกษาและประธานสภานักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลตั้งแต่ปีการศึกษา 2512-2538

10.แถลงการณ์สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล 10 ตุลาคม 2516

ภาคผนวก ค.

1.ค่ายอาสามหาวิทยาลัยมหิดล

2.ชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี

3.ชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์

4.โรตาแรคท์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ภาคผนวก ก.

1.สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน

สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน(ส.น.ค.)

(THE STUDENT CHRISTIAIN CENTER) S.C.C.

ตั้งอยู่เลขที่ 328 **ถนนพญาไท เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร**

สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยได้จัดตั้ง ส.น.ค. ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2496 **โดยมีวัตถุประสงค์** 8 **ข้อดังนี้**

(1)ส่งเสริมวิชาการความรู้ให้แก่นิสิตนักศึกษา

(2)ส่งเสริมความสามัคคีและความเข้าใจอันดีระหว่างนิสิตนักศึกษาต่างสถาบัน

(3)ส่งเสริมการใช้เวลาว่างของนิสิตนักศึกษาให้เป็นประโยชน์

(4)ส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัยของนิสิตนักศึกษา

(5)ทำการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และแสวงหาข้อแก้ไขปัญหาต่าง ๆระหว่างเยาวชนทั้งในและนอกประเทศ

(6)ฝึกหัดให้นิสิตนักศึกษารู้จักการเป็นผู้นำที่ดี

(7)ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามของเยาวชน

(8)ดำเนินการต่าง ๆตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว

กิจกรรมของสำนักกลางนักเรียนคริสเตียนนี้ แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือพวกอยู่ประจำในหอฝ่ายหนึ่งซึ่งฝ่ายนี้แหละถึงจะเน้นหนักไปในทางศาสนา สังเกตได้จากอัตราส่วนการรับสมาชิกเข้าอยู่หอ จะต้องเป็นคริสเตียน 75% ของผู้อยู่หอทั้งหมด มีการเข้าโบสถ์ การสวดมนต์ มีคณะกรรมการธรรมชีวิต สำหรับผู้ที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์ก็ไม่ต้องเข้าพิธี ส่วนอีกฝ่ายคือ กิจกรรมฝ่าย Centre ซึ่งเป็นบริการที่เปิดขึ้น เพื่อเยาวชนภายนอกจะเข้าไปใช้สถานที่มีบริการต่าง ๆ การดำเนิน งานเยาวชนที่เป็นนักศึกษาด้วยกันเป็นผู้ดำเนินการ แต่ก็ต้องอยู่ในความควบคุมดูแลของผู้อำนวยการอีกชั้นหนึ่ง นักศึกษาผู้ดำเนินงานเยาวชนเป็นผู้ที่ได้รับเลือกมาจากสมาชิกตามระบอบการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย คณะนักศึกษาที่ได้รับเลือกเป็นกรรมการจะต้องจัดกิจกรรมต่าง ๆให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามกฎข้อบังคับที่ตั้งไว้แล้ว กิจกรรมที่จัดขึ้นในรอบปีนั้นก็มี การสอนภาษาอังกฤษ การสอนภาษาฝรั่งเศส ญี่ปุ่น การศึกษาลักษณะของการเป็นผู้นำให้กับสมาชิกโดยฝึกการพูดในที่ชุมชนให้สมาชิกที่สนใจ

การตั้งปัญหาอภิปรายและถกเถียงกันทุกวันพฤหัสบดีซึ่งให้ชื่อรายการว่า“สภากาแฟ” โดยมีผู้รู้ในหัวข้อเหล่านั้นมาคอยควบคุมการอภิปรายและให้คำแนะนำ สิ่งที่เห็นว่ามีประโยชน์คือ สถานที่นี้เปิดโอกาสให้นักศึกษาซึ่งเป็นเยาวชนของชาติ ได้มีโอกาสแสดงความสามารถของตนเองด้วยการร่วมมือกันทำงาน เช่น การจัดงานสัมมนาในระดับนักศึกษาหัวข้อ “ ความรับผิดชอบทางจริยธรรมเป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ ” เมื่อต้นปี 2509 (ค.ศ. 1966) การจัดสัมมนาครั้งนี้ประสบผลสำเร็จอย่างงดงามเพราะมีผู้เข้าร่วมสัมมนาเกินกว่าที่ประกาศรับสมัคร

จากผลของการสัมมนาครั้งนี้เอง ได้มีนักศึกษากลุ่มหนึ่งมีความคิดเห็นตรงกันว่าควรจะจัดให้มีศูนย์กลางเช่นเดียวกับ สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน มีนักศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ แต่มีผู้อำนวยการเป็นคนไทยจัดงานให้หนักไปทางพุทธศาสนาและสังคมสงเคราะห์ งานที่เริ่มดำเนินไปบ้างแล้ว เมื่อเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม กลุ่มริเริ่มกิจการไปเยี่ยมสถานกักกันเยาวชนที่บางนา เมื่อเด็กคนไหนถูกใจเราและคิดว่าพอมีทางที่จะช่วยเหลือได้ เราก็จะช่วยเหลือเขาต่อไปหลังจากที่เขาพ้นโทษแล้ว

พวกริเริ่มก่อการกำลังคิดร่างกฎข้อบังคับของศูนย์ที่จะตั้งมาดำเนินงานทางพุทธศาสนาและสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับการนี้อยู่ ต้องการหาสมาชิกที่สนใจงานประเภทนี้เพื่อดำเนินงานร่วมกัน ส่วนเรื่องสถานที่ถาวรและทุนส่วนใหญ่นั้นมีท่านผู้ใหญ่สนับสนุน

บทคัดย่อ " อันเนื่องมาจาก ส.น.ค. "

นิรันดร์ ประดิษฐ์กุล

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษาฉบับที่ 2 **พ.ศ.** 2509 **หน้า**79

2.ชมรมปริทัศน์เสวนา

การเริ่มของชมรมปริทัศน์เสวนาเป็นผลมาจากการสัมมนาที่สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน ต้นปี 2509 การสัมมนาในครั้งนั้นได้พูดกันในหัวข้อ “ ความรับผิดชอบทางจริยธรรมและความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ ”

ชมรมปริทัศน์เสวนาเป็นชมรมที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวของคนหนุ่มสาวที่คิดถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม การเตรียมตัวเพื่ออนาคตของตนและต่อภาระที่จะรับภายหน้า

ระยะแรก ได้เน้นไปในด้านสังคมสงเคราะห์ การพบปะกันแต่ละครั้ง เรื่องที่พูดกันมักเป็นเรื่องและปัญหาสำคัญของสังคมและประเทศชาติ นำมาวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจัง จนเป็นเหตุให้บางคนขยาดไม่กล้ามาอีก กลัวตำรวจจับและบางคนก็เห็นว่าพวกนี้ไม่เห็นทำอะไรเลย เอาแต่พูด เอาแต่ว่าคนนั้นคนนี้

ชมรมปริทัศน์เสวนา จับกลุ่มมาได้ระยะหนึ่งจึงได้ย้ายมาอยู่ที่โบสถ์วัดรังษีสุทธาวาส ในวัดบวรนิเวศ โดยพระสาสนโสภณเจ้าอาวาสเป็นองค์อุปถัมภ์ (สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน) ส่วนสมาชิกนั้นเป็นนิสิต นักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ

จุดมุ่งหมายใหญ่คือ การมารวมเพื่อความรู้และความคิดต่อกัน แลกเปลี่ยนทัศนะต่อกัน ส่วนความคิดจะช่วยเหลือสังคมนั้นสมัยแรก ๆได้ทำอยู่ระยะหนึ่งก็เลิกลาต่อกันไป กลับมาเน้นที่ตนเอง ที่การฝึกและอบรมทั้งความรู้และความคิดเห็นเป็นประเด็นสำคัญ ได้เปิดกลุ่มเรียนภาษาอังกฤษที่ฝึกพูดกันจริงจัง ได้นิมนต์ท่านขันติปาโลมาภิกขุร่วมสนทนาภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นครั้งคราว มีกลุ่มฝึกแปลและกลุ่มศึกษาศิลปะ เชิญผู้มีความรู้มาบรรยายฉายสไลด์ให้ดูหรือออกไปชมภาพยนตร์และกลับมาวิพากษ์วิจารณ์ร่วมกันนัดกันไปฟังการแสดงดนตรีและพูดกันถึงความไพเราะของเพลงนั้น จัดกลุ่มที่สนใจอภิปรายถึงงานประพันธ์บางชิ้น และถอดเทปผลการอภิปรายนั้นออกพิมพ์เผยแพร่ บางครั้งออกไปทัศนศึกษาวัดวาอารามและโรงงานต่าง ๆ ครั้งหนึ่งได้เคยขอเข้าดูฐานทัพทหารอเมริกันที่ตาคลี ก็ได้รับความร่วมมืออย่างดีและบางทีก็ออกไปร่วมกับสถาบันการศึกษาในส่วนภูมิภาค จัดการสัมมนาขึ้น แต่งานที่ทำประจำคือการฟังบรรยายจากผู้ทรงความรู้ในประเด็นต่าง ๆที่กล่าวมานี้คือกิจกรรมของชมรมระยะที่ตั้งขึ้นแล้ว

ระยะต้นปี พ.ศ. 2511 นั้นได้มีความคิดว่าชมรมน่าจะออกไปมีบทบาทรับใช้สังคม และร่วมปรับปรุงสังคม ได้พยายามคิดกันว่าจะออกไปทำในรูปใด จึงจะไม่ไปซ้ำและซ้อนกับกลุ่มอื่น ๆที่ได้กระทำกันอยู่แล้ว ปัญหาหนึ่งที่ยกขึ้นมาถกเถียงกันคือเด็กกระเป๋ารถเมล์ โดยคิดกันว่าจะลงไปช่วยนำได้อย่างไรจึงจะดึงบุคคลพวกนี้ให้ขึ้นมาสู่สภาพดีกว่าเดิม ทั้งในด้านจริยธรรมและความคิดความรู้ นอกจากนี้ยังคิดที่จะให้ชมรมเป็นศูนย์รวมข่าว กิจกรรมสังคมสงเคราะห์จากจุดต่าง ๆว่าได้ทำอะไรแล้วบ้างที่ไหนและยังมีสิ่งใดยังขาดอยู่และสมควรเข้าไปช่วยเหลือ มีความคิดกันว่าควรทำแบบสำรวจหาข้อบกพร่องรวบรวมหลักฐาน เพื่อการเรียกร้องให้มีการปรับปรุงและแก้ไขที่ดีขึ้น ชิ้นแรกอาจทำเฉพาะในมหาวิทยาลัย จากนั้นจึงขยายออกวงนอก

ผลการฝึกจากที่นี่ หลายคนได้ออกไปมีส่วนรับใช้สังคมอย่างกระตือรือร้นและมุ่งมั่น อย่างคนที่มีอุดมการณ์แน่วแน่ มีคนจากชมรมนี้ออกไปร่วมทำค่ายอาสาสมัครและหลายคนเป็นผู้นำค่าย หลายคนออกไปผลิตหนังสือที่ดีด้วยคุณภาพแก่ตลาดหนังสือ งานฉลองครบรอบ 200 ปี ที่กรุงศรีอยุธยา ก็ได้กำลังและความช่วยเหลือจากคนหนุ่มสาวจากที่นี้ หนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนักศึกษาและฉบับบันฑิตก็ออกไปจากชมรมนี้เช่นกัน

ขั้นต่อมาชมรมได้ก้าวขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง จากความสนใจแต่กว้าง ๆ ศึกษาและพูดถกเถียงกันด้วยเรื่องทั่วไปมาเป็นศึกษาเฉพาะเรื่องและพูดติดต่อกันหลาย ๆสัปดาห์ แทนที่จะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆอย่างก่อน ๆ เรื่องที่กำหนดเป็นหัวข้อพูดกันคือ " สภาพแรงงาน " และ " ความยุติธรรมในสังคม " อย่างไรก็ตามเรื่องประจำอันเป็นความรู้โดยทั่วไปยังคงมีอยู่

จากบทคัดย่อ " ปริทัศน์เสวนาที่ข้าพเจ้ารู้จัก " โกมล คีมทอง
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2512

3.กลุ่มนิสิตนักศึกษาบูรณะชนบท

มีระฆังใบเล็กเป็นสัญลักษณ์ที่สั่นเรียกความสนใจของนิสิตนักศึกษาให้ผงกหัวเงยหน้าขึ้นมองสังคมชนบท ประเทศชาติและภายในชุมชนนิสิตนักศึกษาเอง

ความเป็นระฆังที่จะปลุกกระตุ้นความตื่นตัวในชนบทอันกว้างใหญ่ไพศาล กระตุ้นการพัฒนาชนบทให้หมู่บ้านสามารถยืนบนลำแข้งของตนเอง เรียนรู้เทคโนโลยีวิธีการเกษตรสมัยใหม่และประยุกต์ใช้กับสภาพในหมู่บ้านของตนเอง

<u>การก่อเกิด</u>

ช่วงปี 2508-2510 สำนักกลางนักเรียนคริสเตียนที่เชิงสะพานหัวช้าง ได้อาจารย์ผู้ปกครองที่มีทัศนะก้าวหน้าคนหนึ่งชื่อ อาจารย์ เร ซี ดาวน์ อาจารย์ ดาวน์ จะให้แนวคิดและส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาที่พักอยู่ในหอพักของศูนย์ฯ ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการจัดสภากาแฟ เปิดอภิปรายสัมมนา ถกเถียงเรื่องความรับผิดชอบของนิสิตนักศึกษาและประเทศชาติ

ปราโมทย์ บันสิทธ์ , พรชัย ชินวัตร และ นิรันดร์ ประดิษฐ์กุล อดีตนักศึกษานิติศาสตร์ธรรมศาสตร์และเป็นแกนหลักของสำนักกลางนักเรียนคริสเตียน ได้รวมกลุ่มนิสิตนักศึกษาจำนวนหนึ่งจัดตั้ง องค์กรอิสระ ทำกิจกรรมที่มีสาระ ประโยชน์ ประกอบกับกลุ่มนี้ได้รู้จักสัมพันธ์กับอาจารย์ สด กูรมะโรหิต และอาจารย์หม่อม ดุษฎี บริพัตร ซึ่งได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน แนวคิดเรื่องสหกรณ์ก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากอาจารย์ สด แนวคิดที่จะทำงานตอบแทนแก่แผ่นดินได้รับถ่ายทอดจากอาจารย์หม่อม ดุษฎี ความคิดที่จะทำค่ายอาสาพัฒนาโครงการ 5 ปี จึงได้เกิดขึ้น

คุณปราโมทย์และคุณพรชัย สามารถรวบรวมนิสิตนักศึกษาที่ก้าวหน้าทั้งจากจุฬาฯ เช่น วิษณุ รุจิเกียรติ กำจร , สืบแสง พรหมบุญ , มนูญ ศิริวรรณ , กรรณิการ์ ขนิษฐา จากศิริราชเช่น วิชัย โชควิวัฒน จากวิทยาลัยเกริก เช่น สมพร บุตตะจีน เป็นต้น มาจัดตั้งเป็นองค์กรอิสระผู้บุกเบิกรุ่นแรก

ในปี 2510 ความคิดของนิสิตนักศึกษาอยากทำกิจกรรมร่วมกันคือ การทำค่ายอาสาพัฒนาชนบท ซึ่งเวลานั้นมีนิสิตนักศึกษาทำค่ายฯเพียงไม่กี่แห่ง เช่น ค่ายสโมสรนิสิตจุฬา , ค่ายสมาคมนิสิตนักศึกษาสัมมนา , ค่ายสมาคมนักศึกษามุสลิม เป็นต้น แนวคิดการทำค่ายที่แพร่หลายคือ การสร้างถาวรวัตถุ เช่น โรงเรียนในชนบท กระจายหมุนเวียนเปลี่ยนสถานที่ไปแต่ละปี แต่การทำค่ายของกลุ่มบูรณะฯ ในยุคเริ่มแรกต้องการทำค่ายอาสาพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนและแท้จริง จึงคิดหาหมู่บ้านในชนบทแห่งหนึ่งซึ่งไม่ไกลจากกรุงเทพฯมากนัก มาทำโครงการพัฒนาในระยะยาวเป็นเวลา 5 ปี

หมู่บ้านห้วยหวาย อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งห่างจากกรุงเทพฯร้อยกว่ากิโลเมตรได้รับการคัดสรรเป็นหมู่บ้านทดลอง เริ่มจากค่ายแรกในช่วงปิดเทอมแรกปี 2510 ตามด้วยค่ายปิดเทอมใหญ่ปี 2511 ได้สร้างศาลาประชาคมและค่ายใหญ่ปี 2512 สร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ขณะเดียวกันในแต่ละค่ายก็มีแผนกพัฒนาการเกษตร แผนกการศึกษา แผนกประชาสัมพันธ์ ที่เน้นการรวมกลุ่มหนุ่มสาว ตั้งแต่ปี 2513 การพัฒนาหมู่บ้านห้วยหวายเน้นงานพัฒนาอาชีพการเกษตรและการรวมกลุ่มหนุ่มสาว เนื่องจากงานสร้างถาวรวัตถุสำเร็จเสร็จสิ้น ค่ายของกลุ่มบูรณะจึงขยายออกไปยังบ้านใกล้เคียงและค่ายห้วยขวางเป็นค่ายเล็กที่เน้นงานพัฒนากลุ่มหนุ่มสาวเป็นหลักโดยการส่งนิสิตนักศึกษาไปร่วมกินร่วมนอนร่วมทำงานร่วมเรียนรู้กับชาวบ้าน ปิดเทอมใหญ่ปี 2514 ได้ตั้งค่ายสร้างอาคารเรียนที่โคราช

ในช่วงปี 2513-2514 มีค่ายทั่วประเทศนับร้อยค่าย และเป็นช่วงที่นิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ เริ่มตื่นตัวทางการเมืองอย่างจริงจัง ชาวค่ายบูรณะฯ จำนวนหนึ่งได้ไปร่วมตั้งกลุ่มโซตัสใหม่ในจุฬา , กลุ่มสภาหน้าโดมธรรมศาสตร์ , กลุ่มสภากาแฟเกษตร และ กลุ่มหมอมหิดล เป็นต้น บทบาท การสร้างผู้นำนิสิตนักศึกษาทางความคิดของกลุ่มบูรณะฯเริ่มลดลงเพราะมีองค์การนักศึกษาอื่นๆ ตั้งขึ้นมามีบทบาทนำในสถาบันของตนเอง

ปี 2515-2516 จัดเป็นช่วงแห่งการปรับตัวสู่บทบาทใหม่ของกลุ่มบูรณะฯ แนวคิดการทำค่ายบูรณะชนบท ลดความสำคัญลง กลุ่มบูรณะฯเริ่มให้ความสำคัญกับงานคนยากคนจนในแหล่งชุมชนแออัด เมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไม่นาน กลุ่มบูรณะฯจึงได้สลายกำลังเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการนักศึกษาไทย

สำนักงาน

ในปี 2511 อาจารย์ สด และ อาจารย์หม่อม ดุษฎี อนุญาตให้ใช้บ้านของท่านทั้งสองเป็นสำนักงานของกลุ่มบูรณะฯ เปิดโอกาสให้ใช้สถานที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยังมีร้านอาแป๊ะเชิงสะพานหัวช้าง และค็อฟฟี่ช็อปโรงแรมเอเชีย ที่ชาวค่ายจะไปแลกเปลี่ยนทัศนะถกเถียงปัญหาสังคมบ้านเมือง พัฒนาความคิดที่จะต้องเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเผด็จการทหาร สร้างสังคมประชาธิปไตย

กำลังสำคัญของกลุ่มบูรณะ

มาจากชมรมปาฐกถาโต้วาที ชมรมฝึกพูด กลุ่มสังคมศาสตร์ศึกษา สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน ฯลฯ เพื่อสืบสานความคิดของการพัฒนาการชนบทอย่างต่อเนื่อง ทางกลุ่มจึงได้คิดระบบเพื่อนอาวุโสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือมาเยี่ยมชมค่ายที่สำเร็จการศึกษาแล้ว มีการเชิญเพื่อนอาวุโสมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือมาเยี่ยมชมค่ายเป็นครั้งคราว เพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างห่างกันเกินไป

ทัศนะของข้าราชการต่อกลุ่มบูรณะ

สมัยนั้นทัศนะของข้าราชการต่อการทำค่ายของนิสิตนักศึกษาค่อนข้างจะเป็นลบ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสระบุรีท่านหนึ่งแนะนำให้คุณทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ ประธานค่ายครั้งที่ 4 กลับสู่ห้องเรียนเพราะมิใช่หน้าที่จะมาบูรณะชนบท เป็นหน้าที่ของข้าราชการปกครองเช่นท่านเท่านั้น การก่อสร้างศาลาประชาคมและทำถนน การจัดอบรมรวมกลุ่มหนุ่มสาว การอบรมด้านการเกษตรสมัยใหม่ ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการน้อยมาก

มีข้าราชการทหารอยู่ท่านหนึ่งที่สร้างภาพพจน์ที่ดีของทหารให้แก่ชาวค่ายนั่น คือ พลตรี เปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการศูนย์กลางทหารม้าสระบุรีในเวลานั้น ทุกครั้งที่ตั้งค่ายท่านจะให้ยืมถาดหลุมและอุปกรณ์อาหารการกิน พร้อมทั้งชักชวนครอบครัวนายทหารมาทำกับข้าวเลี้ยงชาวค่ายหนึ่งมื้อ ท่านจะนั่งฟังพวกเราอภิปรายถกเถียงปัญหาสังคมบ้านเมืองอย่างเอาเป็นเอาตาย ท่านแสดงความชื่นชมต่อ พิรุณ ฉัตรวณิชกุล ว่าเป็นนักพูดที่กล่อมให้ท่านหลับตานึกเห็นภาพได้ชัดเจน ปี 2513 กลุ่มบูรณะฯได้เรียนเชิญท่านเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของกลุ่มและท่านได้ตอบรับด้วยความเต็นใจ

บทคัดย่อ จากบทความ “ กลุ่มนิสิตนักศึกษาบูรณะชนบท
: ระฆังใบเล็กๆของต้นขบวนนิสิตนักศึกษาไทย ”
ชัยณรงค์ เตชะรัชกิจ

ภาคผนวก ข.

1.แผนผังและคณะต่าง ๆของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และมหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ประกอบด้วย (ปี2508-2509)

1.คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล

โรงพยาบาลศิริราช ธนบุรี โทร. 60101-8

2.คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พระนคร โทร. 57815

3.คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี

ถนนพระราม 6

4.คณะทันตแพทยศาสตร์

ถนนอังรี-ดูนังต์ ปทุมวัน พระนคร โทร. 30385

5.คณะเภสัชศาสตร์

ภายในบริเวณจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย โทร. 57300

6.คณะสาธารณสุขศาสตร์

ถนนราชวิถี พระนคร โทร. 70866

7.คณะอายุรศาสตร์เขตร้อน

ถนนราชวิถี พระนคร โทร. 71122

8.คณะเทคนิคการแพทย์

ในบริเวณโรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โทร. 60774 และ 36055

9.คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์

ถนนศรีอยุธยา พระนคร โทร. 70719

10.บัณฑิตวิทยาลัย

ภายในบริเวณโรงพยาบาลศิริราช ธนบุรี โทร.62474

<u>มหาวิทยาลัยมหิดล</u>

มหาวิทยาลัยมหิดลประกอบด้วย

1.คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล	โรงพยาบาลศิริราช
2.คณะสาธารณสุขศาสตร์	ถนนราชวิถี
3.คณะเทคนิคการแพทย์	ในบริเวณโรงพยาบาลศิริราช
4.คณะอายุรศาสตร์เขตร้อน	ถนนราชวิถี
5.คณะวิทยาศาสตร์	ถนนพระราม 6
6.บัณฑิตวิทยาลัย	ภายในบริเวณโรงพยาบาลศิริราช
7.คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี	ถนนพระราม 6
8.คณะทันตแพทยศาสตร์	พญาไท ถนนราชวิถี
9.คณะเภสัชศาสตร์	พญาไท ถนนศรีอยุธยา
10.คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	
11.สถาบันวิจัยประชากรและสังคม	
12.คณะพยาบาลศาสตร์	

2.ลำดับการตั้งคณะต่าง ๆของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และมหาวิทยาลัยมหิดล

-พ.ศ.2460 รวมโรงเรียนราชแพทยาลัยเป็น “ คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล”

-พ.ศ. 2486 ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์มี 4 คณะ

1. คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล (ปัจจุบันคือคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล)

2. คณะทันตแพทยศาสตร์(โอนไปสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีพ.ศ.2515)

3. คณะเภสัชศาสตร์(โอนไปสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพ.ศ.2515)

4.คณะสัตวแพทยศาสตร์(โอนไปสังกัดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปีพ.ศ.2498)

-พ.ศ.2490 ตั้งคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

-พ.ศ.2491 ตั้งคณะสาธารณสุขศาสตร์

-พ.ศ.2500 ตั้งคณะเทคนิคการแพทย์

-พ.ศ.2501 ตั้งคณะอายุรศาสตร์เขตร้อนและโรงเรียนเตรียมวิทยาศาสตร์การแพทย์

-พ.ศ.2502 ตั้งคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลนครเชียงใหม่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

-พ.ศ.2503 ยกโรงเรียนเตรียมวิทยาศาสตร์การแพทย์เป็นคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์

-พ.ศ..2507 ตั้งบัณฑิตวิทยาลัย

-พ.ศ.2508 ตั้งคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี

-พ.ศ.2511 ตั้งคณะทันตแพทยศาสตร์และคณะเภสัชศาสตร์ขึ้นใหม่(พญาไท)

-พ.ศ.2512 สถาปนามหาวิทยาลัยมหิดลแทนมหาวิทยาลัยแพทศาสตร์

-พ.ศ.2514 ตั้งสถาบันวิจัยประชากรและสังคม

-พ.ศ.2515 ยกฐานะโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์เป็นคณะพยาบาลศาสตร์

3.การประชุมอบรมแพทยศาสตร์ศึกษาของไทยครั้งที่ 1,2,3

<u>สรุปรายงานการประชุมการอบรมศึกษาแพทยศาสตร์ของไทย 3 ครั้ง</u>

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ หรือ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เป็นเจ้าภาพจัดประชุมการ อบรมศึกษาแพทยศาสตร์ของไทย ขึ้นรวมทั้งหมด 3 ครั้ง

ครั้งแรก ณ บางแสน ชลบุรี ระหว่างวันที่ 25-30 พฤศจิกายน พ.ศ.2599

ครั้งที่สอง ณ ศาลาสันติธรรม กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 17-22 สิงหาคม พ.ศ.2507

ครั้งที่สาม ณ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ระหว่างวันที่ 9-11 พฤศจิกายน พ.ศ.2514

ในสองครั้งแรก การจัดอนุกรรมการเพื่อเตรียมข้อมูลในการประชุมได้จัดแบ่งตามลักษณะของหมวดวิชาที่ทำการสอน เช่น อนุกรรมการสาขากายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีอนุกรรมการด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอบรม เช่น อนุกรรมการพิจารณาหลักสูตรเตรียมแพทยศาสตร์ การคัดเลือกนักศึกษา การประเมินคุณค่านักศึกษา ฯลฯ เป็นต้น

ส่วนในครั้งที่สาม แบบแผนของการจัดการประชุมเปลี่ยนไป โดยเอาความต้องการด้านอนามัยของสังคมไทยใน 10 ปีข้างหน้าเป็นหลัก และพิจารณาถึงผลผลิต (แพทย์) ในปัจจุบัน ว่าสามารถจะผลิตได้ตรงกับความต้องการทางด้านอนามัยหรือไม่ และได้พิจารณาถึงอุปสรรคและปัญหาในการผลิตแพทย์ปัจจุบัน พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

สรุปรายงานนี้ได้คัดลอกออกมาจากผลการประชุมทั้งสามครั้งเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับหลักสูตรและอุปกรณ์การสอน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับอภิปรายและพิจารณาในการประชุมสัมมนา เรื่อง “ การผลิตและพัฒนาบุคลากรสาขาแพทยศาสตร์ ” ของทบวงมหาวิทยาลัย

<u>สรุปการประชุมครั้งที่</u> 1 (25-30 พ.ย. 2499)

<u>จุดประสงค์การศึกษาอบรมแพทยศาสตร์ในขั้นก่อนปริญญา</u>

-ประเทศไทยมีความต้องการแพทย์รักษาทั่วไปเป็นสำคัญ ผู้เรียนสำเร็จควรได้รับความรู้มูลฐาน ความชำนาญและการอบรมจิตใจ สำหรับแพทย์และอยู่ในฐานะที่จะฝึกฝนต่อไปเป็นแพทย์รักษาทั่วไป หรือผู้ชำนาญเฉพาะวิชาโดยใช้เวลาอีกหนึ่งปีหรือกว่านั้น

-หลักสูตรควรจัดให้ส่งเสริมนิสัยศึกษาโดยตนเองซึ่งจะมีอยู่ตลอดไป ตลอดชีวิต แห่งวิชาชีพ

-การสอนควรครอบคลุมแง่ต่าง ๆของเวชปฏิบัติในประเทศไทย

-หลักสูตรไม่ควรจะมุ่งพยายามที่จะให้ความรู้ละเอียดละออและแจกแจงตามระบบต่าง ๆในทุก ๆแขนงของวิชาแพทย์แก่นักศึกษา

<u>การศึกษาเตรียมแพทย์</u>

-ที่ประชุมเห็นชอบด้วยกับการศึกษาเตรียมแพทย์อย่างน้อย 2 ปี โดยใช้หลักสูตรวิทยาศาสตร์ห้าปี ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่จัดใหม่

<u>วิชาพรีคลินิค</u>

-การแบ่งชั่วโมงสอนในปัจจุบันใช้ได้

(ประมาณ 45 % ของจำนวนชั่วโมงทั้งหมด 4 ปี)

<u>วิชาคลินิค</u>

-ความบกพร่องสำคัญที่การให้น้ำหนักน้อยไปแก่ กุมารเวชศาสตร์ อายุรศาสตร์ และสาธารณสุขศาสตร์ โรคจิต

-อายุรศาสตร์ป้องกัน และ โรคจิต ควรเป็นหน่วยหนึ่งในแผนกอายุรศาสตร์ก่อนแล้ว จึงปรับปรุงให้เป็นแผนกโดยสมบูรณ์

-ควรลดจำนวนชั่วโมงปาฐกถาลง และเพิ่มการสอนข้างเตียงคนไข้และการอภิปรายหมู่

<u>ข้อเสนอทั่วไปเกี่ยวกับหลักสูตร</u>

-ที่ประชุมเสนอให้ตั้งคณะกรรมการหลักสูตร เพื่อจัดการตามข้อเสนอที่ประชุม

<u>อุปกรณ์การสอน</u>

-ขอความร่วมมือจากโรงพยาบาลที่คัดเลือกแล้วในในการฝึกอบรม

-ปรับปรุงห้องสมุด และหน่วยผลิตภาพการแพทย์

<u>การประเมินผล</u>

-รับรองการรวม " คะแนนงานระหว่างปี " เข้ากับคะแนนสอบไล่ปลายปี

-ยอมให้เรียนซ้ำได้ไม่เกินสามปี

<u>สรุปการประชุมครั้งที่</u> 2 (17-22 สิงหาคม 2507)

<u>วัตถุประสงค์</u>

การอบรมศึกษาแพทยศาสตร์ของไทยมีวัตถุประสงค์ที่จะผลิตแพทย์ขั้นมูลฐาน ซึ่งเมื่อจบหลักสูตรแพทยศาสตร์แล้วจะมีพื้นฐานความรู้เพียงพอที่เมื่อได้รับการฝึกอบรมเวชปฏิบัติในฐานะแพทย์ฝึกหัดอีก 1 ปี แล้ว จะสามารถออกไปเป็นแพทย์รักษาทั่วไปด้วยตนเอง

<u>การศึกษาเตรียมแพทยศาสตร์</u>

นอกจากความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐาน คณิตศาสตร์ สถิติ และ ภาษาอังกฤษ ที่บรรจุในหลักสูตรเตรียมแพทย์ 2 ปีที่แล้ว ความรู้ทั่วไปที่จะจรรโลงการเป็นแพทย์ให้สมบูรณ์ ตลอดจนจริยศึกษา และพลศึกษา ก็ควรได้รับการเอาใจใส่ให้นักศึกษาได้รับให้เพียงพอ นอกจากนั้นยังต้องมีการอบรมให้รู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอีกด้วย

วิชาพรีคลินิค

-การสอนพยายามให้สัมพันธ์สอดคล้องต่อเนื่องกันสำหรับสาขาต่างๆในวิชานั้นๆและสามารถจัดให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นด้วยก็จะเป็นผลดี จะต้องลดชั่วโมงการสอนในหลักสูตรลงอีก เพื่อให้นักศึกษาได้มีเวลาว่างสำหรับการศึกษาด้วยตนเองมากขึ้น

-เพิ่มหัวข้อสอนบางอย่าง เช่น มนุษย์พันธุศาสตร์ รังสีกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยาประยุกต์ และปรับปรุงการสอนวิชาเภสัชวิทยาประยุกต์ และจุลชีววิทยาคลินิค

-ส่งเสริมให้นักศึกษาทำการเรียนด้วยตนเองให้มากขึ้น

-อบรมสั่งสอนให้นักศึกษามีความรู้ภาษาอังกฤษมากขึ้น

วิชาคลินิค

-ให้นักศึกษาเรียนด้วยตัวเองมากขึ้น และให้มีการบรรยายน้อยลง

-ปรับปรุงการสอนแบบ Block system เพื่อให้ได้ผลดีต่อไป

-จัดให้มีการสอนผสมผสานขึ้น

-ส่งเสริมการแบ่งแยกแผนกวิชาจิตเวชเป็นแผนกอิสระ

-การสอนรังสีวินิจฉัย เป็นอันดับสำคัญที่สุด และการสอนรังสีรักษาและราดิโอไอโซโถป มีความสำคัญมากน้อยตามลำดับลงไป

การประเมินผล

สำนักงานคณบดีทุกคณะควรตั้งหน่วยวิจัยการศึกษาแพทย์ศาสตร์โดยมีหน้าที่

-พิจารณานำความรู้เทคนิคของการวัดผลมาใช้ในการวินิจฉัยคุณค่านักศึกษา

-วิเคราะห์การสอน ข้อสอบ และอื่นๆ อันเกี่ยวกับการสอนนักศึกษาแพทย์

-วิจัยปัญหาอื่นๆที่เกี่ยวกับการวินิจฉัยคุณค่าของนักศึกษา

อุปกรณ์การอบรมศึกษาแพทยศาสตร์

-กิจการห้องสมุด มีพร้อมในโรงเรียนแพทย์ทั้งสาม

-หน่วยสถิติของโรงพยาบาล เป็นอุปกรณ์สำคัญ ในการอบรมศึกษาแพทยศาสตร์

สรุปการประชุมครั้งที่ 3 (9-11 พฤศจิกายน 2514)

หัวข้อในการประชุมคราวนี้แตกต่างไปจาก 2 คราวแรก กล่าวคือได้ประชุมกันใน 2 หัวข้อได้แก่

1.ความต้องการด้านอนามัยของสังคมไทยใน 10 ปีข้างหน้า

2.ประเมินผลผลิต (แพทย์) ในปัจจุบัน

3.อุปสรรคและปัญหาในการผลิตแพทย์ปัจจุบัน

4.ข้อเสนอแนะและการแก้ไข

เรื่องหลักสูตรและอุปกรณ์การสอนได้พูดกันมากในหัวข้อ 3 ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

หลักสูตรและอุปกรณ์การศึกษา

-จุดประสงค์ของหลักสูตร ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับความต้องการด้านอนามัยของชุมชนด้วย

-โรงเรียนแพทย์แต่ละแห่ง ควรดำเนินการอย่างจริงจังที่จะกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรในแง่โครงสร้างเนื้อหา ลำดับ และวิธีการเรียนรู้เพื่อให้ทั้งคณาจารย์และนักศึกษาได้ทราบและถือปฏิบัติ ซึ่งสามารถวัดผลได้และตรงกับวัตถุประสงค์ของโรงเรียนแพทย์

-เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวได้ผลดีที่สุด จะต้องคำนึงถึงการวางหลักสูตรแกนการสอนแบบผสมผสานการให้นักศึกษาได้มีโอกาสเลือกศึกษาในวิชาที่ตนสนใจเพิ่มขึ้นและให้เวลาไปศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง กับส่งเสริมให้นักศึกษาได้มีโอกาสพบและรู้เห็นผู้ป่วยตลอดจนบริการต่างๆ

-ในการจัดหลักสูตรและเน้นวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเวชศาสตร์ชุมชนและพฤติกรรมศาสตร์

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผลการประชุมทั้งสามครั้ง มีผลสรุปตรงกันที่สำคัญคือ

1.แพทยศาสตร์บัณฑิต ต้องเป็นแพทย์ทั่วไป ถึงแม้จะได้รับการฝึกอบรมเป็นแพทย์ฝึกหัด 1 ปีจบแล้ว ก็เน้นในการที่ต้องเป็นแพทย์ทั่วไป

2.เน้นในเรื่องการให้โอกาสนักศึกษาเรียนด้วยตนเองมากขึ้น โดยจัดให้มีการบรรยายน้อยลง

3.เน้นในการจัดการเรียนสอนแบบผสมผสาน

4.ในการประชุมครั้งที่ 3 ที่ประชุมเห็นความสำคัญของแพทยศาสตร์ศึกษาให้มีการฝึกอบรมอาจารย์ให้เข้าใจในวิทยาศาสตร์การศึกษา รู้จักทั้งวัตถุประสงค์เลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม และจัดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักศึกษา

5.เน้นการศึกษา เพื่อออกไปทำงานเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ในการประชุมทั้งสามคราวที่ประชุมเน้นความสำคัญของเวชศาสตร์ป้องกันหรือเวชศาสตร์ชุมชนมาก

น.พ. ทองจันทร์ หงศ์ลดารมภ์

12มิถุนายน 2521

รายงานสรุปการประชุมสัมมนาเรื่องการผลิตและพัฒนาบุคลากร

สาขาแพทยศาสตร์ ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.วิธีการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

1.การคัดเลือกนักศึกษาแพทย์ เข้าเรียนคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลและคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในปี 2499-2500 ดังนี้ นักศึกษาสอบเข้าเรียนที่คณะวิทยาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นเวลา 2 ปี โดยที่ทางคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ จะจัดเป็นกลุ่มๆ เรียงตามคะแนนที่สอบเข้าได้กลุ่มที่ 1 ถึง 10 จะเรียนวิทยาศาสตร์บริสุทธ์ (เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยาและวิทยาศาสตร์คำนวณ) กลุ่มที่ 11 ถึง 17 มี 7 กลุ่ม กลุ่มละ 40-43 คน รวนนักศึกษาทั้งหมด 270-290 คน เรียกกลุ่มนี้ว่า “ วิทยาศาสตร์การแพทย์ ” เมื่อจบชั้นปีที่ 2 จะมีการสอบข้ามฟากกลุ่มวิทยาศาสตร์การแพทย์ประมาณ 200 คน จะได้ไปเรียนแพทย์ ที่เหลือไปเรียนเภสัช ทันตแพทย์และสัตวแพทย์ พวกเรียนแพทย์ 200 คน ก็จะจับฉลากไปเรียนคณะแพทยศาสตร์ และศิริราชพยาบาล และคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

2.หนังสือรายงานประจำปีของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ปีการศึกษา2504-2505 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์มีทั้งหมด 9 คณะ คือ

1.คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล

2.คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

3.คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลเชียงใหม่

4.คณะทันตแพทยศาสตร์

5.คณะเภสัชศาสตร์

6.คณะสาธารณสุขศาสตร์

7.คณะอายุรศาสตร์เขตร้อน

8.คณะเทคนิคการแพทย์

9.คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งเปิดสอนชั้นปีที่ 1,2 ตามหลักสูตร ประกอบด้วย

9.1วิทยาศาสตร์การแพทย์ (พ.1)

9.2เตรียมแพทยศาสตร์เชียงใหม่ (พ.2) ในปีการศึกษา 2508-2509 เป็นเตรียมเภสัชศาสตร์ (พ.2) แทนเตรียมแพทยศาสตร์เชียงใหม่ที่ย้ายไปสังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ย้ายไปสังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

9.3เตรียมทันตแพทยศาสตร์ (พ.3)

9.4เตรียมเทคนิคการแพทย์ (พ.4)

9.5เตรียมสุขาภิบาล (พ.5)

9.6เตรียมพยาบาลและอนามัยปริญญา (พ.6)

การรับนักเรียนแพทย์มีการเปลี่ยนแปลงเพราะโรงเรียนเตรียมแพทย์สำหรับคณะแพทยศาสตร์เชียงใหม่เปลี่ยนเป็นคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ซึ่งรับนักเรียนเตรียมแพทย์ด้วยและส่งมาเรียนที่ศิริราชจำนวนหนึ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2505 โดยไม่ต้องสอบทำให้นักเรียนสมัครสอบเข้าเรียนในคณะนี้มาก นิสิตจุฬาฯจึงร้องเรียนขึ้นในปี พ.ศ. 2508 จึงเปลี่ยนระเบียบให้ผู้ที่สอบได้เกินร้อยละ 70 ของทั้ง 2 คณะ เข้ามาเรียนแพทย์ได้เลย ส่วนที่เหลือให้สอบแข่งขัน

3.ระเบียบมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ว่าด้วยการรับสมัครเพื่อทำการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาวิชาแพทศาสตร์นี้ พ.ศ.2508 ผู้สมัครต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1.เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจบชั้นปีที่ 2 ประเภทวิทยาศาสตร์การแพทย์ของคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ หรือจบชั้นปีที่ 2 ของคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นอย่างต่ำ

2.เป็นผู้ได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาแห่งอื่น ซึ่งมีหลักสูตรไม่ต่ำกว่าที่กำหนดไว้ในข้อ 1. และทางมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์รับรองแล้ว

3.ต้องเป็นผู้มีร่างกายและจิตใจสมบูรณ์

4.ให้คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีสิทธิ์เท่ากัน โดยทำการคัดเลือกนักศึกษาผู้ที่สอบไล่ได้ในชั้นปีที่ 2 ที่ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 70 ขึ้นไปในจำนวน 70 คนแรก และจะต้องสอบ Maturity test ให้เข้าศึกษาในคณะแพทยศาสตร์ได้โดยไม่ต้องทำการสอบคัดเลือกอีก

5.สำหรับนักศึกษาอื่นที่มีคุณสมบัติครบถ้วนที่จะเข้าศึกษาแพทยศาสตร์ได้นั้น จะต้องทำการสอบคัดเลือกในวิชาเคมี , ฟิสิกส์ , ชีววิทยา , ภาษาอังกฤษ และ Maturity test โดยคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยผู้แทนคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและผู้แทนจากสถาบันอื่น เมื่อทำการสอบคัดเลือกได้แล้ว จึงทำการให้สอบสัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง

6.ให้มีคณะกรรมการสอบสัมภาษณ์อีกคณะหนึ่ง ทำการสอบสัมภาษณ์และประมวลผลการสอบทั้งหมดเสนอต่อมหาวิทยาลัย

7.ผู้สมัครที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าศึกษาแล้ว จะต้องยินยอมให้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์จัดให้เข้าศึกษาในคณะแพทยศาสตร์ คณะหนึ่งคณะใดก็ได้ ผู้ไม่ยอมปฏิบัติตามหมดสิทธิ์ที่จะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้

5.ประวัติศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยโดยสังเขป

<u>ประวัติความเป็นมา</u>

เนื่องจากหลังปี 2504 แพทย์ไทยเริ่มมีแนวโน้มทยอยไปเมืองนอกโดยเฉพาะอเมริกามากขึ้น จนกระทั่งมีรายงานการประชุมสภาคองเกรสสหรัฐฯว่ามีแพทย์จบใหม่จากโรงเรียนแพทย์แห่งหนึ่งในประเทศไทย เช่าเหมาลำเครื่องบินเพื่อเดินทางไปฝึกอบรมและปฏิบัติงานในสหรัฐอเมริกาในปี2508ทำให้ถูกสื่อมวลชนออกมาโจมตีอย่างรุนแรง คณะรัฐมนตรีจึงแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาแพทย์ไปต่างประเทศกันมาก ตามข้อเสนอของกระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2508 โดยมี พล.อ.เนตร เขมะโยธิน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีผู้เกี่ยวข้องเป็นกรรมการรวม 19 คน มีการประชุมรวม 6 ครั้งและได้เสนอผลของการพิจารณาต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2509 พอสรุปได้ดังนี้

ก.จำนวนแพทย์ที่สำเร็จใหม่และยังมิได้เป็นข้าราชการ เดินทางไปต่างประเทศยังไม่มีสถิติแน่นอน แต่พอจะมีสถิติเชื่อถือได้ดังนี้

พ.ศ.	จำนวนแพทย์ไปศึกษาต่างประเทศ (นับเฉพาะที่ไปต่างประเทศเกินกว่า 6เดือน)
2506	187
2507	176
2508(เฉพาะ10เดือน)	216
รวม	579

คิดถัวเฉลี่ยประมาณปีละ 193 **คน และประมาณ** 93% **เดินทางไปสหรัฐอเมริกา**

ข.ปัญหานี้ได้เกิดเฉพาะ ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ เช่น อินเดีย ฟิลิปปินส์และไต้หวัน แม้กระทั่งประเทศที่เจริญแล้วเช่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา ก็ประสบเช่นกัน

ค.คณะกรรมการจึงยังไม่มีเจตนารมณ์ที่จะยับยั้งมิให้แพทย์เดินทางไปศึกษายังต่างประเทศโดยเด็ดขาด เป็นแต่หามาตราการจูงใจหรือยืดเวลาให้แพทย์ที่สำเร็จใหม่ปฏิบัติงานอยู่ภายในประเทศชั่วระยะหนึ่งก่อน แล้วค่อยไปศึกษาหาความรู้ความชำนาญยังต่างประเทศ

และในปีเดียวกันนี้เองสำนักนายกรัฐมนตรีได้จัดประชุมแก้ปัญหาแพทย์ไปนอกแต่พบว่าปัญหาที่สำคัญกว่าคือทำอย่างไรจึงจะให้แพทย์ไปอยู่ต่างจังหวัด ดังนั้นวันที่ 11 เมษายน พ.ศ.2510 คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร มีมติให้แก้ปัญหาแพทย์ไปนอกโดยให้นักเรียนแพทย์เสียค่าเล่าเรียนเพิ่มขึ้นปีละ 10,000 บาท ถ้าไม่มีเงินจะต้องทำงานใช้ให้รัฐบาลเป็นเวลา 3 ปี หลังจากจบเป็นแพทย์แล้ว

นักศึกษาแพทย์ที่อยู่ในข่ายถูกบังคับใช้ทุนจึงออกมาเคลื่อนไหวเพราะเห็นว่าเป็นการบังคับย้อนหลัง จึงได้มีการเลื่อนการบังคับใช้ทุนมาในปี2511 โดยส่งสัญญามาให้เซ็นตอนกลางเดือนมกราคมและเซ็นให้เรียบร้อยภายในวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2511 ซึ่งถ้าไม่เซ็นจะไม่ให้สอบและไม่ประกาศผลสอบตามลำดับ(เป็นช่วงก่อนสอบปลายภาคพอดี)

สัญญานี้จึงก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อนักศึกษาแพทย์ไม่น้อยเพราะเป็นมาตรการบังคับย้อนหลังโดยมิได้แจ้งแก่นักศึกษาแพทย์ที่จะสมัครเข้ามาเรียนและอีกหลายคนก็มีแผนการจะไปเรียนต่อที่เมืองนอก ดังนั้นพวกเขาจึงเดือดร้อนและเห็นว่าไม่เป็นธรรมจึงเป็นที่มาของการรวมตัวกันของนักศึกษาแพทย์ 4 คณะทั่วประเทศและได้ส่งตัวแทนมาประชุมหารือเรื่องมาตรการต่อรองกับรัฐบาล

คณะแพทยศาสตร์ ร.พ.นครเชียงใหม่ ส่ง ปิยะ เนตรวิเชียร,บุญเลิศ จุลเกียรติ , สมชาย กุลวัฒนาพร

คณะแพทยศาสตร์ ร.พ.จุฬาลงกรณ์ ส่ง ลือชา วนรัตน์ , เรวัฒน์ ชุติพงษ์วิเวท

คณะแพทยศาสตร์ ร.พ.รามาธิบดี ส่ง สุรเกียรติ อาชานานุภาพ , สุโรจน์ พลาลิขิต , ยงยศ จริยวิทยาวัฒน์

คณะแพทยศาสตร์ ร.พ.ศิริราช ส่ง สมเกียรติ กิรติภรณ์สุภัค , ศักดิ์ชัย อติโพธิ์

ในที่สุดถึงแม้จะสามารถยืดการเซ็นสัญญาได้ ปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2511 โดยทางศิริราชและจุฬาฯได้มีการประชุมของนิสิตนักศึกษาแพทย์หลายครั้ง แต่ก็ยอมเซ็นสัญญาในที่สุด ต่อมารามาฯและเชียงใหม่ก็ต้องเซ็นตามโดยมีสาเหตุหลายปัจจัยด้วยกันคือ

1.มาตรการ บังคับออกมาช่วงใกล้สอบปลายภาคสามารถเอาเงื่อนไขการสอบมาบีบบังคับใช้

2.รัฐบาลเปิดช่องให้ใช้เงินแทนการออกไปใช้ทุนได้ราว 25-30% ทำให้นักศึกษาแพย์ที่มีฐานะและมีแผนจะเดินทางไปต่างประเทศยอมเสียเงินและไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับการเคลื่อนไหวนี้เกรงว่ารัฐบาลจะเปลี่ยนเงื่อนไข

3.อาจารย์สุด แสงวิเชียร คณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชเป็นบุคคลที่นักศึกษาเคารพนับถือจึงไม่อยากทำให้อาจารย์ลำบากใจ

4.กระแสการวิพากษ์วิจารณ์ภายนอกแรงมาก

แม้ว่าการต่อต้านมาตรการนี้ในปีแรกไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรแต่มันเป็นสะพานเชื่อมต่อให้คณะแพทย์ทั้ง4ได้รวมตัวกันเป็นองค์กรที่ไม่เป็นทางการรวมทั้งการจัดทำหนังสือร่วมกันเพื่อปูทางไปสู่การจัดตั้ง “สมาคมนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย”เพื่อเป็นปากเสียงของนักศึกษาแพทย์ เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น จัดหาทุนอุดหนุนสำหรับเพื่อนนักศึกษาแพทย์ที่ยากจนและเป็นผู้แทนของนักศึกษาแพทย์ ที่จะยื่นมือเข้าไปร่วมทำงานกับสังคม เสียสละและทำประโยชน์ต่อสังคมได้มากยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกันทางรัฐบาลโดยมติคณะรัฐมนตรีในวันที่13 เมษายน 2511 ขอแก้ไขสัญญาการบังคับการใช้ทุนจาก3ปีเป็น5ปี ส่งผลทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ประชุมเคลื่อนไหวขอปรับปรุงสัญญาการรับทุนใหม่ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2511 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2512 แต่เรื่องก็เงียบไป

กลุ่มของผู้แทนนักศึกษาแพทย์จึงพยายามดำเนินกิจกรรมร่วมกันในระยะแรก โดยอาศัยกีฬาฟุตบอลเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ยังมีการประชุมสัมมนากันเป็นระยะๆจนกระทั่งได้ไปประชุมก่อตั้ง “ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย” ที่เชียงใหม่โดยเปลี่ยนชื่อมาจาก “สมาคมนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย” ในต้นปี

2512 และมีการออกหนังสือ “นักศึกษาแพทยสัมพันธ์” ราย 3 เดือนโดยแต่ละแห่งผลัดกันเป็นเจ้าภาพ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของ ศ.น.พ.ท. เป็นสื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนิสิตนักศึกษาแพทย์ทั้ง 4 คณะ ประการสำคัญอีกอันหนึ่งคือหนังสือนี้จะเป็นสื่อช่วยลดช่องว่างระหว่างโรงเรียนแพทย์ซึ่งมีหน้าที่ผลิตแพทย์ให้กระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานอื่นๆที่ให้บริการแก่ประชาชนให้หันหน้าเข้าหากันเพื่อช่วยแก้ปัญหาสาธารณสุขอย่างจริงจัง

ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

-เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และความสามัคคีของนิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย

-เพื่อส่งเสริมการศึกษา การวิจัยและกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาแพทย์

-เพื่อเผยแพร่วิทยาการและความช่วยเหลือประชาชนในด้านการแพทย์

-เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและให้ความร่วมมือกับสถาบันต่างๆทั้งในและนอกประเทศ

-เพื่อส่งเสริมสวัสดิการของนิสิตและนักศึกษาแพทย์

***<u>คณะกรรมการบริหารของ ศ.น.พ.ท.</u>** 2513-2514

ประธาน	สมชาย	กุลวัฒนาพร	คณะแพทยศาสตร์ ร.พ. นครเชียงใหม่
รองประธาน	ลือชา	วนรัตน์	คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เลขานุการ	พรเทพ	เปรมโยธิน	คณะแพทยศาสตร์ ร.พ. รามาธิบดี
ผู้ช่วยเลขานุการ	ประมวล	โพธิมา	คณะแพทยศาสตร์ ร.พ. นครเชียงใหม่
เหรัญญิก	ศรีเรือน	ศุภพิทยากุล	คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปฏิคม	คำพร	ชาญวิเศษ	คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล
ผู้แทนคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย		กัลยาวดี	รัชตะนาวิน
ผู้แทนคณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล		เชวงเกียรติ์	ทิมปาวัฒน์
ผู้แทนคณะแพทยศาสตร์ ร.พ. นครเชียงใหม่		เกรียงศักดิ์	ชาวปากน้ำ
ผู้แทนคณะแพทยศาสตร์ รามาธิบดี		ศุภชัย	คุณารัตนพฤกษ์
ประธานแผนกวารสาร	สุรเกียรติ	อาชานานุภาพ	คณะแพทยศาสตร์ร.พ. รามาธิบดี
ประธานโครงการอภิปรายและสัมมนา	อภิชาต	นิราพาธพงศ์พร	คณะแพทยศาสตร์ ร.พ.รามาธิบดี
ประธานโครงการจัดหางาน	กำจัดโสณฑ์	จุลสมัย	คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และในวันที่ 31 กรกฎาคม 2515 ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยเรื่องขอให้เปิดเผยรายละเอียดการปรับปรุงการสาธารณสุขของชาติ โดยมีเนื้อหาของจดหมายดังนี้

ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย

ที่ 2/2515

เรื่อง ขอให้เปิดเผยรายละเอียดการปรับปรุงการสาธารณสุขของชาติ

กราบเรียน ฯพณฯ หัวหน้าคณะปฏิวัติ

ตามที่คณะปฏิวัติได้พิจารณาจะเปลี่ยนแปลงส่วนราชการในกระทรวงสาธารณสุขใหม่เพื่อปรับปรุงการสาธารณสุขของชาตินั้น ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยได้ติดตามเรื่องนี้ตลอดมาด้วยความสนใจยิ่ง และได้พบบทความเกี่ยวกับเรื่องนี้ในหนังสือพิมพ์อยู่เนืองๆ ซึ่งบทความเหล่านั้นวิพากษ์วิจารณ์รายละเอียดการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้โดยไม่ระบุแน่นอนถึงที่มาของรายละเอียดเหล่านั้น และปรากฏหลักฐานข้อเท็จจริงซึ่งขัดแย้งกันตลอดเวลา ซึ่งเป็นเหตุให้แพทย์ทั่วประเทศเกิดความไม่แน่ใจและความระส่ำระสายขึ้น อันอาจเป็นชนวนให้เกิดความแตกแยกของวงการแพทย์ไทยในอนาคตได้

ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย ใคร่ขอกราบเรียน ฯพณฯ ว่ามูลเหตุเบื้องต้นของความยุ่งยากในการปรับปรุงสาธารณสุขของชาติครั้งนี้ เนื่องมาจากการที่แพทย์ทั่วไปไม่เข้าใจข้อเท็จจริงของนโยบายนี้ ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการที่คณะปฏิวัติมิได้แถลงรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการนี้ให้เป็นที่เปิดเผยต่อบรรดาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยเห็นว่าการปรับปรุงสาธารณสุขของชาติโดยถือผลประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้งนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด และสมควรจะได้ดำเนินการด้วยความรอบคอบและรัดกุมเต็มที่ เพื่อให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง การที่ผู้เกี่ยวข้องไม่ทราบถึงรายละเอียดข้อเท็จจริงนับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะทำให้ขาดความคิดเห็นที่มีประโยชน์ต่อการปรับปรุงข้อบกพร่องบางส่วนที่คณะกรรมการดำเนินงานอาจไม่ได้พิจารณา

ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยจึงมีความเห็นว่า เป็นการสมควรที่สุด ที่คณะปฏิวัติน่าจะได้รีบขจัดความเคลือบแคลงสงสัยและความเข้าใจผิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้หมดสิ้นไป ด้วยการเปิดเผยรายละเอียดข้อเท็จจริงการปรับปรุงสาธารณสุขของชาติโดยเร็วที่สุด เพื่อจะได้ยุติความระส่ำระสายในวงการแพทย์ และป้องกันความแตกแยกที่จะเกิดต่อไปในอนาคตอันจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศได้ และนิสิตนักศึกษาแพทย์ทั้งหมดก็จะได้ทราบสภาพการทำงานที่แท้จริงของตนในอนาคต เพื่อจะได้เตรียมตัวให้พร้อมต่อการปฏิบัติงานด้วยความมั่นใจ และประชาชนทั่วไปจะได้เข้าใจในเหตุผลต่างๆ อย่างถ่องแท้ตามข้อเท็จจริง โดยมิได้มีการบิดเบือนเพื่อประโยชน์ของบุคคลกลุ่มใดโดยเฉพาะ

ศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทยตระหนักถึงความตั้งใจอันสูงส่งของคณะปฏิวัติที่จะบริหารงานของชาติให้สำเร็จลุล่วงไปได้ตามเจตจำนง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทย จึงขอกราบเรียน ฯพณฯ ได้โปรดพิจารณาเรื่องนี้เป็นการด่วน ตามแต่จะเห็นสมควร

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายศุภชัย คุณารัตนพฤกษ์)
ประธานศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย

6.ระเบียบการของชุมนุมนักศึกษามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

1.วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมความสามัคคี การกีฬาและรักษาระเบียบวินัยของนักศึกษาในคณะต่างๆของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เป็นผู้แทนในการแข่งขันการกีฬา และในการสังคมต่างๆกับมหาวิทยาลัยอื่น

2.**คณะกรรมการ**

ก.ให้มีคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเรียกว่า "กรรมการชุมนุมนักศึกษามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์" ประกอบขึ้นด้วยผู้แทนของนักศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆคณะละ2คน สำหรับที่มีนักศึกษามากกว่า200คนขึ้นไปให้เพิ่มผู้แทนขึ้นอีก1คน ต่อจำนวนที่เพิ่มของนักศึกษาทุกๆ200คน ถ้าคณะใดมีนักศึกษาเกินครึ่งของ200คนหลังก็ให้มีผู้แทนพิ่มขึ้นได้อีก1คน

ผู้แทนนักศึกษาของคณะต่างๆ ต้องเป็นนักศึกษาที่กำลังอยู่ในชั้นไม่เกินกว่าชั้นปริญญาตรีของคณะนั้นและนักศึกษาของคณะนั้นๆได้ทำการเลือกตั้งขึ้น และคณบดีของคณะนั้นเป็นผู้เสนอรายชื่อมายังมหาวิทยาลัยภายในเดือนกุมภาพันธ์ของปลายปีการศึกษาทุกปี เพื่อแต่งตั้งต่อไป

ข.ให้คณะกรรมการชุมนุมนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยได้แต่งตั้งแล้ว ประชุมเลือกตั้งกันขึ้นเป็น ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และหัวหน้าแผนก อนุกรรมการต่างๆตามสมควร สำหรับอนุกรรมการประจำแผนกต่างๆนั้น จะแต่งตั้งจากกรรมการหรือนักศึกษาอื่นก็ได้ คณะหนึ่งคณะใดจะมีผู้แทนเป็นประธานคณะกรรมการติดต่อกันไม่เกิน2ปี

ค.ให้ประธานกรรมการเป็นผู้เรียกประชุมกรรมการ และเป็นประธานในที่ประชุมถ้ามีความจำเป็นเกิดขึ้นคณะกรรมการตั้งแต่5คนขึ้นไปอาจเสนอให้รองอธิการบดีฯเป็นผู้เรียกประชุมคณะกรรมการก็ได้ ในกรณีที่ประธานไม่เข้าประชุม ให้คณะกรรมการเลือกกรรมการคนหนึ่งขึ้นเป็นประธานในการประชุมครั้งนั้น

การประชุมของคณะกรรมการ จะต้องมีกรรมการเข้าร่วมประชุมเกินกว่าครึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุมได้ ในการประชุมทุกครั้งให้เลขานุการคณะกรรมการเป็นผู้จดบันทึกทำรายงานการประชุมไว้เป็นหลักฐานในสมุดปกแข็งถาวร เมื่อที่ประชุมรับรองรายงานการประชุมนั้นแล้ว ให้ประธานและเลขานุการเซ็นกำกับไว้

การลงมติ ให้ถือเสียงข้างมาก ถ้ามีการออกเสียงลงคะแนนได้คะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานเป็นผู้ชี้ขาด

คณะกรรมการและอนุกรรมการ ที่ตั้งขึ้นโดยคณะกรรมการนั้น **ให้ดำรงอยู่จนกว่าจะมีการแต่งตั้งกรรมการชุมนุมนักศึกษาชุดใหม่ ในปีการศึกษาต่อไป**

3.**หน้าที่ของคณะกรรมการ**

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ต่อไปนี้ คือ

(1).เพื่อดำเนินกิจการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

(2).เป็นผู้แทนนักศึกษาของมหาวิทยาลัยในการติดต่อกับมหาวิทยาลัยอื่น

4.**การดำเนินงาน**

คณะกรรมการนักศึกษาจะดำเนินการตามหน้าที่ของคณะกรรมการได้ดังต่อไปนี้ คือ

(1).เมื่อคณะกรรมการได้ประชุมแล้ว มีมติข้างมากเห็นสมควรให้ดำเนินการได้ และ

(2).ได้เสนอเรื่องที่เห็นสมควรจะดำเนินการนั้น ต่อรองอธิการบดีฯและได้รับอนุมัติให้ดำเนิการได้

5.**การเงิน**

ให้คณะกรรมการใช้จ่ายเงินตามงบประมาณสำหรับชุมนุมนักศึกษา ซึ่งมหาวิทยาลัยจะได้จัดสรรจากเงินบำรุงชุมนุมนักศึกษา และจากเงินรายได้อย่างอื่นของมหาวิทยาลัยตามสมควร เพื่อดำเนินกิจการต่างๆตามวัตถุประสงค์

ในการเบิกจ่ายเงินให้ประธานเป็นผู้ลงนามเบิก เสนอรองอธิการบดีฯ เป็นผู้อนุมัติการรับและการจ่ายเงินของชุมนุมนักศึกษา เหรัญญิกจะต้องแสดงหลักฐานการจ่ายเงินตามระเบียบปฏิบัติของกองคลังของมหาวิทยาลัยและมีบัญชีรับ-จ่าย ของชุมนุมนักศึกษาไว้เป็นหลักฐาน เพื่อมอบหมายให้แก่ผู้ที่จะมารับหน้าที่ต่อไป

6.สถานที่

ให้คณะกรรมการมีสิทธิที่จะขอใช้สถานที่ในคณะใดๆของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เป็นที่ประชุมหรือจัดงานใดๆขึ้น โดยขออนุมัติเป็นหนังสือต่อคณบดีของคณะนั้นๆและคณบดีได้อนุญาตแล้วจึงใช้ได้

ประกาศ ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2510
(ลงนาม) ชัชวาล โอสถานนท์
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ชัชวาล โอสถานนท์)
อธิการบดี มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
(มติสภามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ครั้งที่ 89 วันที่ 19 ตุลาคม 2510)

7.สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล " THE STUDENT UNION OF MAHIDOL UNIVERSITY " อักษรย่อ " S.U.M.U. " พ.ศ. 2512

มีวัตถุประสงค์

1.เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย

2.เพื่อส่งเสริมความสามัคคี

3.เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

4.เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ระหว่างสมาชิกและนักศึกษาต่างสถาบัน

5.เพื่อเพิ่มพูนและเผยแพร่ความรู้ทางด้านวิชาการและความรู้รอบตัว

6.เพื่อให้ความสะดวกตลอดจนให้ความอนุเคราะห์แก่สมาชิกที่ได้รับความลำบากหรืออุบัติเหตุ

7.เพื่อจัดกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์และผลดีแก่สมาชิก

8.เพื่อคุ้มครองสิทธิ์และรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกโดยส่วนรวม

9.ไม่มีนโยบายเกี่ยวข้องกับการเมือง

สโมสรมีสำนักงานชั่วคราวอยู่ ณ. สำนักงานอธิการบดีฯ ตึกอำนวยการชั้น 3 โรงพยาบาลศิริราช อ.บางกอกน้อย ธนบุรี

คณะกรรมการสโมสรนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งแล้ว ดำเนินการเลือกตั้งกรรมการบริหารขึ้นให้เสร็จสิ้นภายในเดือนมิถุนายน ของปีการศึกษาใหม่

คณะกรรมการบริหารประกอบด้วย

1.นายกสโมสรนักศึกษา
2.อุปนายกสโมสรชาย
3.อุปนายกสโมสรหญิง
4.เลขานุการ
5.เหรัญญิก
6.ปฏิคม
7.ประธานเชียร์
8.ประธานรักบี้-ฟุตบอล
9.ประธานฟุตบอล
10.ประธานบาสเกตบอลชาย
11.ประธานบาสเกตบอลหญิง
12.ประธานแบดมินตัน
13.ประธานตะกร้อ
18.ประธานดนตรีสากลและบันเทิง
19.ประธานดนตรีไทย
20.ประธานบริดจ์
21.ประธานกีฬายิงปืน
22.ประธานยูโด(รวมเพาะกาย,ยกน้ำหนัก)
23.ประธานดาบไทย-ดาบสากล
24.ประธานแผนกประชาสัมพันธ์
25.ประธานฝ่ายติดต่อต่างประเทศ
26.ประธานแผนกสาราณียกร
27.ประธานวอลเล่ย์บอลชาย
28.ประธานวอลเล่ย์บอลหญิง
29.ประธานกีฬากลางแจ้ง
30.ประธานกีฬาทางน้ำ

14.ประธานเทนนิส
15.ประธานปาฐกถาและโต้วาที
16.ประธานกีฬาในร่ม(หมากรุกไทย,หมากรุกฝรั่ง,หมากฮอส,สกา)
17.ประธานเทเบิลเทนนิส
31.ประธานพุทธศาสตร์และประเพณี
32.ประธานแผนกแสงเสียงและสถานที่
33.ประธานชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์

8.คำสั่งมหาวิทยาลัยมหิดลเรื่องแต่งตั้งกรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาดล

คำสั่ง ***มหาวิทยาลัยมหิดล***

ที่ 610/2515

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

.....

โดยมติที่ประชุมกรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2514-2515 ครั้งที่ 8/2514 - 2515 เมื่อวันศุกร์ที่ 12 พฤศจิกายน 2514 ในวาระที่ 3 เรื่องการแต่งตั้งกรรมการสโมสรฯ ชุดใหม่ และได้พิจารณาเลือกตั้งดังรายชื่อต่อไปนี้

<u>กรรมการบริหาร</u>

1.นายกสโมสรนักศึกษาฯ
นายวรพล เบญจวรรณ — คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

2.อุปนายกสโมสรฯ ชาย
นายวิเชียร คุตตวัส — คณะเภสัชศาสตร์ พญาไท

3.อุปนายกสโมสรฯ หญิง
นางสาวสมนึก เฉลิมฉัตร — คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

4.เลขานุการ
นายวัลลภ กาญจนผล — คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

5.เหรัญญิก
นางสาวจิตต์วิมล เสรีวัฒน์ — คณะเทคนิคการแพทย์

6.ปฏิคม
นายจรัล สามิบัติ — คณะสาธารณสุขศาสตร์

7.ประธานกีฬากลาง
นายประโยค สุทธิสง่า — คณะสาธารณสุขศาสตร์

<u>ผู้แทนคณะ คณะละ 2 คน</u>

8.นายแพทย์พินิจ สิมะเสถียร — บัณฑิตวิทยาลัย
9.แพทย์หญิงสุมิตร เร่งเพียร — บัณฑิตวิทยาลัย
10.นางสาวดวงมาลย์ มาตระกูล — คณะอายุรศาสตร์เขตร้อน
11.นางสาวอารุณี ศรีมูลชัย — คณะอายุรศาสตร์เขตร้อน
12.นายธีระ ลิ่มพิทักษ์ — คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
13.นางสาวอำไพรัตน์ โชติช่วง — คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
14.นายวรชัย ศิริกุลชยานนท์ — คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี
15.นางสาวไสวรินทร์ โชติบุตร — คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี
16.นายอำพล ไมตรีเวช — คณะเภสัชศาสตร์พญาไท
17.นางสาว ไขแสง โรจนสถาพร — คณะเภสัชศาสตร์พญาไท

18.นายวัลลภ ภูวพานิช คณะทันตแพทยศาสตร์ พญาไท
19.นางสาวเพชรี ชลปราณี คณะทันตแพทยศาสตร์ พญาไท
20.นายสมศักดิ์ ทังคัมวิจิตร คณะสาธารณสุขศาสตร์
21.นางสาวนิทรา ดวงสวัสดิ์ คณะสาธารณสุขศาสตร์
22.นายรัชตะ รัชตะนาวิน คณะวิทยาศาสตร์
23.นางสาวสุดใจ แพรักขกิจ คณะวิทยาศาสตร์
24.นายรจน์ ไชยสิทธิ์ คณะเทคนิคการแพทย์
25.นางสาวดาเรศ เกษมเศรษฐ์ คณะเทคนิคการแพทย์

<u>กรรมการดำเนินงาน</u>

1.ประธานเชียร์
นายวิชัย ปิยปสุต คณะวิทยาศาสตร์
2.ประธานปาฐกถาและโต้วาที
นายสุรพล ผดุงชีวิต คณะสาธารณสุขศาสตร์
3.ประธานดนตรีไทย
นายสมชาย กาญจนสุต คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
4.ประธานแผนกประชาสัมพันธ์
นายอนันต์ ต่อประดิษฐ์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
5.ประธานแผนกติดต่อต่างประเทศ
นางสาวพิศมัย บุญทรงษีกุล คณะเภสัชศาสตร์ พญาไท
6.ประธานแผนกสาราณียกร
นายสงวน นิตยารัมภ์พงศ์ คณะวิทยาศาสตร์
7.ประธานพุทธศาสตร์และประเพณี
นายสุชาย สุนทราภา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
8.ประธานชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์
นายพนัส เฉลิมแสนยากร คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
9.ประธานรักบี้ - ฟุตบอล
นายเก่งการ งามขจรวิวัฒน์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
10.ประธานฟุตบอล
นายลิขิต นาคายน คณะวิทยาศาสตร์
11.ประธานบาสเกตบอล ชาย
นายเมธี จันท์จารุภรณ์ คณะวิทยาศาสตร์
12.ประธานบาสเกตบอล หญิง
นางสาวเพ็ชรศรี ชัยศรีสวัสดิ์สุข คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
13.ประธานแบดมินตัน
นายศุภชัย ฤกษ์งาม คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
14.ประธานตะกร้อ
นายวินัย พัวงามประเสริฐ คณะวิทยาศาสตร์
15.ประธานแผนกเทนนิส
นายชายชาญ ตาตะนันทน์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
16.ประธานกีฬาในร่ม
นายอธิคม สมานุภาวิน คณะวิทยาสาสตร์

17.ประธานบริดจ์

นายประสิทธิ์ นิมิตยงสกุล คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

18.ประธานกีฬาทางน้ำ

นายสมนึก เจษฎาภัทรกุล คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

19.ประธานยูโด

นายธีรพงษ์ พรหมภัทร คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

20.ประธานดาบไทย - ดาบสากล

นายสุริยะ เตียวพิพิธพร คณะวิทยาศาสตร์

21.ประธานวอลเล่ย์บอล ชาย

นายณรงค์ แซ่เล่า คณะวิทยาศาสตร์

22.ประธานวอลเล่ย์บอล หญิง

นางสาวสุวรรณา ธรณนิธิกุล คณะวิทยาศาสตร์

23.ประธานกีฬากลางแจ้ง

นายวิลาศ โลหิตกุล คณะสาธารณสุขศาสตร์

24.ประธานกีฬาเทเบิลเทนนิส

นายศิริราช พัวพันวัฒนะ คณะวิทยาศาสตร์

25.ประธานกีฬายิงปืน

นายวิทยา ช่อวิเชียร คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 15 สิงหาคม 2515

(ลงนาม) กษาน จาติกวนิช

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวนิช

อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

9.รายนามนายกสโมสรนักศึกษาและประธานสภานักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ตั้งแต่ปีการศึกษา 2512-2538

รายนามนายกสโมสรนักศึกษาและประธานสภานักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2512-2538

ปีการศึกษา	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
2512	นายบุญเลี้ยง อุกฤษณ์	ประธานกรรมการบริหารชุมนุมนักศึกษา
2513	นายจรัล ตฤนวุฒิพงศ์	ประธานกรรมการบริหารชุมนุมนักศึกษา
2514	นายเกียรติสิน ธรรมสถาพร	นายกสโมสรนักศึกษา
2515	นายวรพล เบญจวรรณ	นายกสโมสรนักศึกษา
2516	นายประยงค์ เต็มชวาลา	นายกสโมสรนักศึกษา
2517	นายเหวง โตจิราการ	นายกองค์การบริหารสหพันธ์นักศึกษา ม.มหิดล
	นายประพจน์ เภตราภาศ	ประธานสภานักศึกษา
2518	นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ	ประธานคณะกรรมการสหพันธ์ องค์การบริหารสหพันธ์นักศึกษา ม.มหิดล
2519	นายสงวน นิตยารัมภ์พงศ์	ประธานคณะกรรมการสหพันธ์ องค์การบริหารสหพันธ์นักศึกษา ม.มหิดล
2520	ไม่มีองค์กรนักศึกษา	ตามคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ที่ 42/2519

2521	นายสมชาย คุณพนิชกิจ	นายกสโมสรนักศึกษา
2522	นายสุรพงษ์ สืบวงศ์ลี	นายกสโมสรนักศึกษา
2523	นายทัดพันธุ์ บุณยรัตนพันธุ์	นายกสโมสร
	นายประทีป ธนกิจเจริญ	ประธานสภา
2524	นายอำนวย วงศ์ศรีสุนทร	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายอนันต์ โลหะพัฒนบำรุง	ประธานสภา
2525	นายพงษ์พิสุทธิ์ จงอุดมสุข	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายสมชาย ลีลากุศลวงศ์	ประธานสภา
2526	นายกิตติ อินทราสุขพร	นายกสโมสรนักศึกษา
	นางสาวศศิธร แก้วทอง	ประธานสภา
2527	นายรักษ์ วงษ์สาคร	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายสมศักดิ์ เหลืองจรุงรัตน์	ประธานสภา
2528	นายสมเกียรติ เจริญวิทย์วรกุล	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายอำพล อัครปทุมวงศ์	ประธานสภา
2529	นายภูมิต ประคองสาย	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายวิรัช ลีลาอดิศร	ประธานสภา
2530	นายโกศล แตงอุทัย	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายทศพร ใจเสงี่ยม	ประธานสภา
2531	นายวีระ มหาวนากูล	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายอาวีระ ภัทมาตร์	ประธานสภา
2532	นางสาววิลาสินี หมอกเจริญพงศ์	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายจิโรจน์ สูรพันธุ์	ประธานสภา
2533	นายไพโรจน์ สุรัตนวนิช	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายคณุสสัน ศุภวัตรวรคุณ	ประธานสภา
2534	นายทิณกร โนรี	นายกสโมสรนักศึกษา
	นางสาวดารุณี ประสาทแก้ว	ประธานสภา
2535	นายไกรฤกษ์ วัยวัฒนะ	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายนพดล วิทิตสุวรรณกุล	ประธานสภา
2536	นายนิธิพัฒน์ วิเศษสุภมิตร	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายสุรัตน์ ตั้งสินชัย	ประธานสภา
2537	นายจรัน ปภังกรกิจ	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายณัฐพล แซ่โป่ว	ประธานสภา
2538	นายจิรภัทร กัลยาณพจน์พร	นายกสโมสรนักศึกษา
	นายสุวีเรศ เลาหวนิช	ประธานสภา

รายนามผู้บริหารฝ่ายกิจการนักศึกษา พ.ศ.2512-2538

รายนามอธิการบดี

1. ศาสตราจารย์นายแพทย์ชัชวาล โอสถานนท์	พ.ศ. 2512-2514
2. ศาสตราจารย์นายแพทย์กษาน จาติกวนิช	พ.ศ. 2514-2522
3. ศาสตราจารย์นายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติ	พ.ศ. 2522-2534
4. ศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี	พ.ศ. 2534-ปัจจุบัน

รายนามรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา

1. ศาสตราจารย์ ดร. กำจร มนุญปิจุ	พ.ศ. 2513-2516
2. ศาสตราจารย์นายแพทย์สิระ บุญยะรัตเวช	พ.ศ. 2517-2519
3. ศาสตราจารย์นายแพทย์ทินรัตน์ สถิตนิมานการ	พ.ศ. 2519-2522
4.รองศาสตราจารย์ ดร.จิรวัฒก์ สดาวงศ์วิวัฒน์	พ.ศ. 2522-2530
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ เพียรกิจกรรม	พ.ศ. 2530-ปัจจุบัน

รายนามผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประดน จาติกวนิช	พ.ศ. 2517-2521
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ธงธวัช อนุคระหานนท์	พ.ศ. 2521-2523
(ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา)	
3. อาจารย์อุบลวรรณ พจน์พริ้ง	พ.ศ. 2531-2533
(ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา ณ ศาลายา)	

หัวหน้ากอง/ผู้อำนวยการกองกิจการนักศึกษา

นางสาวพรรณี ตันสกุล	หัวหน้ากอง	พ.ศ. 2521-2525
	ผู้อำนวยการกอง	พ.ศ. 2525-ปัจจุบัน

10.แถลงการณ์สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล 10 ตุลาคม 2516

แถลงการณ์สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัย

เหตุการณ์อันน่าอัปยศ ในการที่รัฐบาลได้ทำการจับกุม กลุ่มนักศึกษาอาจารย์และประชาชนจำนวน 13 คน เมื่อวันที่ 5 และ 6 ตุลาคม 2516 นั้น ได้ติดตามการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์นี้มาโดยตลอด เมื่อพิจารณาด้วยหลักแห่งเหตุผลโดยรอบคอบแล้ว เห็นว่าการกระทำของขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้เป็นการกระทำด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์และเปิดเผย เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจของปวงชนชาวไทยในการปกครองประเทศอย่างแท้จริง และเป็นการเรียกร้องที่สอดคล้องกับความต้องการอันเดียวกันกับนักศึกษาและประชาชนชาวไทย สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ไม่ไยดีต่อคำครหาที่ว่าการต่อสู้ครั้งนี้จะตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะไม่ว่าบุคคลใดที่ทำการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจแห่งปวงชนแล้ว ถือว่ากลุ่มบุคคลนั้นได้ทำเพื่อชาติ เพื่อประชาชน อันเป็นจุดมุ่งหมายเดียวกัน

ในทางตรงกันข้ามไม่ว่าจะกระทำจากกลุ่มใดก็ตาม ที่ขัดขวางการต่อสู้เพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ขัดขวางผลประโยชน์แห่งปวงชน ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ทรยศต่อประชาชนสมควรจะกำจัดให้สิ้นซากไปจากสังคมไทย

พฤติการณ์ของรัฐบาลเผด็จการในการปกครองประเทศ ได้ใช้อำนาจบาตรใหญ่อยู่ตลอดเวลานั้นตั้งแต่ปิดปากเสียงประชาชน ควบคุมนักศึกษา สร้างสถานการณ์ต่างๆเพื่อตบตาประชาชน ปกป้องพวกพ้อง ทำลายทรัพย์แผ่นดิน การต่อต้านขัดขวางการเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนักศึกษาและประชาชนดังกล่าวเป็นการยืนยันได้อย่างหนึ่งว่า กลุ่มปกครองจะไม่ยอมให้ประชาชนปกครองตนเองอย่างแน่นอน

การเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนักศึกษา อาจารย์ และประชาชน ถูกกล่าวหาว่าเป็นขบถนั้น เป็นการใส่ร้ายและปรักปรำเยี่ยงวิสัยอันธพาล ถ้าเขาเหล่านั้นเป็นขบถก็เป็นขบถต่อรัฐบาลเผด็จการ และประชาชนก็เป็นขบถด้วย แต่ผู้ที่ขัดขวางการเรียกร้องรัฐธรรมนูญของประชาชนจะเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากขบถต่อชาติ และประชาชน

สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัย จึงได้มีมติดังต่อไปนี้

1.สโมสรนักศึกษา คัดค้านการจับกุมนักศึกษา อาจารย์ และประชาชนทั้ง 13 คนที่เรียกร้องรัฐธรรมนูญครั้งนี้

2.สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล จะยืนหยัดต่อสู้ถึงที่สุดเพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพของบุคคลทั้ง 13 คน และให้ได้มาซึ่งอิสรภาพของปวงชนชาวไทย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักปกครองประเทศ

สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า นักศึกษามหิดลทุกคนจะได้พร้อมกันรวมพลัง ในการต่อสู้เพื่อผดุงความยุติธรรม เพื่อประโยชน์และเสรีภาพของประชาชนชาวไทยจนได้ชัยชนะ

สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

10 ตุลาคม 2516

ภาคผนวก ค

1.ค่ายอาสามหาวิทยาลัยมหิดล

กลุ่มอาสา มหาวิทยาลัยมหิดล

ยามเรียน	เพียรไปเถิด	ให้เกิดผล	ดังมุ่งหวัง
ยามว่าง	รวมพลัง	มุ่งอีสาน	พัฒนา
เด็กเด็ก	นับหมื่นแสน	ต่างขาดแคลน	ที่ศึกษา
ท่านพร้อม	ให้เมตตา	เด็กเหล่านั้น	กันหรือยัง

ประชาสัมพันธ์วารสาร กลุ่มอาสา'มหิดล
ฉบับต้อนรับน้องใหม่ 2521

ประวัติความเป็นมาของกลุ่ม

ในปี พ.ศ. 2510 สภาสังคมสงเคราะห์ได้จัดตั้งค่ายอาสาพัฒนานานาชาติขึ้น เพื่อก่อสร้างสถานีอนามัยที่ ต.ห้วยโป่ง จ.ระยอง โดยมี ม.ร.ว.เสริมศรี เกษมศรี เป็นผู้อำนวยการค่าย และ ศจ.นพ.อวย เกตุสิงห์ เป็นรองผู้อำนวยการค่าย ค่ายนี้ประกอบด้วยชาวไทยและชาวต่างประเทศ แม้ว่าชาวค่ายส่วนใหญ่จะไม่มีความรู้ทางด้านการช่างเลย แต่งานค่ายก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเกินคาด ทำให้อาจารย์อวยเกิดความประทับใจมาก และเป็นแรงดลใจสำคัญที่ทำให้เกิดกลุ่มอาสามหาวิทยาลัยมหิดลขึ้น

เมื่อกลับจากค่ายอาสาพัฒนานานาชาติ ท่านอาจารย์อวยได้แนะนำและชักชวนนักศึกษาที่สนใจเข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มอาสาขึ้น ได้ประชุมร่วมกับบรรดานักศึกษา รวมทั้งตัวแทนจาก นศ.แพทยศาสตร์ ร่วมกันร่างระเบียบข้อบังคับกลุ่มอาสาฯและช่วยกันแก้ไขจนรัดกุม ในที่สุดมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ โดยคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยก็มีมติให้ตั้งกลุ่มอาสาฯขึ้นตามข้อเสนอของศจ.นพ.อวย เกตุสิงห์ รองอธิการบดี (ตำแหน่งขณะนั้น) ในการประชุมสภาฯเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2510 ด้วยความประสงค์สำคัญคือ

1. เพื่อให้นักศึกษามีกิจกรรมนอกหลักสูตร อันเป็นประโยชน์โดยตรงต่อสังคมในด้านสร้างสรรค์
2. เพื่อให้นักศึกษาในคณะต่างๆได้มีโอกาส กิน อยู่ และประกอบกิจกรรมร่วมกันอย่างใกล้ชิด เป็นเวลาพอที่จะเสริมสร้างความสมัครสมานและสามัคคีระหว่างคณะอย่างได้ผลจริงจัง

วัตถุประสงค์

1. ส่งเสริมให้นักศึกษาบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
2. ส่งเสริมให้นักศึกษารู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
3. ส่งเสริมความสามัคคี ความเข้าใจอันดีระหว่างนักศึกษาด้วยกัน และนักศึกษากับบุคคลภายนอก ทั้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

กิจกรรมของกลุ่มอาสาฯ

กิจกรรมระหว่างปีของกลุ่มอาสา จัดขึ้นโดยกรรมการกิจกรรมซึ่งมาจากนักศึกษาซึ่งมีความสนใจจะจัดกิจกรรมโดยไม่ขัดกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มอาสาฯ กรรมการบริหารกลุ่มอาสาฯจะคอยช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมนั้นจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี กิจกรรมระหว่างปีที่เคยจัดมา เช่น

1. นำสมาชิกเยี่ยม,ให้ความบันเทิง และแจกของแก่คนชราที่พระประแดง,เด็กพิการบ้านปากเกร็ด, เด็กกำพร้า เป็นต้น
2. ทำความสะอาดวัด
3. นำสมาชิกออกจำหน่ายธงการกุศลเนื่องในวันมหิดล ณ อำเภอศรีราชา,ชลบุรี,ฉะเชิงเทรา

4.. จัดงานวันเด็กในโรงเรียนที่ยากจน

5. หารายได้เพื่อจัดตั้งค่ายอาสาพัฒนา เช่น ออกจำหน่ายปฏิทินพระรูปสมเด็จพระราชบิดา,จัดฉายภาพยนตร์เป็นต้น

ประวัติการตั้งค่ายอาสาพัฒนา

ค่ายที่ 1 (2510-11) ณ หมู่บ้านตังหนอง ต.หินกอง อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ค่ายที่ 2 (2511-12) ณ หมู่บ้านท่าม่วง ต.เวียงคำ อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี
ค่ายที่ 3 (2512-13) ณ หมู่บ้านป่ากอง ต.เมืองเดช อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี
ค่ายที่ 4 (2513-14) ณ หมู่บ้านส้มโฮง ต.เหล่าหลวง อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด
ค่ายที่ 5 (2514-15) ณ หมู่บ้านดงเย็น ต.บัวเงิน อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น
ค่ายที่ 6 (2515-16) ณ หมู่บ้านเหล่าน้อย ต.นาสีนวล อ.พยัคภูมิพิสัย จ.มหาสารคราม
ค่ายที่ 7 (2516-17) ณ หมู่บ้านเหล่าใหญ่ ต.เอราวัณ อ.วังสะพุง จ.เลย
ค่ายที่ 8 (2517-18) ณ หมู่บ้านดูกอึ่ง ต.ดูกอึ่ง อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด
ค่ายที่ 9 (2518-19) ณ หมู่บ้านหนองตอ-บัวเสียว ต.ดอนแรด อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์
ค่ายที่ 10 (2520-21) ณ หมู่บ้านดอนสำราญ ต.พระธาตุ อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด

2.ชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี

ความเป็นมา

ชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยมหิดล ครั้งที่ 1 ตั้งเป็นค่ายอาสาพัฒนาค่ายแรกและครั้งแรกของชุมนุมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล (ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัย แล้ว) ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ " ผู้สนใจ " กลุ่มหนึ่งซึ่งประกอบด้วย

อาจารย์ภาวิช ทองโรจน์
นายณรงค์ สุขาบูรณ์
นายปราโมทย์ ทองกระจาย
นางสาวสุขจิต หาญสุทธิเวชกุล
นายสุรกิตติ์ ปุงควรางกูร
นายเหวง โตจิราการ
นายมนตรี ถนอมเกียรติ
นายมนตรี กิจมณี
นายสุวัฒน์ สินสุวงศ์ ประธานชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี
นายวิบูลย์ พลอยภัทรพิญโญ
นางสาวกานดา ชวพัฒนากุล

ได้ปรึกษาหารือกัน วันที่ 9 ธันวาคม 2513 ที่คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลในเรื่องกิจกรรมต่างๆ ของชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี มีผู้เสนองานในด้านบำเพ็ญสาธารณประโยชน์หลายอย่าง เช่น การสอนหนังสือเด็กๆ ตามแหล่งสลัมในกรุงเทพฯ การตั้งค่ายอาสาพัฒนาระยะปิดภาคการศึกษาปลายปี ในที่สุดทั้งหมดก็สรุปว่า งานสอนหนังสือนั้น ควรเสนอให้เป็นงานส่วนหนึ่งของชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี และมอบให้นายณรงค์ สุขาบูรณ์ เป็นผู้หารายละเอียดเกี่ยวกับการจะจัดตั้งอาสาพัฒนา ซึ่งเป็นการบำเพ็ญประโยชน์เฉพาะตอนปิดภาคการศึกษาปลายปีอย่างเดียว

กรรมการบริหาร ค่ายพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยมหิดลครั้งที่ 1

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. ศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวนิช
2. ศาสตราจารย์ นายแพทย์โรจน์ สุวรรณสุทธิ

3. อาจารย์ นายแพทย์ประพันธ์ อารียมิตร
4. อาจารย์ ดร.วิเชียร จีรวงส์
5. อาจารย์ ปราณี จาติเกตุ
6. อาจารย์พิเชษฐ์ ชิโนวรรณ
7. อาจารย์ภาวิช ทองโรจน์

กรรมการที่ปรึกษา 1. นายบุญเลี้ยง อุกฤษณ์
ประธานชุมนุมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล 2512-2513
2. นายสุวัฒน์ สินสุวงศ์ ประธานชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี

กรรมการอำนวยการ

1. กองอำนวยการ

ผู้อำนวยการ	นายณรงค์ สุขาบูรณ์
รองผู้อำนวยการ	นายวีระ รุจิพร
รองผู้อำนวยการ	นางสาวรัตนาภรณ์ สุนทรธนบาล
เลขานุการ	นายปราโมทย์ ทองกระจาย
รองเลขานุการ	นายจิตรกร ธนภูมิชัย
รองเลขานุการ	นางสาวชื่นสุข วรรธนะพันธ์
เหรัญญิก	นางสาวกานดา ชวพัฒนากุล
ทะเบียน	นายวิบูลย์ พลอยภัทรภิญโญ
สาราณียกร	นายชัยนาท จิตตวัฒนะ
รองสาราณียกร	นายวันชัย ริ้วไพบูลย์

2. กองประสานงาน

แผนกโครงการ	นายณรงค์ สุขาบูรณ์
ที่ปรึกษาแผนกโครงการ	นายประพันธ์ หิรัญนุช
	นิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
แผนกพัสดุ	นายสุพจน์ ศรีตระกูล
แผนกประชาสัมพันธ์	นางสาวปิยะพันธ์ ณ นคร
รองแผนกประชาสัมพันธ์	นายปราชญ์ บุณยวงศ์วิโรจน์
รองแผนกประชาสัมพันธ์ (ศิลปกรรม)	
	นายพนัส เฉลิมแสนยากร
แผนกสวัสดิการ	นายมนตรี ถนอมเกียรติ
รองแผนกสวัสดิการ	นายสุรกิตติ์ ปุงควรางกูร
แผนกสันทนาการ	นายประพัฒน์ วิเศษจินดาวัฒน์
รองแผนกสันทนาการ	นางสาวดารกา ธรรมครองอาตม์
แผนกอาหาร	นางสาวปรียา อานันทศุภกุล

เจ้าหน้าที่ประจำ

ถ่ายรูป	นางสาวอัญชลี เชี่ยวโสธร
พ่อบ้าน	นายวันชัย ทีปประสาน
แม่บ้าน	นางสาววิชนี รัตนพันธ์
	นิสิตคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ไปรษณีย์	นายไพศาล จันทรพิทักษ์

วัตถุประสงค์

1. ส่งเสริมจริยธรรม " สามัคคี อดทน เสียสละ " แก่นักศึกษา
2. บำรุงพระพุทธศาสนาทั้งทางตรงทางอ้อม
3. ฝึกให้นักศึกษารับผิดชอบต่อตัวเองและส่วนรวม รวมทั้งแสดงความคิดเห็น และเป็นสื่อสร้างความเข้าใจอันดีในหมู่นักศึกษา
4. ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่างๆ โดยถือเป็นการทัศนศึกษาและใช่เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ทั้งนี้ต้องไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองใดๆทั้งสิ้น

3.ชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

ก่อนที่จะมาเป็นชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์

เมื่อค่ายพุทธศาสตร์และประเพณี ครั้งที่ 1 ที่บ้านเขียบ จังหวัดมหาสารคาม สำเร็จลงด้วยดี ชาวค่ายทุกคนก็เล็งเห็นความสำคัญของการทำงานค่ายอาสาพัฒนา จึงได้จัดตั้งค่ายอาสาพัฒนาในนามของค่ายพุทธศาสตร์และประเพณีขึ้นเป็นครั้งที่ 2 ที่จังหวัดบุรีรัมย์ การจัดตั้งค่ายอาสาพัฒนาครั้งที่ 2 นี้มีอุปสรรคเกี่ยวกับคำว่า พุทธศาตร์และประเพณี ประการแรกเกี่ยวกับงานด้านถาวรวัตถุ เราไม่อาจจะหาโครงงานที่เกี่ยวกับทางศาสนา เช่น สร้างศาลาการเปรียญได้ง่ายนัก และเป็นการจำกัดตัวเองมากเกินไปทางด้านอาสาพัฒนาและการจัดหาทุนบางอย่างซึ่งไม่อาจใช้คำว่าพุทธศาสตร์ได้ ประกอบกับการดำเนินงานที่ไม่สามารถประสานกับทางชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณีที่สังกัดอยู่ด้วย จึงคิดที่จะแยกออกมาเป็นงานค่ายอาสาพัฒนาอย่างแท้จริง โดยตอนแรกคิดจะตั้งในรูปของชุมนุมค่ายอาสาพัฒนา

ในปีนั้น อุปนายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลได้เสนอแนะมาว่า ในสโมสรฯยังขาดหน่วยงานที่จะทำงานเกี่ยวกับด้านสาธารณประโยชน์อยู่ มหาวิทยาลัยอื่นๆ ก็มีหน่วยงานที่ทำงานประเภทนี้แล้ว จึงแนะมาว่าแทนที่จะตั้งชุมนุมซึ่งดำเนินงานแค่ปลายปี คือตั้งค่ายอาสาพัฒนา ควรตั้งมาเป็นชุมนุมที่ดำเนินงานตลอดปี ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษามากกว่า เมื่อได้มีการประชุมกรรมการค่ายแล้ว จึงได้จัดร่างระเบียบของชุมนุมใหม่เรียกชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์ได้

ปีนี้ชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์ เพิ่งดำเนินงานเป็นปีแรก ยังไม่มีกิจกรรมระหว่างปีมากนักงานส่วนใหญ่จะหนักไปทางด้านค่ายอาสาพัฒนา เราหวังว่าในปีต่อๆไปจะได้มีกิจกรรมระหว่างปีที่มีประโยชน์ในด้านการฝึกนักศึกษามากกว่านี้ เพื่อฝึกฝนนักศึกษาพร้อมที่จะออกไปรับใช้สังคมเมื่อจบการศึกษา

<u>อาจารย์ที่ปรึกษา</u>

ศาสตราจารย์ นายแพทย์กษาน จาติกวนิช	ศาสตราจารย์ ดร. กำจร มนุญปิจุ
อาจารย์ ดร. วิเชียร จีรวงศ์	อาจารย์ ดร. ประดน จาติกวนิช
อาจารย์ธิดา ถาวรเศรษฐ์	อาจารย์การดา พุกกะคุปต์
อาจารย์บุญยง ตันติศิระ	อาจารย์ภาวิช ทองโรจน์
อาจารย์มนตรี ถนอมเกียรติ	

1) **วัตถุประสงค์**

1.1 ส่งเสริมให้นักศึกษารู้จักใช้เวลาว่างบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

1.2 ส่งเสริมจริยธรรม " สามัคคี อดทน เสียสละ " แก่นักศึกษา

1.3 ส่งเสริมให้นักศึกษารู้จักแสดงความคิดเห็นและริเริ่มสร้างสรรค์ในทางที่ดี

1.4 ส่งเสริมให้นักศึกษารับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม

1.5 สร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างหมู่นักศึกษาทั้งในคณะต่างๆภายในมหาวิทยาลัยและต่างมหาวิทยาลัย

1.6 จัดตั้งค่ายอาสาพัฒนาในระหว่างปิดภาคฤดูร้อน เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาเข้าใจสภาพในชนบท และศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ

1.7 การดำเนินงานของชุมนุมจะไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองใดๆทั้งสิ้น

การจัดตั้งค่ายอาสาพัฒนา ในระหว่างการปิดภาคฤดูร้อน โดยใช่ชื่อค่ายว่า " ค่ายสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล " ใช้ชื่อย่อว่า " ค่าย สมม. " และจะบริหารงานโดยคณะกรรมการดำเนินงาน

2) **สำนักงาน**

สำนักงานสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลเป็นสถานที่ทำการชั่วคราวจนกว่าจะมีสำนักงานถาวร

4.โรตาแรคท์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติความเป็นมา

โรตาแรคท์ เป็นสโมสรสำหรับฝึกให้นิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษามีความรับผิดชอบ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ภายใต้คำขวัญ "บริการเหนือตนเอง" ก่อกำเนิดโดยสโมสรโรตารีนานาชาติ จึงจะเป็นสโมสรโรตาแรคท์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ.2520) มีสโมสรโรตาแรคท์ที่สมบูรณ์แล้วกว่า 1,000 แห่ง ในกว่า 50 ประเทศ

สำหรับโรตาแรคท์มหาวิทยาลัยมหิดล ก่อตั้งโดยความริเริ่มของ รศ.นพ.กุณฑล สุนทรเวช คณะแพทยศาสตร์รามาธิบดี และสมาชิกสโมสรโรตารีกรุงเทพฯ และได้รับการรับรองจากโรตารีนานาชาติ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2514 นับเป็นสโมสรโรตาแรคท์แห่งที่4 ในจำนวน 16 แห่งของประเทศไทย

กิจกรรมในอดีต

1) โครงการเผยแพร่ความรู้เรื่องประชากรแก่ชาวสลัม
2) โครงการสงเคราะห์เด็กอ่อน ณ สถานแรกรับเด็กอ่อนพญาไท
3) โครงการคุยกับเด็ก ณ สถานสงเคราะห์เด็กพญาไท เพื่อให้ความอบอุ่นทางจิตใจแก่เด็กกำพร้า , มีปัญหาทางบ้าน , เด็กเร่ร่อน ที่เข้ามาอยู่ ณ สถานสงเคราะห์เด็กแห่งนี้ โดยจัดเป็นโครงการระยะยาวร่วมกับโครงการสงเคราะห์เด็กอ่อน
4) จัดพาเด็กของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท และสถานสงเคราะห์เด็กหญิงพญาไท เที่ยวสวนสัตว์ดุสิตในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ
5) จัดหาสมาชิกไปให้ความอบอุ่นและบันเทิงแก่เด็ก ณ สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด จ.นนทบุรี เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
6) รับบริจาคเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เพื่อมอบให้สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด เนื่องจากได้ทราบจากเจ้าหน้าที่สถานสงเคราะห์ว่ายังขาดแคลนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มจำนวนมาก
7) โครงการตรวจกลุ่มเลือด ให้กับนักศึกษาใหม่ของมหาวิทยาลัยมหิดลและนักเรียนโรงเรียนต่างๆ พร้อมทั้งชักชวนให้มีการบริจาคโลหิต
8) จัดพาสมาชิกเข้าชมขบวนการ Pasturization ของโรงงานผลิตอาหารนมโฟรโมสต์
9) จัดอภิปรายเกี่ยวกับวิชาชีพต่างๆ ทางด้านสาธารณสุข เพื่อเป็นแนวทางตัดสินใจเลือกคณะของนักศึกษาชั้นปีที่2 คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
10) จัดค่ายตามโครงการห้องสมุดชนบท เพื่อจัดหาหนังสือและสถานที่อ่านหนังสือให้แก่นักเรียนและประชาชน ณ หมู่บ้านวังโพธิ์ ต.ไชยบุรี อ.ท่าอุเทน จ.นครพนม ในเดือนเมษายน 2518
11) จัดค่ายเพื่อสร้างโรงเรียนแบบประหยัด และให้ความรู้ด้านอนามัยแก่ชาวชนบท ณ หมู่บ้านวังแคน ต.สวนหม่อน อ.ปัญจาคีรี จ.ขอนแก่น ในเดือน เมษายน 2519

ในรอบปี 2520 - 21 มีผลงานดังนี้

1) รับบริจาคเสื้อผ้าเพื่อนำไปมอบให้กับประชาชนที่อยู่ในดินแดนทุรกันดารห่างไกล ในช่วงเดือนธันวาคม ถึง มกราคม ซึ่งอากาศหนาวจัด
2) จัดทัศนศึกษา การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดให้โทษโดยใช้สมุนไพรที่สำนักสงฆ์ถ้ำกระบอก จ.สระบุรี
3) จัดนิทรรศการต่อต้านยาเสพติด และส่งเสริมสุขภาพเยาวชน ระหว่างวันที่ 12 - 13 มกราคม เนื่องในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ 2521
4) จัดทำสมุดโรตาแรคท์ มหาวิทยาลัยมหิดล จำหน่ายแก่นักศึกษาในราคาถูก ในวาระเปิดเทอมปีการศึกษา 2520 - 2521